SOLVA

INTERGEMEENTELIJK SAMENWERKINGSVERBAND
VOOR RUIMTELIJKE ORDENING EN SOCIO-ECONOMISCHE EXPANSIE

RONSE
DE STADSTUIN

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Pede R., Clement C., De Cleer S., Guillaume V. en Cherretté B.

ARCHEOLOGIE – RAPPORT 20

Colofon

Project:
Archeologisch onderzoek
Opgraving
Ronse De Stadstuin (10-RON-DS)

Opdrachtgever/Bouwheer:
Stad Ronse
Grote Markt 12
9600 Ronse

Uitvoerder:
SOLVA
Intergemeentelijk samenwerkingsverband
voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie
Joseph Cardijnstraat 60
9420 Erpe-Mere

Ruben Pede (projectarcheoloog – vergunninghouder)
Cateline Clement (projectarcheoloog)
Sarah De Cleer (projectarcheoloog)
Veronique Guillaume (projectarcheoloog)
Bart Cherretté (coördinatie)

Wetenschappelijke ondersteuning:
Wim De Clercq (UGent)
Johan Deschieter (pam Velzeke)

Termijn opgraving:
27 mei 2010 – 31 augustus 2011

Depotnummer:
D/2015/12.857/1

Afb. voorblad: zicht op de kringgreppels in zone VI (© Dr. B. Stichelbaut, UGent)

Copyright: niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/ of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOLVA. Alle foto's, tenzij anders vermeld: © SOLVA.

Inhoud

1. Inleiding 10
1.1 Algemene gegevensfiches 10
1.1.1 Fase 1 10
1.1.2 Fase 2 11
1.2 Aanleiding van het onderzoek 12
1.3 Doelstelling van het onderzoek 13
1.4 Opbouw van het verslag 14
1.5 Dankwoord 15
2. Algemeen 17
2.1 Geografische en bodemkundige situering 17
2.2 Historische situering 21
2.3 Historiek van het archeologisch onderzoek 23
3. Het archeologisch onderzoek 24
3.1 Methodologie 24
3.1.1 Methodologie terrein 24
3.1.2 Methodologie verwerking 26
3.2 Resultaten 38
3.2.1 Steentijden 38
3.2.2 Finaal neolithicum – midden bronstijd 39
3.2.2.1 Inleiding 39
3.2.2.2 Structuur VI-A-1: grafmonument 40
3.2.2.2.1 Beschrijving 40
3.2.2.2.2 Vondsten 47
3.2.2.2.3 Datering 48
3.2.2.3 Structuur VI-A-55: grafmonument 49
3.2.2.3.1 Beschrijving 49
Context VI-A-55 49
Context VI-A-116 57
3.2.2.3.2 Vondsten 58
Context VI-A-55 58
Context VI-A-116 59
3.2.2.3.3 Datering 59
Context VI-A-55 59
Context VI-A-116 59
3.2.2.4 Structuur VI-A-126: grafmonument 61
3.2.2.4.1 Beschrijving 61
3.2.2.4.2 Vondsten 62
3.2.2.4.3 Datering 62
3.2.2.5 Structuur I-A-46: grafmonument 68

3.2.2.5.1 Beschrijving 68
3.2.2.5.2 Vondsten 70
3.2.2.5.3 Datering 70
3.2.2.6 Analyse van de historiek van het grafveld 71
3.2.2.7 Vergelijkingsmateriaal in een regionaal kader 77
3.2.2.8 Synthese 79
3.2.3 Late ijzertijd/vroeg-Romeinse periode 80
3.2.3.1 Inleiding 80
3.2.3.2 Context VI-A-218: crematiegraf 81
3.2.3.2.1 Beschrijving 81
3.2.3.2.2 Vondsten 81
3.2.2.2.3 Datering 81
3.2.3.3 Context VI-A-219: crematiegraf 83
3.2.3.3.1 Beschrijving 83
3.2.3.3.2 Vondsten 83
3.2.3.3.3 Datering 83
3.2.3.4 Context VI-A-299: crematiegraf 85
3.2.3.4.1 Beschrijving 85
3.2.3.4.2 Vondsten 85
3.2.3.4.3 Datering 85
3.2.3.5 Analyse van de historiek van het grafveld 87
3.2.2.6 Vergelijkingsmateriaal in een regionaal kader 88
3.2.2.7 Synthese 89
3.2.4 Romeinse periode 90
3.2.4.1 Inleiding 90
3.2.4.2 Kuilen in zone IV 91
3.2.4.2.1 Inleiding 91
3.2.4.2.2 Contexten IV-A-415, IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5 91
Beschrijving en interpretatie 91
Vondsten en datering 96
3.2.4.2.3 Context IV-C-64-DB-7 97
Beschrijving en interpretatie 97
Vondsten en datering 99
3.2.4.2.4 Contexten IV-C-24-MV-7, IV-C2-4, IV-C2-9, IV-C2-10, IV-C2-10-BA-1, IV-C2-10-CH-2, IV-C2-11, IV-C2-14-CD-2, IV-C2-14-CD-3, IV-C2-18, IV-C2-19, IV-C2-19-AB-1, IV-C2-19-AB-2, IV-C2-21, IV-C2-24, IV-C2-26, IV-C2-27, IV-C2-27-FG-1, IV-C2-28, IV-C2-29, IV-C2-30, IV-C2-30-AB-1 en IV-C2-30-AB-2 99
Beschrijving en interpretatie 99
Vondsten en datering 104
3.2.4.3 Nederzettingssporen in zone I 106
3.2.4.3.1 Inleiding 106
3.2.4.3.2 Terreinafbakening en mogelijke wegtracés 107

Structuur I-A-4 107
Beschrijving en interpretatie 107
Vondsten en datering 110
3.2.4.3.3 Gebouwen 112
Structuur I-A-13 112
Beschrijving 112
Vondsten en datering 115
Structuur I-A-90 116
Beschrijving 116
Vondsten en datering 117
Structuur I-A-126 120
Beschrijving 120
Vondsten en datering 120
3.2.4.3.4 Poel 122
Structuur I-A-41 122
Beschrijving 122
Vondsten en datering 122
3.2.4.3.5 Overige sporen 125
Inleiding 125
Paalsporen 125
Beschrijving 125
Vondsten en datering 126
Kuilen 126
Beschrijving 126
Vondsten en datering 128
3.2.4.4 Crematiegraven verspreid over het terrein 130
3.2.4.4.1 Inleiding 130
3.2.4.4.2 Context PS29-A-9 131
Beschrijving 131
Vondsten en datering 131
3.2.4.4.3 Context III-A-1 133
Beschrijving 133
Vondsten en datering 133
3.2.4.4.4 Context III-A-4 134
Beschrijving 134
Vondsten en datering 134
3.2.4.4.5 Context III-A-5 135
Beschrijving 135
Vondsten en datering: 136

3.2.4.4.6 Context III-A-7 138
Beschrijving 138
Vondsten en datering 138
3.2.4.4.7 Structuur III-A-8 140
Beschrijving 140
Vondsten en datering 141
3.2.4.4.8 Context IV-A-169 143
Beschrijving 143
Vondsten en datering 143
3.2.4.4.9 Structuur IV-A-200 144
Beschrijving 144
Vondsten en datering 145
3.2.4.4.10 Context IV-A-244 146
Beschrijving 146
Vondsten en datering 146
3.2.4.4.11 Context IV-A-448 147
Beschrijving 147
Vondsten en datering 148
3.2.4.4.12 Context IV-A-585 149
Beschrijving 149
Vondsten en datering 149
3.2.4.4.13 Context IV-A-587 150
Beschrijving 150
Vondsten en datering 150
3.2.4.4.14 Context IV-A-661 151
Beschrijving 151
Vondsten en datering 151
3.2.4.4.15 Context IV-A-663 152
Beschrijving 152
Vondsten en datering 152
3.2.4.4.16 Context VI-A-120 154
Beschrijving 154
Vondsten en datering 154
3.2.4.4.17 Context VI-A-143 156
Beschrijving 156
Vondsten en datering 156
3.2.4.4.18 Context VI-A-158 157
Beschrijving 157
Vondsten en datering 157
3.2.4.4.19 Context VI-A-172 160

Beschrijving 160
Vondsten en datering 160
3.2.4.4.20 Context VII-A-1 161
Beschrijving 161
Vondsten en datering 161
3.2.4.4.21 Context VIII-A-1 163
Beschrijving 163
Vondsten en datering 163
3.2.4.5 Greppelsystemen 164
3.2.4.5.1 Inleiding 164
3.2.4.5.2 Wegtracés 164
Structuur IV-A-61 164
Structuur VI-A-47 164
3.2.4.5.3 Overige greppels 165
3.2.4.6 Analyse van de historiek van de Romeinse occupatie 168
3.2.4.7 Vergelijkingsmateriaal in een regionaal kader 173
3.2.4.8 Synthese 178
3.2.5 Vroege en volle middeleeuwen 180
3.2.5.1 Inleiding 180
3.2.5.2 Afbakenende gracht: structuur IV-A-6 180
3.2.5.2.1 Beschrijving en interpretatie 180
3.2.5.2.2 Vondsten en datering 183
3.2.5.3 Gebouwen: structuren IV-A-59, IV-A-310 en IV-A-386 185
3.2.5.3.1 Beschrijving en interpretatie 185
Structuur IV-A-59 185
Structuur IV-A-310 187
Structuur IV-A-386 191
3.2.5.3.2 Vondsten en datering 192
Structuur IV-A-59 192
Structuur IV-A-310 193
Structuur IV-A-386 193
3.2.5.4 Palenclusters: structuren IV-A-12, IV-A-353, IV-A-360, IV-A-507, IV-A-547, IV-A-558 en IV-A-563 196
3.2.5.4.1 Beschrijving en interpretatie 196
Structuren IV-A-558 en IV-A-563 196
Structuren IV-A-507 en IV-A-549 198
Structuren IV-A- 353 en IV-A-360 200
Structuur IV-A-12 203
3.2.5.4.2 Vondsten en datering 203
Structuren IV-A-558 en IV-A-563 203
Structuren IV-A-507 en IV-A-549 204

Structuren IV-A- 353 en IV-A-360 204
Structuur IV-A-12 204
3.2.5.5 Kuilen: contexten IV-C-43, IV-A-544 en IV-A-370/IV-B-5 205
3.2.5.5.1 Beschrijving en interpretatie 205
Context IV-C-43 208
Context IV-A-544/IV-C2-1-BA-1, IV-C2-2-BA-1, IV-C2-2-BA-5, IV-C2-2-BA-7, IV-C2-2-BA-10, IV-C2-2-CD-1, IV-C2-2-CD-5, IV-C3-7 en VI-C3-9 209
Context IV-A-370/IV-B-5 211
3.2.5.5.2 Vondsten en datering 215
Context IV-C-43 215
Context IV-A-544/IV-C2-1-BA-1, IV-C2-2-BA-1, IV-C2-2-BA-5, IV-C2-2-BA-7, IV-C2-2-BA-10, IV-C2-2-CD-1, IV-C2-2-CD-5, IV-C3-7 en VI-C3-9 218
Context IV-A-370/IV-B-5 220
3.2.5.6 Drie palen en een kuil: structuren IV-A-22, IV-A-127 en IV-A-301 225
3.2.5.6.1 Beschrijving en interpretatie 225
3.2.5.6.2 Vondsten en datering 228
3.2.5.7 Overige sporen binnen de enclosure: paalkuilen, kuilen en greppels 229
3.2.5.7.1 Beschrijving en interpretatie 229
Paalkuilen 229
Kuilen 229
Greppels 233
3.2.5.7.2 Vondsten en datering 233
Kuilen 233
Greppels 234
3.2.5.8 Sporen buiten de enclosure 237
3.2.5.8.1 Beschrijving en interpretatie 237
Context IV-B-34 238
Context IV-B-79 238
Structuur IV-C-61-DB-1: contexten IV-C-63, IV-C-61-FA-4 en IV-C-61-DB-1 240
3.2.5.8.2 Vondsten en datering 244
Context IV-B-34 244
Context IV-B-79 244
Context IV-C-63, IV-C-61-FA-4 en IV-C-61-DB-1 244
3.2.5.9 Archeozoölogisch onderzoek van het dierlijk botmateriaal van de middeleeuwse nederzetting 246
3.2.5.10 Analyse van de nederzettingshistoriek van de middeleeuwse sporen 248
3.2.5.11 Vergelijkingsmateriaal in een regionaal kader 255
3.2.5.13 Synthese 258
3.2.6 Late- en post-middeleeuwen 259
3.2.6.1 Inleiding 259
3.2.6.2 Houtskoolmeilers of kolenbranderskuilen? 259

3.2.6.2.1 Beschrijving en interpretatie 259
3.2.6.2.2 Vondsten en datering 259
3.2.6.3 'Greppels' en 'grachten' 261
3.2.6.3.1 Beschrijving en interpretatie 261
3.2.6.3.2 Vondsten en datering 264
3.2.6.4 De Kloefstraat 266
3.2.6.4.1 Beschrijving en interpretatie 266
3.2.6.4.2 Vondsten en datering 266
3.2.6.5 Synthese 267
3.2.7 Ongedateerde sporen 268
3.2.7.1 Beschrijving en interpretatie 268
4. Conclusie 271
5. Bibliografie 275

1. INLEIDING

1.1 Algemene gegevensfiches

1.1.1 Fase 1

Opgraving X	Prospectie ☐
Vergunningsnummer:	2010/177
Datum aanvraag:	19 mei 2010
Naam aanvrager:	Ruben Pede
Naam site:	Ronse Elzelestraat (De Kloef/De Stadstuin) (10-RON-DS)

Site:	Ronse Elzelestraat ("De Kloef") '10, heden: De Stadstuin
Code van de site:	10-RON-DS
Type onderzoek:	Opgraving
Plaats:	Ronse, Elzelestraat
Kadaster:	Ronse, Afd.1, Sec. B, Percelen 626C2 (partim) en 626Z
Vergunningsnummer:	2010/177
Vergunninghouder:	Ruben Pede
Datum aanvraag:	19 mei 2010
Opdrachtgever:	Stad Ronse Grote Markt 12 9600 Ronse
Uitvoerder:	Intergemeentelijk samenwerkingsverband SOLVA, Joseph Cardijnstraat 60 9420 Erpe-Mere
Archeologen:	R. Pede, C. Clement, S. De Cleer en B. Cherretté
Wetenschappelijke begeleiding:	Johan Deschieter (PAM Velzeke) Wim De Clercq (UGent)
Termijn:	31 mei – 31 juli 2010
Methode:	Opgraving

1.1.2 Fase 2

Opgraving X	Prospectie ☐
Vergunningsnummer:	2010/244
Datum aanvraag:	7 juli 2010
Naam aanvrager:	Ruben Pede
Naam site:	Ronse Elzelestraat (De Kloef/De Stadstuin) (10-RON-DS)

Site:	Ronse Elzelestraat ("De Kloef") '10, heden: De Stadstuin
Code van de site:	10-RON-DS
Type onderzoek:	Opgraving
Plaats:	Ronse, Elzelestraat
Kadaster:	Ronse, Afd.1, Sec. B, Percelen 620D, 620F, 620K, 634M, 635G, 636S3, 636X2, 636Y2, 645M, 645N, 645P, 646D, 646F, 646G, 647D, 648N, 648P, 649K, 649L, 656L, 656N, 657W, 662C en 663C
Vergunningsnummer:	2010/244
Vergunninghouder:	Ruben Pede
Datum aanvraag:	7 juli 2010
Opdrachtgever:	Stad Ronse Grote Markt 12 9600 Ronse
Uitvoerder:	Intergemeentelijk samenwerkingsverband SOLVA, Joseph Cardijnstraat 60 9420 Erpe-Mere
Archeologen:	R. Pede, C. Clement, S. De Cleer, V. Guillaume en B. Cherretté
Wetenschappelijke begeleiding:	Johan Deschieter (PAM Velzeke) Wim De Clercq (UGent)
Termijn:	2 augustus 2010 – 31 augustus 2011
Methode:	Opgraving

1.2 Aanleiding van het onderzoek

De stad Ronse voorziet op een geheel van terreinen op een boogscheut van de Grote Markt de realisatie van het stads- en woonproject "De Stadstuin" (voorheen: De Kloef). De desbetreffende terreinen zijn omsloten door de Elzelestraat, Bredestraat, O. Delghuststraat, F. Devosstraat en A. Massezstraat en beslaan circa 13 hectare. Naar aanleiding hiervan vond een eerste evaluatie van de archeologische waarde van deze zone plaats door middel van een proefsleuvenonderzoek in april en mei 2010. Dit vooronderzoek leverde concentraties van sporen op uit de metaaltijden, de Romeinse, de middeleeuwse en postmiddeleeuwse periode[1]. Vijf zones, verspreid over het terrein en goed voor een oppervlakte van circa 5 hectare (Fig. 1), zijn vervolgens door het Agentschap Onroerend Erfgoed afgebakend en onderworpen aan een archeologische opgraving van juni 2010 tot en met augustus 2011.

[1] Pede *et al.* 2011.

1.3 Doelstelling van het onderzoek

De aanwezige sporen zullen door de geplande werkzaamheden in Ronse worden vergraven. De opgraving had bijgevolg als voornaamste doelstelling het registreren en het *ex situ* behoud van het archeologisch bodemarchief vóór de geplande ontwikkeling van de woonzone. Dit behelst als het ware de omzetting van het bodemarchief naar een digitaal archief.

Gelegen op een verhevenheid in het landschap vormen de onderzochte terreinen van De Stadstuin het hoogste punt binnen de stad Ronse. Met zicht op de Kluisberg, de Hotond en de Muziekberg, waar eerder onderzoek grafcirkels uit de bronstijd bloot legde, is de aanwezigheid van grafcirkels op De Stadstuin niet geheel als een verrassing te beschouwen. Het onderzoek beoogt de opgegraven grafcirkels niet alleen te plaatsen in de zogenaamde 'Vlaamse groep', maar ook hun aansluiting bij de Henegouwse en Noord-West-Franse grafcirkels te beschouwen.

Het feit dat de 'Kloef' steeds heeft gediend als landbouwgebied betekent dat het grotendeels gevrijwaard bleef van bebouwing. We konden bijgevolg vermoeden dat de archeologische sporen in het algemeen vrij goed bewaard zouden zijn, hetgeen zowel het proefsleuvenonderzoek als de opgraving bevestigden. Bovendien omvat het terrein circa 13 hectare op een boogscheut van de stadskern van Ronse. De Romeinse en middeleeuwse sporen boden het perspectief om de relatie te leggen met de vondsten in het centrum en de vroegste ontwikkeling van de stad en de vorming van haar onmiddellijke omgeving[2].

[2] Pede *et al.* 2011.

1.4 Opbouw van het verslag

Hoofdstuk 2 plaatst het onderzoeksgebied respectievelijk in haar geografisch-bodemkundige en archeologisch-historische context. Hierbij komen ook de reeds uitgevoerde archeologische onderzoeken in en nabij de stad Ronse kort aan bod. Hoofdstuk 3 beschrijft de methodologie en de resultaten van het onderzoek. Het daarop volgende deel, hoofdstuk 4, geeft de conclusies. Tenslotte volgen de bibliografie en een reeks bijlagen met een overzicht van de aangetroffen sporen en het vondstmateriaal.

1.5 Dankwoord

We bedanken de Stad Ronse voor de vlotte samenwerking, in het bijzonder Danny De Brakeleer, Eli Van Butsel en Nadine Dhuyvetter. Voorts danken we ook Nancy Lemay (Agentschap Onroerend Erfgoed), Erik Devos (Stad Ronse), Luc Bauters (Provincie Oost-Vlaanderen), Guy De Mulder (UGent), Jeroen De Reu (UGent) en Jean-Pierre Parent (metaaldetectorist) voor de gedachtewisseling op het terrein. Koen De Groote (Agentschap Onroerend Ergoed), Johan Deschieter (pam Velzeke) en Jan Moens (Agentschap Onroerend Erfgoed) willen we danken we voor de bruikbare discussies op en naast het terrein. Jari Mikkelsen (Raakvlak/Gate) zijn we dankbaar voor zijn inzichten in de bodemopbouw van het terrein. Birger Stichelbaut (UGent) verdient hier zijn plaats vanwege de geslaagde luchtfoto's die hij maakte van de site. De firma Depriester mag hier ook niet ontbreken, zij zorgden steeds voor een vlot verloop van de afgraving. Tevens zijn we onze SOLVA collega's dankbaar die hun steentje hebben bijgedragen aan dit project: Wouter De Maeyer, Sigrid Klinkenborg, Wim Van Rolleghem, Marc De Cat (†), Sami Belbachir, Philippe Vandendaele, Bjorn Uytterhaegen, Andy Blendeman, Antonio Diaz-Arroyo, Harry Bonnarens en Jochen Verdoodt. Tenslotte danken we ook de vele studenten die in het kader van hun stage een tijdje deel uitmaakten van het opgravingsteam.

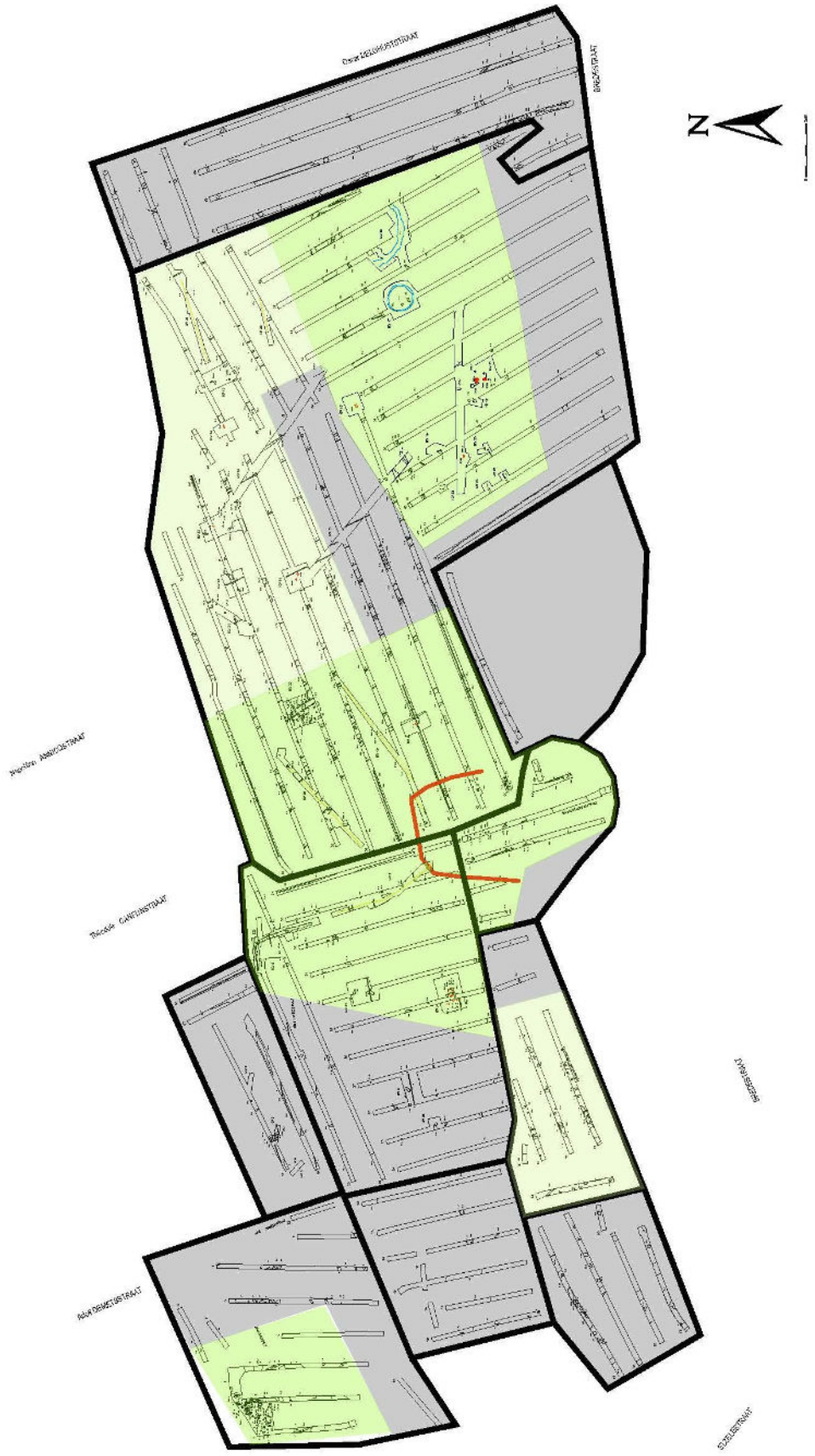

Fig. 1: de vijf afgebakende archeologische zones, aangeduid in het groen en lichtgroen

2. ALGEMEEN

2.1 Geografische en bodemkundige situering

Fig. 2: situering van Ronse

Ronse is in het uiterste zuiden van de provincie Oost-Vlaanderen gelegen op de grens met Henegouwen (Fig. 2). Als stad grenst Ronse in het noorden aan Kluisbergen en Maarkedal, en in het zuiden aan Mont-de-l'Enclus, Frasnes-les-Anvaing en Ellezelles. De streek behoort tot de ecoregio van de zuidwestelijke heuvelzone, meer bepaald het Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict[3]. De stad zelf ligt ten zuiden van de grote heuvelkam waarop de hoogste toppen van de Vlaamse Ardennen in het zuiden van Oost-Vlaanderen gesitueerd zijn (Kluisberg, Muziekberg,…).

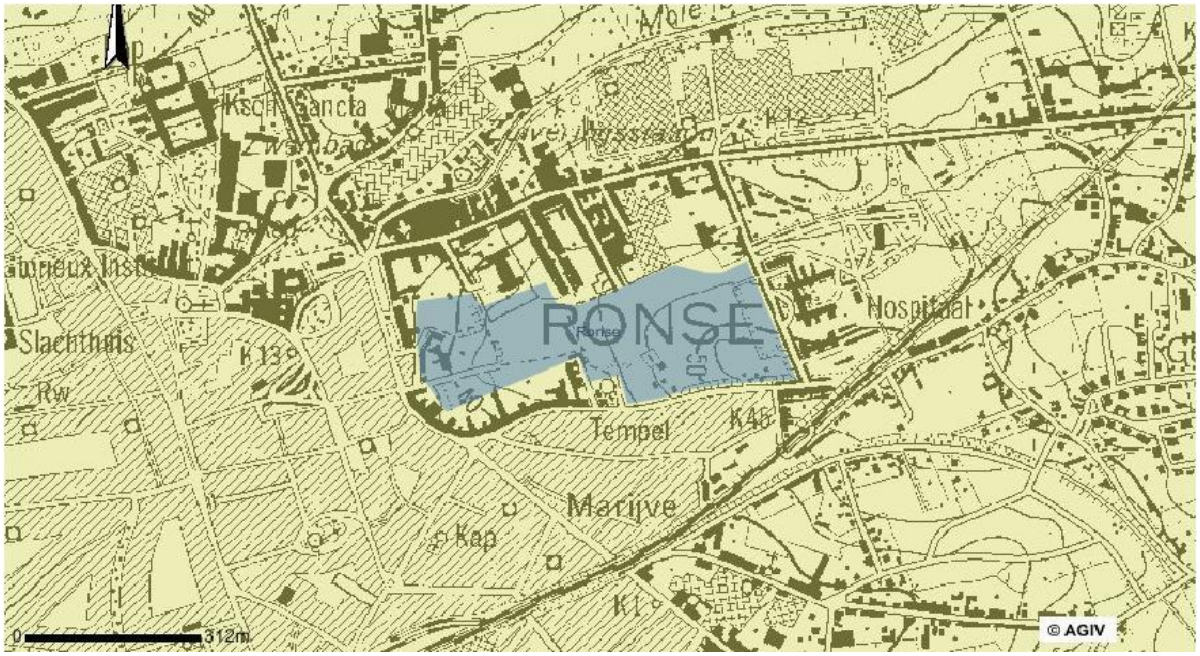

Fig. 3: situering van het onderzoeksterrein (blauwe zone) op de topografische kaart (Bron: AGIV)

Het onderzoeksterrein situeert zich net ten oosten van het centrum van Ronse (Fig. 3). Het maakt deel uit van een uitgesproken heuvelrug in het landschap (Fig. 4) en bevindt zich grotendeels op de noordelijke zijde van deze heuvelrug. Naar de Bredestraat toe helt het terrein reeds af in zuidelijke richting. De noordwestelijke hoek van het terrein vormt het laagst gelegen deel - circa 37,3m TAW - en de zuidoostelijke hoek het hoogst gelegen deel – circa 52,4m TAW; een hoogteverschil van dus ruim 15 meter.

De Stadstuin was tot recent grotendeels in gebruik als akker- en weiland, meer bepaald het centrale en zuidoostelijke deel. Het noordwestelijke gedeelte was meer versnipperd in onder andere kleine stadstuintjes en voormalige privé-tuintjes.

[3] Voor een definitie van de ecodistricten zie: In 't Ven & De Clercq 2005, 21-23.

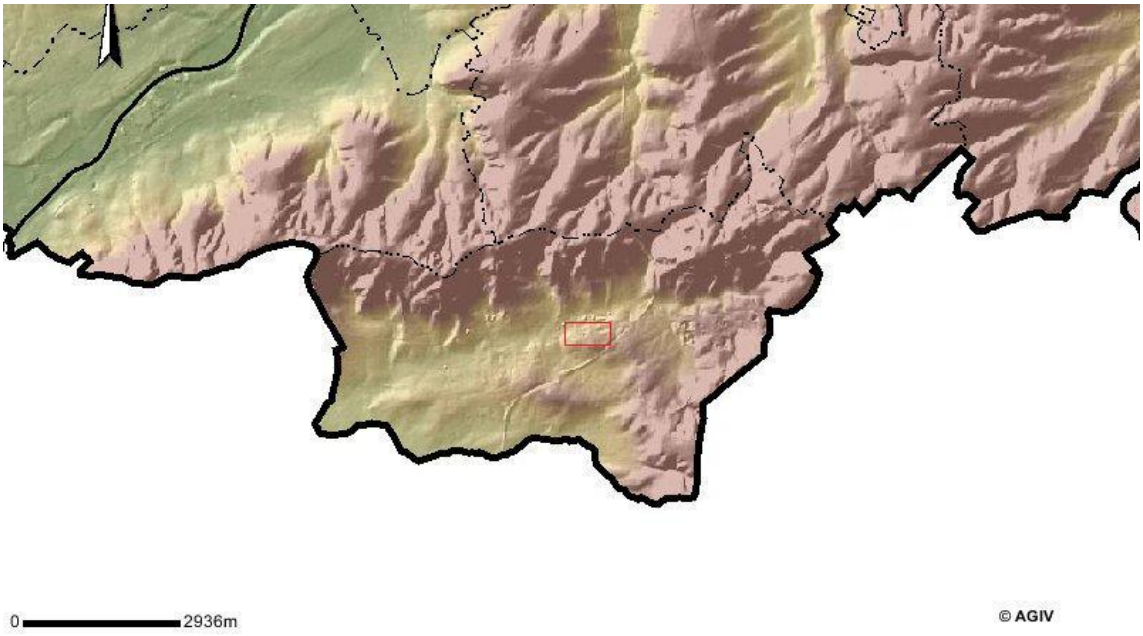

Fig. 4: onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Bron: AGIV)

Op de bodemkaart is het projectgebied aangeduid als 'antropogeen geroerd'. De opbouw van de bodem op het terrein toonde zich voornamelijk als donkerbruine teelaarde (A-horizont) die onmiddellijk de moederbodem (C-horizont) afdekt (Afb. 1). Deze bestaat overwegend uit gelig bruine zandleem. Op een dieper niveau bevinden zich doorgaans klei- en grindlagen (Afb. 2), voornamelijk op het hoogste punt van het terrein. Deze klei- en grindpakketten behoren tot de tertiaire bodem die hier lokaal 'opduikt' ten gevolge van erosie en de mindere afzetting van bodemmateriaal op deze heuveltop gedurende het kwartair[4]. Hoe lager op het terrein, hoe dikker het zandlemig pakket (C-horizont) is. Op de lager gelegen zuidelijke delen van het terrein toe zien we deze tertiaire bodem enkel occasioneel in diepere coupes (Afb. 3). Hier bestaat deze uit een afwisseling van klei-, grind- en fijne zandlagen. Verspreid over het terrein is soms een 'overgangslaag' (B-horizont) aanwezig tussen de bouwvoor en de moederbodem (Afb. 4). Dit resulteerde in een specifieke methodologische aanpak: sommige duidelijke sporen (bv. brandrestengraven) waren reeds vast te stellen in de B-horizont, terwijl we in andere gevallen deze horziont moesten weggraven om een duidelijk leesbaar vlak te verkrijgen. Ter hoogte van het laagst gelegen deel van het terrein (zone I), waar de Romeinse nederzettingssporen zich bevinden, is de bouwvoor afgedekt door een recent, gelig bruin ophogingspakket met een variërende dikte van 25 tot 60 cm. Tenslotte is op de zuidelijke helling een postmiddeleeuwse laag aangetroffen tussen de bouwvoor en de moederbodem, tot 50cm dik (Afb. 5). Dit pakket concentreert zich ter hoogte van de middeleeuwse woonzone. In dit gedeelte van het terrein zijn meerdere grondplannen aangelegd, waarbij op een diepte van circa 2,5m de overgang is vastgesteld van de zandleem (C-horizont) naar de tertiaire zand-, klei- en grindlagen (Afb. 6).

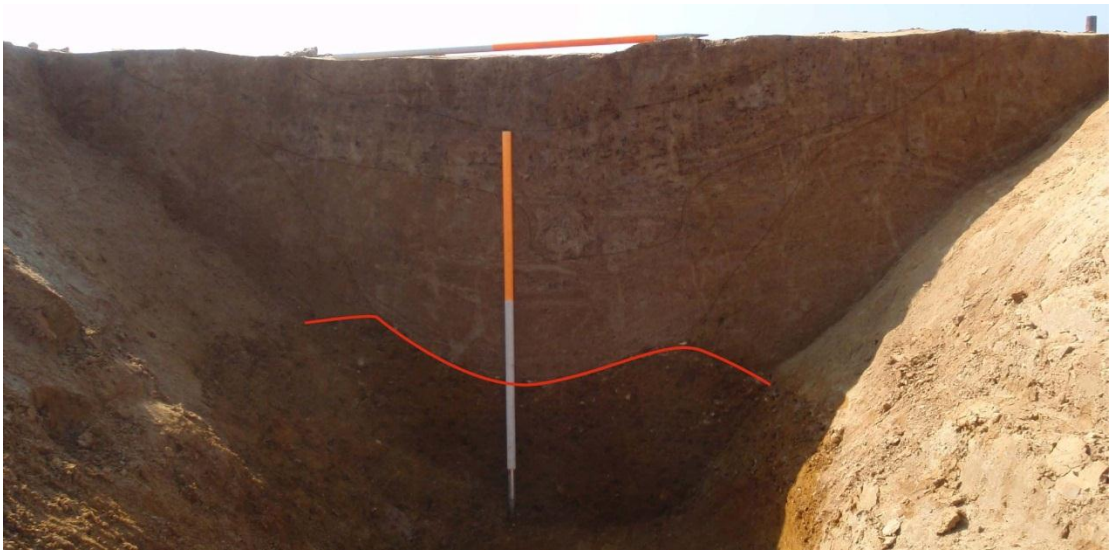
[4] Mondelinge mededeling J. Mikkelsen.

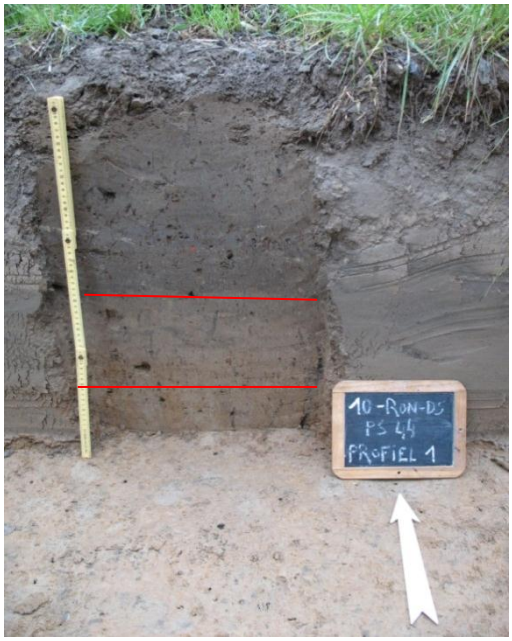
Afb. 1: bodemprofiel

Afb. 2: bodemprofiel

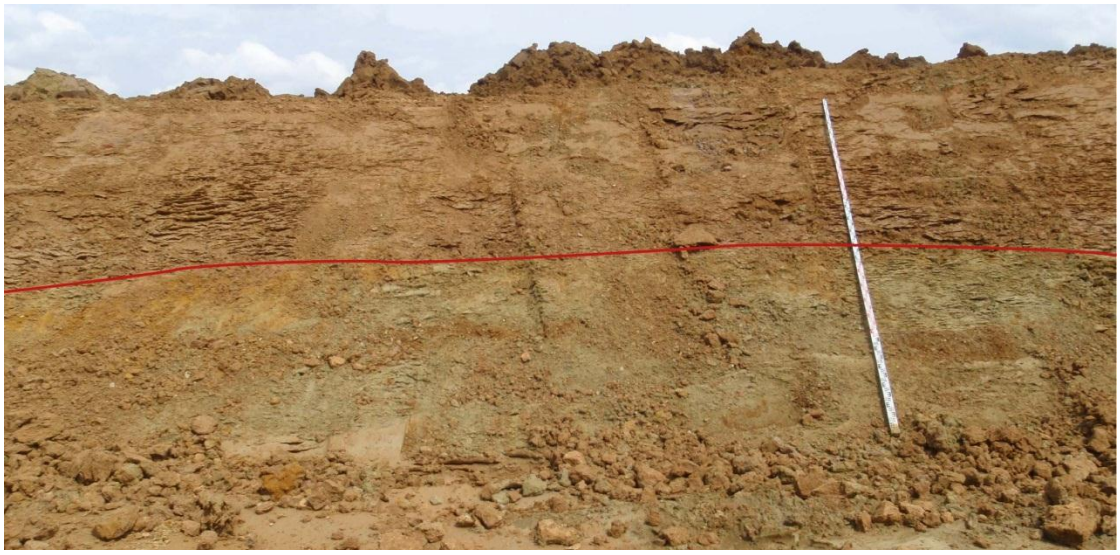
Afb. 3: coupe met uitgraving van een gracht tot in het tertiaire grind

Afb. 4: bodemprofiel

Afb. 5: bodemprofiel

Afb. 6: bodemprofiel met overgang naar de tertiaire lagen

2.2 Historische situering

De eerste vermelding van Ronse dateert uit de 9de eeuw n. Chr. in de *Suppletio Milonis*. Deze bron vertelt dat omstreeks het midden van de 7de eeuw n. Chr. Sint-Amandus op het grondgebied van Ronse een kleine religieuze nederzetting heeft opgericht met Petrus en Paulus als patroonheilige[5]. In het begin van de 9de eeuw schonk Lodewijk de Vrome het kloosterdomein, ofwel het 'Tenement van Inde', aan de abdij van Inde Kornelimünster bij Aken. De eerste bloeiperiode van Ronse kwam in 860 met de komst van de relieken van Sint-Hermes van Salzburg naar Ronse op vraag van keizer Lotharius. Gedurende de invallen van de Noormannen op het einde van de 9de eeuw vluchtten de monniken met de relieken weg uit Ronse[6]. In 940 keerden de relieken van Sint-Hermes terug door bemiddeling van de bisschop van Kamerijk, Fulbert. In 1089 bracht men ze onder in de crypte van de Sint-Hermeskerk. De terugkeer van de relieken naar Ronse zorgde opnieuw voor een bloeiperiode. In de 13de eeuw verkreeg Ronse een stadskeure. De Heer van Ronse, Gerard de Wattripont, kocht het gebied in 1264 van de abdij van Inde. In 1280 kwam wat overbleef van het Tenement in handen van de graaf van Vlaanderen, Gwijde van Dampierre. In 1293 verkreeg deze laatste ook de stad zelf[7]. Ronse werd vanaf toen 'stad en de heerlijkheid Ronse' genoemd. De vrije heerlijkheid en baronie van Ronse vormde een onafhankelijke enclave in het Land van Aalst. De stad was gedurende decennia een twistpunt tussen de graven van Vlaanderen en Henegouwen. Dit resulteerde onder meer in de platbranding en plundering van Ronse in 1298. Vanaf 1323 behoorde Ronse definitief toe aan de graaf van Vlaanderen. Een tweede heerlijkheid op het grondgebied van Ronse was de vrijheerlijkheid of 'Vrijheid', een omheind gebied van circa 5 hectare rond het St.-Pieters-en-Hermesklooster. Een derde kleine heerlijkheid, de 'heerlijkheid en vrijheid van Landenbourg', tot de 17de eeuw 'Audenbroeck' genoemd, vormde als leen van de heerlijkheid van Frasnes, een Henegouwse enclave in Vlaanderen.

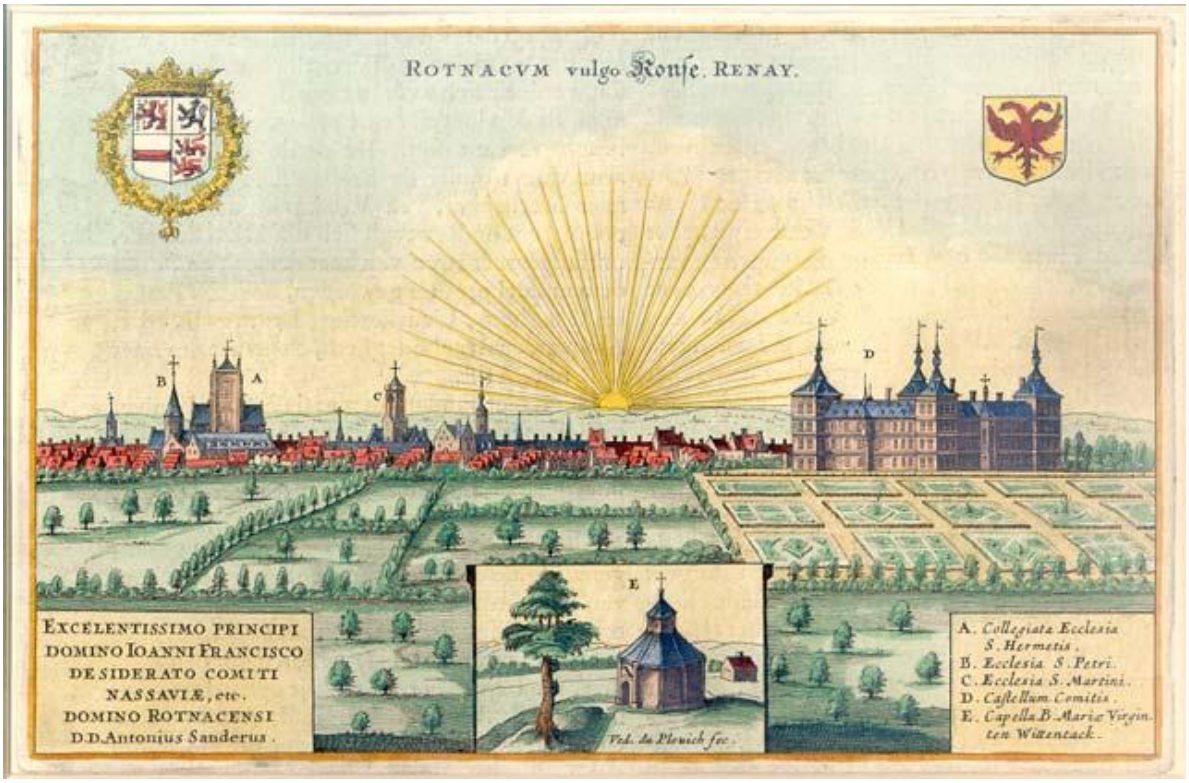

Fig. 5: Ronse op de kaart van Sanderus (1641-1644)

[5] Devos 2002, 38-39.

[6] Cambier 1989, 76.

[7] Cambier 1989, 28-29.

Fig. 6: De Stadstuin op de kaart van Ferraris (1771-1778)

In het begin van de 17de eeuw, gedurende de Spaanse overheersing, kocht graaf Jan VIII van Nassau-Siegen de heerlijkheid en de baronie Ronse. Hij liet er één van de grootste kastelen van de Nederlanden bouwen, zoals afgebeeld op de kaart van Sanderus (Fig. 5). Op het einde van de 17de eeuw kwam Ronse in Franse handen. Na de Franse revolutie is het bestuurlijk onderscheid tussen stad, baronie en heerlijkheid opgeheven en vormde Ronse één gemeente.

Ondanks de ligging vlakbij het centrum van Ronse blijkt het terrein De Stadstuin altijd een grotendeels onbebouwd gebied geweest te zijn, zoals te zien is op de kaart van Ferraris (1771-1778) (Fig. 6) en de Atlas der Buurtwegen (midden 19de eeuw) (Fig. 7). Dit deel van Ronse is vooral in gebruik geweest als akker- en weiland.

Fig. 7: De Stadstuin op de Atlas der Buurtwegen (circa 1840)

2.3 Historiek van het archeologisch onderzoek

Tot op heden vond in het zuiden van Oost-Vlaanderen weinig grootschalig archeologisch onderzoek plaats. Dit in tegenstelling tot het noorden van Oost-Vlaanderen, waar de laatste jaren talrijke landelijke projecten zijn uitgevoerd. Behoudens enkele projecten in de Denderregio (SOLVA) en de regio rond Zottegem (pam Velzeke), zijn het voornamelijk kleinschalige onderzoeken en prospectievondsten die ons inlichten over de vroegere menselijke aanwezigheid in Zuid-Oost-Vlaanderen. De opvolging van twee gasleidingtrajecten (Zeebrugge-Quévy, 1992 en Haaltert-Brakel, 2008[8]) leverde alvast een idee op over de archeologische rijkdom van deze streek.

Onze kennis van de regio rond Ronse is zeer beperkt, hetzelfde geldt voor het stadscentrum van Ronse. Het onderzoek dat in het verleden reeds gebeurde, spitste zich voornamelijk toe op de Sint-Hermeskerk. Naast verschillende restanten van de (pre-)romaanse voorloper van de huidige kerk[9] kwamen er ook enkele Romeinse vondsten tevoorschijn[10]. In de directe omgeving van de Sint-Hermeskerk leverde een beperkt noodonderzoek aanwijzingen op voor het bestaan van een vroeg- en volmiddeleeuwse bewoningkern. Kuilen die opgevuld waren in de 13de eeuw bleken vrij veel ouder materiaal te bevatten dat Karolingisch of zelfs laat-Merovingisch in oorsprong was. Ook hier was een weinig Romeins materiaal residueel aanwezig[11].

De opvolging van rioleringswerken in de Wijnstraat bracht enkele laatmiddeleeuwse wegniveaus aan het licht[12]. Bij het vervolg van dezelfde rioleringswerken op het Rooseveltplein trof men een openbare waterput aan die afgebeeld staat op een 17de-eeuws stadsplan, alsook een brandlaag die kon geassocieerd worden met de grote stadsbrand te Ronse in 1719.

In de ruimere omgeving rond de stad zijn een aantal archeologische vindplaatsen bekend. We vermelden enkele prospectievondsten en losse vondsten (diverse locaties): de begeleiding van een Aquafinwerf (site Paellaert, voornamelijk middeleeuwse sporen[13]), twee laatneolithische concentraties (site Hoogerlucht en De Klomp[14]) en vooral, de sites op de Muziekberg en de Kluisberg.

De Muziekberg en de Kluisberg zijn als archeologische sites reeds gekend in het midden van de 19de eeuw door de aanwezigheid van een aantal bronstijdgrafheuvels[15]. Beide zijn destijds onderworpen aan opgravingen; waarna in de jaren '80 van de 20ste eeuw de universiteit van Gent opnieuw onderzoek uitvoerde op de Muziekberg[16]. Hoewel de Muziekberg vooral bekend is om de monumentale grafheuvels uit de bronstijd, zijn op deze locatie ook diverse concentraties steentijdmateriaal aangetroffen (paleolithisch, mesolithisch en neolithisch materiaal).

Volledigheidshalve verwijzen we naar het recent (lopend) onderzoek te Kluisbergen[17] en Ronse Pont-West[18], uitgevoerd door SOLVA. Het terrein De Stadstuin zelf was archeologisch volledig onbekend.

---

[8] Bauters 1997, 166-167; Vandecatsye & De Clercq 2008.
[9] Vermeiren 2001, 134.
[10] Crombé 1988.
[11] Crombé 1989a.
[12] Roels 2001, 112-113; Vermeiren & Roels 2001, 135.
[13] De Mulder, Deschieter & De Clercq, 2002.
[14] Crombé 1987.
[15] De Laet & Roosens 1951.
[16] Crombé 1989b.
[17] Verbrugge, De Graeve & Cherretté 2011b.
[18] Verbrugge, De Graeve & Cherretté 2012.

3. HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

3.1 Methodologie

3.1.1 Methodologie terrein

Het Agentschap Onroerend Erfgoed bakende na het vooronderzoek vijf zones af waar een vlakdekkend onderzoek noodzakelijk was. Een eerste zone ligt op het laagst gelegen, meest noordwestelijke deel van het terrein; een tweede zone bevindt zich centraal op het terrein en een derde op het hoogst gelegen oostelijke deel van het terrein (Fig. 8: zones afgebakend in het groen). De overige twee zones zijn de delen van het terrein waar tijdens het vooronderzoek wel archeologische sporen zijn aangetroffen, maar in een lagere densiteit en van minder duidelijke aard (Fig. 8: zones afgebakend in het lichtgroen). In deze twee zones is de omvang en de locatie van de werkputten voornamelijk bepaald op basis van hetgeen aangetroffen is in de andere drie zones. Deze bufferzones zijn uiteindelijk niet in hun totaliteit opengelegd, zoals is aangeduid op figuur 9, aangezien het patroon van lage sporendensiteit zich verder zette bij de vlakdekkende opgraving en er geen nieuwe informatie aan het licht kwam. De grijze zones kwamen na een evaluatie van het vooronderzoek niet in aanmerking voor een verdere opgraving.

Het archeologisch onderzoek startte op 31 mei 2010 en is zonder onderbreking verder gezet tot en met 31 augustus 2011. Het betreft evenwel twee opeenvolgende vergunningen met grotendeels dezelfde opgravingsvoorwaarden. De eerste vergunning heeft betrekking op een eerste en enigszins geïsoleerde opgravingszone (Fig. 9: zone I) en voorzag hiervoor twee archeologen en twee veldtechnici. De tweede opgravingsvergunning omvat de rest van het terrein, hetgeen is onderzocht in negen verschillende zones (Fig. 9: zones II tot en met XI) en dit met een wisselende ploeg van minimaal vier archeologen en vier technische assistenten.

De openheid van het terrein heeft ons toegelaten om ten alle tijde met één kraan te werken en de afgegraven aarde of aan de rand van het opgravingsvlak te stockeren, of direct af te voeren door middel van één of twee dumpers. Op vraag van de bouwheer is de teelaarde en de moederbodem steeds apart afgegraven en opgehoogd op de daartoe voorziene plaatsen. Zolang het weer het toeliet, reden de dumpers via drie vast uitgestippelde trajecten over het terrein naar de stockage plaatsen, om zo de impact op de ondergrond de minimaliseren. Bij de aanvang van regenweer zakten de dumpers echter weg in de ondergrond en was het risico te groot dat ze het archeologische bodemarchief en de ondergrond zouden aantasten. Bijgevolg is vrij snel gekozen voor het gebruik van stalen rijplaten.

De locatie en de timing van het afwerken van de verschillende opgravingsvlakken is steeds gebeurd in overleg met de stad Ronse en dit met het doel zo veel mogelijk aan te sluiten bij de planning van de bouwheer. De opgravingen en de bouwwerken zijn immers gelijktijdig van start gegaan. Zo is in grote lijnen gewerkt van het westen van het terrein naar het oosten toe en zijn telkens eerst de zones met de geplande wegkoffers en bijhorende nutsleidingen opgegraven en vervolgens de hierop aansluitende delen.
Het machinaal afgraven van de teelaarde en de verstoorde lagen tot op het gewenste archeologische niveau geschiedde steeds onder begeleiding van de archeologen. Het bekomen vlak is vervolgens direct schoongemaakt en gefotografeerd, de verschillende sporen aangeduid en het verkregen grondplan ingetekend op schaal 1/50. Dit alles met vermelding van voldoende TAW-hoogtes van de sporen en het grondvlak. Op de plaatsen waar het grondvlak weinig archeologische sporen bevatte, zijn eveneens hoogtes genomen van de 'lege' gedeeltes om op deze manier ook zicht te krijgen op de helling van het vlak. Alle sporen kregen een uitvoerige beschrijving, indien mogelijk met vermelding van hun onderlinge relaties. Hierbij is gebruik gemaakt van gestandaardiseerde fiches, zodanig dat de gehele registratie eenduidig én volledig was. Vervolgens volgde het couperen van de sporen, dit om meer duidelijkheid te

bieden naar interpretatie toe. Elke coupe is schoongemaakt, gefotografeerd, afgelijnd, ingetekend op schaal 1/20, beschreven aan de hand van een fiche en waar nodig bemonsterd. De vondsten in de sporen kregen steeds een nummer overeenkomstig de laag waarin ze zijn gevonden.

Het zeven van de monsters en het wassen van het aardewerk en andere vondsten gebeurde deels tijdens de opgraving op het terrein zelf en deels tijdens de verwerking in de gebouwen van SOLVA te Erembodegem.

Zoals reeds vermeld zijn te Ronse elf zones onderzocht, telkens benoemd met een Romeins cijfer: zone I tot en met XI (Fig. 9). Zone II, III, IV en VII sluiten aan op elkaar; zone I en V tot en met VI liggen apart. Het eerste grondvlak, op het ongestoorde niveau, is telkens beschreven als 'grondplan A' of 'GPL A'. Waar er onduidelijkheid bestond omtrent de aard van de sporen en hun onderlinge relatie, zijn één of meerdere nieuwe opgravingsniveaus aangelegd. De aanleg van deze grondplannen gebeurde zowel handmatig als machinaal. Indien er onder een spoor, op bijvoorbeeld grondplan A, een nieuw spoor tevoorschijn kwam of hetzelfde spoor van vorm veranderde, is dit opnieuw ingetekend op een 'grondplan A1'. Hoewel het hier niet gaat om een nieuw intentioneel aangelegd vlak, bevindt het spoor zich toch op een ander niveau dan GPL A en is dit bijgevolg ook aangegeven in de nummering. Te Ronse is in zone I lokaal afgegraven tot een 'grondplan B'/'GPL B'. In het zuiden van zone IV was het nodig om verschillende vlakken van variërende omvang aan te leggen, meer bepaald grondplan A1, B, C, C1, C2, C3 én C4. Vooral de soms slechte leesbaarheid (aanwezigheid van colluvium/B-horizont/uitloging) van de sporen en de plaatselijke complexiteit van bepaalde clusters zorgden ervoor dat het gecontroleerd aanleggen van een grondvlak op een dieper niveau onontbeerlijk was.

In de individuele zones kreeg elk spoor of onderdeel van een spoor (bijvoorbeeld bij verschillende opvullingslagen) per grondplan een individueel en uniek spoornummer. Wanneer een zone meerdere opgravingsniveaus had, begon het nummeren per grondplan telkens opnieuw vanaf '1' en dit in de mate van het mogelijke van jong naar oud.

3.1.2 Methodologie verwerking

Het gebruik van gestandaardiseerde fiches en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

De dienst archeologie van SOLVA heeft namelijk in de loop van 2009 de ontwikkeling van een databank geïnitieerd. Haar doel is zowel het invoeren en opslaan, als het raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten. Deze databank is geen star gegeven, maar een '*ongoing*' project, te meer nu ook de stap is gezet naar een volledig digitale registratie op het terrein.

De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het 'spoor' (cf. supra). Dit omvat elk spoor, elk onderdeel van een spoor alsook elke actie die in het verleden haar sporen in de ondergrond naliet. Deze kleinste eenheid kan bestaan uit zeven types: 'laag', 'muur', 'vloer', 'skelet', 'hout', 'vertical feature interface' of 'VFI' en 'horizontal feature interface' of 'HFI'. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: tekeningen, foto's én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor 'is recenter', 'is ouder', 'gelijktijdig met' of 'dezelfde als' een ander spoor. Hierbij spelen de spoortypes VFI en HFI een belangrijke rol omdat ze ons toelaten elke actie in het verleden te registreren en op termijn een Harris matrix te creëren.

Op een tweede niveau in de databank staan de contexten. Contexten groeperen één of meerdere sporen. Elke context krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze context behoort. Het is evenwel zo dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context. Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel op het spoorniveau. De tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatische verbonden aan de context waartoe ze behoren. Vanuit dit contextniveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die context, waaraan de vondsten, tekeningen en foto's verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de contexten onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de structuren. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere contexten. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste contextnummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (contextniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van de eerste context (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (contextniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke context tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeert onder een structuur telkens de tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan de contexten die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende contexten die ertoe behoren. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

Het zijn de contextnummers en, indien gegroepeerd onder een structuur, de structuurnummers die verder in de tekst de leidraad vormen.

Wat de vondsten en staalnames betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie en datering voorziet. Beide gebeuren zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende inventarisnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, context- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te gebruiken, dit laatste onder meer door middel van grafieken. Bovendien is er een 'logboek' aanwezig voor eventuele behandelingen van bepaalde vondstcategorieën. Dit laat een efficiënte opvolging van de *archaeologicae* toe.

Tenslotte bevat de databank alle relevante documenten m.b.t. het project; deze kunnen geraadpleegd worden onder een map 'bijlagen'. Hierin komen de administratieve gegevens van het project terecht, net als de het definitieve rapport, bijzondere voorschriften, overzichtsplannen, overzichtsfoto's, eventuele rapporten van natuurwetenschappelijk onderzoek, enz.…

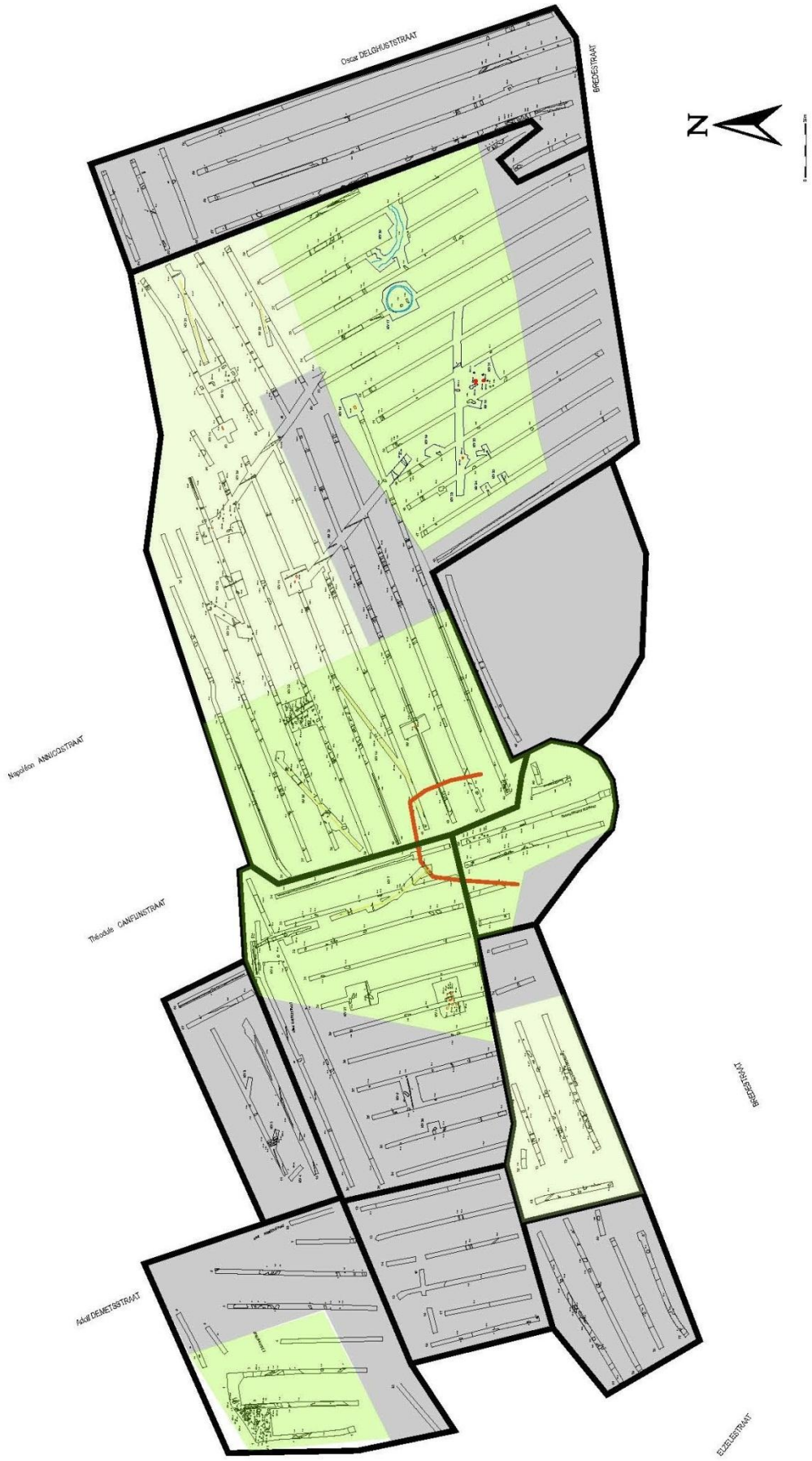

Fig. 8: overzicht van het vooronderzoek

Fig. 9: zonering van het vlakdekkend onderzoek

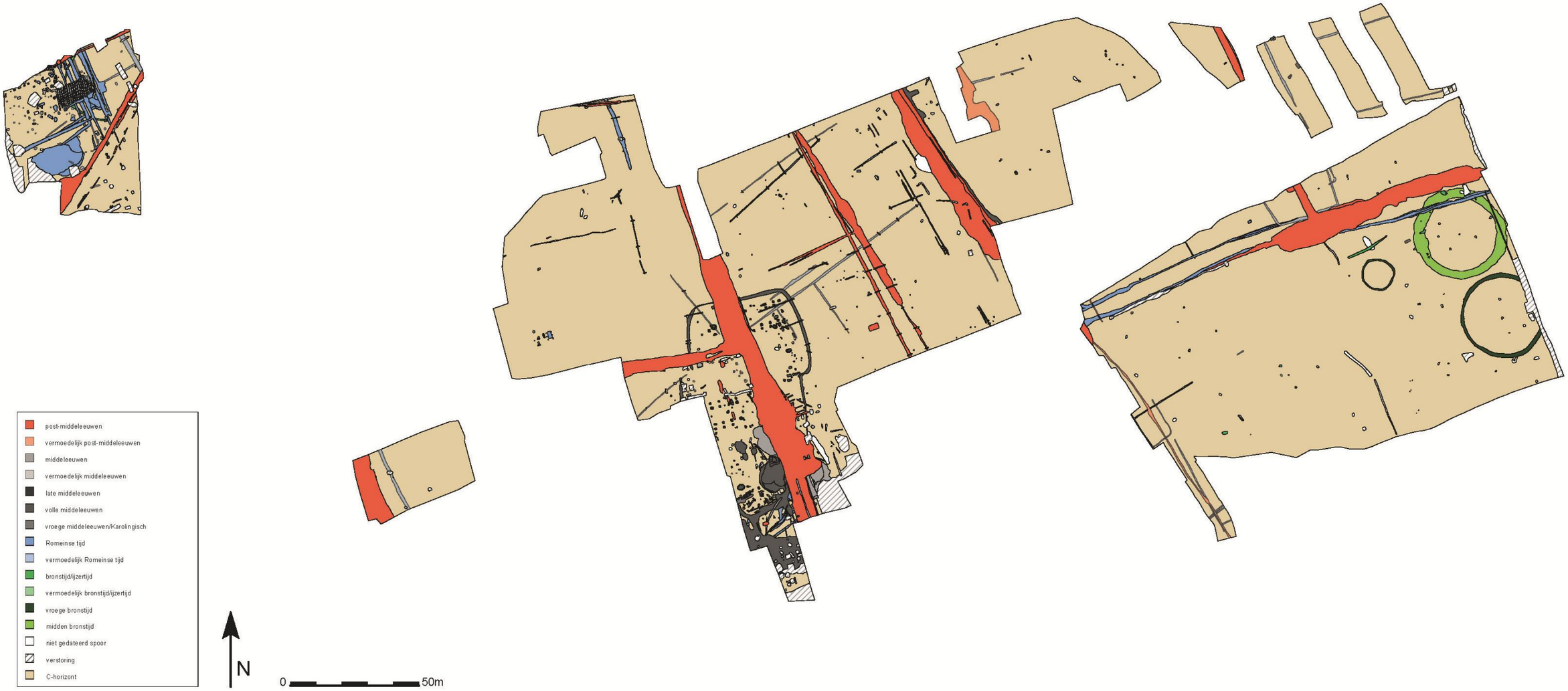

Fig. 10: grondplan A

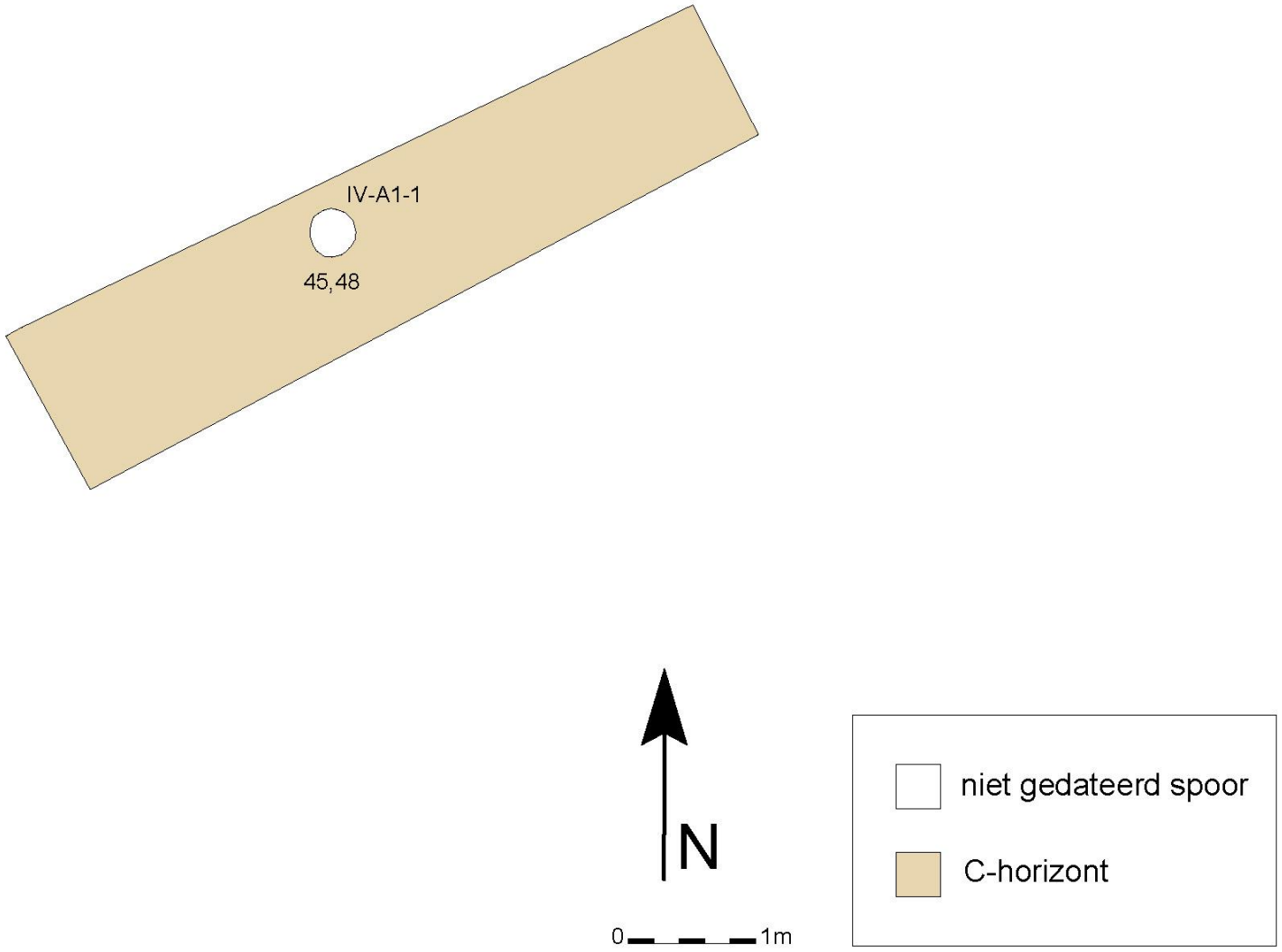
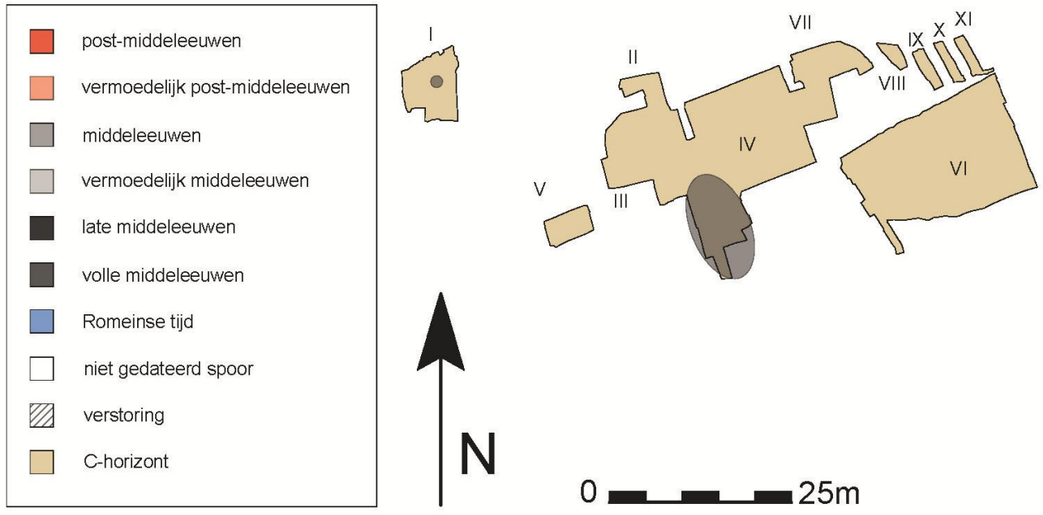

Fig. 11: grondplan A1

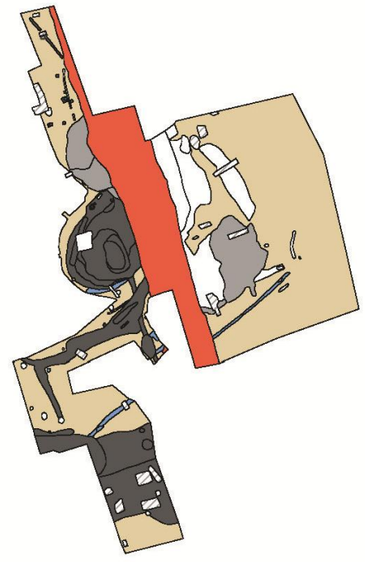

Fig. 12: grondplan B

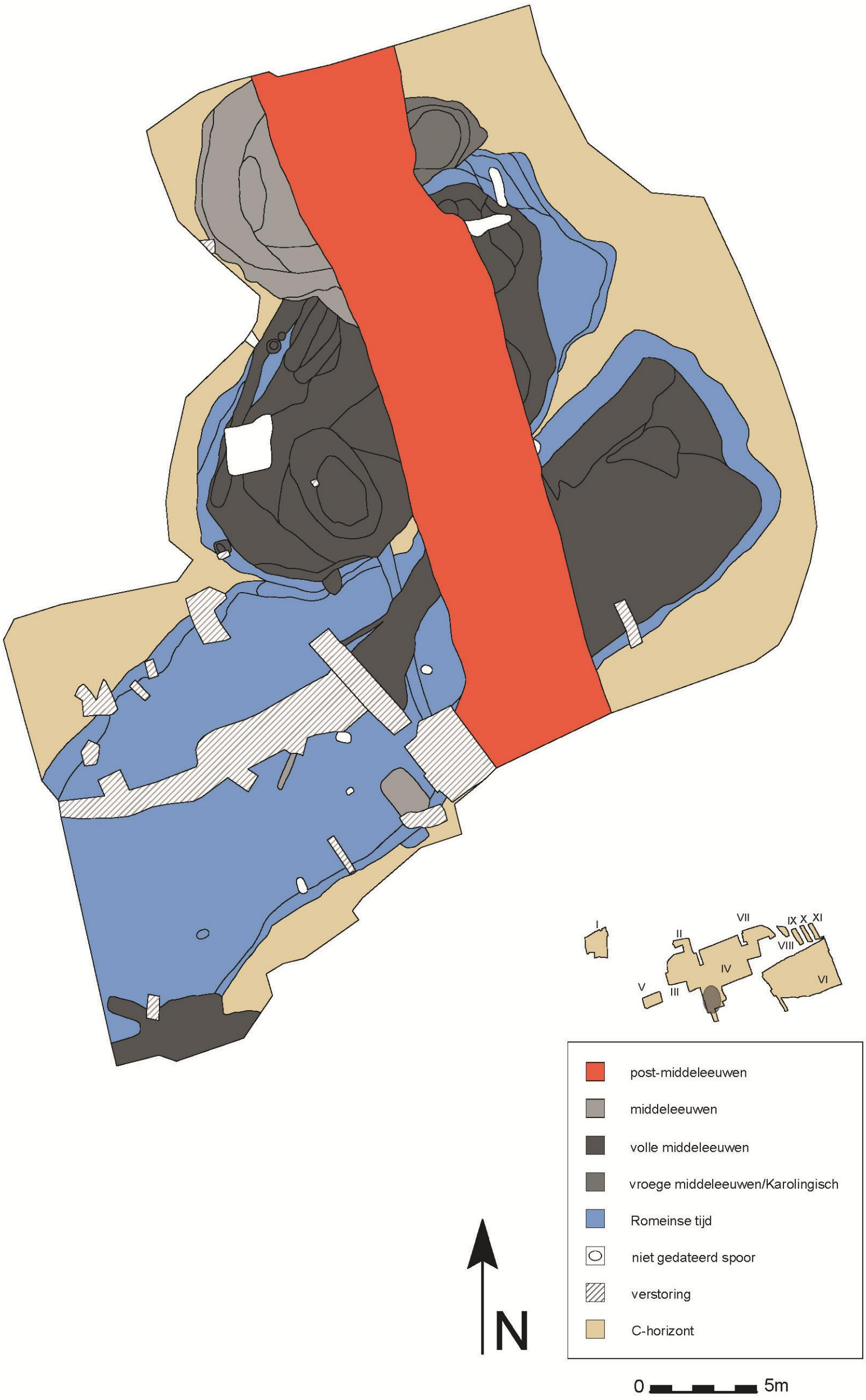

Fig. 13: grondplan C

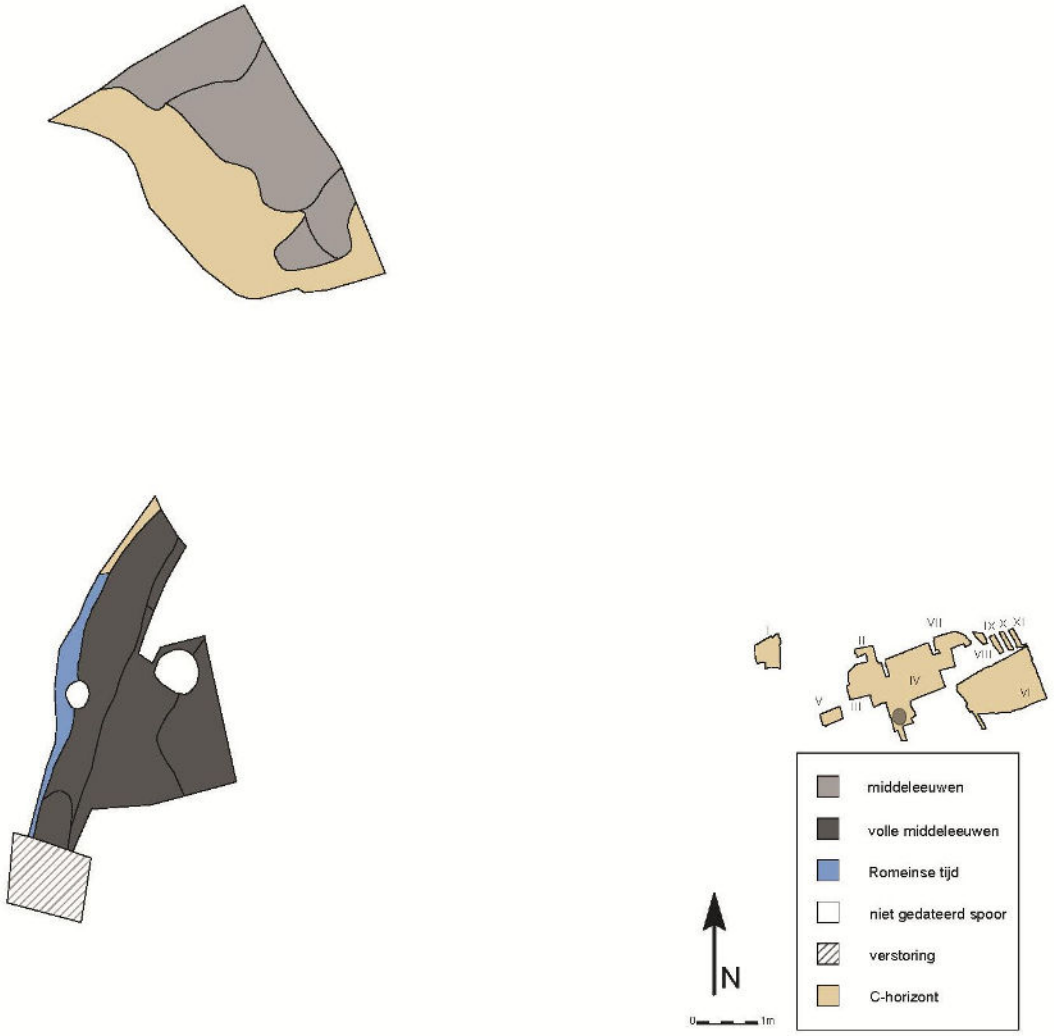

Fig. 14: grondplan C1

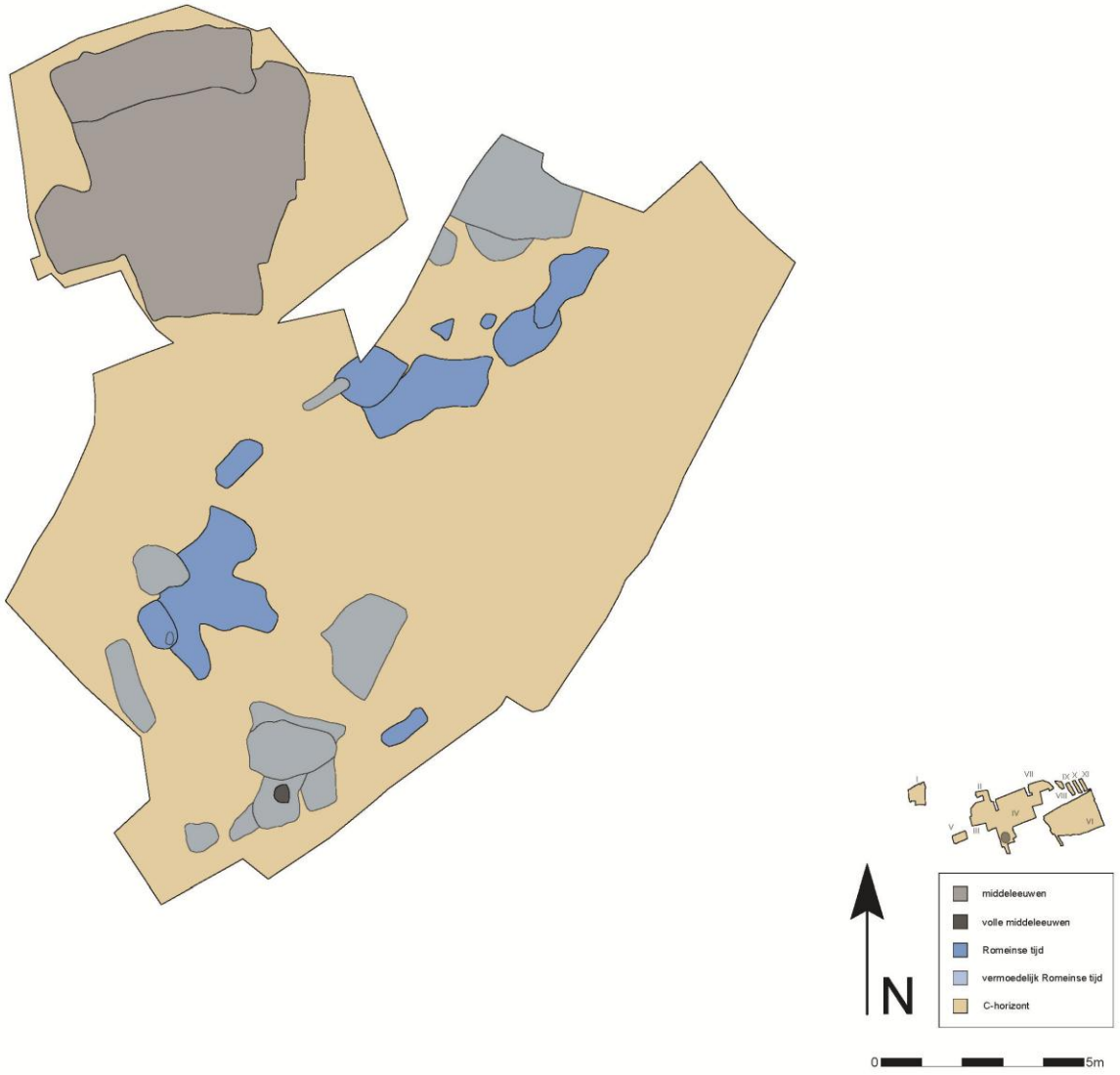

Fig. 15: grondplan C2

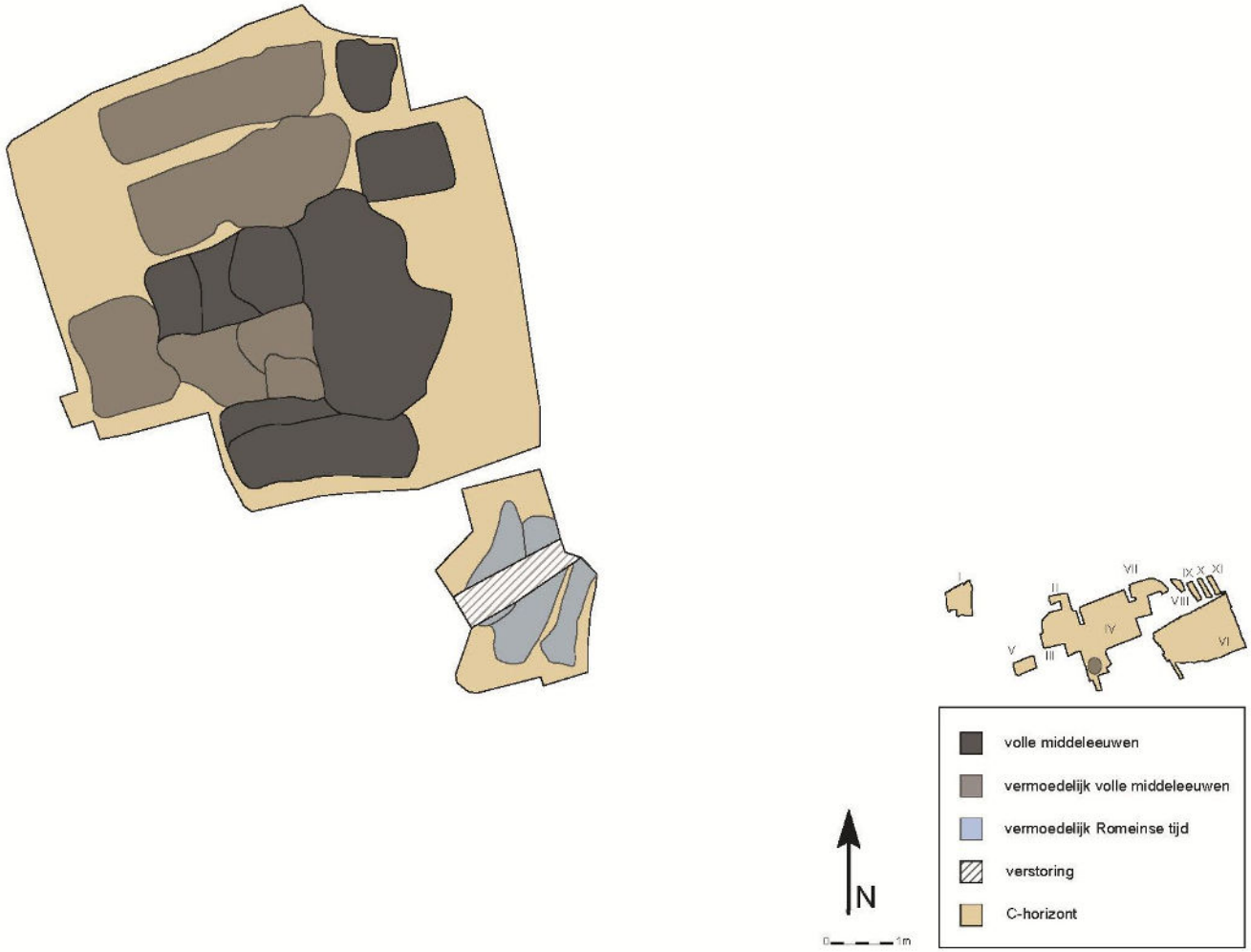

Fig. 16: grondplan C3

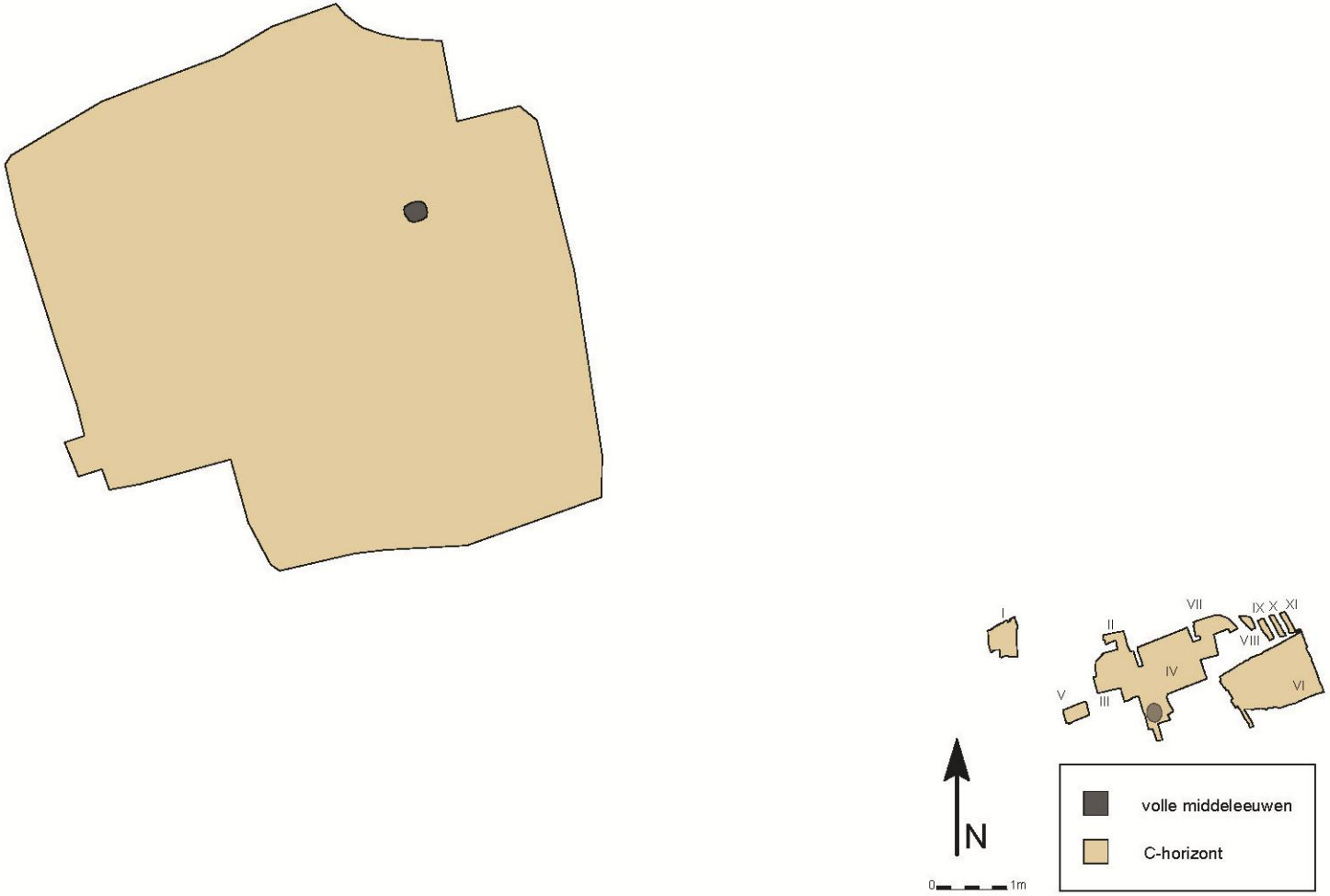

Fig. 17: grondplan C4

3.2 Resultaten

3.2.1 Steentijden

Verspreid over De Stadstuin zijn verschillende artefacten in vuursteen gerecupereerd. Hun herkomst is zeer gevarieerd. Het gaat in hoofdzaak om verspitte stukken die in jongere sporen (metaaltijden, Romeinse periode en (post-)middeleeuwen) zijn terechtgekomen. Een kleine minderheid bestaat uit losse vondsten of is afkomstig uit enkele boomvallen.

De determinatie van de stukken duidt erop dat het voornamelijk om artefacten uit het neolithicum of de vroege bronstijd gaat[19]. Onder andere een Bandkeramische spits, twee gevleugelde en gesteelde pijlpunten, een driehoekige pijlpunt en een massieve, geretoucheerde afslag of een boordschrabber zijn aan deze periodes toe te wijzen (Afb. 7). De overige vondsten bestaan uit chips, afslagen, (micro)klingen en kern(fragment)en.

Afb. 7: enkele vondsten in vuursteen (linksboven: boordschrabber?, rechtsboven: Bandkeramische spits, linksonder: driehoekige pijlpunt, rechtsonder: twee gesteelde, gevleugelde pijlpunten)

[19] Met dank aan J. Sergant (UGent).

3.2.2 Finaal neolithicum – midden bronstijd

3.2.2.1 Inleiding

De oudste sporen op het terrein zijn te dateren in het finaal neolithicum (3000-2100/2000 v. Chr.), de vroege bronstijd (2100/2000-1800/1750 v. Chr.) en de midden bronstijd A (1800/1750-1500 v. Chr.). De meerderheid van deze sporen bevinden zich in zone VI (Fig. 9).

3.2.2.2 Structuur VI-A-1: grafmonument

3.2.2.2.1 Beschrijving

De structuur VI-A-1 bestaat slechts uit één context, VI-A-1. Het gaat om een circulaire gracht die geïnterpreteerd is als een kringgreppel (Afb. 8). Deze gracht maakt deel uit van een grafmonument, vermoedelijk bestaande uit een (niet bewaarde) grafheuvel, rondom afgebakend door een gracht.

De structuur kwam aan het licht in de zuidoostelijke hoek van het terrein. Ondanks het feit dat deze reeds was aangesneden bij het proefsleuvenonderzoek, was het toen omwille van de slechte zichtbaarheid van de sporen niet duidelijk dat we te maken hadden met een kringgreppel. De greppel werd slechts één keer herkend in proefsleuf 58 (spoor PS58-A-8), hoewel ze zowel in proefsleuf 58 en 57 waarschijnlijk nog twee keer is aangesneden. Zoals vermeld in het rapport van het vooronderzoek, was de kans reëel dat in zone VI nog kringgreppels aan het licht konden komen die in de proefsleuven niet zijn herkend[20].

De hoofdcoupes op de gracht VI-A-1 zijn volgens de huidige hoofdwindrichtingen uitgezet (Fig. 18): A-B (noord), C-D (west), E-F (zuid). Ook de andere zijdes van deze hoofdcoupes zijn opgeschoond, gefotografeerd en geregistreerd: G-H, I-J en K-L. Tussen deze hoofdcoupes is halverwege telkens nog een extra coupe gemaakt: M-N/O-P (noordwest), Q-R/S-T (zuidwest) en U-V/W-X (zuidoost). Bij al deze coupes is over een breedte van ongeveer 1m de vulling laagsgewijs manueel uitgehaald. De resterende vulling tussen de coupes is laagsgewijs machinaal verwijderd en gecontroleerd. Het gedeelte tussen coupe O-P en C-D is uitgezeefd op een maaswijdte van 5mm. De vulling van de gracht is in de mate van het mogelijke steeds uitgehaald volgens de insnijding, dit om de oorspronkelijke uitgraving van de gracht zo dicht mogelijk te benaderen (Fig. 19-21).

Het is belangrijk hier nogmaals de moeilijke leesbaarheid van de vulling van de gracht te vermelden. Na het machinaal vrijleggen, opschaven en intekenen van deze structuur, is het couperen van de gracht aangevat. Hierbij was vrij vlug duidelijk dat de aflijning van het spoor in de coupe niet overeenkwam met de aflijning in het grondvlak. Daarom was het noodzakelijk om deze zone een tweede maal volledig op te schaven en in te tekenen. Ook het couperen zelf verliep in verschillende fases; de vulling van gracht was in dergelijke mate moeilijk van de C-horizont te onderscheiden dat het meermaals nodig bleek om de coupe verder te verdiepen. Dit had grotendeels te maken met het feit dat het onderste deel van de gracht opgevuld was met C-materiaal en bodemkundige processen zoals uitloging.

Aan de oostelijke zijde is de gracht gedeeltelijk verstoord. Dit is te wijten aan recente ontginningen waarbij het terrein tot op een aanzienlijke diepte is afgegraven[21]. Desondanks is het grootste deel van de gracht toch bewaard. Een bijhorend graf kwam niet aan het licht[22].
De gracht heeft een diameter die varieert van 30,9m tot 31,9m[23]. Deze heeft een maximale breedte van 1,73m, een minimale breedte van 0,68m en vertoont geen onderbrekingen. Vooral de noordelijke en de zuidelijke zijde zijn goed bewaard. Dit heeft waarschijnlijk eerder te maken met het dagzomen van de kleiige tertiaire lagen, die ter hoogte van de westelijke zijde van de gracht zeer veel rolkeien en brokken ijzerzandsteen bevatten (cf. supra: hoofdstuk zie 2.1). Vermoedelijk verliep het graven van de gracht in deze zone een stuk moeizamer waardoor de gracht bewust een stuk kleiner en ondieper aangelegd was.

[20] Pede *et al.* 2011, 26.
[21] Pede *et al.* 2011, 24.
[22] Gezien de slechte leesbaarheid van de sporen is bij elk van deze kringgreppels het exacte middelpunt berekend waarna een extra controle op de eventuele aanwezigheid van een graf is gedaan.
[23] De diameter werd genomen in het midden van de gracht, ter hoogte van het diepste punt in de gracht.

Zoals reeds vermeld, is de oostelijke zijde volledig verstoord. Aan de noordelijke en zuidelijke zijde vertoont de gracht een eerder V-vormig profiel met schuine, vrij regelmatige wanden en een afgestompte tot vlakke bodem. Het profiel aan de slechter bewaarde, westelijke zijde was eerder komvormig tot U-vormig met vrij regelmatige, rechte tot schuine wanden en een afgestompte tot vlakke bodem. Over alle coupes heen zijn steeds twee dezelfde lagen herkenbaar. De oudste laag is opgebouwd uit oranjebruine tot geelbruine zandige leem en lijkt sterk op de C-horizont zoals die zich lager op het terrein manifesteert. De weinige inclusies bestaan uit enkele occasionele spikkels en brokjes houtskool, veel spikkels mangaan en weinig spikkels en brokjes ijzerconcretie. Af en toe zijn in dit pakket enkele zandige inspoelingslaagjes te herkennen. Waarschijnlijk gaat het hier om een laag die kort na het oprichten van het grafmonument ontstaan is. De inspoelingslaagjes getuigen van bodemmateriaal, afkomstig van hogerop en buiten de gracht, dat door erosieve processen in de gracht terecht is gekomen. De tweede, jongere laag bestaat uit heterogene, gevlekte, bruingrijze, lichtgrijze tot geelbruine zandige leem. Ook deze laag bevat weinig inclusies: zeer weinig spikkels en brokjes houtskool, vrij veel spikkels en brokjes mangaan en spikkels en brokjes ijzerconcretie. In dit pakket zijn occasioneel zeer fijne, zandige inspoelingslaagjes te herkennen, afgewisseld door enkele grotere, heterogene pakketten. Vermoedelijk is het ontstaan van deze laag te verklaren door een afwisseling van erosie, met bijhorende inspoeling enerzijds en stabilisatie en demping anderzijds. Uit de coupes aan de noordelijke en zuidwestelijke zijde blijkt dat de opvulling van de gracht voornamelijk gebeurde vanuit het centrum van het monument naar buiten toe. Dit is wellicht een indirect bewijs voor de aanwezigheid van een wal of heuvellichaam. De vele natuurlijke sporen binnen de kringgreppel wijzen ook in de richting van het bestaan van een vorm van ophoging (wal of heuvel).

Bij deze structuur is ervoor gekozen om de pollenstalen en de bulkstalen van de grachtvulling te waarderen op hun inhoud, bij wijze van steekproef voor de overige kringgreppels. De resultaten wijzen er echter op dat de stalen een te lage concentratie macroresten en pollen bevatten voor een verdere analyse[24]. Een waardering van de stalen van de overige kringgreppels bleek dus overbodig.

[24] Verbruggen 2013.

Afb. 8: zicht op kringgreppel VI-A-1 (gezien vanuit het zuidwesten)

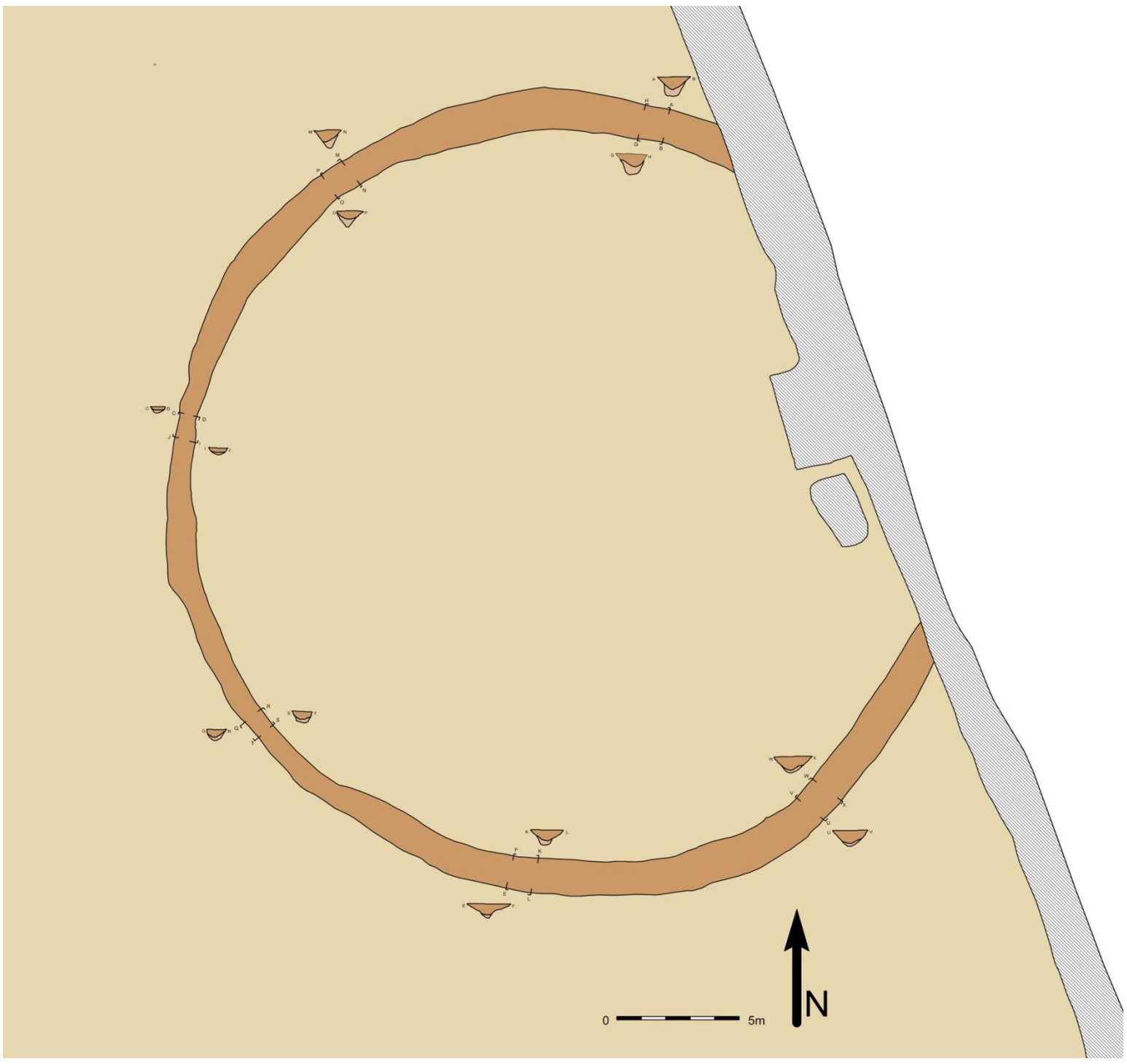
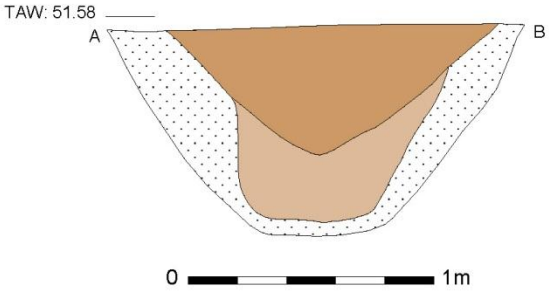
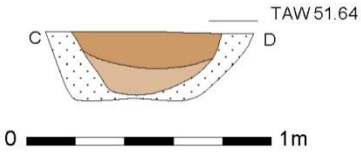

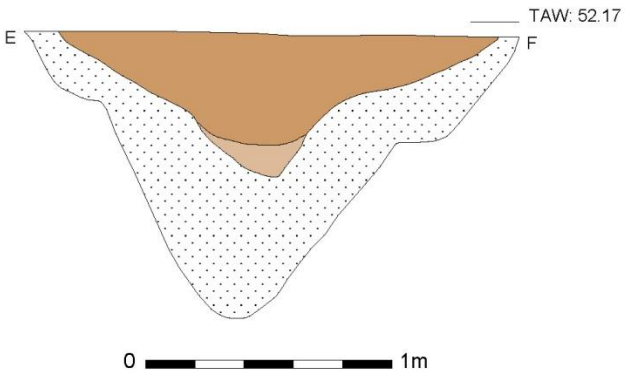
Fig. 18: kringgreppel VI-A-1

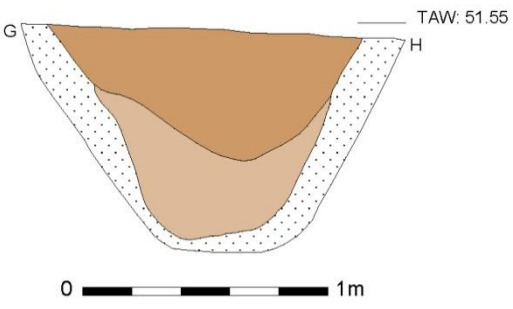
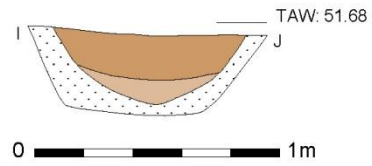
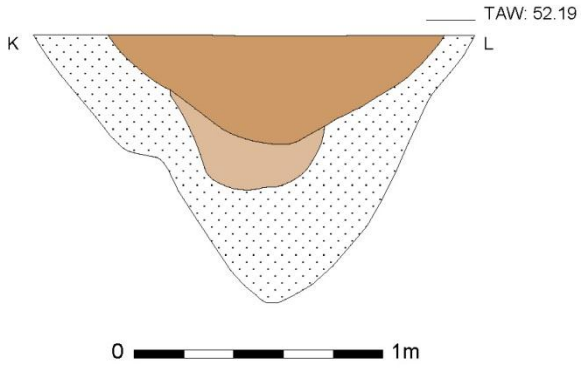

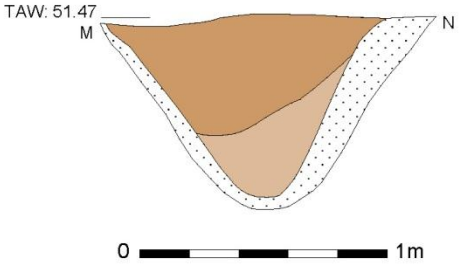
Fig. 19: coupes A-B, C-D, E-F en G-H op VI-A-1

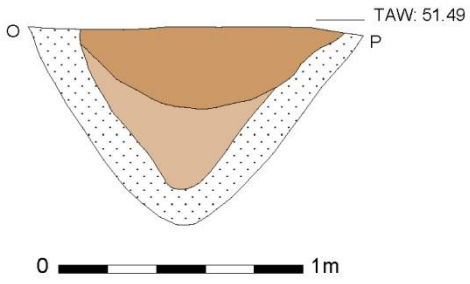
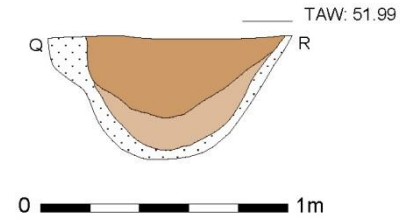
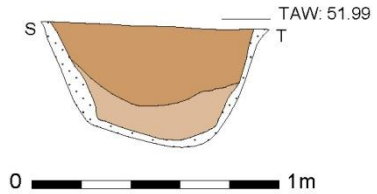

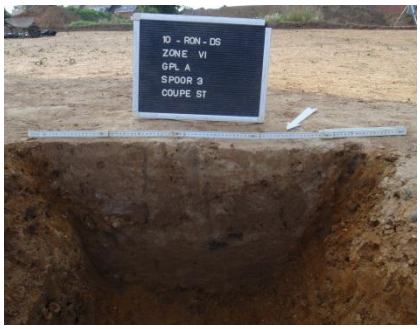

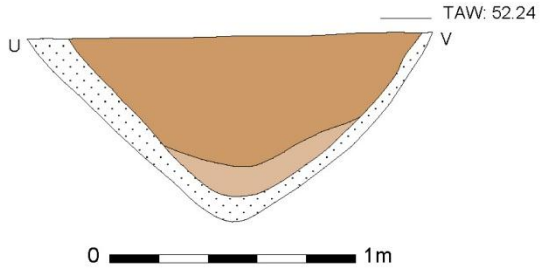
Fig. 20: coupes I-J, K-L, M-N en O-P op VI-A-1

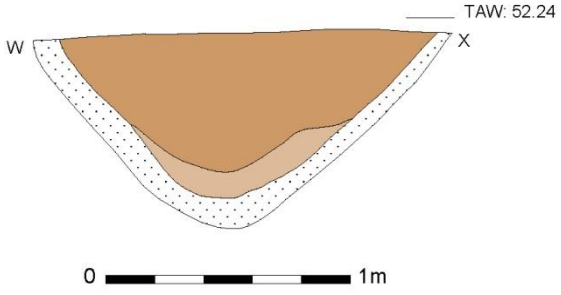

Fig. 21: coupes Q-R, S-T, U-V en W-X op VI-A-1

Afb. 9: zicht op kringgreppel VI-A-1 (gezien vanuit het zuidwesten)

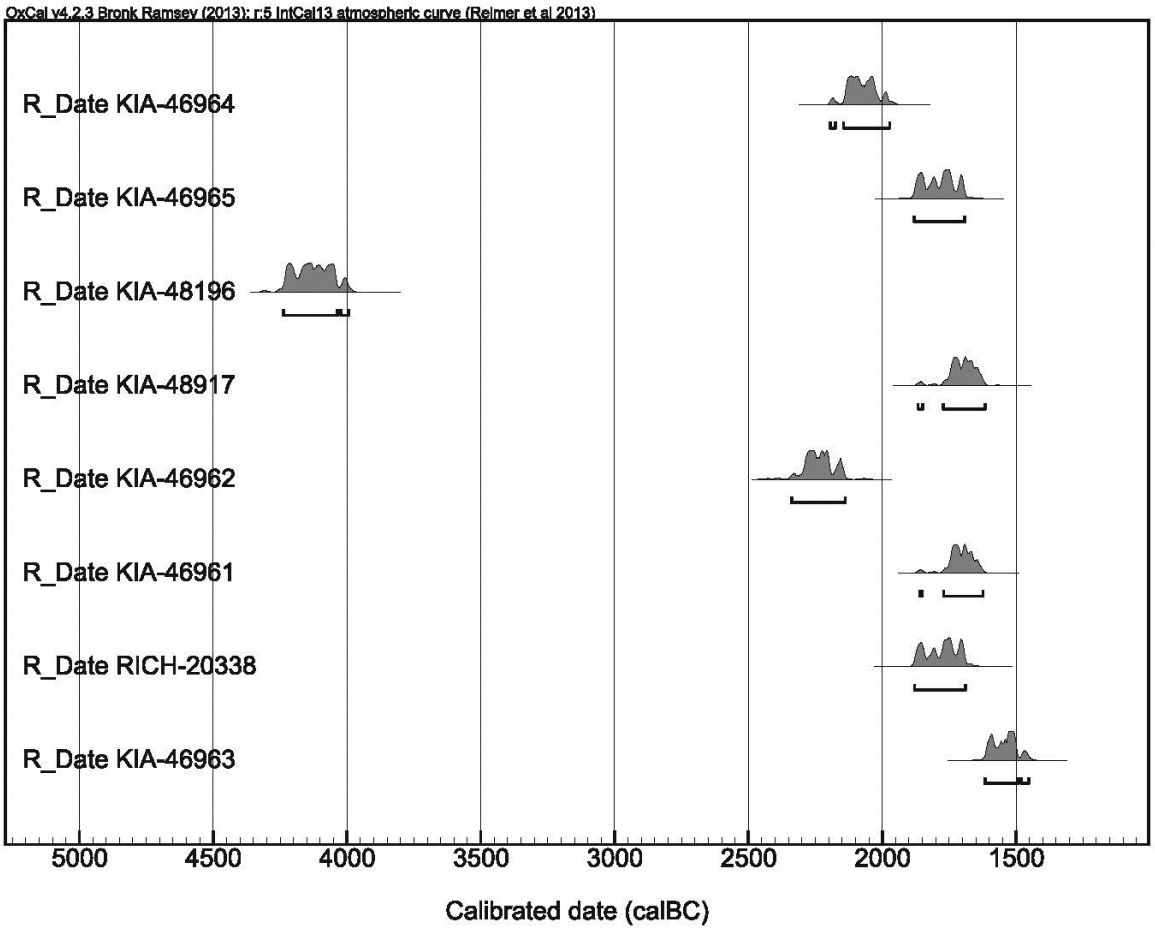
Afb. 10: zicht op kringgreppel VI-A-1 (gezien vanuit het noordwesten; © B. Stichelbaut, UGent)

3.2.2.2.2 Vondsten

Het weinige aardewerk omvat twee onversierde, grofwandige wandfragmenten in handgemaakt aardewerk. Het oppervlak is geruwd en de verschraling bestaat uit kwarts, chamotte en organische inclusies. Voorts kwamen ook een scherfje (post)middeleeuws, oxiderend gebakken, geglazuurd aardewerk aan het licht dat vermoedelijk via een verstoring of bioturbatie in de vulling van de gracht terecht is gekomen. Drie metaalslakken en twee niet determineerbare, ijzeren fragmenten zijn vermoedelijk als intrusief te beschouwen. Ook een (post)middeleeuws glasfragment valt onder te brengen bij de intrusieve vondsten. Verder zijn één stukje verbrand bot, twee fragmenten onverbrand bot, twee afslagen en vier chips in vuursteen te noteren.

Met het oog op verder natuurwetenschappelijk onderzoek zijn enkele stalen genomen uit de vulling van de gracht:

- één houtskoolstaal uit de beide lagen van de gracht: ^{14}C-datering
- twee pollenstalen uit coupe A-B: pollenanalyse
- 2x 10l bulkstaal: botanisch onderzoek

Tabel 1: ^{14}C-dateringen van de kringgreppels in zone VI

3.2.2.2.3 Datering

Gezien de weinige vondsten in de vulling van de gracht bleek een precieze datering onmogelijk. Daarom is telkens één houtskoolstaal uit beide lagen geselecteerd om een ^{14}C-datering uit te voeren. Dit gebeurde door M. Boudin en M. Van Strydonck van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.

Het staal (KIA-46964) uit de oudste laag dateert met 68,2% zekerheid van 2140 tot 2020 cal BC en met 95,4% zekerheid van 2200 tot 1960 cal BC (Tabel 1). Het staal (KIA-46965) uit de jongste laag dateert met 68,2% zekerheid van 1880 tot 1690 cal BC en met 95,4% zekerheid van 1890 tot 1690 cal BC. Aangezien de stratigrafische chronologie van deze lagen zich ook weerspiegelt in de ^{14}C-dateringen, mogen we aannemen dat de stalen een correct beeld geven en dat er geen sprake is van het zogenaamde 'oud hout'-effect. De oprichting van de structuur situeert zich dus vermoedelijk op de overgang van het finaal neolithicum naar de vroege bronstijd. De geleidelijke vulling en de uiteindelijke demping van de gracht voltrokken zich in de loop van de vroege en midden bronstijd.

3.2.2.3 Structuur VI-A-55: grafmonument

3.2.2.3.1 Beschrijving

Structuur VI-A-55 bestaat uit contexten VI-A-55 en VI-A-116. Het gaat om een circulaire gracht die geïnterpreteerd is als een kringgreppel (context VI-A-55) met een bijhorend graf (context VI-A-116). Deze sporen maken deel uit van een grafmonument, vermoedelijk bestaande uit een (niet bewaarde) grafheuvel die een graf afdekte en rondom afgebakend was door een gracht.

Context VI-A-55

Context VI-A-55 kwam aan het licht in de zuidoostelijke hoek van het terrein (Afb. 12), net ten noorden van structuur VI-A-1, en was reeds aangesneden tijdens het proefsleuvenonderzoek. De gracht werd herkend in proefsleuf 57 (spoor PS57-A-2) en proefsleuf 58 (spoor PS58-A-7). Aangezien deze sporen eenzelfde vulling en uitzicht hadden en in elkaars verlengde leken te liggen, werd een kijkvenster (KV20) aangelegd ter controle. Hieruit bleek dat het inderdaad dezelfde gracht betrof, die verder afboog naar het noorden. Gezien de omvang van de structuur en het bijhorende grondverzet werd beslist om de gracht slechts gedeeltelijk bloot te leggen. De sterke buiging van de gracht en de nabijheid van een kleiner grafmonument (spoor PS54-A-4 of structuur VI-A-126: cf. infra) wees in de richting van een interpretatie als kringgreppel. Bij de start van het vlakdekkend onderzoek in deze zone was meteen duidelijk dat deze interpretatie correct was; bovendien kwam in de ruimte die de gracht omsloot een graf tevoorschijn.

De hoofdcoupes op de gracht zijn volgens de huidige hoofdwindrichtingen uitgezet (Fig. 22): A-B (noord), C-D (west), E-F (zuid) en G-H (oost). Ook de andere zijdes van deze hoofdcoupes zijn opgeschoond, gefotografeerd en geregistreerd: I-J, K-L, M-N en O-P. Tussen deze hoofdcoupes is halverwege telkens nog een extra coupe gemaakt: Q-R/S-T (noordwest), Y-Z/B-A (zuidwest), D-C/F-G (zuidoost) en U-V/W-X (noordoost). Bij al deze coupes is over een breedte van ongeveer 1m de vulling laagsgewijs manueel uitgehaald (Fig. 23-26). De resterende vulling tussen de coupes is laagsgewijs machinaal verwijderd en gecontroleerd. Het gedeelte tussen coupe K-L en Y-Z is quasi volledig uitgezeefd op een maaswijdte van 5mm. De vulling van de gracht is in de mate van het mogelijke steeds uitgehaald volgens de insnijding, dit om uiteindelijk de oorspronkelijke uitgraving van de gracht zo dicht mogelijke te benaderen.

Het is belangrijk hier nogmaals de moeilijke leesbaarheid van de vulling van de gracht te vermelden. Na het machinaal vrijleggen, opschaven en intekenen van deze structuur, is het couperen van de gracht aangevat. Hierbij was vrij vlug duidelijk dat de aflijning van het spoor in de coupe niet overeenkwam met de aflijning in het grondvlak. Daarom was het noodzakelijk om deze zone een tweede maal volledig op te schaven en in te tekenen om een correcte aflijning te verkrijgen. Ook het couperen zelf verliep in verschillende fases; de vulling van gracht was in dergelijke mate moeilijk van de C-horizont te onderscheiden, dat het meermaals nodig bleek om de coupe verder te verdiepen. Dit had grotendeels te maken met het feit dat het onderste deel van de gracht opgevuld was met C-materiaal en bodemkundige processen zoals uitloging.

De gracht heeft een diameter die varieert van 31,2m tot 32,7m[25]. Deze heeft een maximale breedte van 5,4m, een minimale breedte van 2,2m en vertoont geen onderbrekingen. De gracht is overal goed bewaard en weinig verstoord door recentere sporen. Enkel ter hoogte van de noordelijke zijde is de gracht oversneden door een Romeinse greppel. De uitgraving vertoont in alle coupes een eerder V-vormig

[25] De diameter werd genomen in het midden van de gracht, ter hoogte van het diepste punt in de gracht.

profiel met schuine, vrij regelmatige wanden en een puntige of afgestompte tot vlakke bodem. Het onderste deel van de wanden is bijzonder steil, de bovenste helft van de wanden waaierde soms iets vlakker uit, behalve aan de binnenzijde van de gracht (zijde van de grafheuvel); hier bleef de steile wand doorlopen tot aan het oppervlak. Accentueerde men op deze manier de grafheuvel die zich aan de binnenzijde bevond en creëerde men visueel de indruk van een diepere gracht en een hogere grafheuvel? Door de uitwaaierende buitenzijde van de gracht bewerkstelligde men mogelijk het idee van een bredere gracht.

Over alle coupes heen zijn vier grote vullingspakketten herkenbaar. De oudste laag bestaat uit lichtbruine tot geelbruine zandige leem en lijkt sterk op de C-horizont. Dit pakket is sterk gelaagd, bestaande uit een afwisseling van lichtgrijze, zandige laagjes en geelbruine, lemige laagjes. Af en toe zijn grotere brokken en brokjes bruinig grijze leem in deze vulling te herkennen. De inclusies omvatten enkele occasionele spikkels en brokjes houtskool, weinig spikkels mangaan en weinig tot vrij veel spikkels en brokjes ijzerconcretie. Het gaat om een laag die kort na het oprichten van het grafmonument is ontstaan. Ze vertoont veel gelijkenissen met de 'moederbodem' van het niveau dat zich net onder de teelaarde bevindt, de C-horizont. De inspoelingslaagjes getuigen dus van bodemmateriaal, afkomstig van hogerop en buiten de gracht, dat door erosieve processen in de gracht terecht is gekomen. Dit proces is op te splitsen in bodemmateriaal dat enerzijds door inspoeling (fijne zandige laagjes) en anderzijds door instorting (grotere brokken en vlekken leem) in de gracht verzeild is geraakt. Gezien de steile wanden van het onderste deel van de gracht en de aard van de vulling, vormde dit onderste pakket zich vrij snel na de oprichting van het monument, vermoedelijk al binnen een paar weken of maanden[26]. De tweede, jongere laag bestaat uit heterogene, gevlekte en gelaagde, licht grijzig bruine zandige leem. Doorheen dit pakket bevinden zich tevens afwisselend grijze, zandige en bruine, lemige laagjes. Bij de inclusies valt een vrij grote hoeveelheid spikkels en brokjes ijzerconcretie op; voorts zijn er zeer weinig spikkels en brokjes houtskool en vrij weinig spikkels en brokjes mangaan aanwezig. Deze laag is net als de onderliggende laag in hoofdzaak ontstaan door erosieve processen die ervoor zorgden dat er bodemmateriaal in de gracht terecht kwam, maar in tegenstelling tot. de onderste laag gebeurde dit over een veel langere tijdspanne. De derde laag is voornamelijk samengesteld uit heterogene, uitgeloogde, licht gelig bruine tot licht grijzig bruine zandige leem; weinig spikkels houtskool, mangaan en ijzerconcretie vormen de inclusies. De laatste en recentste laag was heterogene, bruinig grijze zandige leem met weinig spikkels houtskool, mangaan en ijzerconcretie. Deze twee jongste lagen vormen waarschijnlijk de stabilisatie/demping van de laatste fases van de gracht. De noordelijke en noordwestelijke coupes (A-B, I-J, Q-R en S-T) wijken lichtjes af van dit beeld. De net besproken fasering was moeilijker te herkennen in deze vier coupes. In tegenstelling tot wat we hebben vastgesteld in de overige coupes lijkt hier de gracht mogelijk (gedeeltelijk) te zijn heruitgegraven[27]. Uit een aantal coupes blijkt dat de opvulling van de gracht voornamelijk gebeurde vanuit het centrum van het monument naar buiten toe. Dit is wellicht een indirect bewijs voor de aanwezigheid van een wal of heuvellichaam. De vele natuurlijke sporen binnen de kringgreppel wijzen ook in de richting van het bestaan van een vorm van ophoging (wal of heuvel).

[26] Mondelinge mededeling J. Mikkelsen.

[27] Mondelinge mededeling J. Mikkelsen.

Afb. 12: zicht op kringgreppel VI-A-55 (gezien vanuit het westen)

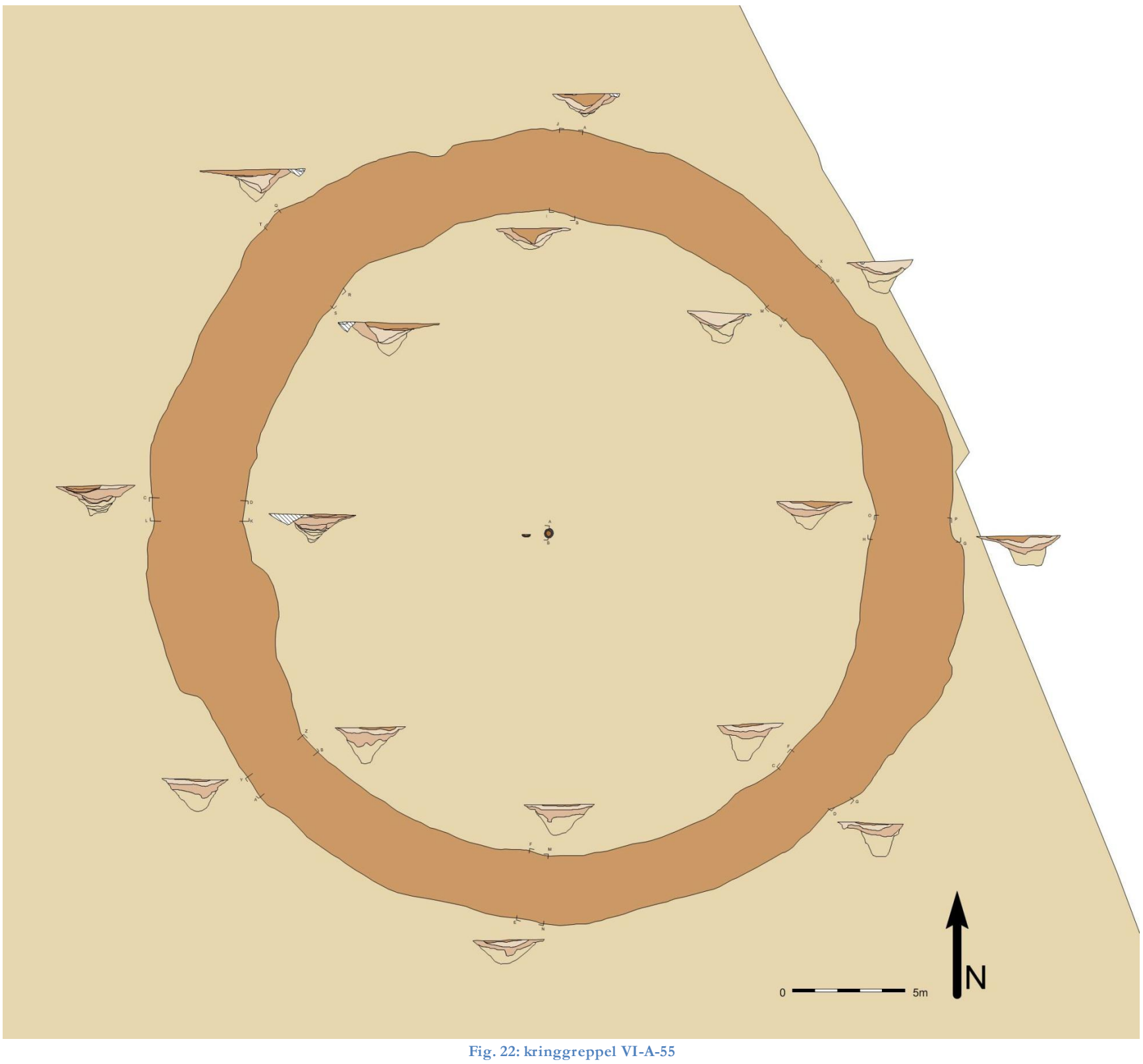
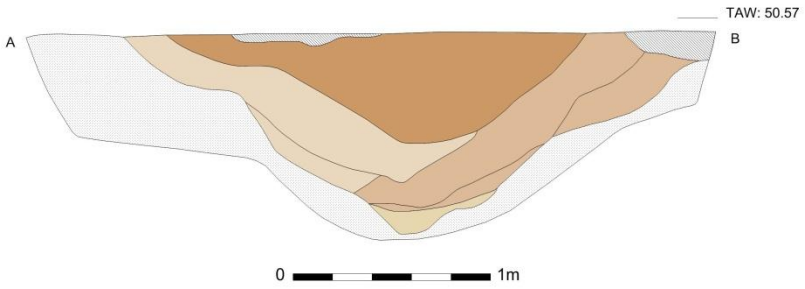
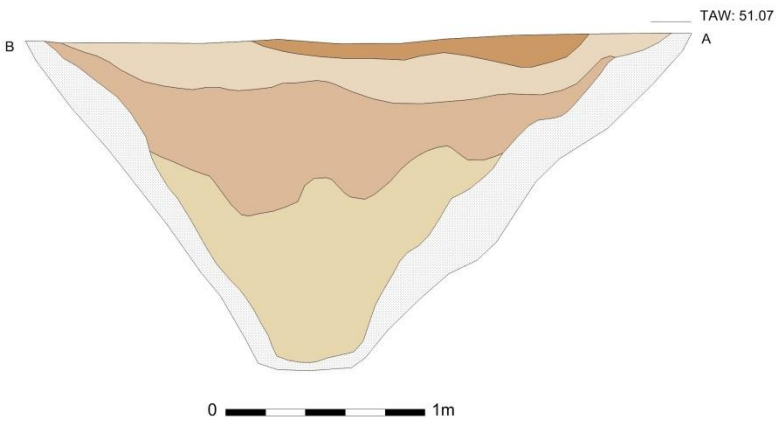

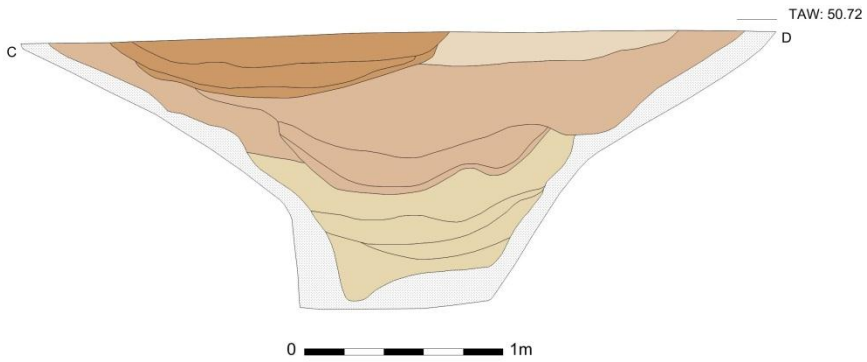
Fig. 22: kringgreppel VI-A-55

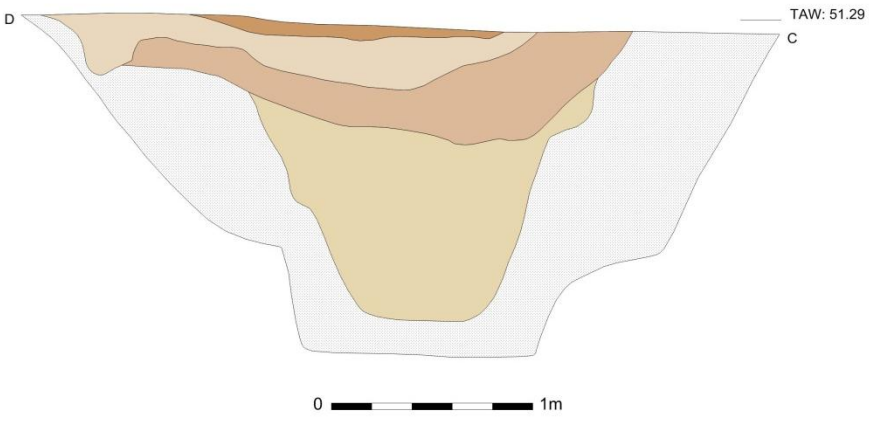

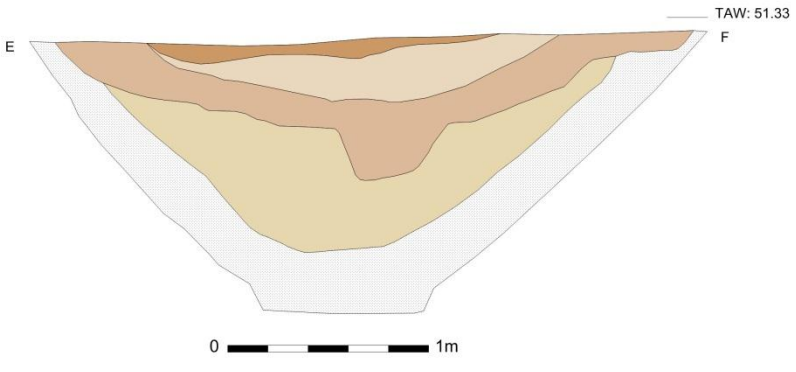
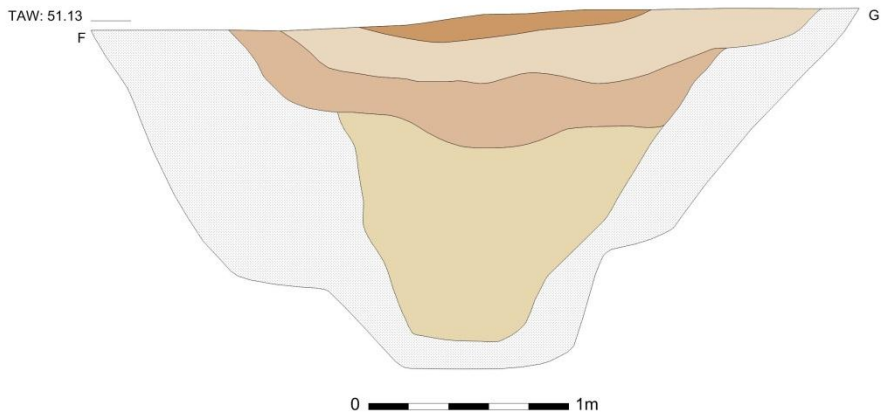
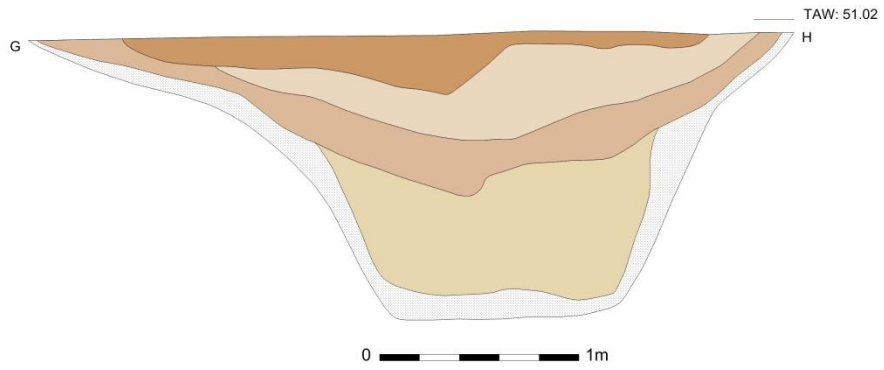

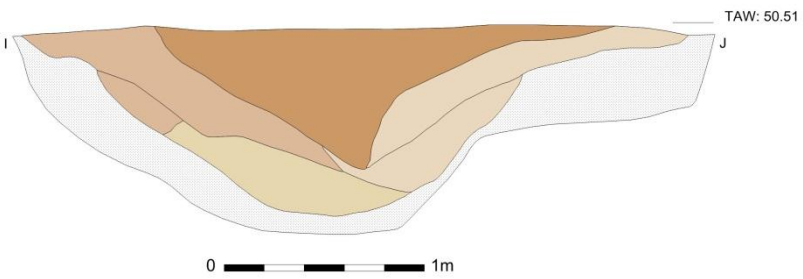
Fig. 23 : coupes A-B, B-A, C-D, D-C en E-F op VI-A-55

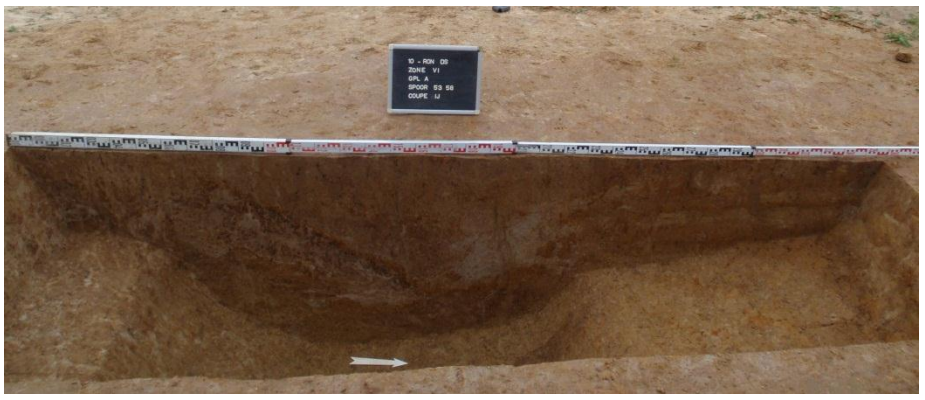

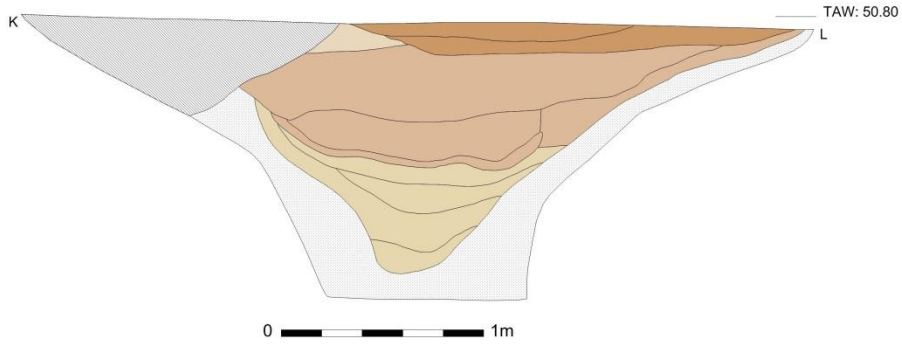

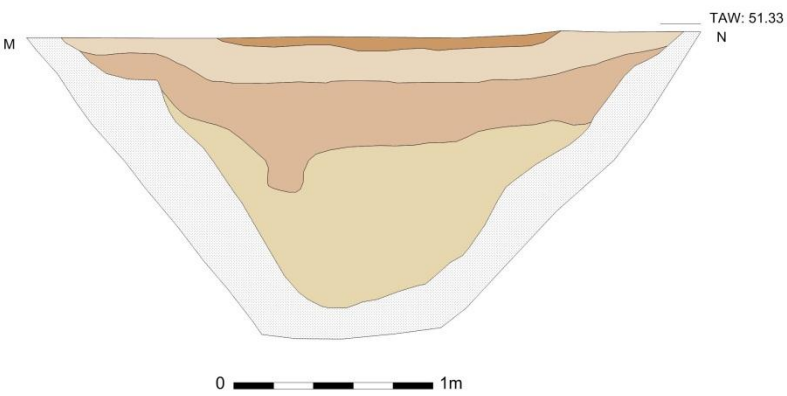
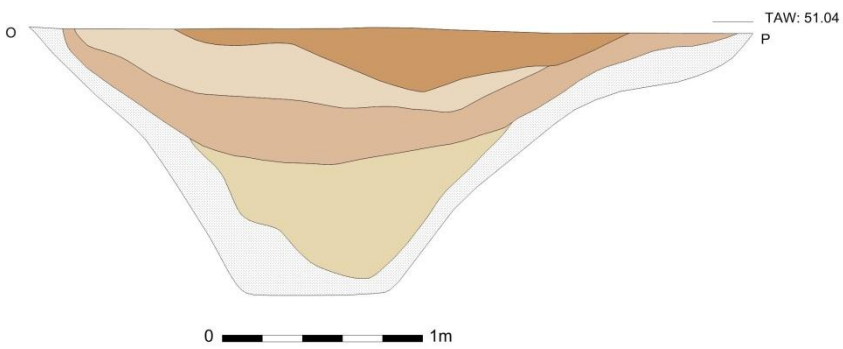
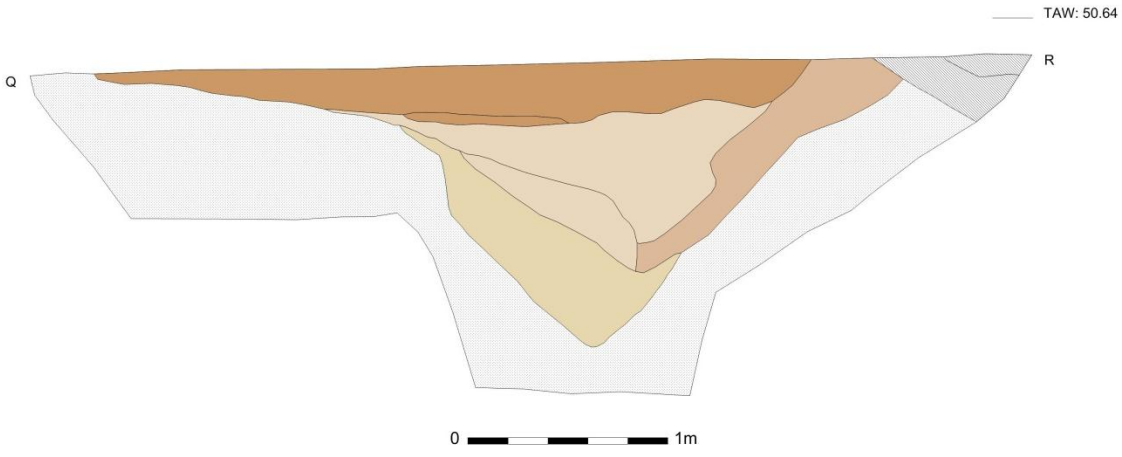

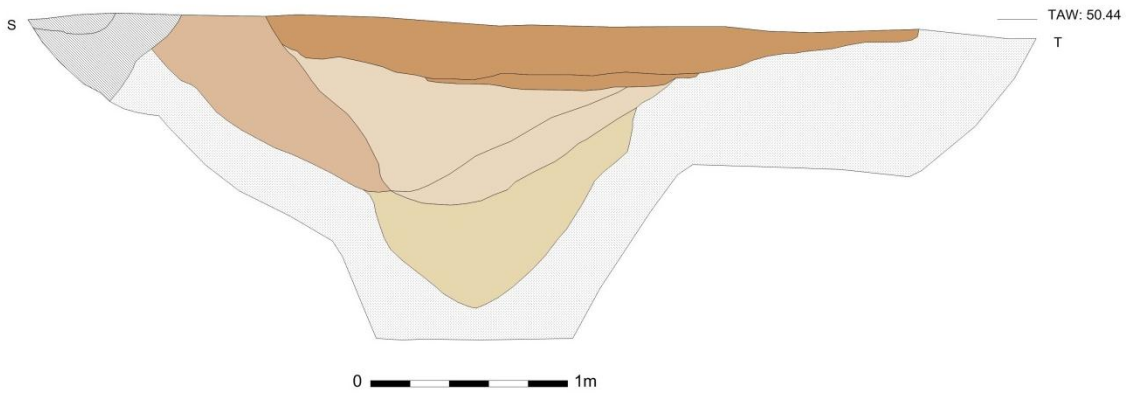
Fig. 24: coupes F-G, G-H, I-J, K-L en M-N op VI-A-55

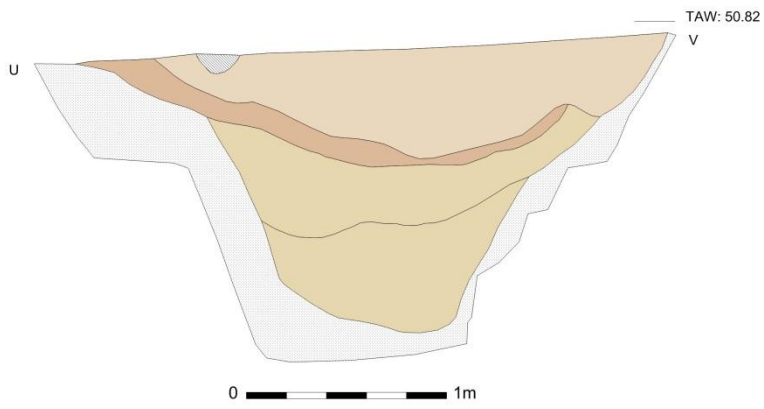

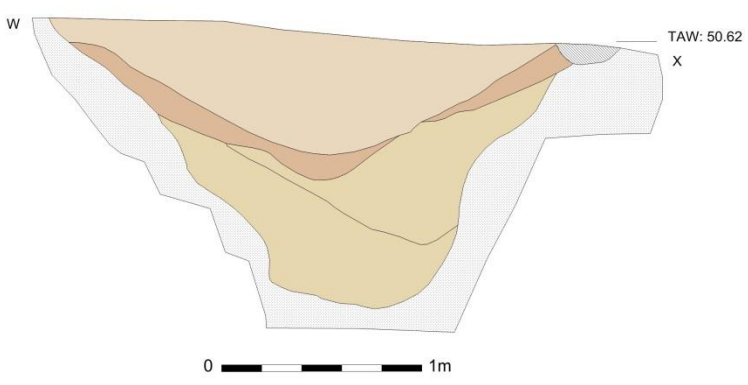

Fig. 25: coupes O-P, Q-R, S-T, U-V en W-X op VI-A-55

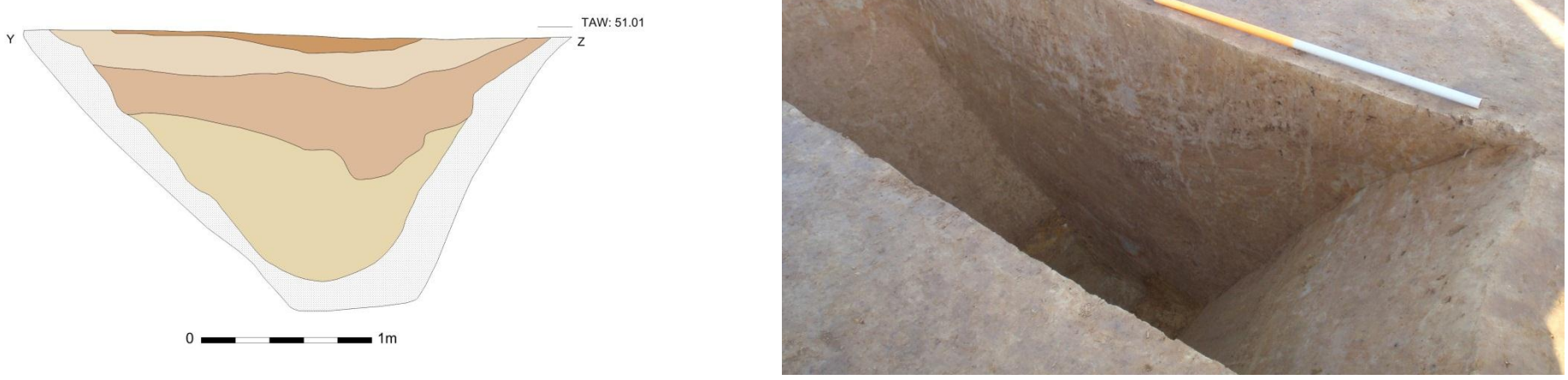

Fig. 26: coupe Y-Z op VI-A-55

Afb. 13: zicht op kringgreppel VI-A-55 (gezien vanuit het noordwesten; © B. Stichelbaut, UGent)

Afb. 14: zicht op kringgreppel VI-A-55 (gezien vanuit het zuiden)

Context VI-A-116

Context VI-A-116 is het graf centraal in de binnenruimte die gracht VI-A-55 omsluit; het betreft een crematiegraf (Afb. 15). Het werd in twee gelijke delen opgedeeld (coupe A-B) en is opgegraven volgens een methode die bij recent onderzoek in Wijnegem is toegepast[28]. De eerste helft van het spoor is in laagjes van 5cm verdiept. Binnen deze kunstmatige laagjes zijn de verschillende pakketten van het spoor zelf gescheiden gehouden en volledig bemonsterd als zeefstaal. Deze methode is voornamelijk gericht op het registreren van eventuele deposities van bepaalde delen van het skelet/brandstapel in de grafkuil. Na het uithalen van de eerste helft is de coupe A-B geregistreerd; nadien werd de tweede helft op dezelfde wijze als de eerste helft opgegraven. De zeefstalen zijn alle uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm.

Het graf is ovaal tot rond van vorm en meet 43 bij 38cm. Het is samengesteld uit twee lagen (Fig. 27). De onderste laag (spoor VI-A-116-AB-1) bestaat uit bruinzwarte zandige leem en bevat zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool en weinig spikkels verbrande leem en mangaan. Verspreid over de volledige laag waren veel spikkels, brokjes en brokken verbrand bot aanwezig. De recentste laag (spoor VI-A-323-AB-1) is grijzig bruine zandige leem met weinig spikkels houtskool en zeer weinig spikkels verbrande leem. In het zuidelijk deel van deze laag kwam een 'klomp' bot tevoorschijn (Afb. 15), hoewel er ook verspreid over de rest van de laag veel verbrand bot aan het licht kwam.

Het graf laat zich niet meteen plaatsen in de klassieke typologie van de crematiegraven[29]. De onderste laag lijkt in hoofdzaak de houtskoolrijke restanten van de brandstapel te bevatten. Toch bevindt zich verspreid over deze laag ook een aanzienlijke hoeveelheid verbrand bot. Het meeste bot situeert zich echter in de bovenste laag, voornamelijk in een compact pakketje in het bovenste, zuidelijke kwart. Deze fragmenten lijken zorgvuldig te zijn uitgeselecteerd uit de brandstapel aangezien deze laag quasi geen houtskool bevat. Deze vaststellingen laten niet toe om *sensu stricto* van een brandrestengraf (type E) of *Brandgrubengrab* te spreken. Het graf lijkt eerder aan te sluiten bij het type Destelbergen (type D). Dit is in essentie een mengvorm tussen een beenderpakgraf (type C) of *Knochenlager* en een brandrestengraf. Het merkwaardige in dit geval is de omgekeerde depositie: bij het type D worden de beenderresten, vermoedelijk verpakt in een container van organisch materiaal, bijgezet in de grafkuil, en daarna bedekt met restanten van de brandstapel die zowel houtskool als verbrand bot kunnen bevatten. In het graf van Ronse zijn onderaan eerst de restanten van de brandstapel gedeponeerd en daarboven het 'beenderpak'.

Een fysisch antropologisch onderzoek van de gecremeerde resten vertelt ons iets meer over de overledene[30]. De totale hoeveelheid bot bedraagt 844gr. De sterke fragmentatie van het botmateriaal getuigt van een aanzienlijke manipulatie van de resten van de overledene. Dit zorgde voor een lage determinatiegraad van de aanwezige stukken: neurocranium (wandbeen), viscerocranium (onderkaak, tandwortelfragmenten), axiaal (ribfragmenten, wervelfragmenten, schouderbladfragment) en extremiteiten (diafysefragmenten, hielbeen, sprongbeen, handwortelbeentje). Het gaat om één menselijk individu, het geslacht is echter niet te bepalen. Op basis van de aanwezige (gesloten) epifysen en de sluiting van de schedelnaden (suturen) is te concluderen dat het waarschijnlijk om een volwassen individu gaat, ouder dan 15 jaar. Een analyse van het bot toont aan dat de crematie goed is uitgevoerd, dit wil zeggen bij hoge temperaturen (>800°C).

[28] De Mulder *et al.* 2010, 94-95.

[29] De Laet *et al.* 1986; De Mulder 1994.

[30] Lemmers 2012.

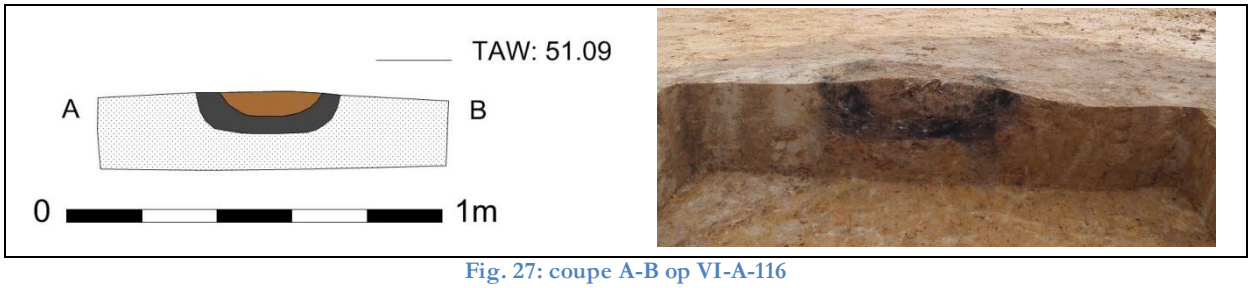

Fig. 27: coupe A-B op VI-A-116

Afb. 15: zicht op crematiegraf VI-A-116

3.2.2.3.2 Vondsten

Context VI-A-55

De gracht bevat algemeen zeer weinig vondsten. De bovenste laag leverde bij het couperen het meeste aardewerk op: 19 fragmentjes grofwandig, handgemaakt aardewerk die niet verder te determineren waren en acht wandfragmenten in grofwandig, handgemaakt aardewerk met een geëffend oppervlak. In deze laag waren ook acht brokken verbrande leem aanwezig. Twee wandfragmenten grofwandig, onversierd, handgemaakt aardewerk met een geëffend oppervlak waren afkomstig van het oppervlak (jongste laag). De zeefstalen van deze laag leverden een aantal vondsten op die in de postmiddeleeuwse periode te plaatsen zijn en dus als intrusief te beschouwen zijn. Het tweede pakket bevatte behalve enkele postmiddeleeuwse vondsten geen bruikbare *archaeologicae*. In het derde pakket kwamen vier brokken verbrande leem, vijf fragmenten grofwandig, handgemaakt aardewerk en negen stuks grofwandig, handgemaakt aardewerk met een geruwd oppervlak aan het licht. Hierbij was de rand van een pot met een licht naar binnen gebogen rand aanwezig (Fig. 28.1). Dit exemplaar vertoont qua vorm enige gelijkenissen met de zogenaamde Drakensteinurnes die gevonden zijn onder de grafheuvels op de Muziekberg[31]. In het op één na oudste pakket was één wandfragment in grofwandig, onversierd, handgemaakt aardewerk met een geëffend oppervlak aanwezig. Tenslotte zijn over de verschillende lagen heen verschillende stukken in vuursteen gerecupereerd: een driehoekige pijlpunt (Afb. 7), een onbepaald werktuigfragment, een afslag, twee microklingen, een distaal microklingfragment en zeven chips.

Met het oog op verder natuurwetenschappelijk onderzoek zijn enkele stalen genomen uit de vulling van de gracht:

- verschillende houtskoolstalen: ^{14}C-datering

[31] Fourny 2002, 107-108.

- zes pollenstalen uit coupe B-A: pollenanalyse
- 17 x 10l bulkstaal: botanisch onderzoek

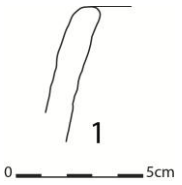

Fig. 28: vondsten uit VI-A-55 (schaal 1:3)

Context VI-A-116

Het graf leverde behalve het verbrand bot geen vondsten op; er waren dus geen (bewaarde) bijgaven aanwezig in het graf. Zoals reeds is vermeld, werd het graf volledig bemonsterd per laag in niveaus van 5cm. Dit gebeurde in functie van het fysisch antropologische onderzoek. De vulling bevatte 844gr verbrand bot.

Met het oog op verder natuurwetenschappelijk onderzoek zijn enkele stalen genomen uit de vulling van de grafkuil:

- verschillende houtskoolstalen en verbrand bot: ^{14}C-datering
- volledig graf als zeefstaal: fysisch antropologisch onderzoek

3.2.2.3.3 Datering

Context VI-A-55

Gezien de weinige vondsten in de vulling van de gracht bleek een precieze datering onmogelijk. Daarom werden een aantal houtskoolstalen uit de lagen geselecteerd om een ^{14}C-datering uit te voeren. Dit gebeurde door M. Boudin en M. Van Strydonck van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium. In de gracht zijn vier grote fases te herkennen. De jongste fase leverde geen nuttig staal op. De dateringen van de oudere fases tonen een heterogeen beeld: een staal uit de oudste fase (fase 1: inspoeling/instorting) plaatst zich in het midden neolithicum (KIA-48196: 4240BC-3990 cal BC), een staal uit de volgende fase (fase 2: meer geleidelijke opvulling) geeft een datering in de periode van het einde van de vroege bronstijd en het begin van de midden bronstijd A (KIA-48917: 1870BC-1610 cal BC), een staal uit de volgende fase (fase 3: meer geleidelijke opvulling) situeert zich op het einde van het finaal neolithicum (KIA-46962: 2350BC-2130 cal BC) (Tabel 1). Dit stemt echter niet overeen met de ^{14}C-resultaten van het graf centraal in VI-A-55 (cf. infra).

Context VI-A-116

Door de afwezigheid van vondsten in de grafkuil was een ^{14}C-datering noodzakelijk. Het crematiegraf dat zich centraal in VI-A-55 bevindt, is gedateerd aan de hand van twee stalen uit de laag met het beenderpak: een houtskoolfragment (KIA-46961: 1870BC-1620 cal BC) en een botfragment (RICH-20338: 1880BC-1680 cal BC). Beide stalen geven een vrij gelijkaardige datering op het einde van de vroege bronstijd en het begin van de midden bronstijd A (Tabel 1).

Deze verschillende stalen van de kringgreppel en het graf lijken niet met elkaar te associëren. De drie fases in de gracht zijn telkens in een andere periode te plaatsen, bovendien kloppen ze niet met de stratigrafische chronologie. De twee dateringen van het graf (houtskool en verbrand bot) situeren zich

evenwel duidelijk op het einde van de vroege bronstijd tot het begin van de midden bronstijd A. Gezien de centrale positie van het crematiegraf in de kringgreppel gaat het vermoedelijk om het primaire graf. De stalen uit het graf lijken ons in deze situatie betrouwbaarder te zijn, aangezien ze uit de laag stammen die de resten van de overledene bevat terwijl VI-A-55 is gedateerd op basis van houtskoolfragmenten uit de opvullingslagen van de gracht. Beide geanalyseerde stalen van het graf ervan ondersteunen een datering van het einde van de vroege bronstijd tot het begin van de midden bronstijd A. Dit sluit sterk aan bij de datering van de tweede opvullingsfase van de kringgreppel. Deze laag accumuleerde in de gracht (fase 2) na de snelle inspoeling/instorting (fase 1). Op basis van deze chronologische en stratigrafische gegevens is het aannemelijk dat de oprichting van de volledige structuur op de ruime overgang van de vroege naar de midden bronstijd te plaatsen is. De overige dateringen (KIA-48196 en KIA-46962) zijn vermoedelijk te interpreteren als residuele houtskoolfragmenten die in de gracht zijn terecht gekomen. Ze getuigen van een oudere, neolithische aanwezigheid in de onmiddellijke omgeving. Hoewel geen duidelijke sporen aan deze periode te linken zijn in het projectgebied, vallen wel enkele indirecte indicatoren te noteren. Op de lagere delen van het terrein kwam een boomval aan het licht die twee scherven met een opvallende silexverschraling bevatte[32]. Tenslotte zijn verspreid over het terrein enkele artefacten in vuursteen aangetroffen – voornamelijk verspit in Romeinse en middeleeuwse sporen – die duidelijk naar het neolithicum verwijzen (cf. supra).

[32] Pede *et al.* 2011, 22-23

3.2.2.4 Structuur VI-A-126: grafmonument

3.2.2.4.1 Beschrijving

Structuur VI-A-126 bestaat uit één context, VI-A-126. Het betreft een greppel die geïnterpreteerd is als een kringgreppel (Afb. 17). De vorm van het spoor is niet perfect rond maar houdt eerder het midden tussen een cirkel en een rechthoek met afgeronde zijden en hoeken. Vooral de noordelijke en oostelijke zijde van de greppel zijn vrij 'recht'. De context maakt deel uit van een grafmonument, vermoedelijk bestaande uit een (niet bewaarde) grafheuvel die rondom afgebakend was door een greppel.

Deze structuur kwam aan het licht in de zuidoostelijke hoek van het terrein. De greppel was bij het vooronderzoek herkend in proefsleuf 54 (spoor PS54-A-4). Het ging om een heel onduidelijk spoor dat aanvankelijk als mogelijk van natuurlijke oorsprong geïnterpreteerd is. Aangezien zich in de nabijheid nog een aantal sporen bevonden, werd een kijkvenster aangelegd (KV 17). Hieruit bleek spoor PS54-A-4 een kringgreppel te zijn. Een bijhorend graf was niet aanwezig.

De hoofdcoupes op de greppel zijn volgens de huidige hoofdwindrichtingen uitgezet (Fig. 29): A-B (noord), C-D (west), E-F (zuid) en G-H (oost). Ook de andere zijdes van deze hoofdcoupe zijn opgeschoond, gefotografeerd en geregistreerd: I-J, K-L, M-N en O-P. Tussen deze hoofdcoupes is halverwege telkens nog een extra coupe gemaakt: S-T/B-A (noordwest), U-V/D-C (zuidwest), W-X/F-E (zuidoost) en Q-R/Y-Z (noordwest). Bij al deze coupes is over een breedte van ongeveer 1m de vulling laagsgewijs manueel uitgehaald (Fig. 30-32). De resterende vulling tussen de coupes is manueel gecontroleerd en ook volledig uitgezeefd op een maaswijdte van 5mm. De vulling van de greppel is in de mate van het mogelijke steeds uitgehaald volgens de insnijding, dit om de oorspronkelijke uitgraving van het spoor zo dicht mogelijk te benaderen (Afb. 18-19).

De greppel heeft een diameter die varieert van 11,6m tot 12,3m[33]. Ze heeft een maximale breedte van 0,93m, een minimale breedte van 0,35m en vertoont geen onderbrekingen. Er zijn quasi geen verstoringen of oversnijdingen door recentere sporen. De zuidwestelijke zijde is het slechtst bewaard. In de coupes vertoont de greppel een komvormig profiel. Enkel ter hoogte van de zuidwestelijke coupes (U-V, D-C, E-F en M-N) is de bewaring te slecht om een uitspraak te doen over het profiel. Over alle coupes heen is steeds slechts één laag herkenbaar. Dit pakket bestaat uit heterogene, licht bruingrijze zandige leem met soms lichtgrijze vlekjes en vlekjes verspitte C-horizont. Deze laag lijkt plaatselijk sterk op de C-horizont. De weinige inclusies omvatten enkele occasionele spikkels houtskool, veel spikkels mangaan en weinig spikkels en brokjes ijzerconcretie. Af en toe zijn onderaan dit pakket enkele zeer fijne, zandige inspoelingslaagjes te herkennen. Deze getuigen van bodemmateriaal, afkomstig van hogerop en buiten de gracht, dat door erosieve processen in de gracht terecht is gekomen. Vermoedelijk is deze laag een combinatie van de fase waarin de greppel open lag en er bodemmateriaal inspoelde en de fase waarin de greppel definitief gedempt is. Dit was echter niet meer met zekerheid af te lijnen door de inwerking van een aantal bodemkundige processen zoals uitloging. In de coupes was gezien de slechte bewaring geen bewijs vast te stellen voor de aanwezigheid van een wal of heuvellichaam. De vele natuurlijke sporen binnen de kringgreppel wijzen wel in de richting van het bestaan van een vorm van ophoging (wal of heuvel).

[33] De diameter werd genomen in het midden van de gracht, ter hoogte van het diepste punt in de gracht.

3.2.2.4.2 Vondsten

Een aantal fragmentjes verbrand en onverbrand bot en mogelijks ook een kraaltje in glas of natuursteen kwamen aan het licht in de vulling. Ook enkele fragmenten in vuursteen zijn gerecupereerd: 1 microkling en 12 chips.

De overige vondsten zijn eerder in de (post)middeleeuwse periode te plaatsen en dus als intrusief te beschouwen. Ze bestaan uit enkele kleine fragmenten lokaal/regionaal, gedraaid, oxiderend en reducerend gebakken aardewerk, glas en metaalslak.

Met het oog op verder natuurwetenschappelijk onderzoek zijn verschillende stalen genomen uit de vulling van de gracht:

- enkele houtskoolstalen: ^{14}C-datering
- één pollenstaal uit coupe Y-Z: pollenanalyse
- 4x 10l bulkstaal: botanisch onderzoek

3.2.2.4.3 Datering

Gezien de weinige vondsten in de vulling van de greppel bleek een precieze datering onmogelijk. Daarom werd één houtskoolstaal geselecteerd om een ^{14}C-datering uit te voeren. Dit gebeurde door M. Boudin en M. Van Strydonck van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.

Het staal (KIA-46963) dateert met 68,2% zekerheid van 1610 tot 1490 cal BC en met 95,4% zekerheid van 1620 tot 1450 cal BC (Tabel 1). De vulling en de uiteindelijke demping van de gracht voltrokken zich dus op het einde van de midden bronstijd A en de overgang naar midden bronstijd B.

Afb. 17: zicht op kringgreppel VI-A-126 (gezien vanuit het zuiden)

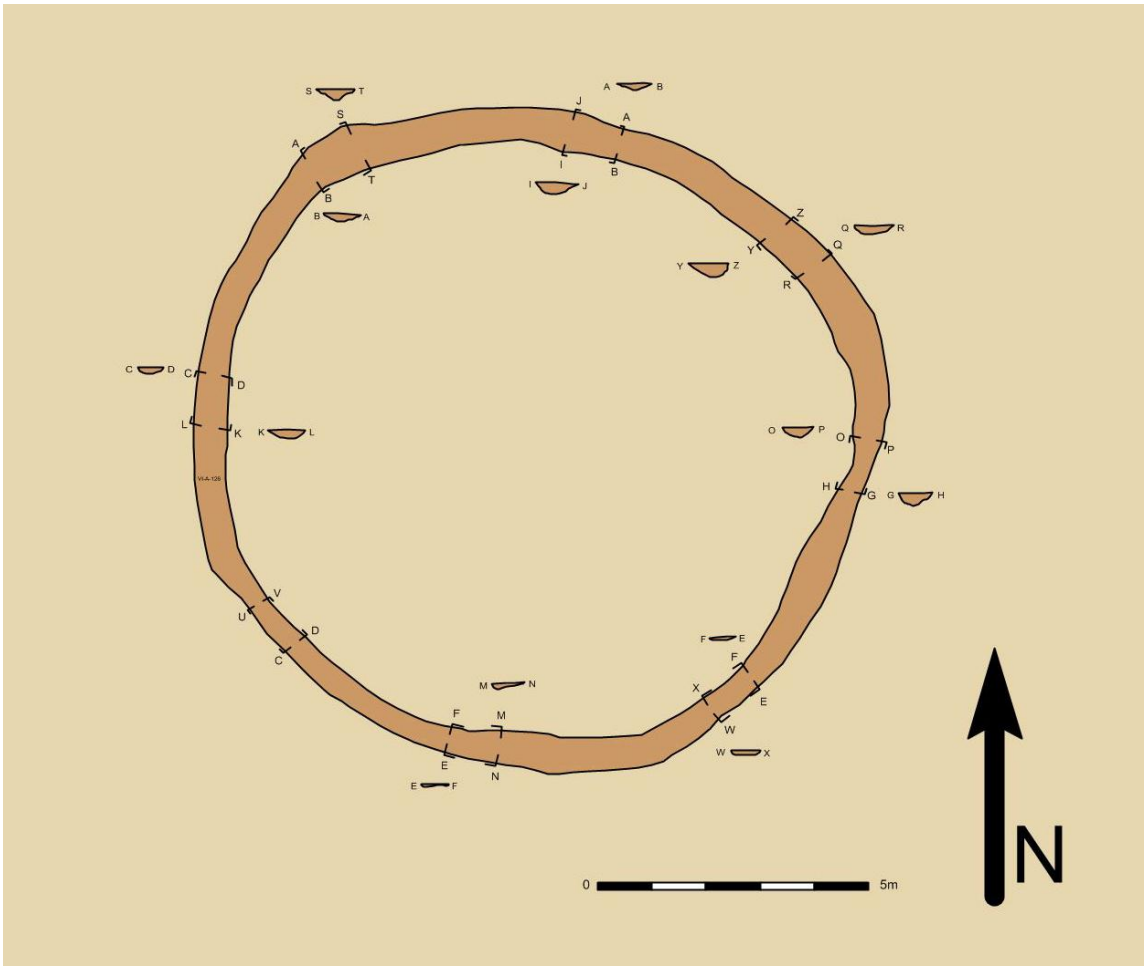

Fig. 29: kringgreppel VI-A-126

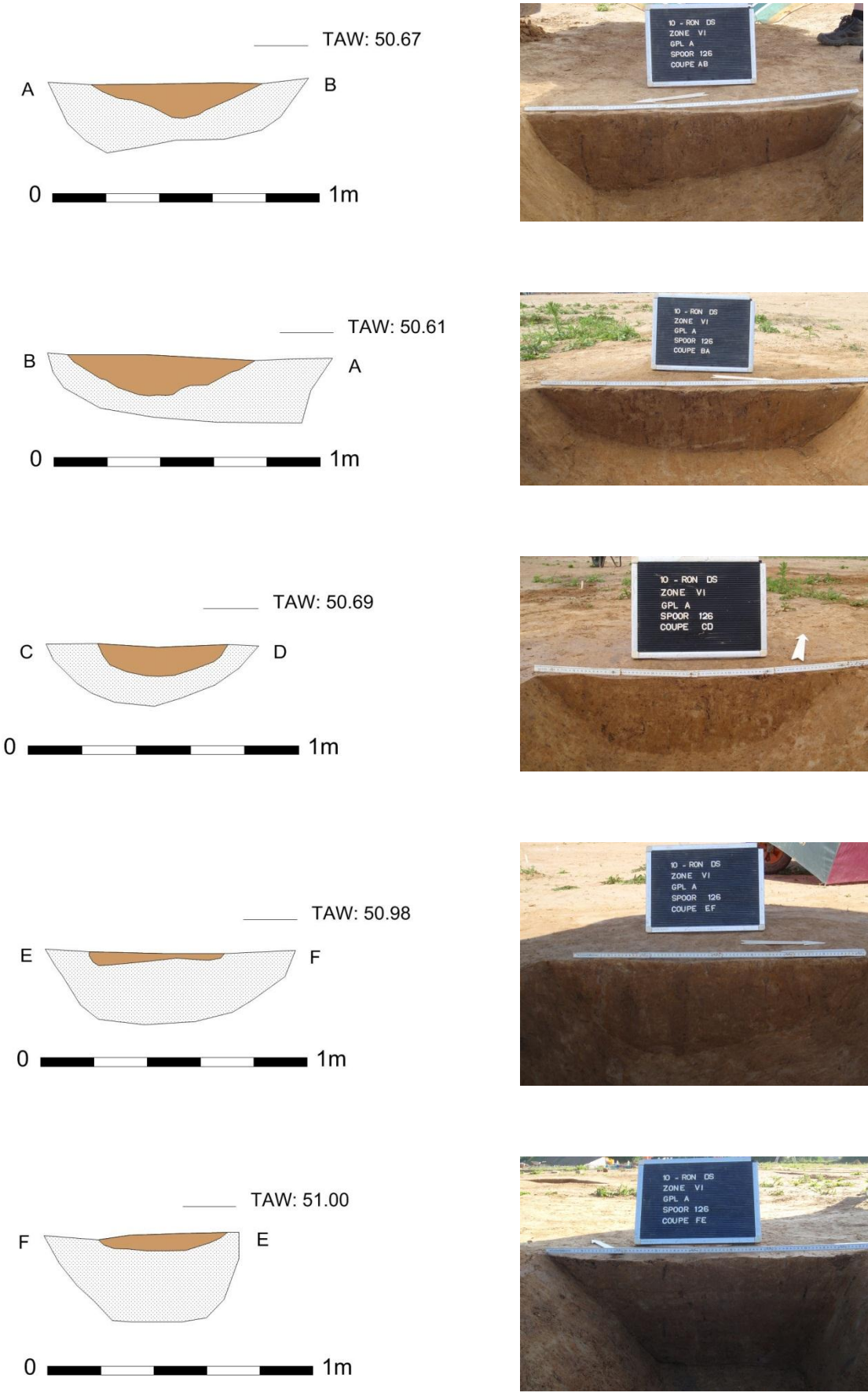
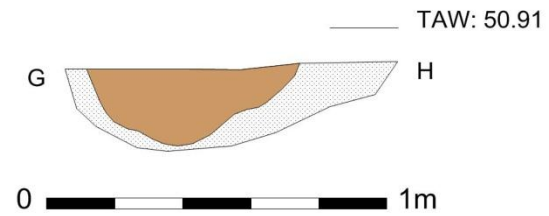
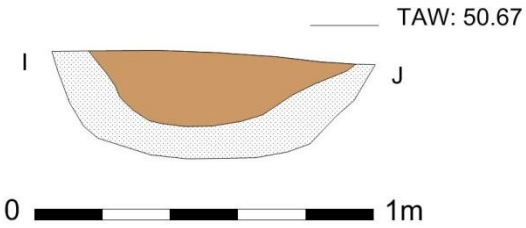

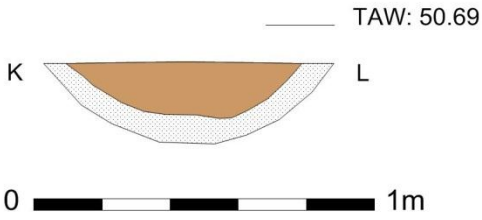
Fig. 30: coupes A-B, B-A, C-D, E-F en F-E op VI-A-126

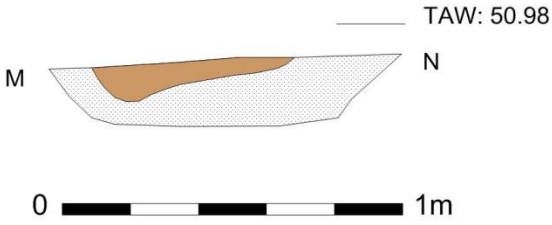

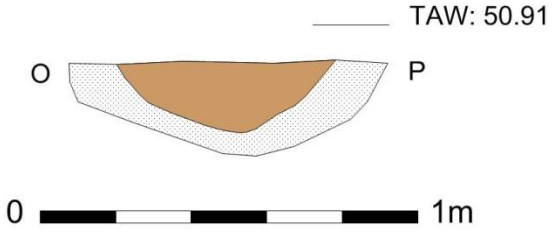
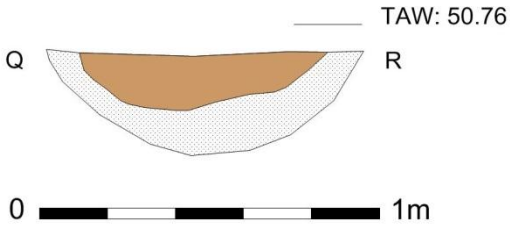
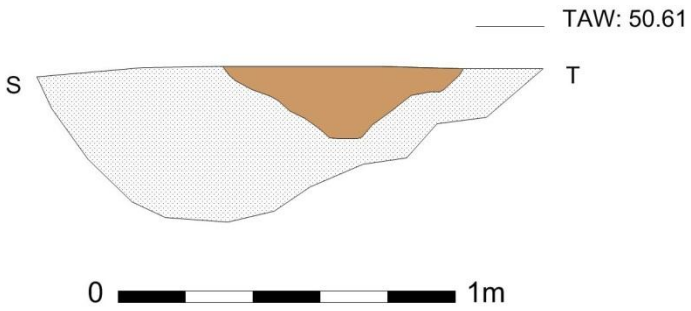

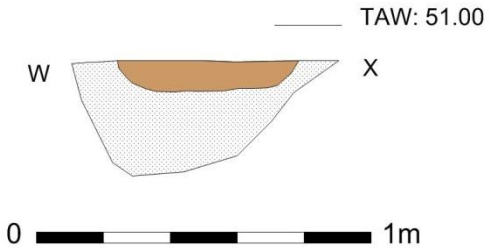
Fig. 31: coupes G-H, I-J, K-L, M-N en O-P op VI-A-126

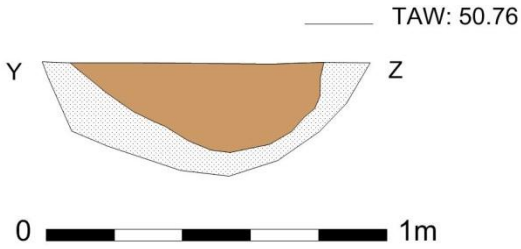

Fig. 32: coupes Q-R, S-T, W-X , Y-Z, U-V en D-C op VI-A-126

Afb. 18: zicht op kringgreppel VI-A-126 (gezien vanuit noordwesten)

Afb. 19: zicht op kringgreppel VI-A-126
(gezien vanuit het noordwesten; © B. Stichelbaut, UGent)

3.2.2.5 Structuur I-A-46: grafmonument

3.2.2.5.1 Beschrijving

Structuur I-A-46 bestaat uit één context, I-A-46. Door de vele oversnijdingen van jongere (Romeinse en (sub)recente) sporen was het aanvankelijk niet duidelijk of we te maken hadden met één spoor, waardoor het tijdens de opgraving twee spoornummers kreeg: I-A-46 en I-A-134. Deze vormen samen context I-A-46. Het gaat om een greppel die geïnterpreteerd is als een kringgreppel. Deze maakt deel uit van een grafmonument, vermoedelijk bestaande uit een (niet bewaarde) grafheuvel die rondom afgebakend was door een greppel. Een bijhorend graf was niet bewaard.

Deze structuur kwam aan het licht in de noordwestelijke hoek van het terrein in een zone met hoofdzakelijk Romeinse sporen. De greppel was bij het vooronderzoek niet herkend vanwege de hoge densiteit aan jongere sporen in deze zone. Het is immers een heel onduidelijk spoor dat, gezien de talrijke oversnijdingen, ook tijdens het vlakdekkend onderzoek niet gemakkelijk af te lijnen was. Enkel de westelijke en zuidwestelijke zijde van de greppel was bewaard.

Er zijn twee hoofdcoupes op de greppel uitgezet: A-B op I-A-134 en C-D op I-A-46 (Fig. 33-34). Daarnaast zijn er een aantal coupes uitgevoerd waarbij de greppel slechts gedeeltelijk is aangesneden om de oversnijding met andere sporen te controleren: A-B, E-F, G-H en I-J op I-A-46. Door de grote tijdsdruk van het onderzoek in zone I was het niet mogelijk om de rest van de vulling uit te halen en te controleren.

Een reconstructie van de greppel toont aan dat de diameter vermoedelijk ongeveer 30m bedroeg[34]. De maximale breedte is 1,08m en de minimale breedte 0,33m; het bewaarde gedeelte heeft geen onderbrekingen. De greppel vertoont in de coupes een komvormig tot U-vormig profiel. Ter hoogte van coupe A-B op I-A-134 is de greppel merkelijk dieper bewaard, wat doet vermoeden dat het noordelijke en noordwestelijke gedeelte dieper is ingegraven. Spijtig genoeg is dit deel grotendeels verstoord door recentere sporen. Over alle coupes heen is slechts één laag herkenbaar. Dit pakket bestaat uit heterogene, licht bruinig grijze zandige leem met soms vlekjes verspitte C-horizont; de inclusies omvatten vrij weinig spikkels mangaan. Af en toe zijn onderaan dit pakket enkele zeer fijne, zandige inspoelingslaagjes te herkennen. Deze getuigen van bodemmateriaal, afkomstig van hogerop en buiten de gracht, dat door erosieve processen in de gracht terecht is gekomen. Vermoedelijk is deze laag een combinatie van de fase waarin de greppel open lag en er bodemmateriaal inspoelde en de fase waarin de greppel definitief gedempt is. Dit was echter niet meer met zekerheid af te lijnen door de inwerking van een aantal bodemkundige processen zoals uitloging.

[34] De diameter werd genomen in het midden van de (gereconstrueerde) gracht, ter hoogte van het (veronderstelde) diepste punt in de gracht.

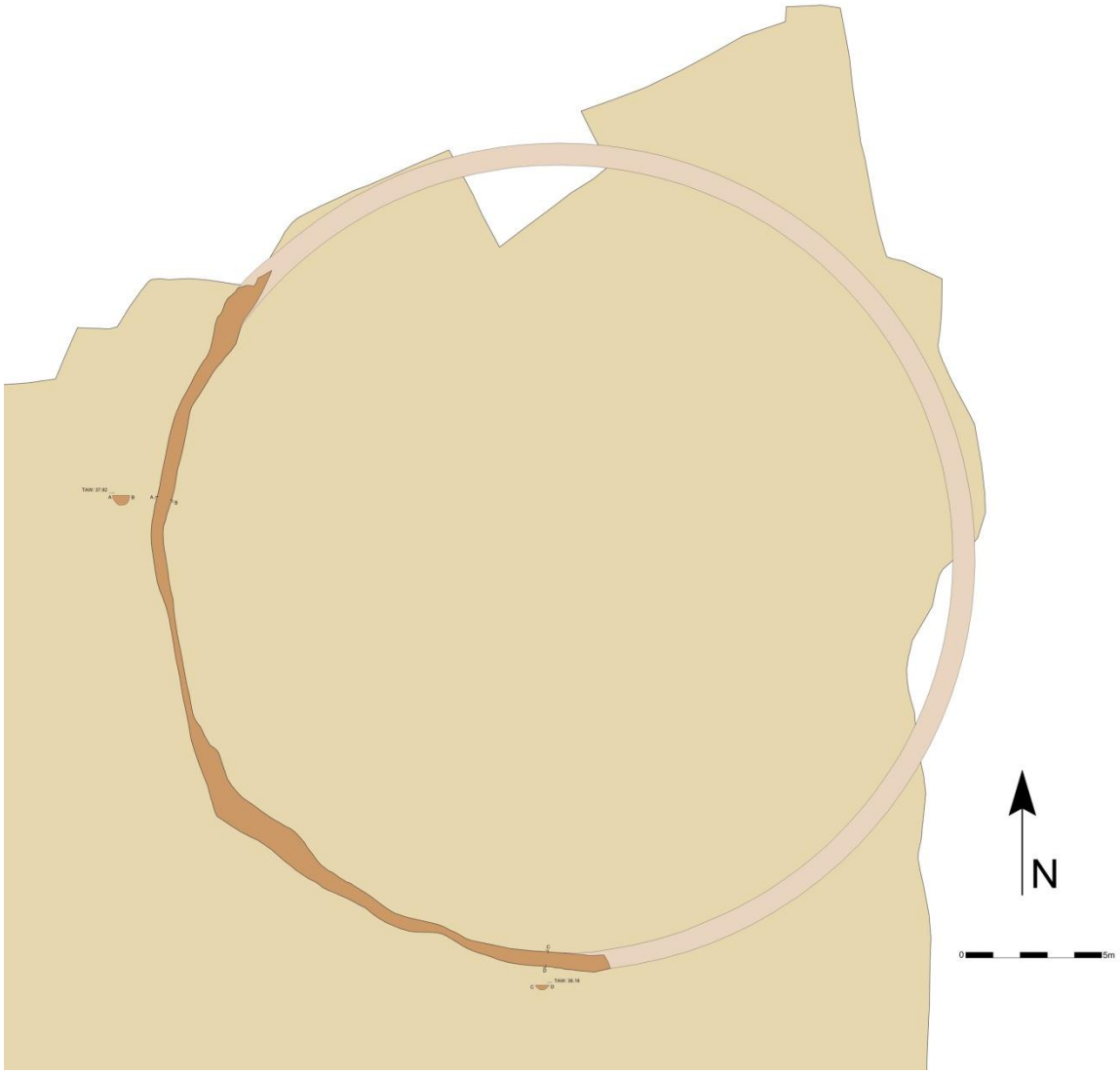
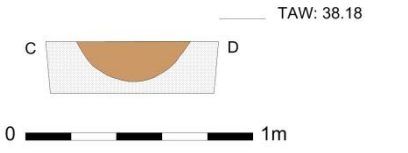

Fig. 33: kringgreppel I-A-46 met het gereconstrueerde gedeelte

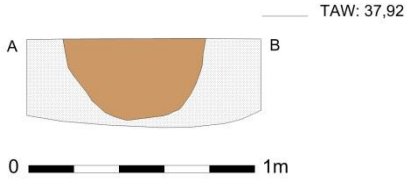

Fig. 34: coupes C-D en A-B op I-A-46

3.2.2.5.2 Vondsten

Er kwamen geen vondsten aan het licht uit de vulling van deze greppel. Zoals reeds vermeld, was het niet mogelijk om de volledige vulling te controleren.

3.2.2.5.3 Datering

De absolute datering van deze structuur is problematisch gezien de afwezigheid van vondsten. Ook eventuele monsters die in aanmerking kwamen voor een ^{14}C-datering, zijn niet aangetroffen in het opgegraven gedeelte van de greppel.

Voor een datering kunnen we enkel rekening houden met stratigrafische en morfologische factoren. De structuur wordt meermaals doorsneden door sporen die hoofdzakelijk tot de Romeinse en de postmiddeleeuwse periode behoren. Er bestaat enkel twijfel over het verband met greppel, context I-A-141. Deze lijkt ouder te zijn dan I-A-134, hoewel dit zeer moeilijk vast te stellen was. Dit gedeelte van het vlak was volledig uitgedroogd door de aanwezigheid van enkele bomen op het naburige perceel, hetgeen de leesbaarheid van de sporen in deze zone sterk bemoeilijkte. Ook greppel I-A-141 leverde geen vondsten op. Toch lijkt dit spoor zich eerder in de Romeinse periode te situeren, gezien het eenzelfde oriëntatie heeft als de overige Romeinse greppels in zone I.

Op morfologische basis is structuur I-A-46 hoogstwaarschijnlijk onder te brengen bij de kringgreppels. Dit type van grafstructuur verschijnt vanaf het finaal neolithicum en blijft zelfs in gebruik tot de Romeinse periode, enkel een ruime datering is dus mogelijk. Op basis van de stratigrafische gegevens is de datering echter pre-Romeins. We vermoeden dat deze kringgreppel, gezien de vrij grote (gereconstrueerde) diameter, op het einde van het finaal neolithicum of in de vroege/midden bronstijd te plaatsen is.

3.2.2.6 Analyse van de historiek van het grafveld

De occupatiefase uit het finaal neolithicum en de bronstijd bestaat in essentie uit enkele funeraire monumenten. Deze zijn gelokaliseerd enerzijds op het hoogst gelegen deel van het terrein (zone VI) en anderzijds op het laagst gelegen deel (zone I).

In de zuidoostelijke hoek van zone VI bevindt zich een duidelijke cluster van drie kringgreppels die elk deel hebben uitgemaakt van een grafheuvel (Afb. 20). Gezien hun perifere ligging in het terrein is het mogelijk dat er oorspronkelijk meer structuren aanwezig waren. De sporen van leemontginningen op de percelen langs de Oscar Delghuststraat (cf. supra) en de aanwezigheid van de Bru(u)lmolen ter hoogte van de hoek van de Bredestraat en de Oscar Delghuststraat[35] hebben ervoor gezorgd dat het oostelijk gedeelte van het onderzoeksgebied grotendeels vergraven was: de gedeeltelijke verstoring van structuur VI-A-1 getuigt hiervan. Ook de lokalisatie van de kringgreppels, op een van oost naar west afhellende rug net ten oosten van het stadscentrum van Ronse (Fig. 36), maakt het aannemelijk dat er ten oosten van de site nog meer kringgreppels aanwezig waren. Men heeft vermoedelijk specifiek deze zichtbare plaats in het landschap opgezocht om deze structuren op te richten. De grafmonumenten in zone VI bevinden zich in de zone van 50m tot 55m TAW (hoogte maaiveld voor de aanvang van het onderzoek), terwijl deze oost-west georiënteerde rug meer naar het oosten toe hoogtes heeft tussen 55m en 60m TAW (Fig. 37). De kringgreppels manifesteren zich dus op de westelijke uitloper van deze heuveltop. De topografische kaart laat duidelijk zien hoe deze rug zich verder uitstrekt in oostelijke richting (Fig. 37-38). Dat men gebruik heeft gemaakt van de laatste uitloper van deze glooiing om de drie grafheuvels aan te leggen, lijkt inderdaad het bestaan van meer van deze structuren in oostelijke richting te suggereren. In zandig Vlaanderen is trouwens vastgesteld dat de meeste 'grafvelden' uit de bronstijd een oost-west oriëntatie hadden, hoewel dit vermoedelijk vooral geomorfologisch te verklaren is[36].

Fig. 35: impressie van de grafmonumenten op De Stadstuin (© J. Moens)

[35] Pede *et al.* 2011, 24-25.

[36] Ampe *et al* . 1995, 147. Wellicht is dit evenwel te wijten aan de overheersende O-W- oriëntatie van de zandruggen in deze regio.

Afb. 20: lokalisatie van de funeraire monumenten (gezien vanuit het zuidoosten; © B. Stichelbaut, UGent)

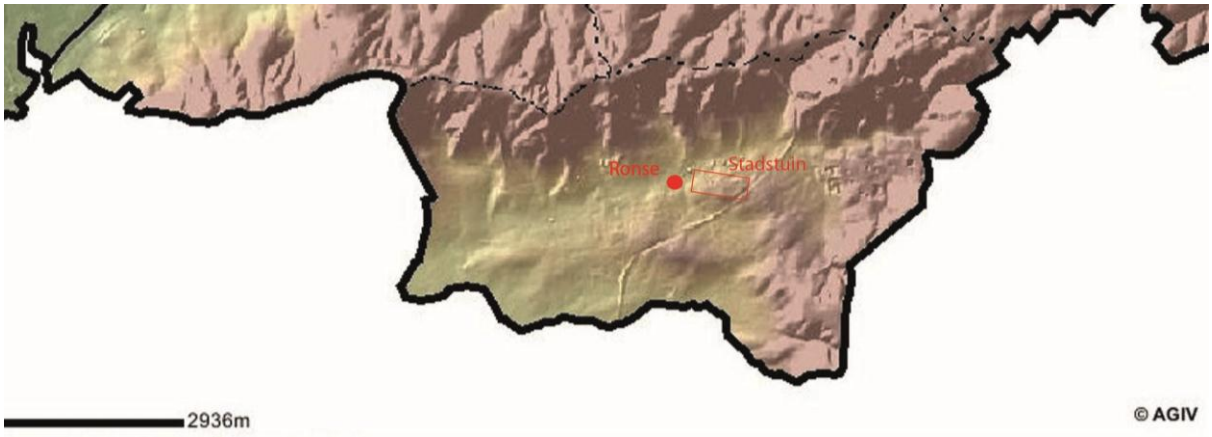

Fig. 36: lokalisatie De Stadstuin (Bron: AGIV)

Fig. 37: digitaal hoogtemodel van de kringgreppels

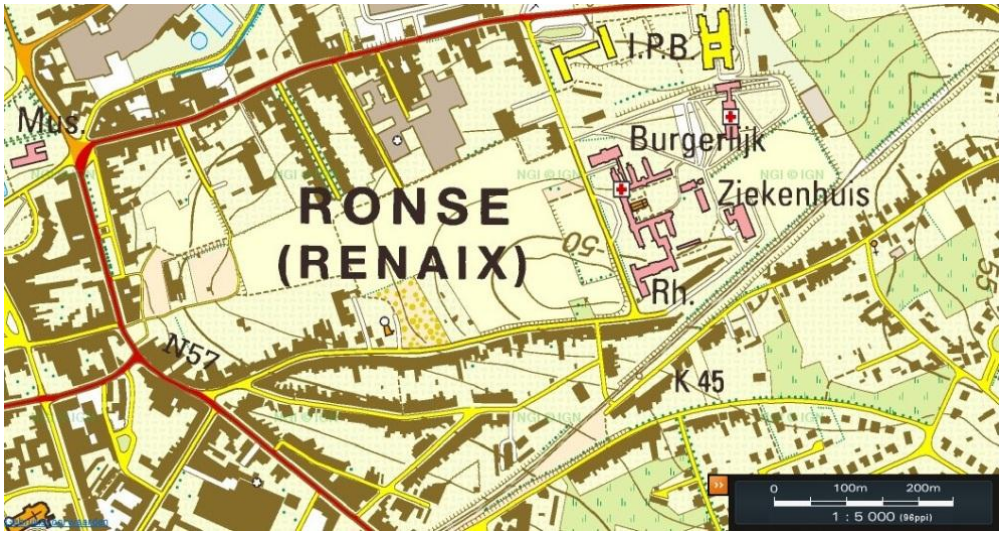

Fig. 38: onderzoeksgebied op de topografische kaart (Bron: NGI)

De chronologie van de grafheuvels is vrij duidelijk. De grootste kringgreppels (structuren VI-A-1 en VI-A-55) liggen vlakbij elkaar maar oversnijden elkaar niet (Afb. 21). De kleinste kringgreppel VI-A-126 ligt net ten westen hiervan. Structuur VI-A-1, die zich net ten noorden van structuur VI-A-55 bevindt, is op basis van twee ^{14}C-dateringen op het einde van het finaal neolithicum en de overgang naar de vroege bronstijd te plaatsen, 2200-1690 v. Chr. Gezien de consequente resultaten van beide stalen, mogen we in dit geval veronderstellen dat het om betrouwbare dateringen gaat. Het lijkt zo dat VI-A-1 het oudste monument van het trio vormt. Net ten zuiden bevindt zich de grootste structuur, VI-A-55, die op basis van de chronologische en stratigrafische gegevens op de ruime overgang van de vroege naar de midden bronstijd te plaatsen is, 1880-1610 v. Chr. Verschillende dateringen op stalen uit de grachtvulling zijn vermoedelijk te interpreteren als residuele houtskoolfragmenten die in de gracht zijn terecht gekomen. De recentste kringgreppel is VI-A-126; een ^{14}C-datering geeft aan dat de structuur op het einde van de midden bronstijd A is opgericht, 1620-1450 v. Chr..

Afb. 21: zicht op kringgreppels VI-A-55 en VI-A-1 (gezien vanuit het westen)

Aangezien het 'grafveld' waarschijnlijk niet volledig binnen de grenzen van de opgraving valt, is het niet mogelijk om met zekerheid een eventueel stichtingsmonument aan te duiden. Het is dus niet uit te sluiten dat deze begraafplaats vanuit het oosten is opgebouwd, waarbij men steeds uitbreidde in westelijke richting.

Aan de hand van de gegevens uit de opgraving waarover we beschikken, schuiven we de volgende chronologie naar voor. Structuur VI-A-1 vormt het oudste monument van de drie kringgreppels, hetgeen (deels) ondersteund wordt door de ^{14}C-dateringen. De kringgreppel is bovendien gelegen vlakbij het hoogste punt van het terrein. Een interpretatie als stichtingsmonument is niet met zekerheid te maken. Aangezien de structuur zich vlakbij het hoogste punt van de heuveltop bevindt en deze zich nog verder uitstrekt in oostelijke richting, is het best mogelijk dat nog (oudere) funeraire monumenten buiten het onderzoeksgebied aanwezig zijn[37]. De oprichting van VI-A-1 gebeurde op het einde van het finaal neolithicum en de overgang naar de vroege bronstijd. In het begin van de midden bronstijd A legde men net ten zuiden van VI-A-1 een nieuwe, bijzonder imposante grafheuvel (VI-A-55) aan. Perfect in het midden van dit monument ligt een klein crematiegraf (VI-A-116) dat meer dan waarschijnlijk als het primaire graf te interpreteren is. In de tweede helft van de midden bronstijd A volgt tenslotte de oprichting van een laatste, kleinere grafheuvel (VI-A-126) net ten westen van de twee oudere exemplaren. Vermoedelijk bleven deze funeraire monumenten lang zichtbaar in het landschap. Zoals reeds vermeld, bevindt er zich een tijdsspanne van een zestal eeuwen tussen de dateringen van het oudste (VI-A-1) en het jongste monument (VI-A-126). Een aantal vondsten uit de Romeinse periode wijzen erop dat deze prehistorische funeraire structuren mogelijk ook toen nog (gedeeltelijk) zichtbaar waren (cf. infra). Tenslotte valt een algemene afwezigheid van jongere, archeologische sporen in de zone met de

[37] Het is echter niet noodzakelijk dat het hoogste punt is ingenomen. Vaak gaat het bij de inplanting van dergelijke grafmonumenten om 'zichtbaarheid' eerder dan om 'hoogte', cfr. Quentin Bourgeois, Walking the line: viewshed analysis, movement and the visual structure of barrow landscapes, Lunula 24/02/2012.

kringgreppels te noteren[38], wat er nogmaals op wijst dat dit gebied vermoedelijk over verschillende periodes heen gekend was als begraafplaats.

De huidige set van absolute dateringen wijst erop dat de drie grafmonumenten van De Stadstuin telkens uit een verschillende periode stammen (einde finaal neolithicum/begin vroege bronstijd – einde vroege bronstijd/eerste helft midden bronstijd A – tweede helft midden bronstijd A). Door het dateren van de verschillende vullingsfases valt het op dat de gracht van het oudere monument vermoedelijk grotendeels opgevuld was bij de oprichting van een volgende funeraire structuur. Dit betekent echter niet dat het oudere monument op dat ogenblik ook bovengronds al uit het landschap verdwenen was. De vaststelling dat de kringgreppels zich vlakbij elkaar bevinden maar geen onderlinge oversnijdingen vertonen, lijkt dit te bevestigen. Het grafveld van De Stadstuin was dus eeuwenlang zichtbaar en als dusdanig ook herkenbaar in het landschap.

De interpretatie van de structuur I-A-46 (zone I) is, gezien de slechte bewaring en de perifere ligging in het opgravingsterrein, moeilijker. Deze kringgreppel situeert zich op meer dan 500m van de cluster in zone VI en is gelegen op een lager gelegen deel van het terrein. Verbanden met andere sporen waren niet vast te stellen. Deze structuur is enkel op basis van stratigrafische en morfologische kenmerken aan de metaaltijden toe te wijzen, vermoedelijk de vroege of midden bronstijd, 2100-1100 v. Chr. Eventuele toekomstige opgravingen op naburige percelen kunnen mogelijk meer informatie verschaffen over de context van dit grafmonument.

Afb. 22: panorama met de kringgreppels op de voorgrond en de Muziekberg (rechts) op de achtergrond (gezien vanuit het zuidwesten)

[38] Uiteraard is een zekere mate van erosie niet uit te sluiten op deze hogere delen van het terrein. Toch achten we deze beperkt, gezien de kleine afstand tussen VI-A-1 en VI-A-55. VI-A-1 moet nog duidelijk in het landschap aanwezig geweest zijn bij de aanleg van VI-A-55.

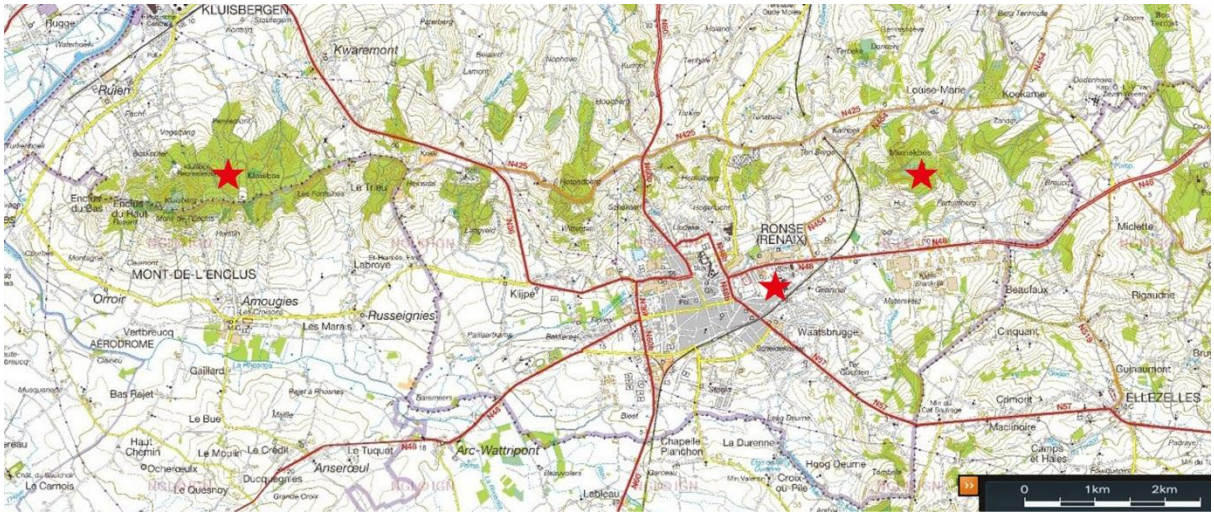

Fig. 39: kaart met aanduiding van de Kluisberg (links), de Muziekberg (rechts) en de grafheuvels van De Stadstuin (onderaan) (Bron: NGI)

Afb. 23: zicht op één van de grafheuvels op de Muziekberg (© A. Verbrugge, SOLVA)

3.2.2.7 Vergelijkingsmateriaal in een regionaal kader

De grafcirkels die in De Stadstuin aan het licht kwamen, waren voor de aanvang van het onderzoek compleet ongekend. Gezien de lange geschiedenis van terrein als landbouwgebied (cf. supra) en de daarmee gepaard gaande erosie, zijn de heuvels van de monumenten wellicht al een tijdje uit het landschap verdwenen. Toch is hun aanwezigheid niet verrassend. Op verschillende heuveltoppen in de Vlaamse Ardennen zijn reeds funeraire relicten uit de bronstijd geattesteerd. Zowel op de Kluisberg als de Muziekberg zijn (bewaarde) grafheuvels aanwezig (Afb. 22 en Fig. 39). Deze worden vooral in de vroege en midden bronstijd gedateerd[39]. De meerderheid van deze grafheuvels bevindt zich op of vlakbij een heuveltop. Het gaat om heuvels die meestal opgeworpen zijn boven een stenen grafkamer die een urne met de grafresten bevatte. Het (summiere) onderzoek op de Kluisberg en Muziekberg dateert in hoofdzaak van de 19e en het begin van de 20e eeuw en spitste zich voornamelijk toe op de grafkamer waardoor weinig gekend is over het grafmonument zelf.

Ook in het noorden van Henegouwen zijn een aantal funeraire sites gekend uit de vroege en midden bronstijd[40]. Opnieuw zijn deze locaties (o.a. Braine-le-Comte) reeds van in de 19de eeuw of het begin van de 20ste eeuw onderzocht. Beter gekende exemplaren bevinden zich te Chièvres, Manage en Brugelette, sites die aan het licht kwamen bij recente noodopgravingen. Het betreft grote kringgreppels met een diameter van meerdere tientallen meter. Deze bevinden zich doorgaans op de rand van een heuvel die het omliggende landschap domineert. Op basis van gelijkaardige voorbeelden in Noord-Frankrijk, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen plaatst men er de sites in de vroege en midden bronstijd. Voorts heeft men in Henegouwen via luchtfotografische prospecties reeds tal van sites aan het licht gebracht.

In het noorden van Frankrijk kwamen – naast de gekende sites uit de 19de eeuw – bij recent noodonderzoek tal van funeraire structuren uit de vroege en midden bronstijd tevoorschijn[41]. Hier zijn de monumenten eveneens 'slecht' bewaard, in essentie enkel de kringgreppels. Primaire graven komen zelden aan het licht. Het gaat vooral om enkelvoudige kringgreppels met een diameter tot soms 50m. Sommige van deze structuren situeren zich eveneens op een '*localisation privilégiée*'[42]. Ook in Noord-Frankrijk vormt de exacte datering vaak een probleem. Op basis van morfologische kenmerken en het weinige materiaal worden ze doorgaans in de vroege of midden - bronstijd gedateerd. Bij recent onderzoek in Lauwin-Planque zijn enkele imposante kringgreppels tevoorschijn gekomen die op basis van ^{14}C-dateringen terug te voeren zijn tot het begin van de vroege bronstijd[43]. Het grafveld lijkt er tevens ongeveer zeven eeuw in gebruik gebleven. Het vermoeden bestaat dat de oprichting van sommige van deze kringgreppels in Noord-Frankrijk opklimt tot het finaal neolithicum, maar het weinige dateerbaar materiaal laat niet toe om dit met zekerheid te stellen[44].

In zandig Vlaanderen is de kennis van de bronstijdgrafheuvels onlosmakelijk verbonden met de luchtfotografische prospecties van de UGent sinds de jaren '70[45]. De meerderheid bestaat opnieuw uit enkelvoudige kringgreppels, hoewel regelmatig varianten (meervoudige greppels, palenkransen) voorkomen. Een aantal van deze cirkelvormige structuren zijn reeds (gedeeltelijk) opgegraven. De meerderheid blijkt te zijn opgericht in de periode 1700-1400 v. Chr. Toch zijn een reeks funeraire structuren bekend die op het einde van het finaal neolithicum en het begin van de vroege bronstijd te

[39] De Mulder 1991; Fourny 1985; Fourny 2002.
[40] Henton & Demarez 2005, 84.
[41] Henton 2006, 16-18.
[42] Henton 2006, 18.
[43] Deckers & Leroy-Langelin 2010, 39.
[44] Toron 2006, 73.
[45] De Reu *et al.* 2011, 492-493.

plaatsen zijn[46]. We vermelden Ursel-Rozestraat, Sint-Gillis-Waas-Kluizemolen, Evergem-Ralingen en Deinze-RWZI. Deze laatste site vertoont een sterke gelijkenis met De Stadstuin. Een circulaire gracht met een diameter van 34m is er gelegen op een prominente positie in het landschap[47]. De grootte, diepte en diameter van de gracht te Deinze-RWZI zijn quasi hetzelfde als deze van structuur VI-A-55 te Ronse. Ook de uitgraving en opvullingsgeschiedenis van de gracht gebeurde op een gelijkaardige wijze. De grachtwand aan de binnenzijde van het monument was vrij steil, terwijl die aan de buitenzijde op een hoger niveau uitwaaierde. Onderaan bevond zich een pakket dat vrij vlug in de gracht terecht kwam na de oprichting, daarna verliep de opvulling meer geleidelijk tot de structuur uiteindelijk gedempt werd. De ^{14}C-dateringen plaatsen de oprichting van het opgegraven monument op het einde van het finaal - neolithicum en de overgang naar de vroege bronstijd. In de onmiddellijke omgeving van Deinze-RWZI zijn via luchtfotografische prospectie meerdere monumenten, vermoedelijk uit de bronstijd, vastgesteld.

[46] De Reu *et al.* 2011, 493-494.

[47] De Clercq & Van Strydonck 2002, 3-6.

3.2.2.8 Synthese

Op één van de hoogst gelegen delen van de terreinen (zone VI) van De Stadstuin kwam een cluster van drie kringgreppels aan het licht. Hoewel slechts in één van deze structuren een graf aanwezig is, bakenden deze greppels vermoedelijk (niet bewaarde) grafheuvels af. De ondiepe inplanting van dergelijke graven (gezien de grafheuvel erboven) en de erosie op dit hoger gelegen deel van het landschap zullen zeker hebben bijgedragen aan de slechte bewaring van het heuvellichaam en de graven. De twee grootste exemplaren, met een diameter van meer dan 30m, zijn op basis van hun grootte eerder zeldzaam te noemen[48]. Hun oprichting situeert zich enerzijds op het einde van het finaal neolithicum en de overgang naar de vroege bronstijd en anderzijds in het begin van de midden bronstijd. De meeste stichtingen van grafheuvels in de aansluitende regio's (zandig Vlaanderen, Henegouwen, Noord-Frankrijk) zijn te plaatsen in de periode 1800-1400 v. Chr., waardoor zeker structuur VI-A-1 bij de oudste exemplaren van de wijde regio onder te brengen is. Structuur VI-A-55 sluit eerder aan bij de grote golf van stichtingen in de midden bronstijd, zoals die zich ook in de omliggende regio's manifesteert. Mogelijk maakten beide deel uit van een groter 'grafveld', hoewel dit door recente verstoringen niet meer vast te stellen was. De chronologie van de verschillende monumenten in De Stadstuin is op basis van de ^{14}C-dateringen en enkele morfologische en/of indirecte factoren vrij duidelijk. Structuur VI-A-1 is vermoedelijk het oudste monument dat werd opgericht op het einde van het finaal neolithicum of de overgang naar de vroege bronstijd. In het begin van de midden bronstijd legde men, net ten zuiden hiervan, een nieuwe, indrukwekkende grafheuvel (VI-A-55) aan. In een latere fase van de midden bronstijd richtte men vlakbij (ten westen) een derde, kleiner grafmonument (VI-A-126) op. Op het laagst gelegen deel van De Stadstuin kwam eveneens een kringgreppel tevoorschijn (I-A-46). Bij gebrek aan dateerbaar materiaal is het chronologisch verband met de cluster uit zone VI niet duidelijk.

Algemeen zijn deze grafmonumenten te kaderen in de heersende funeraire gebruiken vanaf het einde van het finaal neolithicum tot de midden bronstijd in het grootste deel van Noordwest-Europa. Opvallend is hoe veel van deze monumenten zich op 'ankerpunten' in het landschap bevinden, doorgaans op of vlakbij heuveltoppen of andere sterk visuele punten in het landschap. De opwerping van een grafheuvel over een graf, rondom afgebakend door een enkelvoudige gracht/greppel, is het meest voorkomende funeraire monument in Noordwest-Europa gedurende de vroege en midden bronstijd. Vaak blijven deze 'grafvelden' gedurende een lange tijd in gebruik. Net als te Ronse wordt op sites in de ruime regio steeds vaker vastgesteld dat deze begraafplaatsen uit de metaaltijden in de historische periodes opnieuw 'doelbewust' opgezocht worden om doden te begraven.

[48] De Reu *et al.* 2011, fig. 3.

3.2.3 Late ijzertijd/vroeg-Romeinse periode

3.2.3.1 Inleiding

In zone VI bevinden zich enkele sporen die mogelijk in de late ijzertijd (475/450 v. Chr. – 57 v. Chr.) of de vroeg-Romeinse periode (56 v. Chr. – 69 n. Chr.) te plaatsen zijn. Het gaat in essentie om drie crematiegraven.

Deze drie contexten zijn alle op dezelfde manier opgegraven. Er is telkens één coupe op het graf uitgezet: A-B. Het werd in twee gelijke delen opgedeeld en opgegraven volgens een methode die bij recent onderzoek in Wijnegem is toegepast[49]. Eén helft van het spoor is steeds in laagjes van 5cm verdiept. Binnen deze laagjes van 5cm zijn de verschillende pakketten van het spoor zelf gescheiden gehouden en volledig bemonsterd als zeefstaal. Deze methode is voornamelijk gericht op het registreren van eventuele deposities van bepaalde delen van het skelet/brandstapel in de grafkuil. Na het uithalen van de eerste helft is de coupe A-B geregistreerd; nadien werd de tweede helft op dezelfde wijze als de eerste helft opgegraven. De zeefstalen zijn alle uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm.

[49] De Mulder *et al.* 2010, 94-95.

3.2.3.2 Context VI-A-218: crematiegraf

3.2.3.2.1 Beschrijving

Context VI-A-128 is een ondiep bewaarde kuil die geïnterpreteerd is als een crematiegraf. Het kwam aan het licht in de zuidoostelijke zone van het terrein en was reeds aangesneden bij het proefsleuvenonderzoek. Ter hoogte van proefsleuven 50 en 51 bevonden zich een aantal onduidelijke sporen waardoor is besloten om een kijkvenster (KV 31) aan te leggen. Hierbij kwam, samen met een aantal andere sporen, deze kuil aan het licht (spoor KV31-A-5). Net ten zuiden lag een gelijkaardige kuil die reeds bij het vooronderzoek geïnterpreteerd is als crematiegraf (context VI-A-219)[50]. Deze cluster van crematiegraven situeert zich ongeveer 50m ten westen van de kringgreppels (cf. supra).

Het graf is eerder onregelmatig van vorm en meet 125 bij 95cm (Afb. 24); het was nog 4cm diep bewaard (Fig. 40). Vooral de oostelijke zijde was sterk gebioturbeerd, wat de aflijning bemoeilijkte. De vulling bestaat uit één laag (spoor VI-A-218-AB-1). Deze wordt gevormd door bruingrijze zandige leem, is sterk gebioturbeerd en bevat verspreid spikkels, brokjes en brokken houtskool, spikkels mangaan en weinig spikkels ijzerconcretie. Verspreid over de volledige laag waren weinig spikkels en brokjes verbrand bot aanwezig.

Door de slechte bewaring is het graf moeilijk aan een bepaald type toe te wijzen. Mogelijk gaat het om een eenvoudig brandrestengraf.

De hoeveelheid gecremeerd bot in het graf bedraagt 2gr. Het fysisch antropologisch onderzoek bracht echter geen uitsluitsel of het om menselijk of dierlijk bot gaat[51].

3.2.3.2.2 Vondsten

De vulling leverde weinig vondsten op. Er was één grofwandig, onversierd wandfragment in handgemaakt, licht besmeten aardewerk en een fragment van een geretoucheerde microkling in vuursteen aanwezig. Zoals reeds is aangegeven, werd het graf volledig bemonsterd per laag in niveaus van 5cm in functie van het fysisch antropologische onderzoek. Dit leverde 2gr verbrand bot op.

Met het oog op verder natuurwetenschappelijk onderzoek zijn enkele stalen genomen uit de vulling van het graf:

- één houtskoolstaal: ^{14}C-datering
- volledig graf als zeefstaal: fysisch antropologisch onderzoek

3.2.2.2.3 Datering

Gezien de weinige vondsten in de vulling van het graf bleek een precieze datering onmogelijk. Op morfologische basis is het mogelijk dat dit graf stamt uit de late ijzertijd of de vroeg-Romeinse periode[52]. Het is namelijk een onregelmatige kuil die qua vorm en opbouw afwijkt van de 'klassieke', Romeinse brandrestengraven zoals ze zijn aangetroffen op andere delen van de site (cf. infra).

[50] Pede *et al.* 2011, 21.

[51] Lemmers 2012.

[52] Mondelinge mededeling G. De Mulder.

Afb. 24: zicht op VI-A-218

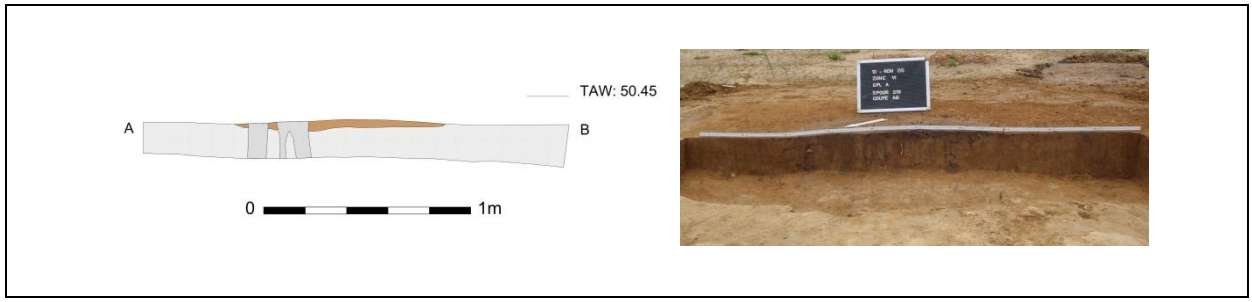

Fig. 40: coupe A-B op VI-A-218

3.2.3.3 Context VI-A-219: crematiegraf

3.2.3.3.1 Beschrijving

Context VI-A-219 is een ondiep bewaarde kuil die geïnterpreteerd is als een crematiegraf. Het kwam aan het licht in de zuidoostelijke zone van het terrein en was reeds aangesneden bij het proefsleuvenonderzoek. Ter hoogte van proefsleuven 50 en 51 bevonden zich een aantal onduidelijke sporen waardoor is besloten om een kijkvenster (KV 31) aan te leggen. Hierbij kwam, samen met een aantal andere sporen, deze kuil aan het licht (spoor KV31-A-4). Net ten zuiden situeert zich een gelijkaardige kuil die reeds bij het vooronderzoek geïnterpreteerd is als crematiegraf (context VI-A-218)[53]. Deze cluster van crematiegraven is ongeveer 50m ten westen van de kringgreppels gelegen.

Het graf is langwerpig van vorm met afgeronde hoeken en meet 90 bij 50cm (Afb. 27); het was nog 4cm diep bewaard (Fig. 41). Het is samengesteld uit één laag (spoor VI-A-219-AB-1). Deze bestaat uit grijze zandige leem en bevat verspreid spikkels, brokjes en brokken houtskool en spikkels mangaan. Verspreid over de volledige laag waren weinig spikkels en brokjes verbrand bot aanwezig.

Door de slechte bewaring is het graf moeilijk aan een bepaald type toe te wijzen. Mogelijk gaat het om een eenvoudig brandrestengraf.

De hoeveelheid gecremeerd bot in het graf bedraagt 2gr. Het fysisch antropologisch onderzoek bracht echter geen uitsluitsel of het om menselijk of dierlijk bot gaat[54].

3.2.3.3.2 Vondsten

De vulling leverde weinig vondsten op. Er waren enkel twee chips in vuursteen aanwezig. Zoals reeds is vermeld, werd het graf volledig bemonsterd per laag in niveaus van 5cm in functie van het fysisch antropologische onderzoek. Dit leverde 2gr verbrand bot op.

Met het oog op verder natuurwetenschappelijk onderzoek zijn enkele stalen genomen uit de vulling van het graf:

- één houtskoolstaal: ^{14}C-datering
- volledig graf als zeefstaal: fysisch antropologisch onderzoek

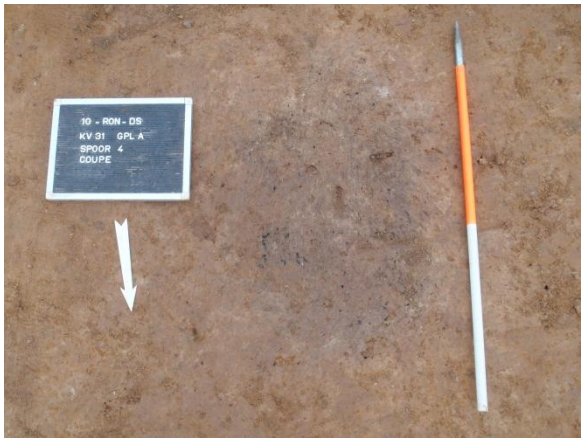
3.2.3.3.3 Datering

Gezien de weinige vondsten in de vulling van het graf bleek een precieze datering onmogelijk. Op morfologische basis is het mogelijk dat dit graf stamt uit de late ijzertijd of de vroeg-Romeinse periode[55]. Het is namelijk een onregelmatige kuil die qua vorm en opbouw afwijkt van de 'klassieke', Romeinse brandrestengraven zoals ze zijn aangetroffen op andere delen van de site (cf. infra).

[53] Pede *et al.* 2011, 21.

[54] Lemmers 2012.

[55] Mondelinge mededeling G. De Mulder.

Afb. 27: zicht op VI-A-219

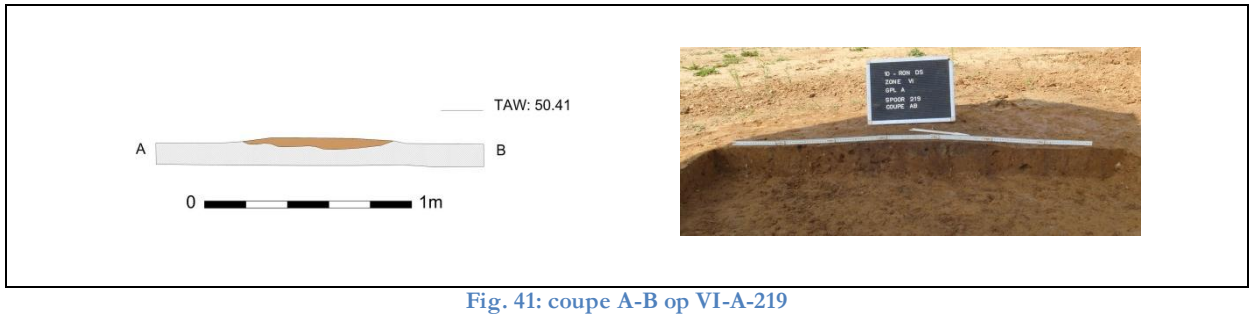

Fig. 41: coupe A-B op VI-A-219

3.2.3.4 Context VI-A-299: crematiegraf

3.2.3.4.1 Beschrijving

Context VI-A-299 is een ondiep bewaarde kuil die geïnterpreteerd is als een crematiegraf. Het kwam aan het licht in de zuidoostelijke zone van het terrein. Het spoor was niet aangesneden bij het proefsleuvenonderzoek. Dit graf lag geïsoleerd, op ongeveer 25m ten zuidwesten van de twee hierboven vermelde crematiegraven (contexten VI-A-218 en VI-A-219).

Het graf is rond van vorm en heeft een diameter van 27-28cm (Afb. 28); het was nog 5cm diep bewaard (Fig. 42)). Het bestaat uit één laag (spoor VI-A-299-AB-1). Deze is samengesteld uit gevlekte, grijze zandige leem en bevat vrij veel spikkels, brokjes en brokken houtskool, weinig spikkels en brokjes verbrande leem en weinig spikkels mangaan. Verspreid over de volledige laag waren weinig spikkels verbrand bot aanwezig.

Door de slechte bewaring is het graf moeilijk aan een bepaald type toe te wijzen. Mogelijk gaat het om een restant van een brandrestengraf.

3.2.3.4.2 Vondsten

De vulling leverde geen vondsten op. Zoals reeds is beschreven, werd het spoor in functie van het fysisch antropologische onderzoek volledig bemonsterd per laag. Dit leverde echter geen substantieel verbrand bot op. Er werden enkel een aantal heel kleine spikkels bot opgemerkt bij het vrij leggen van het spoor.
Met het oog op verder natuurwetenschappelijk onderzoek zijn enkele stalen genomen uit de vulling van het graf:

- één houtskoolstaal: ^{14}C-datering

3.2.3.4.3 Datering

Gezien de weinige vondsten in de vulling van het graf bleek een precieze datering onmogelijk. Door de quasi afwezigheid van verbrand bot in de vulling is de interpretatie als graf twijfelachtig. Toch rekenen we dit spoor bij de graven op basis van de morfologie en de houtskoolrijke vulling van het spoor.

Op morfologische basis is het mogelijk dat dit (eventuele) graf stamt uit de late ijzertijd of de vroeg-Romeinse periode[56]. Het is immers een onregelmatige kuil die qua vorm en opbouw afwijkt van de 'klassieke', Romeinse brandrestengraven zoals ze zijn aangetroffen op andere delen van de site (cf. infra).

[56] Mondelinge mededeling G. De Mulder.

Afb. 28: zicht op VI-A-299

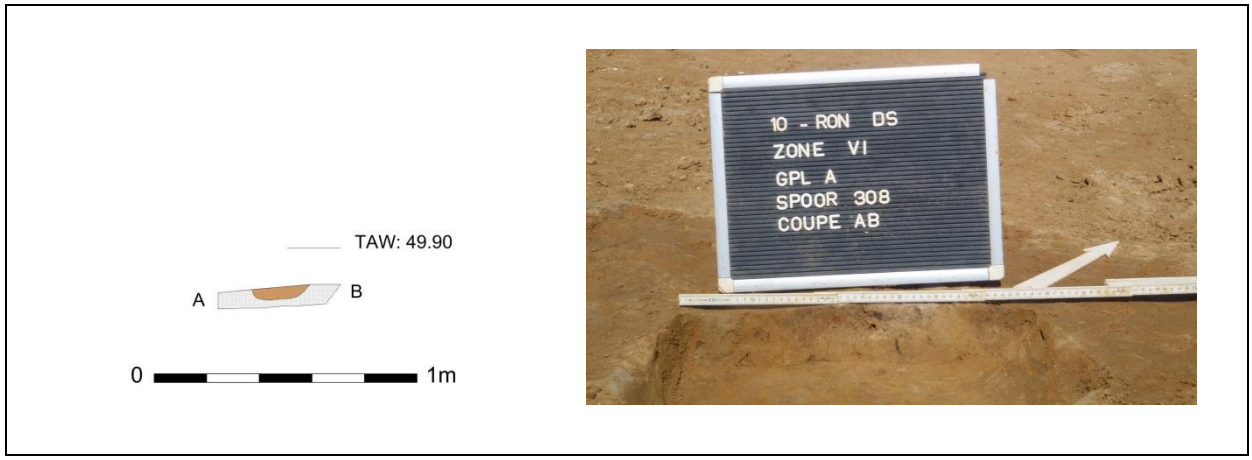

Fig. 42: coupe A-B op VI-A-299

3.2.3.5 Analyse van de historiek van het grafveld

De drie (mogelijke) crematiegraven liggen op één van de hoogste punten van de site (westelijk gedeelte zone VI) en situeren zich op een relatief korte afstand van elkaar. Contexten VI-A-218 en VI-A-219 vormen een kleine cluster, context VI-A-299 ligt ongeveer op 25m ten zuidwesten hiervan. Bijhorende sporen zijn niet aangetroffen, er zijn dus geen bewijzen voor een bovengrondse markering.

Opvallend is hun ligging ten opzichte van de kringgreppels (Fig. 43): deze laatsten bevinden zich, zoals reeds aangehaald, dichtbij de top van een glooiing die het centrum van Ronse domineert en die ook in deze richting afhelt. De graven liggen iets lager op de helling op een afstand van ongeveer 50-70m, maar wel nog op de 'kam' van de heuvelrug die ook in noordelijke en zuidelijke richting afhelt. Mogelijk heeft men in de late ijzertijd of de vroeg-Romeinse periode deze (nog zichtbare?) grafheuvels 'opgezocht' om de doden te begraven. Een bijkomende vaststelling is de aanwezigheid, lager op de helling, van een aantal 'klassieke' Romeinse brandrestengraven uit de late 1ste tot 3de eeuw n. Chr. (cf. infra). De dichtstbijzijnde Romeinse exemplaren bevinden zich een paar tiental meter ten noordwesten van het groepje van drie. De overige Romeinse, 'klassieke' crematiegraven palmen voornamelijk het lager gelegen deel van het terrein in, hetgeen een chronologische evolutie zou kunnen weerspiegelen (cf. infra).

De chronologie van de drie graven onderling is niet geheel duidelijk. Contexten VI-A-218 en VI-A-219 lijken een kleine cluster te vormen, we vermoeden dan ook dat deze quasi gelijktijdig zijn. Voor VI-A-299 is dit moeilijker te stellen, gezien de twijfelachtige interpretatie en de perifere ligging in het terrein.

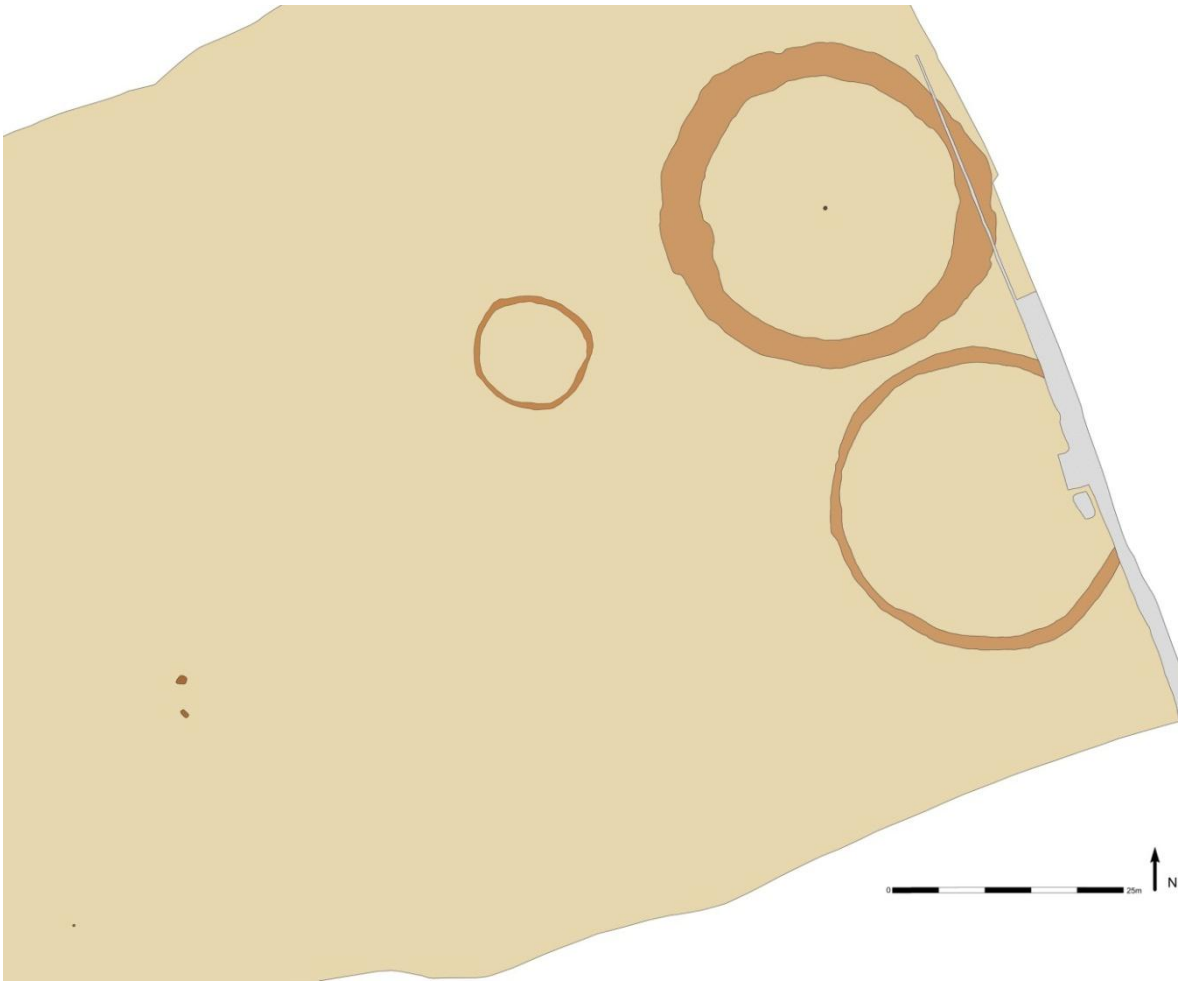

Fig. 43: ligging van de drie crematiegraven ten westen van de drie kringgreppels

3.2.2.6 Vergelijkingsmateriaal in een regionaal kader

Begraving in de buurt van oudere bronstijdmonumenten is een fenomeen dat de laatste jaren meer en meer aan het licht komt in Noordwest-Europa. Dergelijke funeraire monumenten bleven door hun omvang vermoedelijk lange tijd bovengronds zichtbaar. Begraafplaatsen uit de bronstijd en hun onmiddellijke omgeving behielden waarschijnlijk over een lange periode een rituele of symbolische status, waardoor er vaak in een latere fase van de metaaltijden en zelfs in de historische periodes, tussen en rond deze oude monumenten doden werden bijgezet. Vermoedelijk zijn de drie besproken graven in dit kader te plaatsen.

Begraafplaatsen uit de laatste fase van de ijzertijd en de overgang naar de vroeg-Romeinse periode zijn niet goed gekend in Vlaanderen[57]. Een site die verwantschap met De Stadstuin vertoont, is Ursel-Rozestraat. Te Ursel kwam een bronstijdgrafcirkel aan het licht die een 'herbruikfase' kende in de vroege ijzertijd. Verspreid rond dit monument waren enkele crematiegraven uit de late ijzertijd en de vroeg-Romeinse periode aanwezig, algemeen te dateren van de 1ste eeuw v. Chr. tot de 1ste eeuw n. Chr.[58]. Ook hier kon op morfologische basis een onderscheid gemaakt worden tussen de graven uit de laatste fase van de ijzertijd en de Romeinse graven. De eerste groep omvat vrij kleine, ovaalvormige kuilen, de tweede groep de typische, rechthoekige brandrestengraven. Een duidelijke organisatie van deze begraafplaats te Ursel was niet aanwezig.

[57] http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/metaaltijden/bronnen/archeologisch/begraafplaatsen

[58] Bourgeois *et al.* 1988, 41-48.

3.2.2.7 Synthese

Op één van de hoogst gelegen delen van de terreinen (zone VI) van De Stadstuin kwamen enkele mogelijke crematiegraven aan het licht, vermoedelijk daterend uit de late ijzertijd of de vroeg-Romeinse periode. Het gaat om ondiepe, ovale tot ronde kuiltjes. Door de slechte bewaring is hun interpretatie en datering echter twijfelachtig. De grafkuilen situeren zich enkele tientallen meters ten westen van de bronstijdgrafheuvels. Net ten noorden en westen hiervan bevinden zich de 'klassieke', Romeinse brandrestengraven die een groot deel van het lager gelegen terrein in beslag nemen. Mogelijk weerspiegelt dit een chronologische evolutie van deze zone als begraafplaats.

De situatie die zich voordoet te Ronse lijkt aan te sluiten bij een fenomeen dat op steeds meer sites wordt aangetroffen in Vlaanderen en bij uitbreiding Noordwest-Europa, namelijk het in gebruik blijven of het in herbruik nemen van begraafplaatsen uit de bronstijd. Deze funeraire monumenten bleven vermoedelijk lange tijd (gedeeltelijk) zichtbaar in het landschap en werden in jongere periodes doelbewust opgezocht om opnieuw doden te begraven.

3.2.4 Romeinse periode

3.2.4.1 Inleiding

De Romeinse sporen op het terrein zijn te dateren van de 1ste eeuw n. Chr. tot de 3de eeuw n. Chr., in essentie de vroeg- en midden Romeinse periode. De meerderheid van deze sporen bevindt zich in zone I waar een deel van een landelijke nederzetting aan het licht kwam. Verspreid over de rest van het terrein waren sporen van begraving en landindeling aanwezig. Het zuidelijk deel van zone IV leverde sporen op die vermoedelijk met ontginningsactiviteiten in verband te brengen zijn.

Wat het archeologisch materiaal betreft, hebben we ons voor het aardewerk op enkele basiswerken gebaseerd. Deze zullen steeds terug komen in de tekst als we het hebben over het baksel en het type van aardewerk:
- *terra sigillata*: Webster[59] en Dragendorff[60]
- Belgische waar (*terra nigra* en *terra rubra*): Deru[61]
- reducerend gebakken, gedraaid en handgemaakt aardewerk: Vermeulen[62]
- kruikwaar en *mortaria*: Stuart[63]

[59] Webster 1996.
[60] Dragendorff 1895.
[61] Deru 1996.
[62] Vermeulen 1992.
[63] Stuart 1963.

3.2.4.2 Kuilen in zone IV

3.2.4.2.1 Inleiding

Het zuidelijk deel van zone IV toonde aan dat er naast de middeleeuwse occupatie (cf. infra) ook enkele Romeinse sporen aanwezig waren. Het gaat om de contexten IV-A-415, IV-C-40-AB-1, IV-C-40-CE-5, IV-C-64-DB-7, IV-C-24-MV-7, IV-C2-4, IV-C2-9, IV-C2-10, IV-C2-10-BA-1, IV-C2-10-CH-2, IV-C2-11, IV-C2-14-CD-2, IV-C2-14-CD-3, IV-C2- 18, IV-C2-19, IV-C2-19-AB-1, IV-C2-19-AB-2, IV-C2-21, IV-C2-24, IV-C2- 26, IV-C2-27, IV-C2-27-FG-1, IV-C2-28, IV-C2-29, IV-C2-30, IV-C2-30-AB-1 en IV-C2-30-AB-2. Het betreft omvangrijke uitgravingen die vermoedelijk te maken hebben met leemontginning. Deze sporen waren niet herkend tijdens het vooronderzoek aangezien er in deze zone een postmiddeleeuws pakket onder de ploeglaag aanwezig was[64].

Het is belangrijk hier de moeilijke leesbaarheid van de sporen in dit gedeelte van het terrein te vermelden. De grote uitgravingen over verschillende periodes heen en de vullingen die uit enorme massa's verspitte 'moederbodem' bestaan, maakten dat de sporen en de onderlinge verbanden aanvankelijk niet te vatten waren (cf. infra). Het werd pas duidelijk, na het aanleggen van verschillende algemene grondplannen (A, B en C) en deelgrondplannen (C1, C2 en C3) en na het couperen, hoe het zuidelijk deel van zone IV opgebouwd was.

3.2.4.2.2 Contexten IV-A-415, IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5

Beschrijving en interpretatie

De contexten IV-A-415, IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5 bespreken we samen gezien hun specifieke kenmerken en chronologie. Ze bevonden zich in het zuiden van zone IV, ter hoogte van het zuidelijk deel van een middeleeuwse nederzetting (cf. infra). De hoge concentratie aan jongere sporen en de moeilijke leesbaarheid van de vulling van IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5 zorgden ervoor dat deze kuilen niet als dusdanig herkend waren op het eerste aangelegde grondplan (GPL A): enkel de zuidelijke en noordelijke begrenzing werden toen gedeeltelijk afgelijnd en geïnterpreteerd als greppels. De zone tussen de 'greppels' was geregistreerd als moederbodem. Bij het couperen van de jongere sporen op grondplan A stelden we vast dat deze waren uitgegraven in een oudere vulling. Daarop beslisten we om een nieuw grondplan aan te leggen (GPL C) en op die manier een zicht te krijgen op de oudere structuren (Afb. 29). Op grondplan C lijnde zich een grote, onduidelijke vlek af die in de coupes bleek te bestaan uit twee afzonderlijke kuilen. De 'greppels' die op grondplan A herkend waren, vormden de randen van de kuilen en de als moederbodem geïnterpreteerde zone ertussen was wel degelijk vulling. Aangezien het bij de aanleg van grondplan C aanvankelijk leek te gaan om één grote kuil, kreeg deze vlek in het grondplan een apart contextnummer (IV-A-415). Dit laat toe de vondsten uit het grondplan gescheiden te houden van de vondsten uit de coupes[65], aangezien we die met zekerheid aan de contexten IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5 konden toewijzen.

[64] Pede *et al.* 2011, 7-8.

[65] Het contextnummer IV-A-415 verwijst naar grondplan A aangezien we daar voor de eerste keer een deel van deze sporen herkend hebben (zie 3.1 methodologie).

Afb. 29: zicht op IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5

De grote uitgraving op grondplan C werd aanvankelijk geïnterpreteerd als één groot spoor. Het had de vorm van een ellips of een ovaal. De uitgraving is aan de westelijke zijde oversneden door een postmiddeleeuws tracé en aan de oostelijke zijde, waar het ook licht afboog naar het zuiden, liep het door buiten de sleuf. De oriëntatie was noordoost-zuidwest; de afmetingen waren, gezien de oversnijdingen, slechts gedeeltelijk vast te stellen: de lengte bedroeg minimaal 21,8m en de breedte 14,5m. Aangezien zich ook aan de oostelijke zijde van het postmiddeleeuws tracé sporen bevonden (Fig. 44), werd beslist om een grote coupe (D-B) op de lengteas uit te zetten met bijhorende coupes op de breedteas (C-E, F-A en L-Q). De grootte van de coupes maakte het manueel uitgraven onmogelijk. Daarom werden de coupes in een dambordpatroon laagsgewijs machinaal verdiept. De kwadranten F-I-B, A-I-K-C, L-N-K-E en Q-N-D zijn op deze manier uitgegraven. De overige kwadranten zijn slechts gedeeltelijk opgegraven.

Zoals we reeds hebben vermeld, waren de contexten IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5 van elkaar te onderscheiden in de coupes D-B, C-E en L-Q (Fig. 45). In eerste instantie is de kuil IV-C-40-AB-1 uitgegraven. Deze was enkel te herkennen in de coupes C-E en L-Q. Uit de coupes bleek dat IV-C-40-AB-1 een langwerpige vorm had met een noordoost-zuidwest oriëntatie. In de coupe C-E heeft de kuil een vrij vlakke bodem en vrij regelmatige schuine wanden; de oversnijding door een middeleeuwse gracht en een postmiddeleeuws tracé is vrij duidelijk (cf. infra). De soms sterk uitgeloogde vulling was moeilijk te onderscheiden van de C-horizont, waarin de kuil was uitgegraven, en was over het algemeen arm aan inclusies en vondsten. De twee onderste lagen zijn samengesteld uit bruinige, lichtgrijze zandige leem. Deze twee lagen vormen een demping die in minstens twee fases verliep. Hierboven bevindt zich een iets humeuzere, heterogene, bruinig grijze zandige leem waarin enkele zandige, grijze inspoelingslensjes te herkennen waren. Deze laag weerspiegelt een fase waarin inspoeling zich afwisselde met geleidelijke demping. De jongste laag behelst de uiteindelijke demping van de kuil en bestaat uit grijzig lichtbruine zandige leem. Hoewel de situatie minder duidelijk was door de oversnijding van IV-C-40-CE-5 (Afb. 30), is in de coupe L-Q een gelijkaardige opbouw te herkennen. Context IV-C-40-AB-1 is in deze coupe slechter bewaard; de bodem lijkt onregelmatiger dan in coupe C-E, hetgeen echter te maken kan hebben met plaatselijke schommelingen van de grondwatertafel waardoor de archeologische lagen moeilijker te herkennen zijn[66].

[66] Mondelinge mededeling J. Mikkelsen.

Na de finale demping van context IV-C-40-AB-1 volgde, net ten noorden hiervan, een nieuwe uitgraving, met name context IV-C-40-CE-5. Deze kuil is aanwezig in coupes D-B, C-E en L-Q en vertoont een iets meer noord-zuid gerichte oriëntatie. De vulling is opnieuw sterk uitgeloogd en vooral onderaan de kuil is het onderscheid tussen de natuurlijke en antropogene lagen moeilijk te maken. De opbouw qua vulling vertoont grote gelijkenissen met IV-C-40-AB-1. De bodem van de kuil is vrij vlak, de wanden zijn schuin tot vrij recht, hoewel plaatselijk een eerder getrapt profiel waar te nemen is. De onderste laag in coupe D-B en de onderste twee lagen in coupe L-Q vormen een eerste demping, mogelijk in twee afzonderlijke fases. Deze lagen bestaan uit bruinig gele, gevlekte, zandige leem en zijn als verspitte 'moederbodem' te interpreteren. Daarboven bevindt zich een iets humeuzere laag grijze leem die zandige inspoelingslaagjes bevat, vermoedelijk gevormd door een combinatie van verschillende fases van inspoeling en demping. Deze laag is afgedekt door opnieuw een dik dempingspakket dat sterke gelijkenissen vertoont met de oudste fase. Daarna volgt weer een fase van inspoeling en demping bestaande uit (licht)grijze, zandige leem waarin inspoelingslaagjes aanwezig zijn. De laatste fase beslaat de finale demping van de kuil: de twee jongste lagen in coupe L-Q en de jongste laag in coupe D-B. Het gaat om heterogene, bruinig gele zandige leem die plaatselijk sterk gebioturbeerd is. In coupe C-E verschilt de opbouw van de vulling lichtjes. Onderaan bevindt zich een inspoelingspakket, vervolgens een vrij homogeen dempingspakket, met bovenaan tenslotte de finale demping die waarschijnlijk overeenkomt met de laatste fase in de overige coupes.

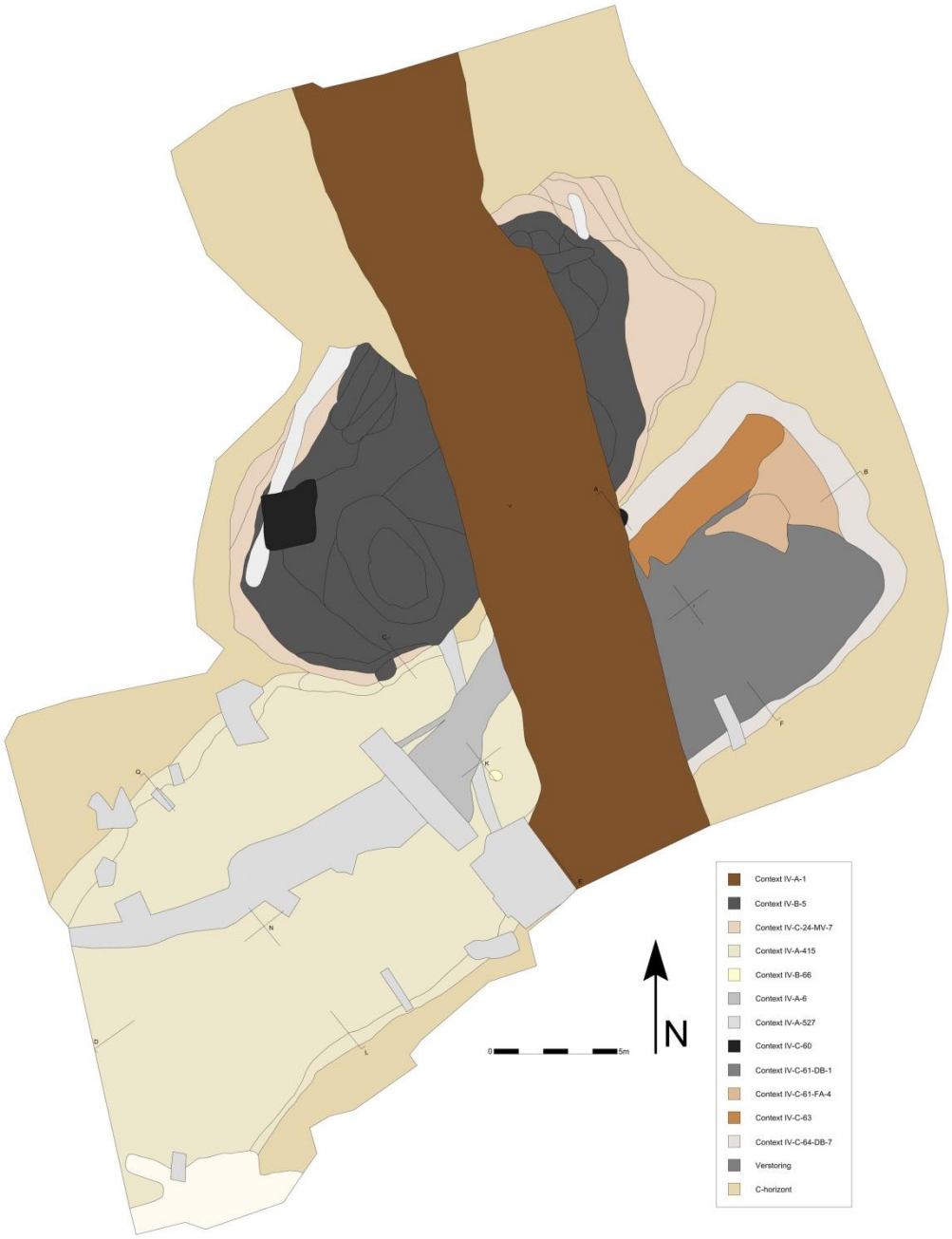

Fig. 44: overzicht van de sporen in zone IV op grondplan C

Fig. 45: coupes D-B, C-E en L-Q op IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5

Afb. 30: (deel)coupe L-N op IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5

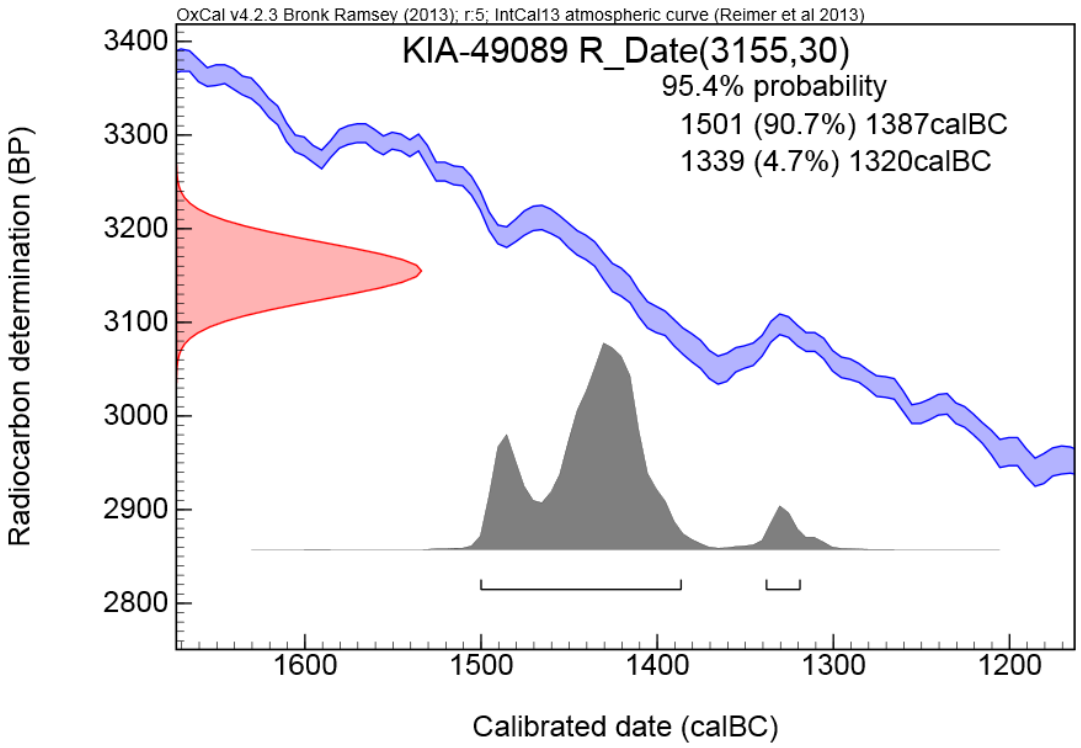
Vondsten en datering

Beide kuilen bevatten over alle lagen heen bijzonder weinig en bovendien sterk gefragmenteerd materiaal. Op basis hiervan is geen chronologisch onderscheid te maken tussen de twee afzonderlijke kuilen, daarom bespreken we de vondsten samen.

Bij de luxewaar herkennen we één wandfragmentje in *terra rubra*. De meerderheid van het gewone aardewerk bestaat uit handgemaakt aardewerk (70 scherven), voornamelijk kleine wandscherfjes. Vier randjes zijn afkomstig van drie verschillende exemplaren: vermoedelijk twee kookpotten met een naar buiten gebogen rand (Fig. 46.1-2) en één deksel met een eenvoudige, afgeplatte rand (Fig. 46.3). De twee kookpotten zijn mogelijk nagedraaid. Voorts waren er twee oxiderend gebakken, gedraaide scherven aanwezig waaronder één randfragmentje dat echter te klein was voor een determinatie. Tenslotte kwam één scherfje in reducerend gebakken, gedraaid aardewerk aan het licht. De vondsten in vuursteen bestaan uit een microkling met mogelijke gebruiksretouches en een gesteelde, gevleugelde pijlpunt die in het neolithicum of de vroege bronstijd te plaatsen is.

De grote concentratie aan middeleeuwse sporen in het zuidelijk deel van zone IV heeft ervoor gezorgd dat ook enkele intrusieve, vol- en laatmiddeleeuwse scherven in de vulling aanwezig waren. Het gaat om drie wandscherfjes reducerend gebakken, lokaal handgevormd aardewerk die vermoedelijk uit de volle middeleeuwen dateren, en één scherfje oxiderend gebakken, gedraaid aardewerk uit de late middeleeuwen. De contexten IV-A-415, IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5 zijn op basis van het grote deel handgevormd aardewerk en het scherfje *terra rubra* vermoedelijk in de 1ste eeuw n. Chr. te plaatsen, met een voorkeur voor de pre-Flavische periode. De silexvondsten zijn vermoedelijk als verspit en residueel te beschouwen.

Een houtskoolstaal uit één van de opvullingslagen uit context IV-C-40-CE-5 is geselecteerd voor een ^{14}C-analyse. Het staal dateert met 95,4% zekerheid tussen 1501 cal BC en 1320 cal BC (Tabel 2). Dit betekent dat het vermoedelijk om een residueel fragment gaat uit het begin van de midden bronstijd B. Dit hoeft niet te verwonderen gezien de bewijzen van aanwezigheid uit deze periode op andere delen van het terrein (cf. supra).

Tabel 2: ^{14}C-datering van kuil IV-C-40-CE-5

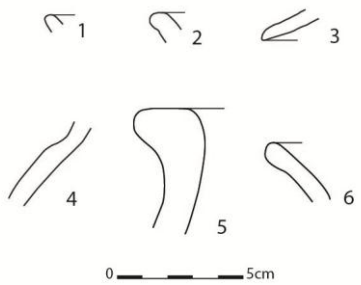

Fig. 46: enkele vondsten uit de kuilen in zone IV

3.2.4.2.3 Context IV-C-64-DB-7

Beschrijving en interpretatie

Context IV-C-64-DB-7 is, zoals reeds vermeld, gelegen ten oosten van het postmiddeleeuws tracé, min of meer in het verlengde van de contexten IV-A-415, IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5 (Fig. 44). De kuil lijkt in de middeleeuwse fase opnieuw uitgegraven te zijn (cf. infra). Aanvankelijk werd gedacht dat alle sporen die zich ten oosten van het recentere, postmiddeleeuws tracé bevonden, deel uitmaakten van dezelfde (volmiddeleeuwse) context. Het is pas na het couperen en het vergelijken van het vondstmateriaal dat duidelijk werd dat er meerdere contexten uit verschillende periodes aanwezig waren (cf. infra). De kuil IV-C-64-DB-7 is gecoupeerd volgens hetzelfde systeem als de vorige contexten (cf. supra): de lengteas is geregistreerd met de coupe D-B, de breedteas met de coupe F-A.

In tegenstelling tot het grondplan (Fig. 44) heeft deze context in coupe een onregelmatige uitgraving (Fig. 47). De bodem vertoont plaatselijke verdiepingen, hoewel dit deels kan te verklaren zijn door een plaatselijk schommelende grondwatertafel die ervoor gezorgd heeft dat de onderste pakketten moeilijk te

onderscheiden zijn van de natuurlijke lagen (Afb. 32-33). Lokale concentraties mangaan zijn mogelijk te wijten aan de bovenliggende, jongere lagen[67]. De wanden zijn vrij regelmatig en schuin; een getrapt profiel was niet af te leiden uit de coupes. De lagen bestaan hoofdzakelijk uit bruinig tot gelig lichtgrijze, zandige leem. De demping van het onderste deel van deze kuil lijkt voornamelijk in grote fases te zijn verlopen. Zowel in coupe F-A als D-B zijn er in context IV-C-DB-7 enkel grote dempingspakketten aanwezig, zonder dat er uitgesproken aanduidingen zijn van een fase van stabilisatie of inspoeling.

In coupe D-B is het duidelijk dat de contexten IV-C-DB-7, IV-A-415, IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5 aan de oostelijke en westelijke zijde van het postmiddeleeuws tracé niet met elkaar in direct verband staan, ondanks het feit dat ze in elkaars verlengde liggen. Toch valt op basis van de coupes niet uit te sluiten dat deze vier contexten tot een 'gemeenschappelijk kuilencomplex' behoorden.

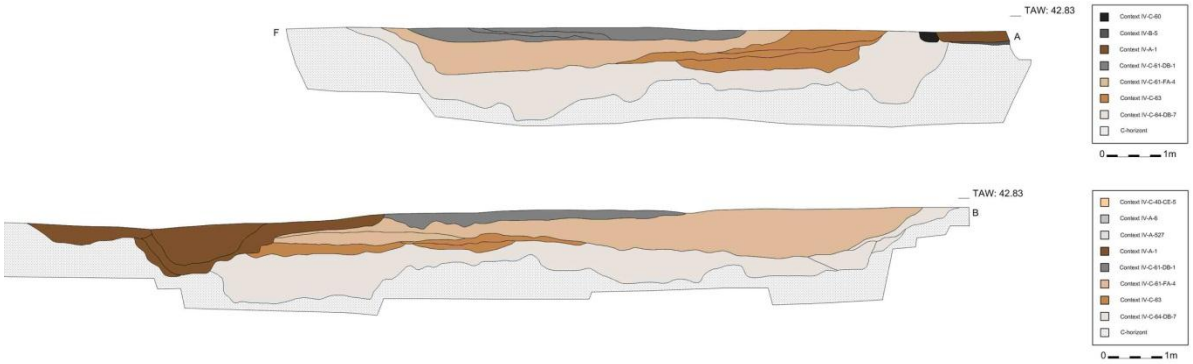
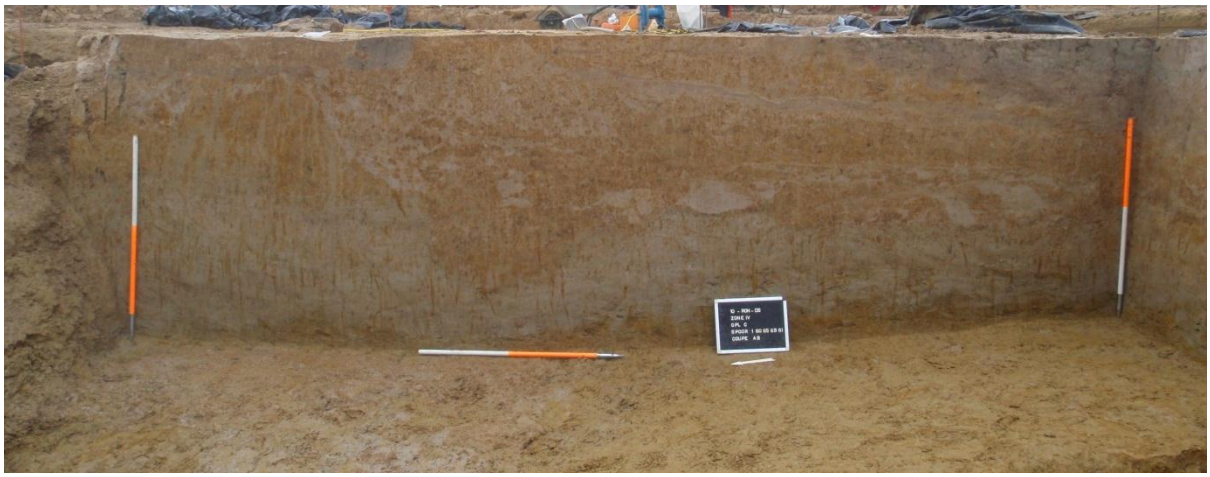

Fig. 47: coupes F-A en K-B op IV-C-64-DB-7

Afb. 32: (deel)coupe A-I op IV-C-64-DB-7

[67] Mondelinge mededeling J. Mikkelsen.

Afb. 33: (deel)coupe F-I op IV-C-64-DB-7

Vondsten en datering

Ook context IV-C-64-DB-7 leverde zeer weinig vondsten op. Veertien fragmenten in handgevormd aardewerk zijn waarschijnlijk van een bekervormige pot afkomstig, een rand is niet aanwezig (Fig. 46.4). Opnieuw valt een intrusief scherfje lokaal handgevormd aardewerk uit de volle middeleeuwen te noteren. De kuil bevat dus te weinig vondsten om een chronologische houvast te bieden. De bekervormige pot lijkt eerder naar de vroeg-Romeinse periode te verwijzen.

3.2.4.2.4 Contexten IV-C-24-MV-7, IV-C2-4, IV-C2-9, IV-C2-10, IV-C2-10-BA-1, IV-C2-10-CH-2, IV-C2-11, IV-C2-14-CD-2, IV-C2-14-CD-3, IV-C2-18, IV-C2-19, IV-C2-19-AB-1, IV-C2-19-AB-2, IV-C2-21, IV-C2-24, IV-C2-26, IV-C2-27, IV-C2-27-FG-1, IV-C2-28, IV-C2-29, IV-C2-30, IV-C2-30-AB-1 en IV-C2-30-AB-2

Beschrijving en interpretatie

De contexten IV-C-24-MV-7, IV-C2-4, IV-C2-9, IV-C2-10, IV-C2-10-BA-1, IV-C2-10-CH-2, IV-C2-11, IV-C2-14-CD-2, IV-C2-14-CD-3, IV-C2- 18, IV-C2-19, IV-C2-19-AB-1, IV-C2-19-AB-2, IV-C2-21, IV-C2-24, IV-C2- 26, IV-C2-27, IV-C2-27-FG-1, IV-C2-28, IV-C2-29, IV-C2-30, IV-C2-30-AB-1 en IV-C2-30-AB-2 bespreken we samen gezien hun specifieke kenmerken en chronologie. Context IV-C-24-MV-7 vormt de 'hoofdcontext', terwijl de overige zich hieronder bevinden. Allen situeren zich in het zuiden van zone IV, ter hoogte van het zuidelijk deel van een middeleeuwse nederzetting (cf. infra). De kuil lijkt in de middeleeuwse fase opnieuw te zijn uitgegraven (context IV-B-5; cf. infra). Aangezien de lagen van de contexten IV-B-5 en IV-C-24-MV-7 langs weerszijden van het postmiddeleeuws tracé (IV-A-1) in elkaars verlengde lagen, werd aanvankelijk gedacht dat deze tot eenzelfde (volmiddeleeuwse) context (IV-B-5) behoorden (Fig. 48). Pas na het couperen en het vergelijken van het vondstmateriaal werd duidelijk dat er meerdere contexten uit verschillende periodes aanwezig waren (cf. infra). IV-B-5 was reeds gedeeltelijk aangesneden bij het proefsleuvenonderzoek (spoor PS86-B-4). Tijdens het vlakdekkend onderzoek was het bij het aanleggen van het eerste grondplan (GPL A) niet mogelijk om een duidelijk onderscheid te maken tussen verschillende sporen. Wat werd afgelijnd, leek eerder een cluster van sporen te zijn die zich vermoedelijk op een lager niveau zou opsplitsen. De sporen en het bijhorende vondstmateriaal uit GPL A zijn daarom ondergebracht in context IV-A-370. Deze context bevat hoofdzakelijk middeleeuwse sporen en *archaeologicae* en wordt daarom later besproken (cf. infra). Bij het verder verdiepen in deze zone was vanaf GPL B een duidelijke opdeling tussen de middeleeuwse (IV-B-5) en de Romeinse context (IV-C-24-MV-7) mogelijk; pas op GPL C konden we de definitieve coupes uitzetten.
Zoals reeds besproken, werd de grote uitgraving op grondplan C (contexten IV-B-5 en IV-C-24-MV-7) aanvankelijk geïnterpreteerd als één grote context die doorsneden was door een postmiddeleeuws tracé

(IV-A-1; cf. infra). Aangezien de Romeinse kuil (IV-C-24-MV-7) vermoedelijk in de vroege-/volle middeleeuwen gedeeltelijk opnieuw is uitgegraven (IV-B-5), behandelen we hier enkel IV-C-24-MV-7. Context IV-B-5 komt in een later hoofdstuk aan bod (cf. infra). De hoofdcoupes op deze context zijn M-N (lengteas) en K-L (breedteas). De bijhorende coupes (M-V, R-S, T-U en Y-Z) zijn vooral gemaakt met het oog op context IV-B-5. Wat IV-C-24-MV-7 betreft, geven deze laatste coupes eenzelfde beeld als in de hoofdcoupes; ze zijn dus eerder als een aanvulling hierop te beschouwen (Fig. 49). De coupes zijn manueel verdiept in een dambordpatroon waarbij steeds een tegenoverliggend kwadrant is opgegraven. De resterende kwadranten zijn machinaal en laagsgewijs uitgehaald.

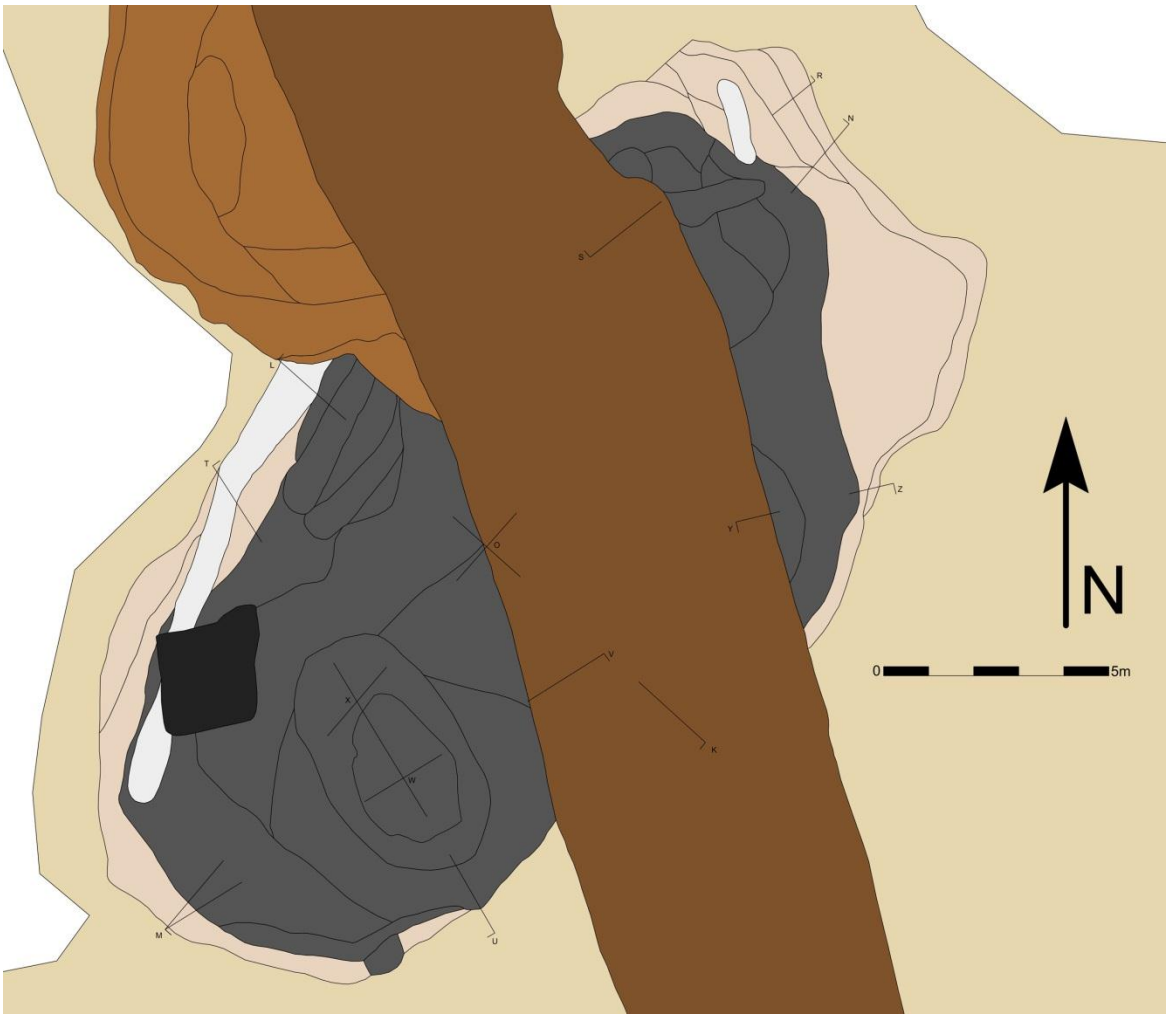

Fig. 48: detail van grondplan C met IV-C-24-MV-7 (lichtbruin) en IV-B-5 (donkergrijs)

In grondplan heeft IV-C-24-MV-7 een langwerpige vorm; ten westen van het postmiddeleeuws tracé is de vorm onregelmatig tot rechthoekig, ten oosten ervan eerder afgerond. De oriëntatie van IV-C-24-MV-7 is noordoost-zuidwest. De lengte bedraagt 22,7m; de (maximale) breedte is moeilijk vast te stellen door de oversnijdingen van jongere sporen, maar vermoedelijk bedraagt deze ongeveer 11,5m. Uit de coupes blijkt dat de kuil zwak hellende, vrij regelmatige wanden heeft; de bodem is zeer onregelmatig en heeft duidelijk plaatselijke verdiepingen die 'afzonderlijke' kuilen vormen. De uitgraving van de kuil lijkt in de noordwestelijke helft anders te zijn dan in de zuidwestelijke helft; mogelijk kende het verdiepen ter hoogte van de noordwestelijke wand een veel steiler verloop. Na het weghalen van de resterende kwadranten kwamen namelijk enkele sporen aan het licht onder de pakketten die in de profielen als natuurlijk waren beschouwd. Hier dienen we nog eens te wijzen op de moeilijke 'leesbaarheid' van de lagen van deze context. Men heeft immers grotendeels verspitte 'moederbodem' gebruikt om de kuil te dempen (Afb. 34). Deze demping verliep in enkele grote fases, zonder dat er duidelijk sprake is van een fase van stabilisatie

of inspoeling. Onderaan bevinden zich enkele grote pakketten lichtgrijze tot geelbruine, zandige leem die sterk gelijkenissen met de C-horizont vertoont. Aan de noordelijke zijde van de kuil zijn enkele van de jongste lagen iets humeuzer. Het gaat om grijze tot grijsbruine, zandige leem die plaatselijk gebioturbeerd is en waarin enkele inspoelingslaagjes te herkennen zijn. Vermoedelijk is dit een laatste, Romeinse fase van de kuil.

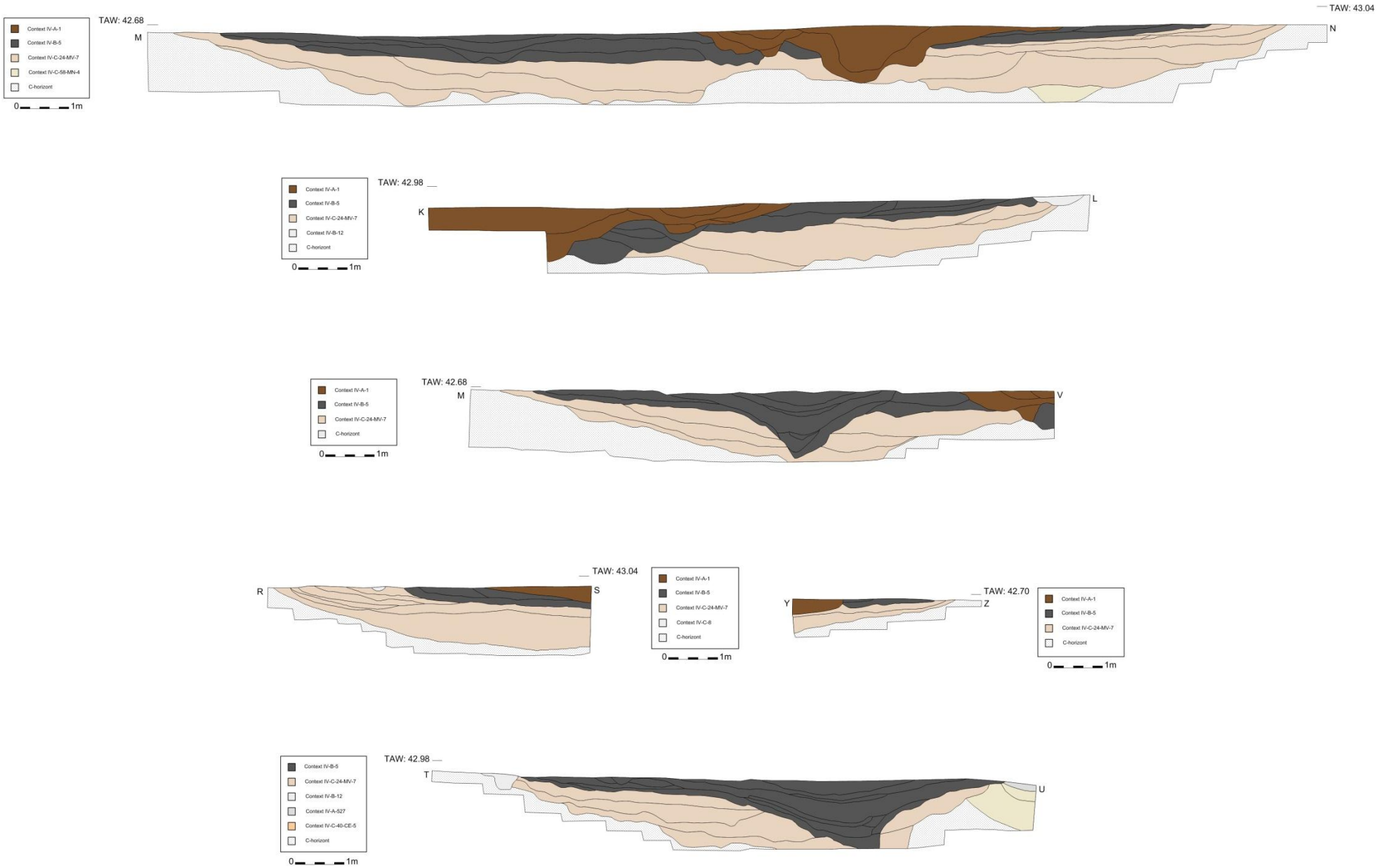
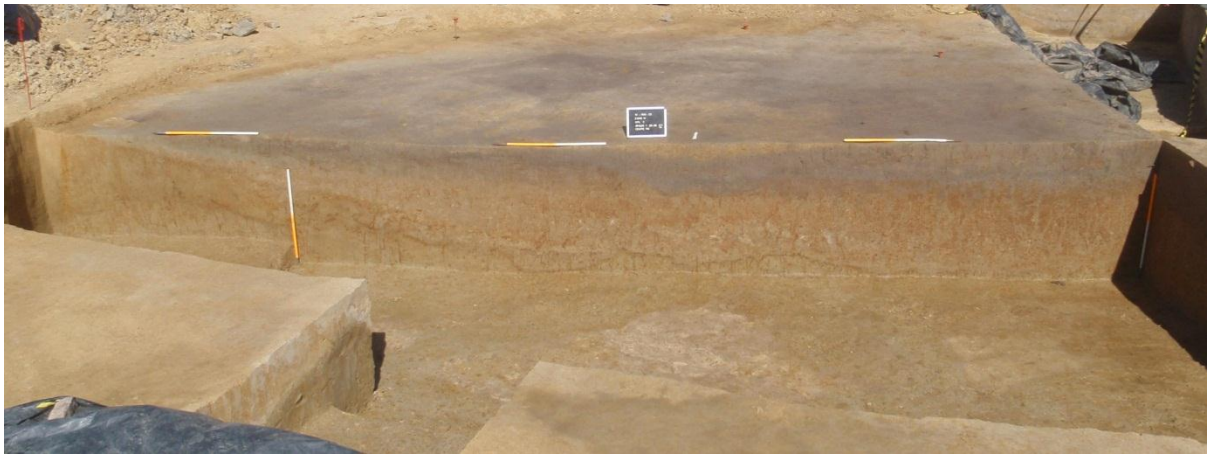

Fig. 49: coupes M-N, K-L, M-V, R-S, Y-Z en T-U op IV-B-5 en IV-C-24-MV-7

Afb. 34: zicht op (deel)coupe M-O op IV-B-5 en IV-C-24-MV-7

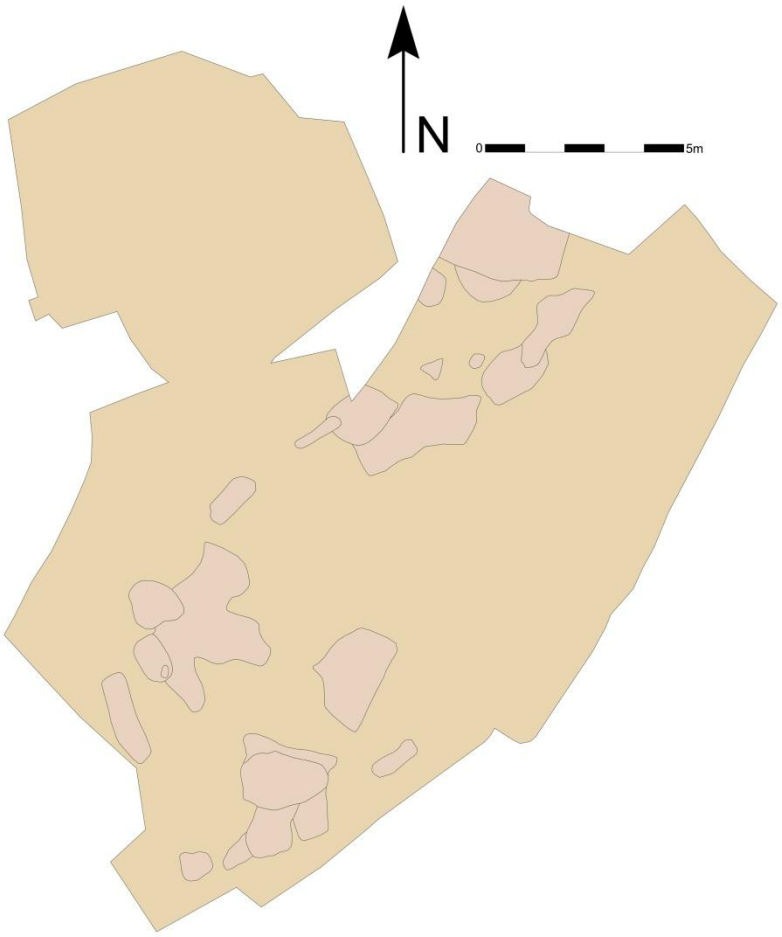

Fig. 50: kuilen op grondplan C2 onder IV-C-24-MV-7

Na het uitgraven van de coupes op IV-C-24-MV-7 verschenen op een dieper niveau (GPL C2) nog een aantal sporen onder deze kuil (cf. supra) (Fig. 50): contexten IV-C2-4, IV-C2-9, IV-C2-10, IV-C2-10-BA-1, IV-C2-10-CH-2, IV-C2-11, IV-C2-14-CD-2, IV-C2-14-CD-3, IV-C2- 18, IV-C2-19, IV-C2-19-AB-1, IV-C2-19-AB-2, IV-C2-21, IV-C2-24, IV-C2- 26, IV-C2-27, IV-C2-27-FG-1, IV-C2-28, IV-C2-29, IV-C2-30, IV-C2-30-AB-1 en IV-C2-30-AB-2. Het zijn heel onduidelijke, onregelmatige kuilen die in essentie plaatselijke verdiepingen waren op de bodem van de grote kuil IV-C-24-MV-7. Enkele van deze kuilen waren reeds herkend na het manueel uitgraven van de eerste kwadranten van de coupes op IV-C-24-MV-7. Na het machinaal weghalen van de overige kwadranten, kwam een reeks onregelmatige kuilen aan het

licht die in de coupes als 'natuurlijk' waren beschouwd (Afb. 35). Ze bevonden zich vooral aan de noordwestelijke rand van de grote kuil. De meeste van deze onregelmatige kuilen waren uitgegraven (gedeeltelijk) doorheen de C-horizont tot in het tertiaire substraat dat bestond uit een watervoerende laag: homogeen, groenig, fijn zand. De bodem van de meeste kuilen lijkt te stoppen op de grens tussen de C-horizont en de tertiaire lagen (Afb. 36). De wanden van sommige kuilen die uitgegraven waren tot in de tertiaire zandlaag vertoonden sporen van instorting. Deze sporen hadden in profiel soms onregelmatige, schuine tot rechte wanden wat er lijkt op te wijzen dat de kuilen bewuste, plaatselijke verdiepingen waren op de bodem van de grote kuil IV-C-24-MV-7. De vaag af te lijnen vullingen zijn arm aan vondsten en inclusies, en bestaat uit lichtgrijze tot lichtbruine, zandige leem.

Afb. 35: coupe op kuil grondplan C2

Afb. 36: coupe op kuil grondplan C2

Vondsten en datering

Het vondstmateriaal delen we op in enerzijds de grote kuil IV-C-24-MV-7 en anderzijds de overige contexten die zich onder deze kuil bevinden en ermee in verband staan. Voor context IV-C-24-MV-7 vermelden we bij de luxewaar de aanwezigheid van een scherf *terra sigillata* uit Centraal-Gallië, vermoedelijk afkomstig van een niet verder te determineren bordtype. Bij de gewone waar vinden we een

aantal fragmenten in reducerend gebakken aardewerk, zowel gedraaid als handgevormd. 195 scherven in een rood baksel behoren toe aan een kruik. De bodem bestaat uit een standring, op het lichaam bevinden zich enkele ingedrukte banden, een rand was niet aanwezig. Bij de gewone waar valt voorts een sterk afgeplat randfragment van een pot in technisch aardewerk te noteren (Fig. 46.5). Bij het metaal vermelden we een niet gedetermineerd ijzeren gebruiksvoorwerp (zie restauratiefiches in bijlage, inventarisnummer 10-RON-DS-601). Het gaat om een vrij breed, plat, gesteeld fragment. Tenslotte zijn ook een aantal intrusieve scherven uit de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen aangetroffen, waaronder een randfragment van een kogelpot in Karolingische traditie (Fig. 46.6). Deze scherven zijn vermoedelijk afkomstig van de 'heruitgraving' van de kuil in de middeleeuwse periode (cf. infra). In deze middeleeuwse vulling (IV-B-5) was bovendien een fragment in grijs gedraaid aardewerk van een Romeinse kom met een naar binnen gebogen rand vast te stellen die op het einde van de 1ste eeuw tot de 2de eeuw te plaatsen is (cf. infra).

In de kleinere kuilen die zich onder IV-C-24-MV-7 bevinden, was geen diagnostisch materiaal aanwezig. Context IV-C-24-MV-7 en de onderliggende kuilen zijn door de weinige vondsten algemeen in de Romeinse periode te dateren, met een voorkeur voor de 2de eeuw n. Chr. op basis van de *terra sigillata* en onrechtstreeks ook op basis van het randfragment van de kom in de bovenliggende middeleeuwse kuil.

3.2.4.3 Nederzettingssporen in zone I

3.2.4.3.1 Inleiding

De concentratie nederzettingssporen in zone I was reeds duidelijk bij het proefsleuvenonderzoek. Het vlakdekkend onderzoek bevestigde dit beeld en bracht een deel van een landelijke, Romeinse nederzetting aan het licht waarin verschillende fases te onderscheiden zijn. Deze sporen vallen uiteen in drie groepen: kuilen (paalkuilen, afvalkuilen, enz.), greppels en een (vermoedelijke) poel.

Tijdens het vooronderzoek was vastgesteld dat deze zone in het verleden is afgegraven en recent opnieuw is opgehoogd[68]. Dit heeft ervoor gezorgd dat de bewaarde sporen zich vooral in de noordwestelijke hoek concentreren. In zuidelijke richting zijn de archeologische sporen minder goed bewaard; het zuidelijke deel van het vlak is nagenoeg leeg. Of dit een archeologische realiteit weerspiegelt blijft een open vraag.

In het noorden van zone I waren een reeks van parallelle verstoringen aanwezig, voornamelijk ter hoogte van van de oostelijke zijde van de greppelsystemen. Deze verstoringen zijn vermoedelijk een restant van tuinbouwactiviteiten. Dit leidde ertoe dat dit gedeelte van het terrein 10 à15cm dieper is afgegraven dan de delen rondom vooraleer een (gedeeltelijk) leesbaar archeologisch vlak bekomen is. Toch bleven bepaalde sporen moeilijk af te lijnen. Het is bovendien ook niet uit te sluiten dat bij het verdiepen van het vlak een aantal (ondiepe) van de sporen weggegraven zijn.

In de noordoostelijke hoek van zone I waren de sporen moeilijk te registreren door de bioturbatie die er aanwezig was. Het oostelijk gedeelte bevond zich onder een klein bebost perceel, dit resulteerde in een sterke bioturbatie door wortels en stronken, die ook de C-horizont plaatselijk moeilijk leesbaar hebben gemaakt door uitdroging. Dit was tevens vast te stellen ter hoogte van de noordelijke rand van zone I. Ook hier waren de sporen moeilijk af te lijnen door de uitdroging van het vlak.

[68] Pede *et al.* 2011, 14.

3.2.4.3.2 Terreinafbakening en mogelijke wegtracés

Structuur I-A-4

Beschrijving en interpretatie

In de volgende paragrafen worden de Romeinse greppels en grachten van zone I besproken. Deze zijn gegroepeerd bij de algemene structuur I-A-4 die onder de algemene noemer 'terreinafbakening' valt. Hierbij horen de greppels en grachten die de nederzettingssporen afbakenen en waarvan enkele tevens deel uitmaken van een mogelijk wegtracé (cf. infra). De structuur is onderverdeeld in contexten die hieronder als de verschillende fases van de algemene structuur 'terreinafbakening' benoemd worden.

Een blik op het grondplan van zone I toont een vrij strakke organisatie in de noordwestelijke hoek: de greppels vormen de ordenende elementen en zorgen voor een sterke axialiteit die zich weerspiegelt in de overige sporen. De meeste sporen (kuilen en paalsporen) zijn afgebakend door een aantal greppelsystemen die consequent een noordwest-zuidoost oriëntatie, of haaks hierop, hebben (*enclosure*). Buiten de greppels bevinden zich veel minder sporen. De onderlinge oversnijdingen van de greppels laten toe om drie grote fases, met enkele subfases, te herkennen in de afbakening van de nederzettingssporen (Fig. 51).

De oudste fase van de greppelsystemen van de *enclosure* (fase 2; Fig. 51: grijs) is op te delen in een aantal subfases, maar gezien de fragmentaire bewaring van sommige greppels groeperen we ze onder fase 2. Gedurende deze fase maken verschillende greppels een hoek van 95-105 graden (geen perfecte rechte hoek, in tegenstelling tot fase 3 en 4) met name de contexten I-A-4, I-A-45, I-A-48 en I-A-49. De oudste greppel (fase 2) van de *enclosure* is I-A-49, die vermoedelijk een hoek van 95-105 graden maakte, maar door latere heruitgravingen niet meer bewaard is. Greppel I-A-49 is oversneden door I-A-48; dit is de tweede subfase die slechts voor een klein deel bewaard is. Het grootste deel van het tracé van de tweede fase is eveneens weggegraven door jongere heruitgravingen. Vermoedelijk maakten ook deze greppels een hoek van 95-105 graden. Context I-A-45 vormt een volgende subfase. De vulling van greppel I-A-45 oversnijdt I-A-49 en I-A-48. Het is de eerste fase die een duidelijk vast te stellen bocht van 95-105 graden maakt. De oostelijke zijde van I-A-45 is noordwest-zuidoost georiënteerd, de zuidelijke zijde is noordoost-zuidwest georiënteerd. Vermoedelijk is greppel I-A-4 eveneens met deze, of de vorige subfase in verband te brengen. Deze bevindt zich parallel aan de oostelijke zijde van I-A-45, op een tussenafstand van 5,7-5,8m, en maakt geen hoek, maar loopt verder in zuidoostelijke richting. Ook greppel I-A-47 heeft mogelijk te maken hebben met deze subfase. Deze heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie en ligt in het verlengde van de oostelijke zijde van I-A-45. Vermoedelijk maakt I-A-47 dus ook deel uit van deze of de vorige subfase. Het is dus mogelijk dat in de derde subfase (I-A-45) een wegtracé (I-A-45, I-A-47 en I-A-4) aansloot op de *enclosure* (Afb. 37). Het is ook niet uit te sluiten dat dit reeds het geval was in de tweede subfase (I-A-48). De vulling van I-A-45 oversnijdt I-A-48 en I-A-47. Het is niet met zekerheid vast te stellen of de laatste twee contexten in eenzelfde subfase horen.

In de tweede grote fase (fase 3; Fig. 51: bruin) volgt een reorganisatie van het greppelsysteem. Enkel context I-A-73 rekenen we tot fase 3. Deze greppel heeft een gelijkaardige oriëntatie als de vorige, maar de hoek ligt ongeveer 10-11m meer naar het noorden. Gelijktijdige greppels zijn niet vastgesteld waardoor we mogen aannemen dat in deze fase geen wegtracé aansloot op de *enclosure*. Opvallend is de grote aanwezigheid van puin in de vulling van I-A-73: veel brokjes en brokken *tegulae*, *imbrices* en ijzerzandsteen.

Tijdens de laatste fase (fase 4: contexten I-A-43 en I-A-23; Fig. 51 groen) gaat de organisatie van de *enclosure* terug naar het systeem van de tweede en derde fase – hoewel iets meer naar het oosten gelegen: de hoek ligt opnieuw een tiental meter zuidelijker, waar vermoedelijk ook een wegtracé op aansluit (Afb.

37). De contexten I-A-43 en I-A-23 hebben een gelijkaardige uitzicht en situeren zich op 5,2-5,7m van elkaar. Context I-A-43 maakt een hoek van 90 graden op ongeveer dezelfde plaats als tijdens de derde fase; de greppel loopt verder in zuidwestelijke richting. In de noordoostelijke hoek bevinden zich enkele greppels die moeilijk in verband te brengen zijn met deze fasering: contexten I-A-83 en I-A-84. Laatstgenoemde is gesneden door I-A-23, maar loopt niet door aan de andere zijde, waardoor we mogen aannemen dat beide greppels op een bepaald moment gelijktijdig in gebruik zijn geweest. I-A-83 oversnijdt op zijn beurt I-A-23 aan de oostelijke zijde. Ook hier liep de greppel aan de andere zijde niet door, hoewel dit moeilijker vast te stellen was. Context I-A-83 heeft een licht andere oriëntatie dan de westelijk gelegen greppels. Waarschijnlijk hebben ze te maken met een verdere indeling van het terrein buiten de nederzetting.

Tenslotte zijn er een aantal greppels aanwezig die zeer fragmentair bewaard zijn: contexten I-A-30, I-A-55 en I-A-141. Gezien de gelijkaardige oriëntatie van deze greppels ten opzichte van de andere hebben ze in een bepaalde fase meer dan waarschijnlijk deel uitgemaakt van de afbakening van de *enclosure*.

Afb. 37: sterk verstoord deel van zone I met zicht op de mogelijke wegtracés die aansluiten op de enclosure: I-A-45/I-A-4 (rood) en I-A-43/I-A-23 (blauw)

Fig. 51: fasering in zone I

Vondsten en datering

Door de vrij talrijke oversnijdingen van de greppels onderling beschikken we over een vrij goede relatieve datering van het geheel. De vondsten laten ons slechts tot op een bepaalde hoogte toe om deze relatieve datering ook absoluut te maken.

De oudste fase van de *enclosure*, I-A-49, leverde te weinig vondsten op voor een datering. Een fragment van een hoefijzer kwam aan het licht in de vulling maar is na restauratie eerder aan de postmiddeleeuwse periode toe te wijzen (zie restauratiefiches metaal in bijlage, inventarisnummer 10-RON-DS-94). Vermoedelijk is het stuk afkomstig uit de vele verstoringen in deze zone. Op stratigrafische basis is het mogelijk deze in de 1ste eeuw of het begin van de 2de eeuw te situeren (cf. infra).

Op basis van de vondsten en de oversnijdingen (cf. infra) dateert de tweede fase (I-A-48) mogelijk nog in de 1ste eeuw of het begin van de 2de eeuw n. Chr.

De datering van de derde fase, I-A-45, is niet eenduidig: een bodem van een *terra nigra* beker (Deru P41-53) in noordelijke waar (eind 1ste tot eerste helft 2de eeuw) was de enige te dateren vondst die aan het licht kwam uit de vulling. Dit exemplaar komt echter uit een coupe in een sterk verstoorde zone. Deze coupe is gemaakt om het verband met een ander spoor (I-A-145) te controleren. Door de sterke verstoringen is het niet duidelijk of we hier te maken hebben met twee afzonderlijke sporen, dan wel met één spoor. Een houtskoolstaal uit de opvullingslaag uit context I-A-45 is geselecteerd voor een ^{14}C-analyse. Het dateert met 95,4% zekerheid tussen 80 cal AD en 230 cal AD (Tabel 3). De tegenoverliggende greppel I-A-4 leverde wel enkele dateerbare scherven op. Context I-A-4 bevatte een bodem van een wrijfschaal (Dr. 43/45) in *terra sigillata* uit Centraal-/Oost-Gallie; deze vorm situeert zich in het laatste kwart van de 2de eeuw of de eerste helft van de 3de eeuw (Fig. 52.5). Verder kwam een randfragment van een kruik in zeepwaar aan het licht; deze vertoont sterke gelijkenissen met de vorm Stuart 129. Hoewel dit type vooral verschijnt in contexten van de Flavische periode tot en met de eerste helft van de 2de eeuw[69], blijft het voorkomen tot het midden van de 3de eeuw[70] (Fig. 52.1). Overige vondsten waren een bodem van een *terra nigra* beker in zeepwaar, een rand van een kom met een naar binnen gebogen rand (Fig. 52.5), een rand van een kom in grijs gedraaid aardewerk die mogelijk een imitatie is van Noord-Franse waar (Fig. 52.2), een rand van een bekervormige pot met een naar buiten gebogen rand in grijs gedraaid aardewerk (Fig. 52.4) en mogelijk een randje van een kruik in *Lowlands* waar (Fig. 52.3). Dit ensemble is te dateren in de tweede helft van de 2de eeuw tot de eerste helft van de 3de eeuw, met een voorkeur voor het laatste kwart van de 2de eeuw en het eerste kwart van de 3de eeuw. Ondanks het feit dat beide greppels een andere datering lijken te hebben, is het niet uit te sluiten dat de contexten I-A-4 en I-A-45 gelijktijdig in gebruik zijn geweest (cf. supra). Context I-A-47, die vermoedelijk met I-A-48 of I-A-45 in verband te brengen is, leverde geen dateerbare vondsten op.

Wat de volgende fase betreft, is I-A-73 op basis van de weinige vondsten en de stratigrafische gegevens eerder in de tweede helft van de 2de eeuw of de vroege 3de eeuw te plaatsen.

De laatste fase bestaat uit contexten I-A-23 en I-A-43. De vulling van I-A-43 leverde enkele vondsten op die in de 2de en/of 3de eeuw te dateren zijn: een rand van een kom met uitgesproken dekselgeul (Fig. 52.7) en een randfragment van een kookpot (Fig. 52.8) met een naar buiten gebogen rand en rolstempelversiering op de schouder, beide in handgevormd aardewerk. In context I-A-23 was een bodem van een kopje in *terra sigillata* (Dr. 33) uit Centraal-/Oost-Gallië), te dateren in de tweede helft van de 2de

[69] Carmelez 1996.

[70] Rogge & Vermeulen 1983, 72; Pede 2005, 160-161.

eeuw en het eerste kwart van de 3de eeuw. Verder is een kom met een geblokte rand aanwezig waarvan het baksel sterke gelijkenissen vertoont met de *Lowlands* waar. Een fragment ijzer is vermoedelijk onderdeel van een niet gedetermineerd gebruiksvoorwerp (zie restauratiefiches metaal in bijlage, inventarisnummer 10-RON-DS-97). Deze context is algemeen dateren in de tweede helft van de tweede eeuw en het eerste kwart van de 3de eeuw.

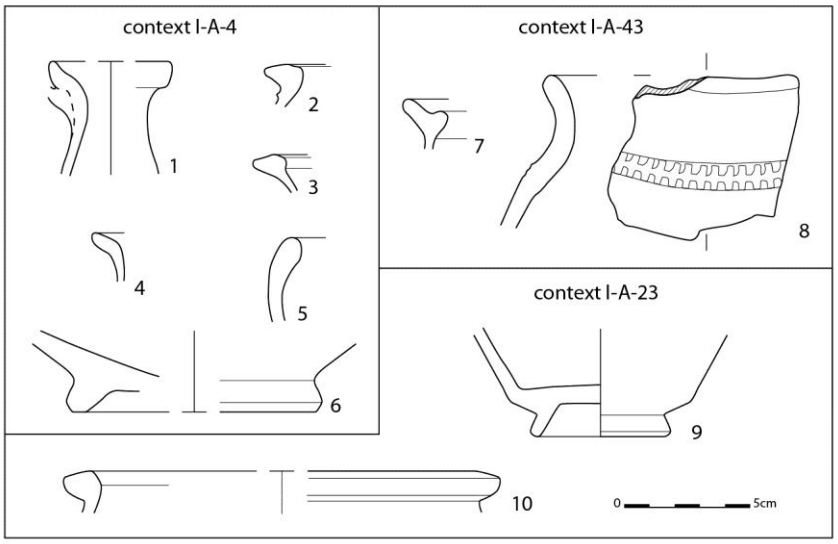
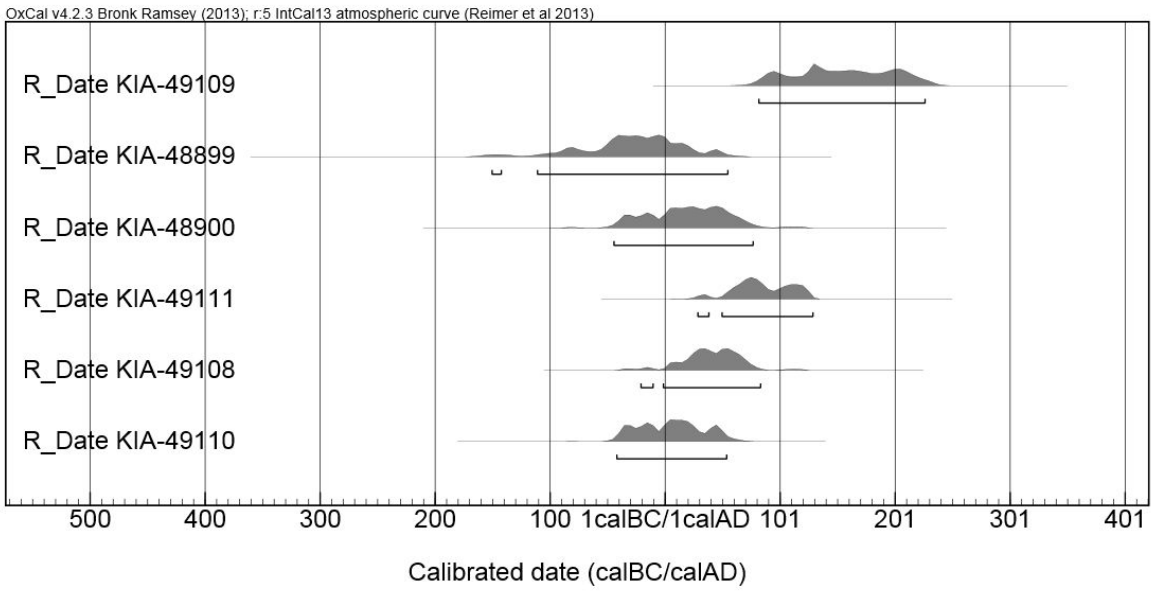

Fig. 52: vondsten uit de greppels in zone I

Tabel 3: ^{14}C-dateringen van de Romeinse sporen in zone I

3.2.4.3.3 Gebouwen

Structuur I-A-13

Beschrijving

Centraal in zone I, buiten de *enclosure* (cf. supra), bevindt zich een cluster paalsporen die toebehoren aan de gebouwplattegrond I-A-13 (Fig. 54). Het gaat om de contexten: I-A-13, I-A-14, I-A-16, I-A-27 en I-A-33.

Het gebouw is van het type met kruisvormig verspreide krachtenverdeling en bestaat uit twee traveeën, met name de variant (IIB) van het type II bij De Clercq[71]. De structuur is noordnoordwest-zuidzuidoost georiënteerd en meet 10,2 bij 4,5m. In totaal kunnen we met zekerheid vijf paalkuilen aan het gebouw toewijzen: dit zijn enkel de zogenaamde dragende palen, die het gewicht van de dakconstructie torsen. Wandpalen of palen die zorgden voor een binnenindeling zijn niet bewaard. In de lange zijden was telkens één paal aanwezig. Context I-A-13 (oostelijke zijde; lengte: 105cm, breedte: 72cm, diepte: 28cm) heeft een langwerpige, afgeronde vorm. De uitgraving is aan de zuidelijke zijde vrij recht, aan de noordelijke zijde eerder onregelmatig. Er was geen paalkern te herkennen in de coupe. Context I-A-31 (westelijke zijde; lengte: 124cm?, breedte: 110cm, diepte: 56cm) is oversneden door I-A-3, I-A-30 en I-A-47, waardoor de vorm van de kuil moeilijk te achterhalen is. Ook bij deze kuil was de uitgraving aan de zuidelijke zijde recht en eerder onregelmatig aan de noordelijke zijde. Onderaan bevindt zich een humeus laagje, vermoedelijk een restant van deze paalkern. Meer naar boven toe was de aflijning slechts heel vaag te volgen. In de korte zijden situeren zich waarschijnlijk telkens twee palen. In de zuidelijke zijde waren twee palen in twee afzonderlijke kuilen aanwezig. Context I-A-16 heeft een bijna vierkante vorm (lengte: 95cm, breedte: 90cm, diepte: 50cm). Opnieuw is de zuidelijke zijde vrij recht uitgegraven, de noordelijke eerder schuin tot onregelmatig. Zowel in de coupe als in het grondvlak is duidelijk een paalkern (diameter: 25cm, diepte: 50cm) te herkennen. Net ten noordwesten van deze paal ligt een volgende: context I-A-14. Deze heeft eveneens een vrij vierkante vorm (lengte: 81cm, breedte: 72cm, diepte: 33cm); de uitgraving is eerder komvormig. Ook hier is zowel in de coupe als het grondvlak een paalkern (diameter: 29cm, diepte: 33cm) merkbaar. In de noordelijke zijde tekent zich slechts één kuil af die vermoedelijk twee palen bevat: I-A-27. De kuil was aan de noordelijke zijde verstoord maar heeft vermoedelijk een langwerpige, afgeronde vorm (lengte: 164cm?, breedte: 92cm, diepte: 55cm). De uitgraving aan de zuidelijke zijde is getrapt en schuin aan de noordelijke zijde. In de coupe bevindt zich ter hoogte van de zuidelijke zijde waarschijnlijk een kleine paalkern (diameter: 38cm, diepte: 23cm), het centrale deel van de kuil is een stuk dieper uitgegraven dan het zuidelijke deel. Dit doet vermoeden dat – naar analogie met de zuidelijke, korte zijde van het gebouw – ook in dit centrale deel van de kuil een paal aanwezig was, hoewel deze niet te herkennen was in de coupe. De dubbele palenzetting in beide korte zijdes is opmerkelijk: telkens is de buitenste paal een stuk groter en dieper gefundeerd dan de bijhorende paal aan de binnenzijde van het gebouw. Mogelijk is dit het gevolg van een herzetting.

Dergelijke gebouwen komen regelmatig aan het licht in zandig-Vlaanderen en vormen er zelfs het meest voorkomende gebouwtype gedurende de Flavische periode en de eerste helft van de 2de eeuw[72]. In het zuidelijk deel van Oost-Vlaanderen kwamen deze op vier sites aan de oppervlakte: Erembodegem[73], Velzeke[74], Lede[75] en Leeuwergem[76]. Te Velzeke gaat het om een tweeschepig exemplaar met vier traveeën

[71] De Clercq 2009, 287-289.

[72] De Clercq 2009, 283.

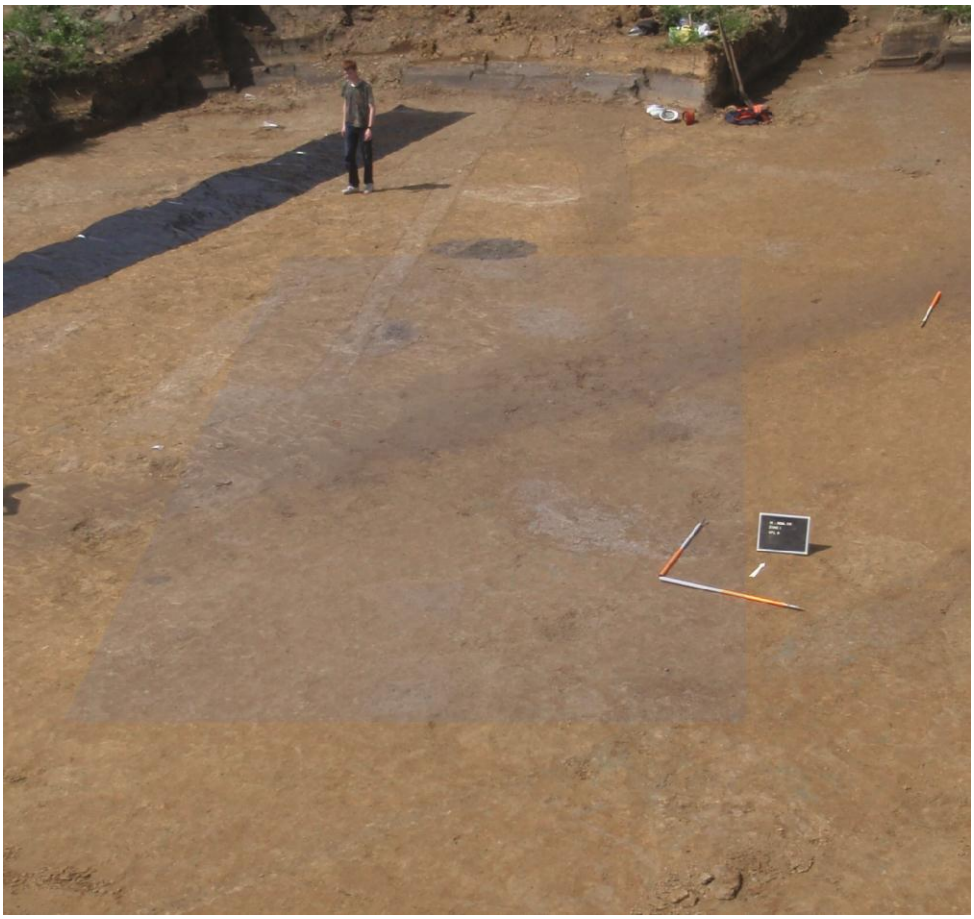
[73] Niet gepubliceerd onderzoek SOLVA.

[74] Deschieter 2003, 28.

[75] Pede, Clement & Cherretté 2012, 113-115.

[76] Pede, Klinkenborg, Guillaume, Taelman, Du Rang & Cherretté 2013, 133.

(type IID), terwijl de twee gebouwen van Erembodegem over drie traveeën beschikken en dus eerder bij de variant IIC zijn onder te brengen[77]. De exemplaren van Leeuwergem en mogelijk ook Lede vertonen de meeste gelijkenissen met I-A-13. Te Ronse is de structuur eerder noordwest-zuidoost gericht, wat lijkt af te wijken van de gangbare oriëntatie in zandig Vlaanderen[78].

Afb. 38: zicht op gebouw I-A-13

[77] De Clercq 2009, 288-289.
[78] De Clercq 2009, 285.

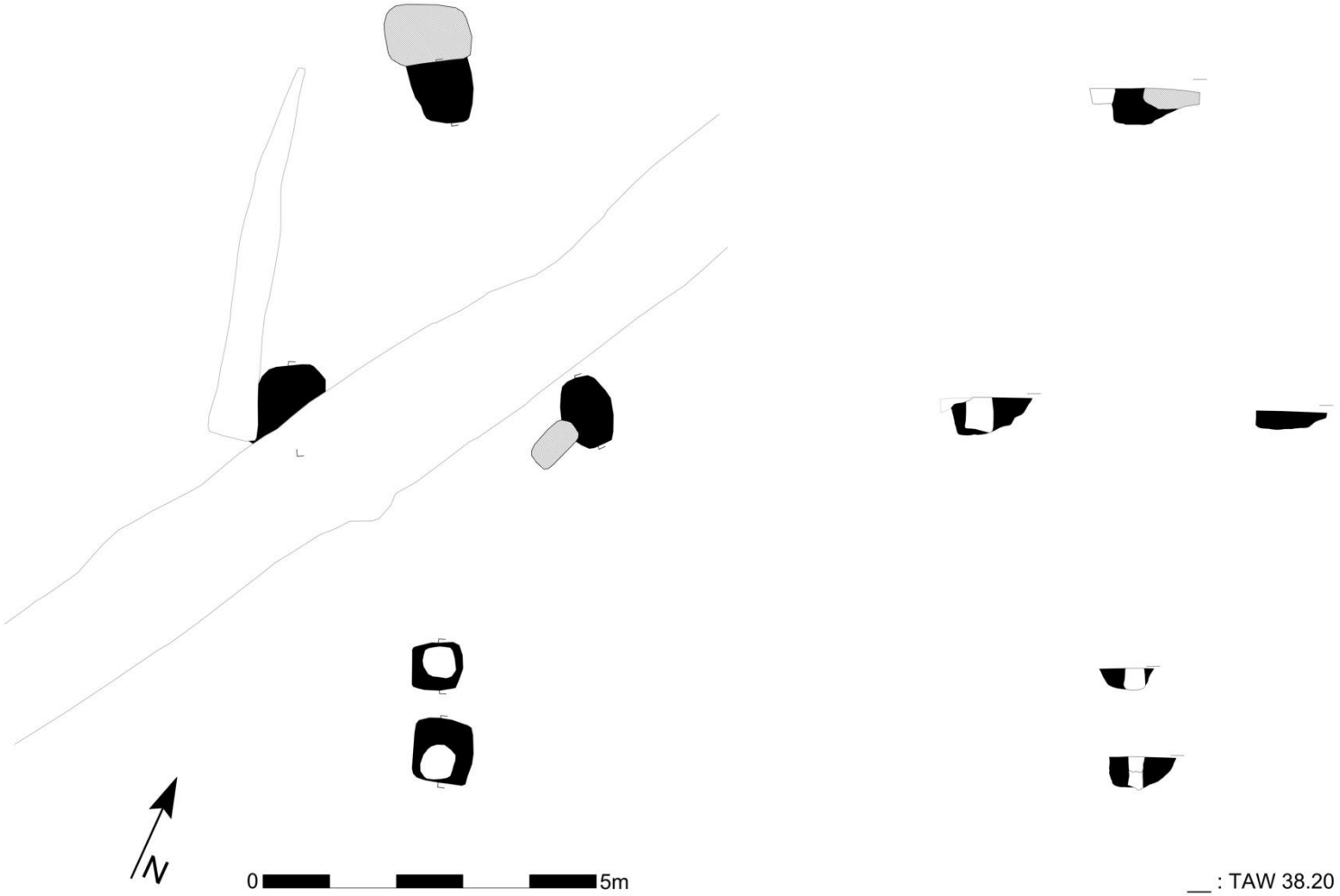

Fig. 54: grondplan en coupes van I-A-13

Vondsten en datering

De sporen van deze structuur leverden slechts één scherfje reducerend gebakken, gedraaid aardewerk op. Context I-A-14 bevatte een kleine hoeveelheid niet determineerbaar, dierlijk, verbrand bot[79].

Een ^{14}C-onderzoek van twee houtskoolstalen geeft een vrij vroege datering (Tabel 3). Een staal uit de kern van de zuidelijke paal van de zuidelijke korte zijde levert een gekalibreerde datering op van 160 cal BC – 60 cal AD (KIA-48899: 2025±30BP). Het houtskoolstaal uit het paalspoor in de oostelijke lange zijde dateert tussen 50 cal BC en 80 cal AD (KIA-48900: 1980±30BP).

In de Vlaamse zandstreek lijkt het type IIB voor te komen vanaf de Flavische periode tot de late 2de eeuw. Het Velzeekse exemplaar is opgericht in de vroeg-Flavische periode en blijft in gebruik tot minstens het midden van de 2de eeuw. Één van de twee gebouwen te Erembodegem is mogelijk pre-Flavisch.

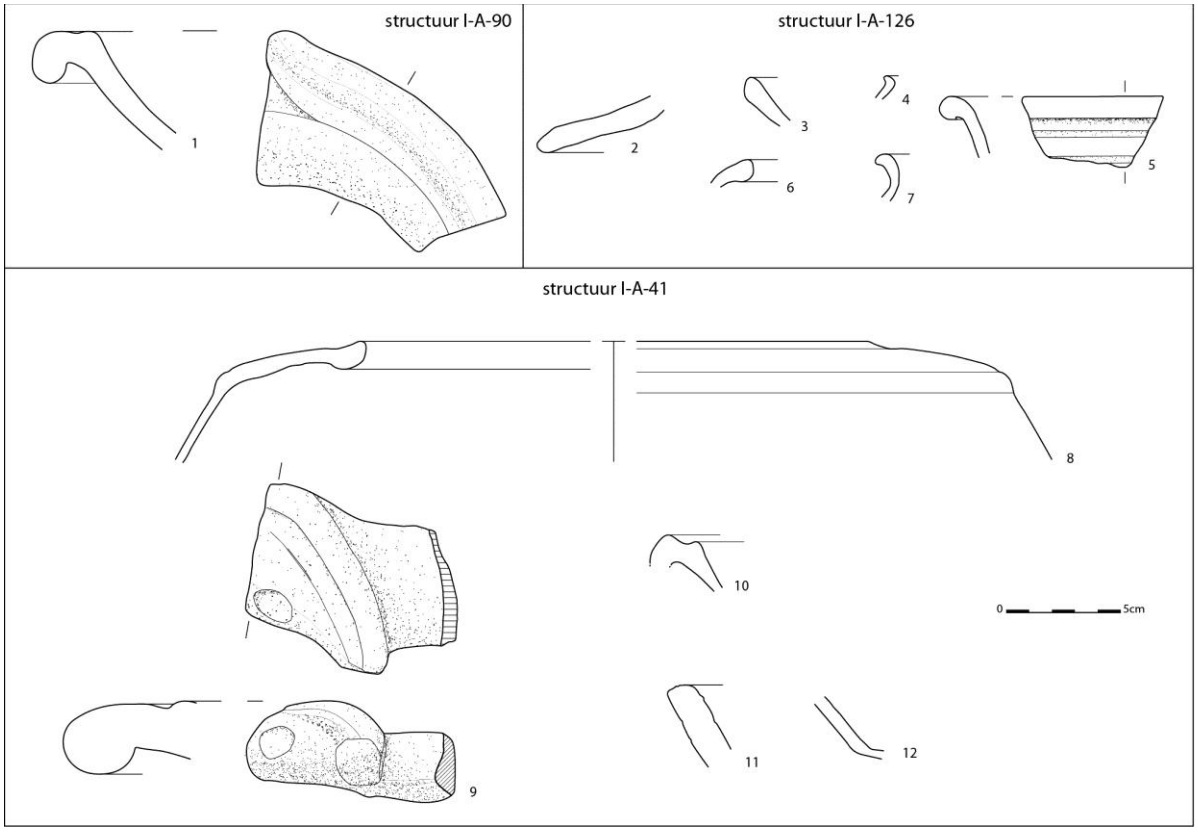

Fig. 56: vondsten uit structuren van zone I

[79] Lemmers 2012.

Beschrijving

In de noordwestelijke hoek van zone I, binnen de zone die de greppels afbakenen (cf. supra), is een palencluster aanwezig die mogelijk de restanten van één (of meerdere?) gebouw(en) vormen. De configuratie van deze sporen is niet helemaal duidelijk, waarbij minstens één belangrijke paal ontbreekt, hetgeen een interpretatie als gebouw dan weer tegenspreekt. De structuur bestaat uit de contexten: I-A-90, I-A-91, I-A-98, I-A-101, I-A-102, I-A-121 en I-A-151. Drie kuilen hebben een heel gelijkaardige opbouw; als we deze sporen met elkaar verbinden, vormt zich een rechte hoek in een L-vorm. Op de plaats echter waar een vierde kuil te verwachten is, ontbreekt er één. Context I-A-151 heeft de vorm van een rechthoek met afgeronde hoeken (lengte: 118cm, breedte: 62cm, diepte: 42cm). De uitgraving heeft vrij rechte wanden. In het grondplan is aanvankelijk enkel de paalkern afgelijnd. Bij het couperen bleek dat rondom de kern ook de insteek bewaard was. Deze is vermoedelijk opgevuld met de grond die bij het graven van de kuil vrijgekomen is; de vulling was immers nauwelijks te onderscheiden van de C-horizont. De paalkern (diameter: 56cm, diepte: 42cm) was duidelijk te onderscheiden zowel in het grondplan als de coupe. 5,3m ten noordwesten hiervan situeert zich een gelijkaardig paalspoor (I-A-121). Opnieuw was de insteek van het paalspoor pas herkend bij het couperen. Deze kuil (lengte: 122cm, breedte: 65cm, diepte: 56cm) was rechthoekig van vorm en uitgegraven met rechte wanden en een vlakke bodem. De paalkern (diameter: 45cm, diepte: 46cm) zelf was goed te herkennen. Op de derde hoek is opnieuw een dergelijke kuil (I-A-98; lengte: 126cm, max. breedte: 85-90cm, diepte: 64cm) aanwezig. Ook bij dit spoor was aanvankelijk enkel de paalkern (diameter: 38cm, diepte: 64cm) te onderscheiden. De kuil had vrij onregelmatige, schuine wanden; de paalkern bevindt zich centraal in de kuil. Als we deze drie palen met elkaar verbinden, komen we tot een rechthoek waar op de zuidoostelijke hoek een paal ontbreekt. De rechthoek heeft een oostnoordoost-westzuidwest oriëntatie en afmetingen van 11,4m bij 5,3m. In de lange zijden bevinden zich tegenover elkaar twee clusters van gelijkaardige kuilen: I-A-90 en I-A-91 enerzijds en I-A-101 en I-A-102 anderzijds. In de zuidelijke zijde heeft I-A-91 (lengte: 155cm, breedte: 80cm, diepte: 60cm) een vrij onregelmatige vorm: de noordelijke zijde is recht uitgegraven, de zuidelijke zijde eerder schuin. Een duidelijke paalkern was niet vast te stellen. Net ten zuiden van deze kuil valt de aanwezigheid van een kleiner paalspoor te noteren (lengte: 58cm, breedte: 29cm, diepte: 35cm) dat zich opvallend schuin bevindt en in de richting van I-A-91 wijst. Aan de noordelijke zijde van de structuur, recht tegenover I-A-90 en I-A-91, is een vrij gelijkaardige situatie vastgesteld. Context I-A-101 (lengte: 240cm, max. breedte: 95cm, diepte: 52cm) heeft een langwerpige, onregelmatige vorm. De oostelijke zijde van de kuil is opnieuw zeer recht uitgegraven, de westelijke wand is 'getrapt'. Mogelijk bevond er zich in het diepste deel een paal, deze is echter niet zichtbaar bewaard in de coupe. Net als in de zuidelijke zijde staat hier een kleinere paal aan de andere zijde van grote kuil (I-A-101). Deze kleine paal (I-A-102) heeft een langwerpige vorm (lengte: 92cm, breedte: 40cm, diepte: 23cm). Ook dit exemplaar steekt (licht) schuin in de grond en wijst naar de binnenzijde van de mogelijke structuur. Centraal in de palenconfiguratie situeren zich twee, kleinere paalsporen die sterke gelijkenissen met elkaar vertonen, met name contexten I-A-95 en I-A-97. Dit zijn kleine paalsporen die zich in de centrale as bevinden. In de zone waar de zuidoostelijke hoekpaal ontbreekt, zijn wel enkele grotere paalsporen vastgesteld: I-A-88, I-A-63 en I-A-64. Context I-A-88 is ovaalvormig (lengte: 95cm, breedte: 65cm, diepte: 42cm) en heeft rechte wanden; een duidelijke paalkern is afwezig. Contexten I-A-63 en I-A-64 zijn gedeeltelijk oversneden door I-A-73 waardoor de vorm moeilijk af te leiden is. Vermoedelijk zijn ze ovaalvormig tot rechthoekig. In de coupe heeft I-A-63 (lengte: 100cm, breedte: 80cm?, diepte: 42cm) vrij rechte wanden maar een onregelmatige bodem. Context I-A-63 toonde zich in coupe als twee afzonderlijke paalsporen die elkaar oversneden. De oudste paal blijkt schuin te zitten en wijst in de richting van de binnenzijde van de structuur. Mogelijk vingen deze palen het gewicht van het dak op in plaats van de te verwachten hoekpaal. Hoe dit concreet deel uitmaakte van een eventuele constructie is echter moeilijk te vatten. Een tweede interpretatie is dat I-A-90, I-A-91, I-A-101,

I-A-102, I-A-121 en I-A-151, zonder I-A-98, een vierpalige/zespalige spieker vormen. Een vergelijking van de groottes van de palen (paalkernen) van dit mogelijke gebouw met die van structuur I-A-13 spreekt dit enigszins tegen. Het is overigens niet uit te sluiten dat het hier gaat om meerdere structuren die zich 'door elkaar' bevinden. De oriëntatie die aansluit bij die van de overige sporen en de grootte en sterke overeenkomsten van de paalsporen doen hier alvast het bestaan van een constructie vermoeden.

Rondom en tussen deze paalkuilen zijn nog een aantal sporen aanwezig die te interpreteren zijn als paalkuilen: contexten I-A-60, 62, 75, 93, 96, 104, 105, 106, 107, 114, 115, 118, 120, 123, 145, 147, 148, 150, 152, 153 en 154. Het verband met de grote paalkuilen is niet geheel duidelijk. Vooral ter hoogte van de noordoostelijke korte zijde is de situatie moeilijk aangezien dit gedeelte door de recente verstoringen (cf. supra) 15 tot 20cm dieper is afgegraven dan de rest van het vlak. Daardoor zijn een aantal sporen enerzijds verstoord of anderzijds (mogelijk) geheel of gedeeltelijk weggegraven. Een aantal paalsporen lijken zich inderdaad te concentreren rondom de centrale constructie. Er is echter te weinig regelmaat en de sporen zijn te diffuus om een duidelijk verband te zien. Desondanks is het niet uit te sluiten dat enkele van deze paalsporen deel uitmaakten van een portiek of een lichte aanbouw aan de centrale constructie. Deze centrale constructie lijkt gelijkenissen te vertonen met het type IV zoals gedefinieerd bij De Clercq[80]. Dit gebouwtype kenmerkt zich door het ontbreken van centrale nokstaanders waarbij de krachtenverdeling verspreid is over zware wandpalen. Duidelijke nokstaanders ontbreken, in de korte zijden bevinden zich enkel kleinere noksteunen of wandpaaltjes. Het exemplaar in Ronse beschikt in de noordelijke lange zijde over drie zware palen, de zuidelijke rij bevat slechts twee palen. Zoals hierboven reeds gezegd, ontbreekt een paal op de zuidoostelijke hoek. Mogelijk vingen een drietal andere zware palen in deze zone dit op. De reden waarom een paal ontbreekt is niet duidelijk. De schuine palen in de lange zijden ter hoogte van de dragende palen zijn vermoedelijk te beschouwen als wandpalen of stutpalen. Het ontbreken van de zuidoostelijke hoekpaal maakt een eenduidige interpretatie als gebouw moeilijk en zelfs eerder hypothetisch.

Vondsten en datering

De besproken contexten leverden weinig (diagnostisch) materiaal op. Naast enkele scherfjes in reducerend gebakken, gedraaid en handgevormd aardewerk, waren ook een aantal fragmenten van een *dolium* en een zoutcontainer aanwezig. Het enige relevante fragment was een rand van een *mortarium,* afkomstig uit de streek van Bavay (Fig. 56.1). Het behoort tot het type Stuart 149, een vorm met een afhangende, soms licht opgekrulde rand die weinig evolutie doorheen de tijd vertoont en dus moeilijk nauwkeurig te dateren is. Deze vorm komt voor van de Flavische periode tot de 3de eeuw[81]. Op basis van het formaat en de afwerking heeft de tweede helft van de 2de eeuw of de 3de eeuw de voorkeur[82].

Een ^{14}C-datering van twee houtskoolstalen brengt meer duidelijkheid. Beide paalkernen in de westelijke korte zijde zijn bemonsterd (Tabel 3): de noordelijke hoekpaal heeft een gekalibreerde datering van 20 cal AD – cal 130 AD (KIA-49111: 1920±20BP), de zuidelijke komt uit tussen 40 cal BC en 90 cal AD (KIA-49108: 1960±20BP). Het chronologisch verschil tussen het aardewerk en de ^{14}C-dateringen is mogelijk te verklaren door het feit dat het *mortarium* uit één van de schuin geplaatste paaltjes komt. Mogelijk gaat het om een stutpaal die later is toegevoegd.

[80] De Clercq 2009: 294-295.

[81] Vermeulen 1992, 95.

[82] Mondelinge mededeling J. Deschieter.

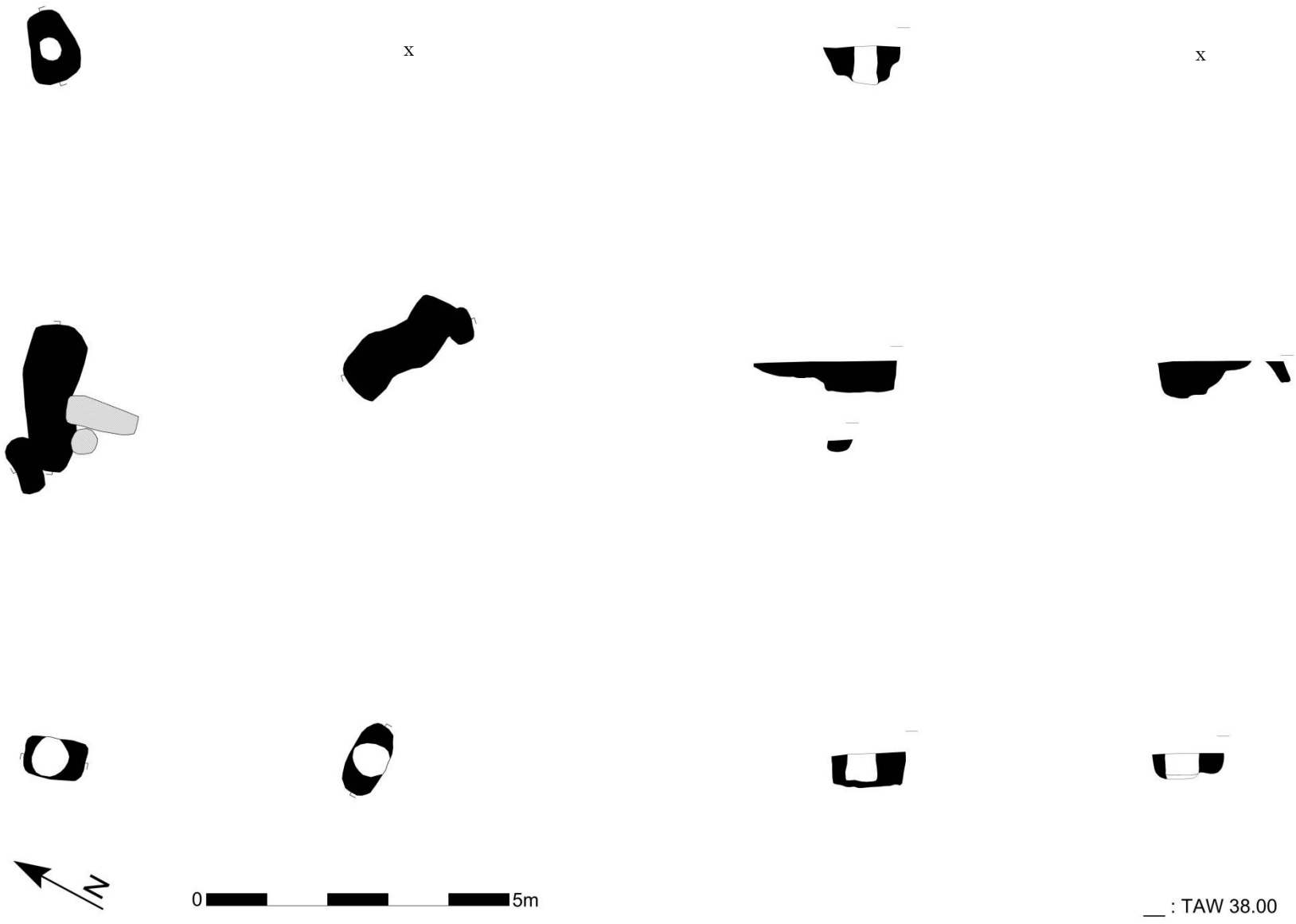

Fig. 55: grondplan en coupes op structuur I-A-90

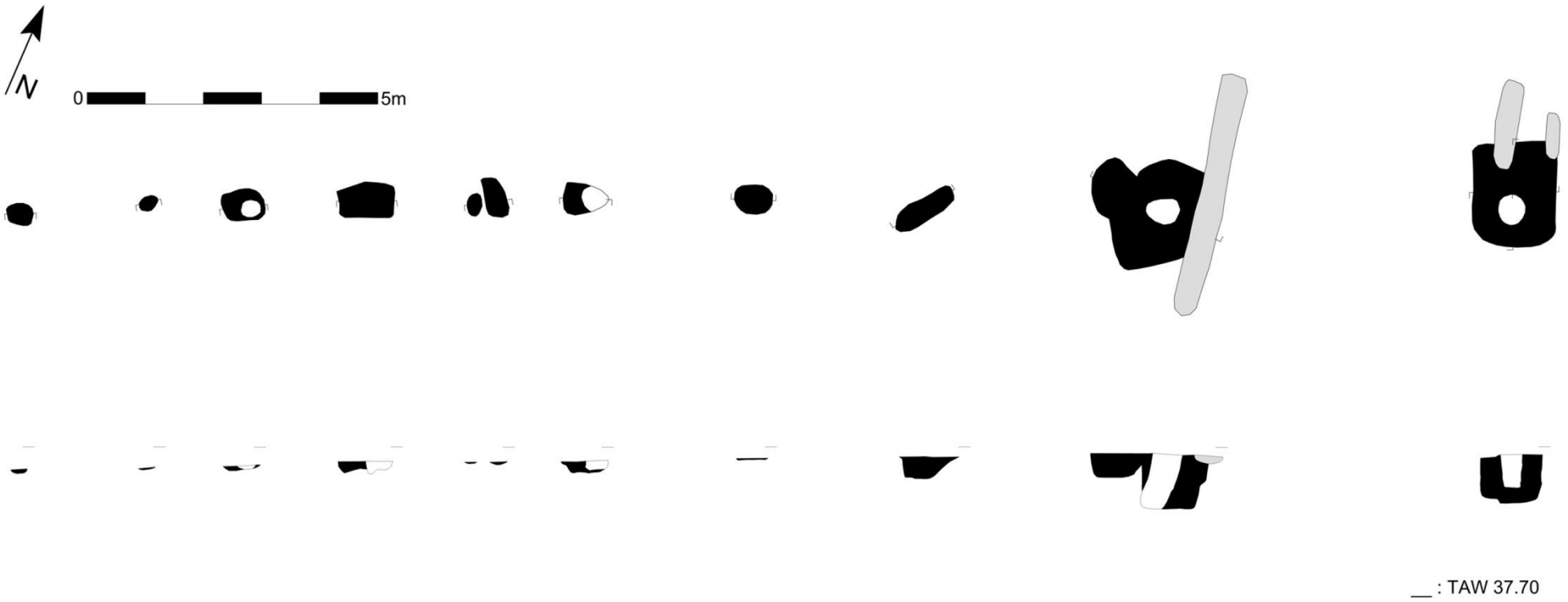

Fig. 57: grondplan en coupes van structuur I-A-126

Structuur I-A-126

Beschrijving

In de noordwestelijke hoek van zone I valt de aanwezigheid op van een 'lijn' van paalsporen tegen de sleufwand: I-A-126, I-A-129, I-A-130, I-A-158, I-A-171, I-A-172, I-A-173, I-A-174, I-A-175, I-A-177, I-A-178 en I-A-188. De 'lijn' heeft een oostnoordoost-westzuidwest oriëntatie die aansluit op de greppelsystemen. Waarschijnlijk zijn deze paalsporen de zuidelijke rand van een structuur die zich buiten de sleuf uitbreidt in westelijke en noordelijke richting.

Het westelijk en centrale deel van de 'lijn' bestaat uit kleine, lichte paalsporen. De contexten I-A-171, I-A-172, I-A-173, I-A-174, I-A-175, I-A-177, I-A-178 en I-A-188 zijn vrij klein en ondiep. De vorm varieert van rond tot rechthoekig (lengte: 19-93cm, breedte: 20-75cm, diepte: 0-21cm). De uitgraving is komvormig tot onregelmatig, hoewel daarover in enkele gevallen geen uitspraak mogelijk is gezien de slechte bewaring. In I-A-171, I-A-174 en I-A-175 waren paalkernen te herkennen. Deze rij palen ligt in het verlengde van verschillende zware, diep gefundeerde paalsporen: I-A-126, I-A-129, I-A-130 en I-A-158.

Het zijn vooral de eerste twee exemplaren die grotere afmetingen hebben. Context I-A-126 (lengte: 130cm, breedte: 107cm, diepte: 81cm) heeft een rechthoekig grondplan, de uitgraving heeft rechte wanden en de bodem is vrij vlak met een kleine verdieping. In de coupe was een paalkern (diameter: 38cm, diepte: 56cm) te herkennen. Context I-A-129 (lengte: 196cm, breedte: 119cm, diepte: 95cm) is gedeeltelijk verstoord, de vorm is onregelmatig tot vijfhoekig. De wanden en de bodem van de kuil zijn vrij recht. In de kuil was een duidelijke paalkern (diameter: 52cm, diepte: 95cm) aanwezig die schuin gepositioneerd is. Deze wijst in de richting van I-A-126. De gelijkenis tussen I-A-126 en I-A-129 is opvallend; beide behoren meer dan waarschijnlijk tot eenzelfde structuur. De insteek van I-A-129 is oversneden door een ander paalspoor: I-A-130. Dit spoor (lengte: 105cm, breedte: 94cm, diepte: 41cm) was ovaalvormig; de uitgraving was langs de westelijke zijde vrij recht en langs de oostelijke zijde schuin. Tussen de grote paalsporen en de rij kleinere exemplaren situeert zich I-A-158. Vermoedelijk is dit paalspoor tevens een onderdeel van de 'lijn'. De vorm is langwerpig, wat afwijkt van de overige exemplaren; de vulling en de uitgraving sluit dan weer aan bij de andere paalsporen. De oostelijke wand is recht en de westelijke wand schuin; de bodem is vlak.

Net ten zuiden van de contexten I-A-129, I-A-130 en I-A-158 bevindt zich een concentratie van zes duidelijke en (soms) grote paalkuilen: contexten I-A-157, I-A-113, I-A-111, I-A-109, I-A-127 en I-A-189. Hoewel deze sporen geen perfect geometrisch verband vormen, is het niet uit te sluiten dat ze een aanbouw of verbouwing zijn die bij de 'lijn' van de meer noordelijk gelegen palen hoort.

Vondsten en datering

De vondsten van deze structuur zijn voornamelijk afkomstig uit context I-A-129. Een randfragmentje van een geverfde beker van het type Hees 4/6 (Fig. 56.4) geproduceerd in de streek van Keulen, dateert vanaf het derde kwart van de 2de eeuw tot het begin van de 3de eeuw[83]. Verder vonden we een randfragment van een bord van het type Blicquy 5 (Fig. 56.3) in pompejaans rood aardewerk[84], een kom met naar binnen gebogen rand (Fig. 56.6), een kookpot of beker met een naar buiten gebogen rand (Fig. 56.7), een imitatie van een tronconische pot (Fig. 56.5) in reducerend gebakken, gedraaid aardewerk en een deksel met een eenvoudige rand (Fig. 56.2) in handgevormd aardewerk. Algemeen is deze context in de tweede helft van

[83] Stuart 1962, 24; Höpken 2005, 80.

[84] De Laet & Thoen 1969, 33.

de 2de eeuw en de eerste helft van de 3de eeuw te plaatsen. De overige contexten van deze structuur leverden te weinig materiaal op voor een specifieke datering.

Een ^{14}C-analyse van een houtskoolstaal uit de insteek van het paalspoor I-A-126 levert een datering op met 95,4% zekerheid tussen 45 cal BC en 55 cal AD (KIA-49110: 1995±20BP) (Tabel 3). Dit contrasteert duidelijk met de datering van het archeologische materiaal in de structuur. Het gaat in dit geval meer dan waarschijnlijk om ouder houtskool dat in dit paalspoor is terecht gekomen. I-A-126 oversnijdt namelijk context I-A-45 die ten vroegste op het einde van 1ste eeuw n. Chr. maar eerder zelfs in (late) 2de eeuw n. Chr. te situeren is.

3.2.4.3.4 Poel

Structuur I-A-41

Beschrijving

Net ten zuiden van de *enclosure* ligt een groot spoor met een onregelmatige vorm (min. lengte: 21,82m, max. breedte: 10,90m, max. diepte: 0,69m) dat we interpreteren als een poel. De oriëntatie is oostnoordoost-westzuidwest, parallel met de greppelsystemen. De zuidwestelijke zijde was verstoord waardoor de volledige lengte slechts bij benadering vast te stellen was. Het spoor is gecoupeerd volgens de kwadrantenmethode waarbij gekozen is voor één coupe op de lengteas en twee secties op de breedteas (Fig. 58).

De profielen tonen aan dat het spoor aan de lange zijden een getrapte vorm kent (Fig. 59). Aan de noordelijke en zuidelijke kant zet het gestaag aan en helt het langzaam af richting het centrum, waar het vrij abrupt 30-40cm verdiept. Ter hoogte van de oostelijke en westelijke zijde loopt de bodem langzaam naar beneden zonder grote hoogteverschillen. Dit alles zorgde ervoor dat de uitgraving aan de lange zijden vermoedelijk een soort van 'oever' heeft gehad die langzaam afhelde naar een dieper, centraal gedeelte.

Rondom het spoor bevindt zich een moeilijk af te lijnen strook die aanvankelijk geïnterpreteerd was als een onderdeel van I-A-41. Ook bij het couperen was de aard van deze 'laag' niet duidelijk. Het is niet uit te sluiten dat het om een bodemkundig fenomeen gaat dat te maken heeft met het gebruik van deze context als poel. Sporen van *trampling* werden echter niet vastgesteld.

Restanten van een eventuele gebruiksfase zijn nauwelijks aanwezig. De onderste laag bestaat uit lichtbruine, zandige leem die een fijne gelaagdheid van zandige laagjes vertoont. Waarschijnlijk weerspiegelt deze laag een fase dat de poel in gebruik was. De overige vulling is voornamelijk ontstaan door de secundaire dump van afval. Dit gebeurde in twee grote fasen: de onderste laag is bruinig grijze zandige leem met weinig inclusies, behalve verspreid enkele brokjes *tegula* en *imbrex*; de jongste laag heeft een heterogene vulling van gevlekte, grijze zandige leem, die opnieuw brokjes *tegula* en *imbrex* bevatte.

Vondsten en datering

De vondsten uit deze structuur zijn voornamelijk afkomstig uit de bovenste lagen, die geïnterpreteerd zijn als de dempingspakketten. Wat het aardewerk betreft, vermelden we een wandfragment van een kopje (Dr. 33) in *terra sigillata* (Fig. 56.12) uit Centraal-/Oost-Gallië[85], twee randfragmenten van een wrijfschaal (Fig. 56.9-10) van het type Stuart 149[86], een *dolium* met een geprofileerde rand (Fig. 56.8) en een randfragment van een pot in technisch aardewerk (Fig. 56.11). Deze stukken zijn in de tweede helft van de 2de eeuw of de eerste helft van de 3de eeuw te plaatsen. Een opmerkelijke vondst was een *tegula* met op de bovenzijde de indruk van vermoedelijk een hondenpoot (Afb. 39).

[85] Webster 1996.

[86] Stuart 1963.

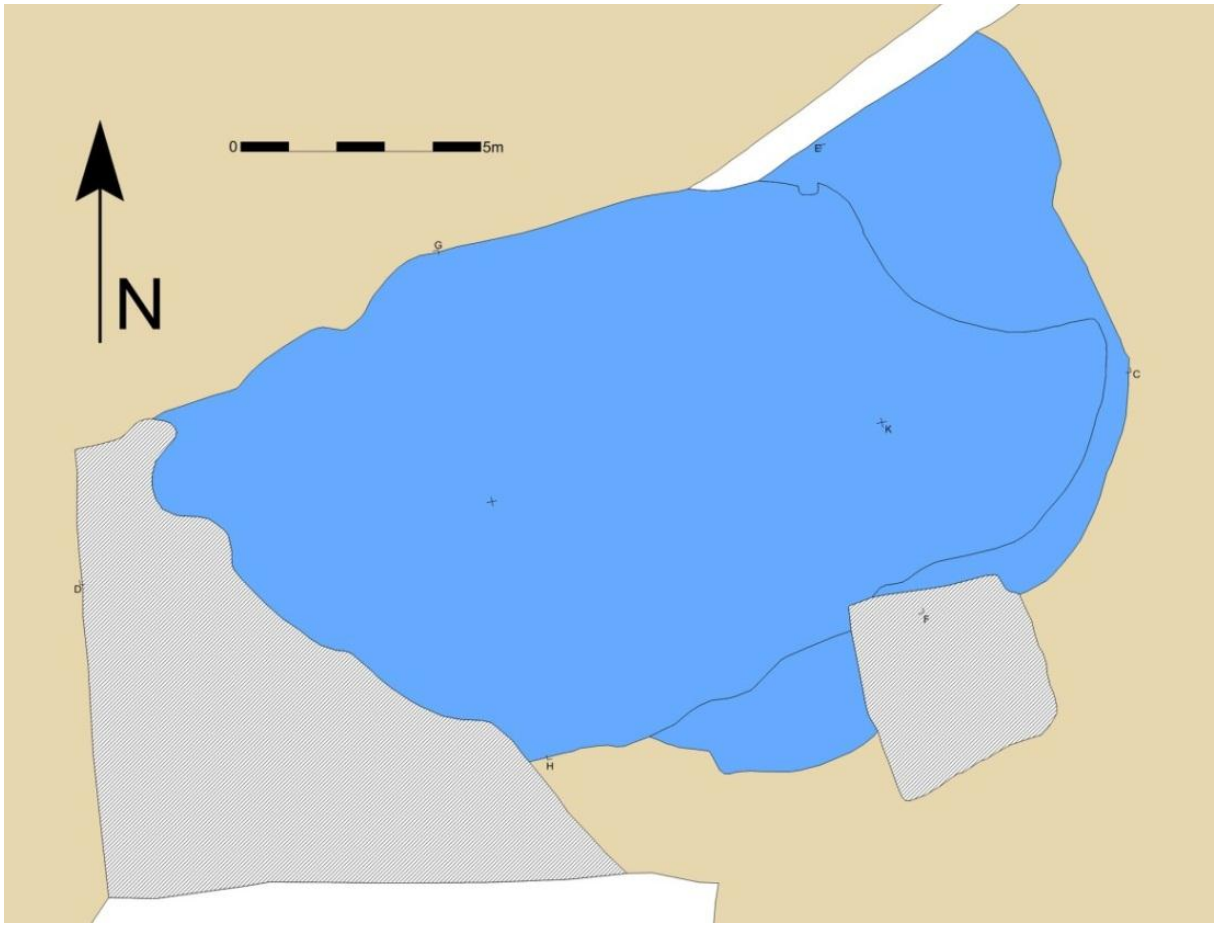

Fig. 58: grondplan van I-A-41

Afb. 39: *tegula* met pootafdruk

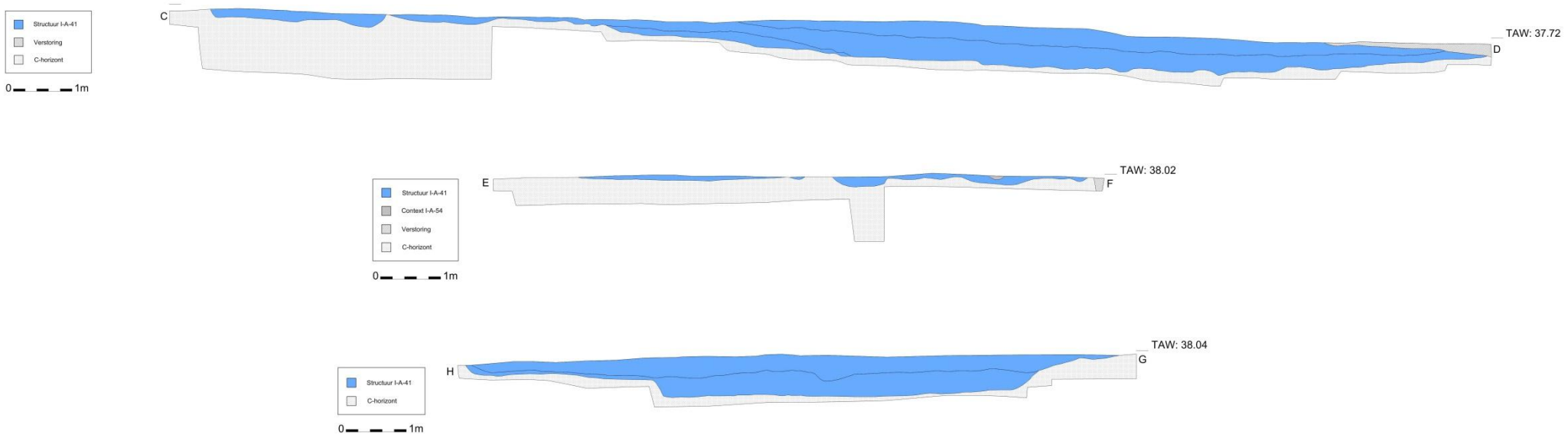

Fig. 59: coupes C-D, E-F en H-G op I-A-41

Afb. 40: coupe A-B op I-A-66

3.2.4.3.5 Overige sporen

Inleiding

Verspreid over zone I zijn een aantal sporen aanwezig die op basis van hun vulling en eventuele vondsten in de Romeinse periode te plaatsen zijn, maar niet aan een bepaalde structuur te linken zijn: de zogenaamde losse contexten.

Paalsporen

Beschrijving

In de noordwestelijke hoek van zone I, tussen structuur I-A-90 enerzijds en structuur I-A-126 anderzijds, zijn een reeks kleine, slecht bewaarde paalsporen aanwezig. Hun slechte bewaring laat vermoeden dat enkele palen volledig weg zijn. Dit zorgt ervoor dat het niet duidelijk is of we hier te maken hebben met de restanten van een lichte constructie, of dat ze eerder bij één van de vermelde structuren horen.
Ter hoogte van de hoek die de greppelsystemen maken, is een vrij groot paalspoor aanwezig: context I-A-66. Het spoor is eerder trapeziumvormig (lengte: 55cm, breedte: 50cm, diepte: 74cm). Het lijkt enkel te gaan om de paalkern, een insteek was niet vast te stellen. De vulling en de grootte vertonen sterke gelijkenissen met de meer noordelijk gelegen grote palen, contexten I-A-126 en I-A-129, die deel uitmaken van structuur I-A-126. Vooral de positie van context I-A-66 is frappant: hij bevindt zich aan de binnenzijde van de hoek van I-A-43. De afstand hiertussen is ongeveer dezelfde als tussen I-A-126 en I-A-43. De onderlinge afstand tussen I-A-126 en I-A-66 bedraagt 17,8m wat overeenkomt met 0,5 *actus*. Mogelijk weerspiegelt dit een interne organisatie van de *enclosure* die gebaseerd is op een officiële Romeinse maateenheid.

Centraal in zone I, buiten de *enclosure* kwam nog één grote paalspoor aan het licht: context I-A-21. Het is een vrij rechthoekig exemplaar (lengte: 92cm, breedte: 62cm, diepte: 54cm) In de sectie was een schuin geplaatste paal (diameter: 63cm, diepte: 63cm) te herkennen. Qua vorm en formaat doet dit spoor sterk

denken aan de paalsporen van structuur I-A-13 en I-A-90. Toch is I-A-21 ogenschijnlijk niet te linken aan een bepaalde structuur of gelijkaardige sporen in de nabijheid.

Verspreid over het vlak waren nog enkele (kleinere) paalsporen aanwezig die omwille van hun variërende formaten en vulling of hun geïsoleerde ligging niet tot een bepaalde structuur toe te wijzen waren.

Vondsten en datering

Deze contexten leverden over het algemeen weinig vondsten op en zijn op basis van hun positie en uitzicht in de Romeinse periode te plaatsen.

Kuilen

Beschrijving

De grote hoeveelheid paalsporen contrasteert met de relatief beperkte aanwezigheid van kuilen. Binnen de *enlosure* konden we de zes kuilen vaststellen. Context I-A-163 bevindt zich vlakbij structuur I-A-126. Deze kuil heeft een komvormige uitgraving en is vermoedelijk in een tweede fase als afvalkuil gebruikt (Afb. 41). De vulling bevatte een aanzienlijke hoeveelheid verbrand bot en werd dan ook uitvoerig bemonsterd. Een onderzoek van het botmateriaal bracht echter niet veel informatie aan het licht[87]. Een gedeelte van het bot is met zekerheid dierlijk van oorsprong, zonder dat een verdere determinatie mogelijk was.

Afb. 41: coupe A-B op kuil I-A-163

In de zuidoostelijke hoek van structuur I-A-90 is context I-A-94 gelegen. In het vlak is deze kuil (lengte: 225cm, max. breedte: 156cm, diepte: 65cm) eerder L-vormig; een sectie op het spoor toont een zeer regelmatige uitgraving met nagenoeg rechte wanden en een vrij vlakke bodem (Afb. 42). Onderaan de vulling was een zeer fijn humeus lensje te herkennen. De bovenliggende laag was een heterogene afwisseling van verspitte moederbodem en grijsbruine zandige leem. De oriëntatie van deze gelaagdheid doet vermoeden dat de kuil vanaf de noordwestelijke zijde is gedempt. Gezien de kaarsrechte wanden is het niet ondenkbaar dat deze oorspronkelijk afgezet waren met planken die nadien gerecupereerd zijn. Ook het humeus lensje op de bodem van de kuil zou kunnen wijzen op een vorm van organische 'vloerbedekking'. Door de ligging van deze kuil binnen structuur I-A-90 is een interpretatie als kelder of verdiept gedeelte binnenin het gebouw niet onmogelijk.

[87] Lemmers 2012.

Afb. 42: coupe A-B op kuil I-A-94

Kleine houten kelders zijn niet onbekend in de Gallo-Romeinse bouwtraditie. Onder andere te Tongeren en Liberchies werden reeds dergelijke structuren vastgesteld[88]. Hier kwamen wel steeds paalgaten op de hoeken aan het licht. In Liberchies zijn deze keldertjes te linken aan de zgn. *Streifenhaüser,* de typische houten huizen die vaak in een *vicus* vastgesteld worden en die met hun korte zijde op de nabijgelegen weg georiënteerd zijn. Anderzijds zou het ook om een minder goed bewaarde silo kunnen gaan.

De zuidoostelijke hoek van de *enclosure* bevat tevens enkele sporen die als kuil te interpreteren zijn: contexten I-A-89, I-A-56 en I-A-47. Ze hebben een rechthoekige tot afgeronde vorm. Hun heterogene, vrij humeuze vulling suggereert een secundaire functie als afvalkuil.

Afb. 43: coupe A-B op kuil I-A-56

De kuilen buiten de *enclosure* situeren zich voornamelijk tussen en onder de greppels I-A-4 en I-A-43. Het gaat om contexten I-A-135, I-A-137, I-A-73, I-A-22, I-A-68. Deze kuilen variëren sterk qua vorm en grootte. De oorspronkelijke functie ervan is moeilijk te achterhalen, mogelijk gaat het om leemwinningskuilen. De heterogene, humeuze vulling lijkt opnieuw te wijzen op een demping met afval.

[88] Brulet *et al.* 2002, 59-60.

Afb. 44: coupe C-D op kuil I-A-135

Enkele sporen, verspreid over zone I, zijn gezien hun slechte bewaring niet verder te interpreteren dan als paalspoor of kuil.

Vondsten en datering

Slechts twee kuilen bevatten voldoende materiaal voor een specifieke datering: contexten I-A-135 en I-A-68.

In I-A-135 kwam vrij veel vondsten in aardewerk aan het licht. Wat de fijne waar betreft: een fragment van een kom (Curle 11) uit Centraal-Gallië (Fig. 60.4), mogelijk Lezoux, een *terra nigra* bord van het type Deru A41-47 in zeepwaar (Fig. 60.5), een *terra nigra* kom van het type Deru B28 in zeepwaar (Fig. 60.9), een bord Blicquy 1 in pompejaans rood aardewerk (Fig. 60.10). Bij de gewone waar vermelden we een imitatie van een bord van het type Deru A36-40 in reducerend gebakken, gedraaid aardewerk (Fig. 60.8), een imitatie van een Noord-Franse tronconische beker (Fig. 60.2) in reducerend gebakken, gedraaid aardewerk, een kom met eenvoudige, opstaande rand (Fig. 60.6) in reducerend gebakken, gedraaid aardewerk, een bord met een eenvoudige, opstaande rand (Fig. 60.11) in handgemaakt aardewerk, een kookpot met een naar buiten gebogen rand (Fig. 60.3) in handgemaakt, nagedraaid aardewerk, een wrijfschaal (Fig. 60.1) uit het Nederrijngebied of het Maasland en een *dolium* met sterk geprofileerde rand (Fig. 60.7). Op basis van deze vondsten is de vulling van deze kuil te plaatsen vanaf het einde van de 1ste eeuw tot en met de 2de eeuw, met een voorkeur voor de eerste helft en het midden van de 2de eeuw.

Context I-A-68 bracht minder materiaal aan het licht: een mogelijke imitatie van een beker met karniesrand (Fig. 60.13) in gedraaid, reducerend gebakken aardewerk, twee *mortaria* van het type Stuart 149 (Fig. 60.15-16) en een randfragment van een beker (Fig. 60.17) in reducerend gebakken, gedraaid aardewerk, een kookpot met naar buiten gebogen rand (Fig. 60.12) in handgemaakt aardewerk en een voorraadpot met worstvormige rand (Fig. 60.14) in oxiderend gebakken, gedraaid aardewerk. Deze vondsten dateren de context in de 2de of de 3de eeuw.

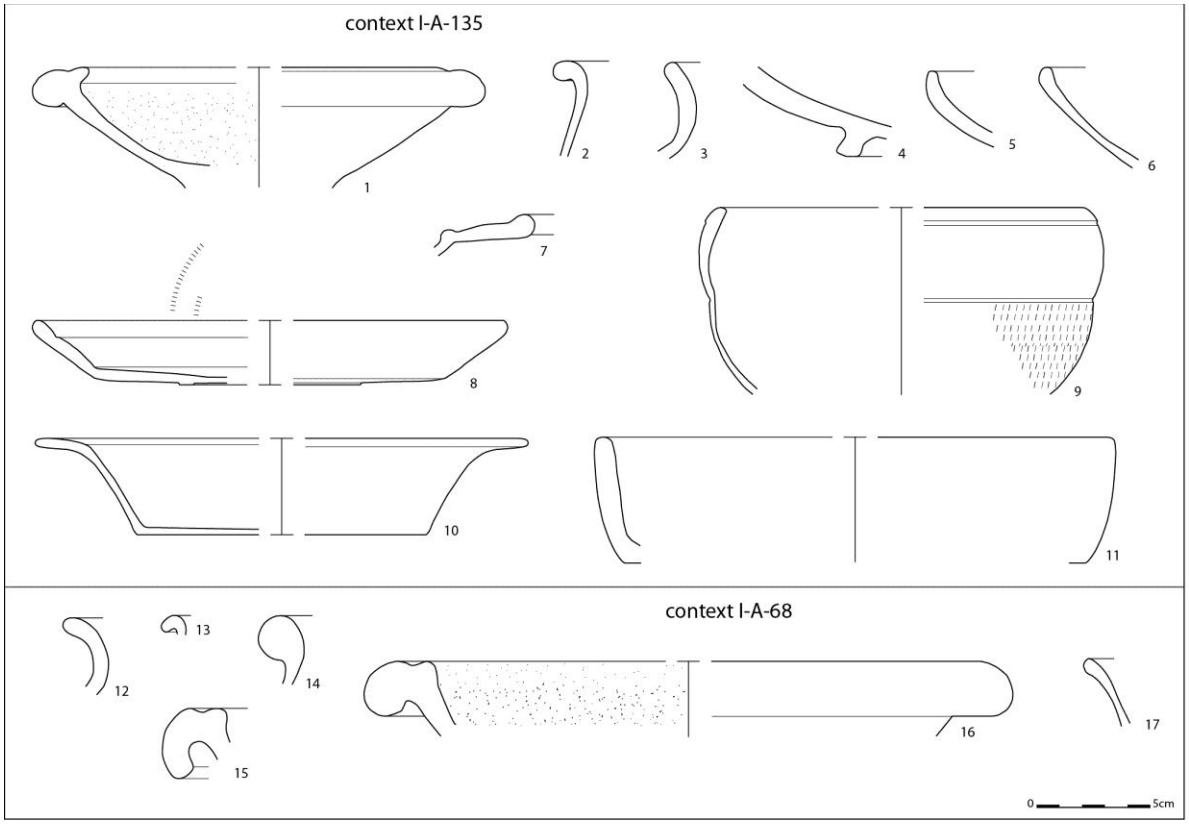

Fig. 60: vondsten uit enkel kuilen in zone I

3.2.4.4 Crematiegraven verspreid over het terrein

3.2.4.4.1 Inleiding

Reeds tijdens het proefsleuvenonderzoek kwamen enkele crematiegraven met een variabele bewaringsgraad aan het licht. Deze waren op basis van hun morfologie en vondsten duidelijk aan de Romeinse periode toe te wijzen[89]. De graven lagen gespreid over het terrein, waarbij enkele clusters konden opgemerkt worden. Dit beeld bevestigde zich bij het vlakdekkend onderzoek. In een zone van meer dan vijf hectare[90] tussen de bronstijdgrafheuvels en de Romeinse nederzetting waren 20 (mogelijk 21, cf. infra) aanwezig die tussen de 1ste en 3de eeuw n. Chr. te situeren zijn.

De graven zullen qua beschrijving, vondsten en datering elk afzonderlijk aan bod komen. We willen hier nog vermelden dat verschillende graven reeds gedeeltelijk zichtbaar waren in de B-horizont na het weghalen van de teelaarde. De plaatselijke aanwezigheid van deze B-horizont bemoeilijkte sterk de leesbaarheid van de archeologische sporen. Om de sporen goed te herkennen en af te lijnen moest doorgaans deze B-horizont afgegraven worden; dit was echter niet het geval voor de crematiegraven. Deze waren, gezien hun houtskoolrijke vulling, soms reeds als vlekken en houtskoolconcentraties zichtbaar in de B-horizont[91]. Daarom is bij het onderzoek te Ronse-De Stadstuin steeds afgegraven tot op de B-horizont, het niveau waarop werd gecontroleerd op de aanwezigheid van graven (of andere duidelijke sporen). Indien dit het geval was, werd op deze locatie handmatig verdiept en de vulling bijgehouden tot op een niveau dat de aflijning van het spoor duidelijk genoeg was om een coupe te maken.

Alle graven – op mogelijk één uitzondering VI-A-143 na (cf. infra) – zijn zogenaamde brandrestengraven (*Brandgrubengräber*)[92]. Dit zijn doorgaans vrij eenvoudige grafkuilen met onderaan een houtskoolrijke lens die de resten van de crematie bevat, i.e. de houtskoolresten van de brandstapel, de gecremeerde botresten van de overledene en de eventuele bijgaven (al dan niet verbrand). Daarboven bevindt zich een nazakkings-/dempingspakket dat bestaat uit de aarde die bij het graven van de kuil vrijkwam.

De graven zijn alle volledig bemonsterd als zeefstaal en uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm, met het oog op een volledige recuperatie van eventuele menselijke resten. Deze zijn onderworpen aan een fysisch antropologisch onderzoek[93].

[89] Pede *et al*. 2011, 26.

[90] Het gaat om een minimumoppervlakte. Gezien de sterke verspreiding van de graven zijn we ervan overtuigd dat de Romeinse begraafplaats zich verder uitstrekt buiten het terrein.

[91] Dit fenomeen is intussen reeds meerdere keren vastgesteld bij recente archeologische onderzoeken in het zuiden van Oost-Vlaanderen, o.a. bij het lopend SOLVA-onderzoek te Leeuwergem-Spelaan.

[92] Van Doorselaer 1967.

[93] Lemmers 2012.

3.2.4.4.2 Context PS29-A-9

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor PS29-A-9). De bewaring is zeer slecht: bij het aanleggen van proefsleuf 29 was het graf enkel nog zichtbaar als een dun laagje tussen de 'moederbodem' en de teelaarde. Bij het vlakdekkend onderzoek is de rest van het spoor onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is vermoedelijk rechthoekig van vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie en meet 130 bij 50?cm. Dit graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en was nog 4cm diep bewaard (Fig. 61). De vulling bestaat uit donkergrijze tot zwarte zandige leem met spikkels, brokjes en brokken houtskool als voornaamste inclusies. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat. Een nazakkingslaag was niet meer aanwezig.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 1gr en was niet als menselijk of dierlijk te determineren.

Het graf maakt deel uit van een kleine cluster van zes Romeinse crematiegraven: contexten III-A-1, III-A-4, III-A-5, III-A-7 en III-A-14. Het zijn de meest westelijke graven die aangetroffen zijn op het terrein.

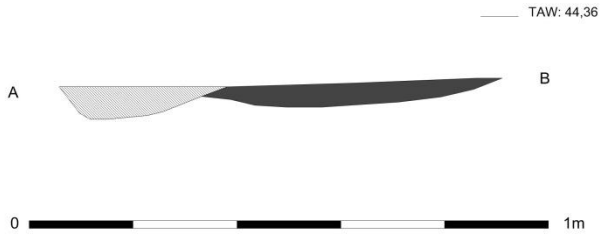

Fig. 61: coupe A-B op PS29-A-9

Vondsten en datering

Door de slechte bewaring zijn weinig vondsten aangetroffen in de vulling. Slechts 1gr verbrand bot is gerecupereerd uit de zeefstalen. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd: het gaat om zowel reducerend als oxiderend gebakken, gedraaid aardewerk. Het reducerend gebakken materiaal is afkomstig van een beker (Fig. 62.1), vermoedelijk een imitatie van het type met een eenvoudige rand en concave hals (Deru P41-53) in Belgische waar. Deru plaatst dit type voornamelijk in de Flavische periode en de eerste helft van de 2de eeuw maar het blijft echter doorlopen tot in de 3de eeuw[94]. De latere exemplaren hebben dikwijls een hoge voet. De metalen vondsten bestaan uit tien schoenspijkers, een zestal constructiespijkers, enkele niet nader te determineren spijkers (mogelijk ook schoenspijkers) en één ijzeren ringetje.

Voor deze context kunnen we een ruime datering van het einde van de 1ste tot de 3de eeuw voorop stellen.

[94] Deru 1996, 122-129.

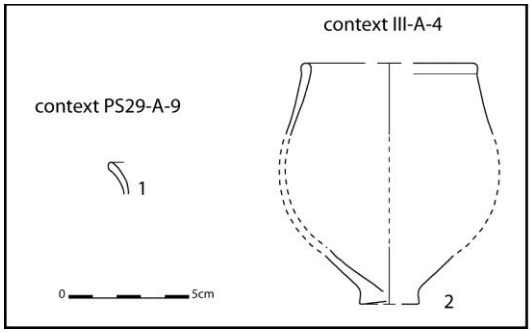

Fig. 62: vondsten uit PS29-A-9 en III-A-4

3.2.4.4.3 Context III-A-1

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor KV5-A-5), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is rond van vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie en heeft een diameter van 90-91cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B en C-D en was nog 7cm diep bewaard (Fig. 63). De vulling bestaat uit donkergrijze tot zwarte zandige leem met spikkels, brokjes en brokken houtskool als voornaamste inclusies. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat. Een nazakkingslaag is niet meer aanwezig.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 2gr en was niet als menselijk of dierlijk te determineren.

Het graf maakt deel uit van een kleine cluster van zes Romeinse crematiegraven: contexten PS29-A-9, III-A-4, III-A-5, III-A-7 en III-A-14. Het zijn de meest westelijke graven die aangetroffen zijn op het terrein.

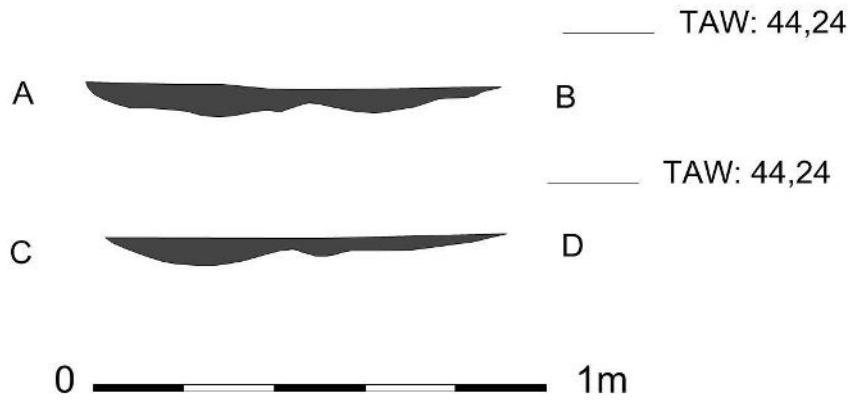

Fig. 63: coupe A-B en C-D op III-A-1

Vondsten en datering

Door de slechte bewaring zijn weinig vondsten aangetroffen in de vulling. Slechts 2gr verbrand bot is gerecupereerd uit de zeefstalen. Verder zijn geen vondsten gedaan.

Voor deze context kunnen we een algemene datering in de Romeinse periode voorop te stellen.

3.2.4.4.4 Context III-A-4

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor KV5-A-3), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is rechthoekig van vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie en meet 110 bij 60cm. Het zuidelijke deel is verstoord door een recente drainagegreppel. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe D-C op de breedteas; de diepte bedroeg 6cm (Fig. 64). De vulling bestaat uit donkergrijze tot zwarte, zandige leem met spikkels, brokjes en brokken houtskool als voornaamste inclusies. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat. Een nazakkingslaag is niet meer aanwezig.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 2gr en was niet als menselijk of dierlijk te determineren. Hier valt ook de aanwezigheid van een kleine hoeveelheid crematieslakken te noteren. Dit wijst erop dat er bij de crematie hoge temperaturen bereikt werden.

Het graf maakt deel uit van een kleine cluster van zes Romeinse crematiegraven: contexten PS29-A-9, III-A-1, III-A-5, III-A-7 en III-A-14. Het zijn de meest westelijke graven die aangetroffen zijn op het terrein.

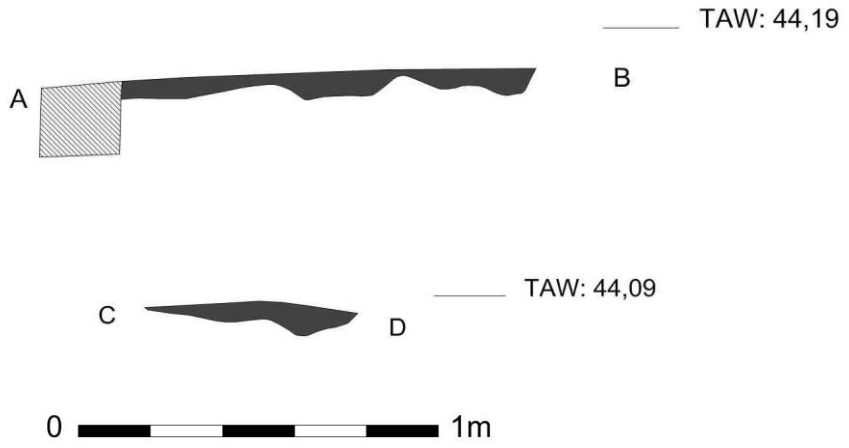

Fig. 64: coupe A-B en D-C op III-A-4

Vondsten en datering

Door de slechte bewaring zijn weinig vondsten aangetroffen in de vulling. Slechts 2gr verbrand bot is gerecupereerd uit de zeefstalen. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd: het gaat voornamelijk om geverfde waar uit de Nederrijnstreek van een beker van het type Hees 3 (Fig. 62.2), dat te dateren is in de tweede helft van de 2de en 3de eeuw[95]. Voorts was er een niet nader te bepalen scherf aanwezig, mogelijk afkomstig van een bekertype in gewone waar. De metalen vondsten bestaan uit 13 schoenspijkers, 24 constructiespijkers en 47 niet te determineren ijzeren objecten waarvan de meerderheid toe te schrijven is aan schoen- of constructiespijkers.

Deze context is algemeen in de tweede helft van de 2de tot de 3de eeuw te dateren.

[95] Brunsting 1937, 75-76.

3.2.4.4.5 Context III-A-5

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor PS29-A-4), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd. Deze context oversneed crematiegraf III-A-7.

Het spoor is langwerpig, rechthoekig van vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie en meet 138 bij 27cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 29cm. In de lengteas heeft de uitgraving een vrij onregelmatig profiel, op de breedteas eerder een U-vorm (Fig. 65). De vulling is volledig bemonsterd als zeefstaal en uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm. In dit graf is de nazakkingslaag (gedeeltelijk) bewaard: deze laag bestaat uit heterogene, bruinig grijze zandige leem vermengd met verspitte 'moederbodem' en vrij veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Daaronder bevindt zich een pakket met donkergrijze tot zwarte zandige leem met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 4gr en was niet als menselijk of dierlijk te determineren. Hier valt ook de aanwezigheid van een kleine hoeveelheid crematieslakken te noteren. Dit wijst erop dat er bij de crematie hoge temperaturen bereikt werden.

Het graf maakt deel uit van een kleine cluster van zes Romeinse crematiegraven: contexten PS29-A-9, III-A-1, III-A-4, III-A-7 en III-A-14. Het zijn de meest westelijke graven die aangetroffen zijn op het terrein. Het graf oversnijdt duidelijk III-A-7; het oudere graf is echter niet zomaar vergraven. De uitgraving van III-A-5 valt volledig binnen de kuil van III-A-7. Bij de aanleg van III-A-5 is III-A-7 voor een deel dus opnieuw heruitgegraven, alsof men de oudere grafkuil opnieuw wou 'openen' om een overledene bij te zetten. Ook de afwijkende, zeer smalle vorm van de jongere grafkuil lijkt hierop te wijzen. De dwarscoupe (C-D) is in dit opzicht markant: de kuil van het jongere graf heeft men bewust zo smal mogelijk gehouden om op die manier binnen de grenzen van de oudere kuil te blijven. Gezien het oudste graf al volledig gedempt en ingezakt was vóór de uitgraving van het jongere graf, veronderstellen we dat er 'enige' tijd is verstreken vooraleer III-A-5 is aangelegd. Dit impliceert tevens dat de oudste grafkuil bovengronds was gemarkeerd en men zo perfect wist waar de jongere grafkuil moest ingegraven worden. Een laatste frappante vaststelling is dat men bij het graven van de jongere kuil de houtskoollaag van de oudere kuil – die de resten van de brandstapel en de overledene bevat – zoveel mogelijk ongemoeid heeft gelaten. Het lijkt alsof men, heel bewust en met het nodige respect, het oudere graf heeft willen 'openen' om een andere persoon bij te zetten zonder de resten van de oudere overledene te verstoren. Hoe we deze kuilen moeten interpreteren is voorlopig niet geheel duidelijk; vermoedelijk dienen we de verklaring eerder in de familiale sfeer te zoeken. Gaat het hier om familieleden die samen wilden begraven worden? Ook de sterke clustering van de zes graven in zone III suggereert dat we hier te maken hebben met enige vorm van verwantschap tussen de overledenen die hier hun laatste rustplaats kregen.

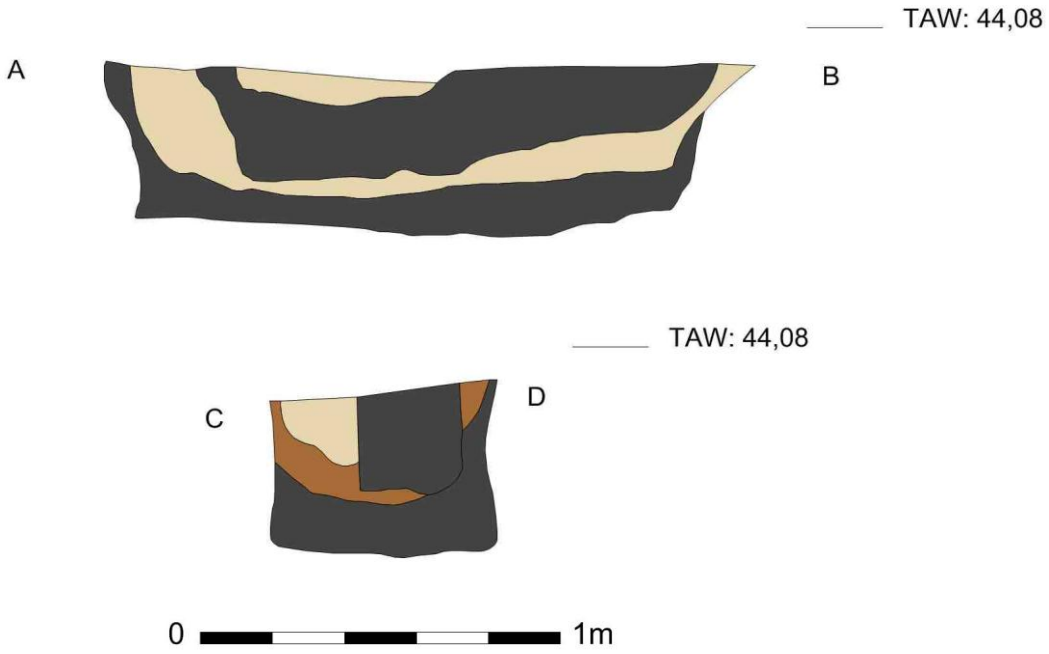

Fig. 65: coupe A-B en C-D op III-A-5 en III-A-7

Afb. 45: oversnijding van III-A-7 door III-A-5

Vondsten en datering:

Er is 4gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen van de houtskoollaag, slechts 1 gram uit de nazakkingslaag. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Hoewel de meerderheid uit de houtskoollaag komt, waren in de nazakkingslaag ook enkele *archaeologicae* verspreid, die aansloten bij de vondsten uit de houtskoollaag. Het aardewerk bestaat voornamelijk uit reducerend gebakken, gedraaid aardewerk afkomstig van drie bekervormige exemplaren (Fig. 66.1-3), mogelijk imitaties van gelijkaardige vormen in *terra nigra*. Ze lijken van hetzelfde type te zijn als het exemplaar in context PS29-A-9 (cf. supra). De metalen vondsten bestaan uit 15 schoenspijkers, 48 constructiespijkers en 68 niet te bepalen ijzeren objecten waarvan de meerderheid toe te schrijven is aan schoen- of constructiespijkers. Tenslotte vallen 16 zeer kleine fragmenten van niet nader te determineren glas te noteren.

Er werd een houtskoolfragment geselecteerd uit de houtskoollaag voor een ^{14}C-analyse. Dit leverde een datering op met 95,4% zekerheid tussen 120 cal AD en 330 cal AD (RICH-20361: 1813±32BP) (Tabel 4).

Voor deze context kunnen we een ruime datering in de 2de tot de 3de eeuw voorop stellen.

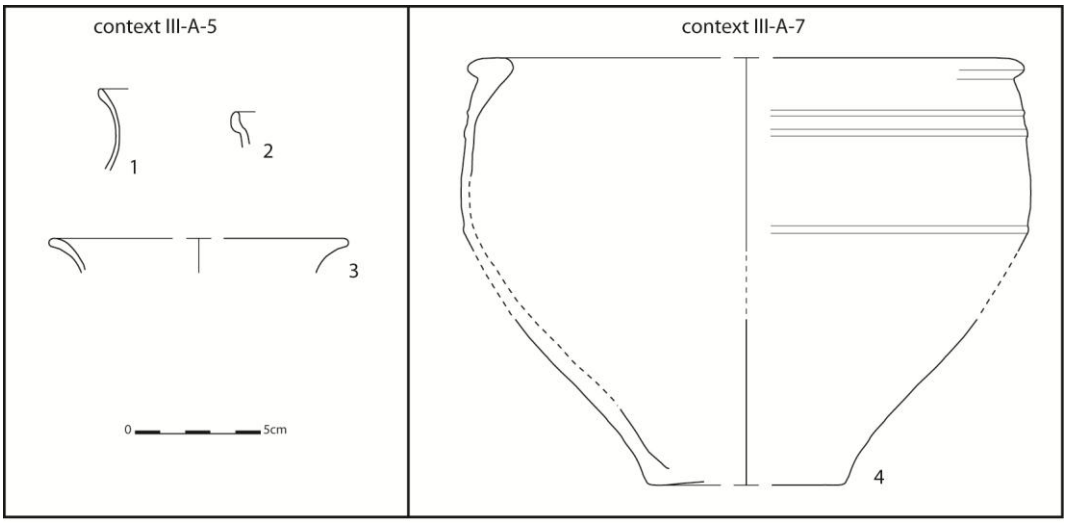
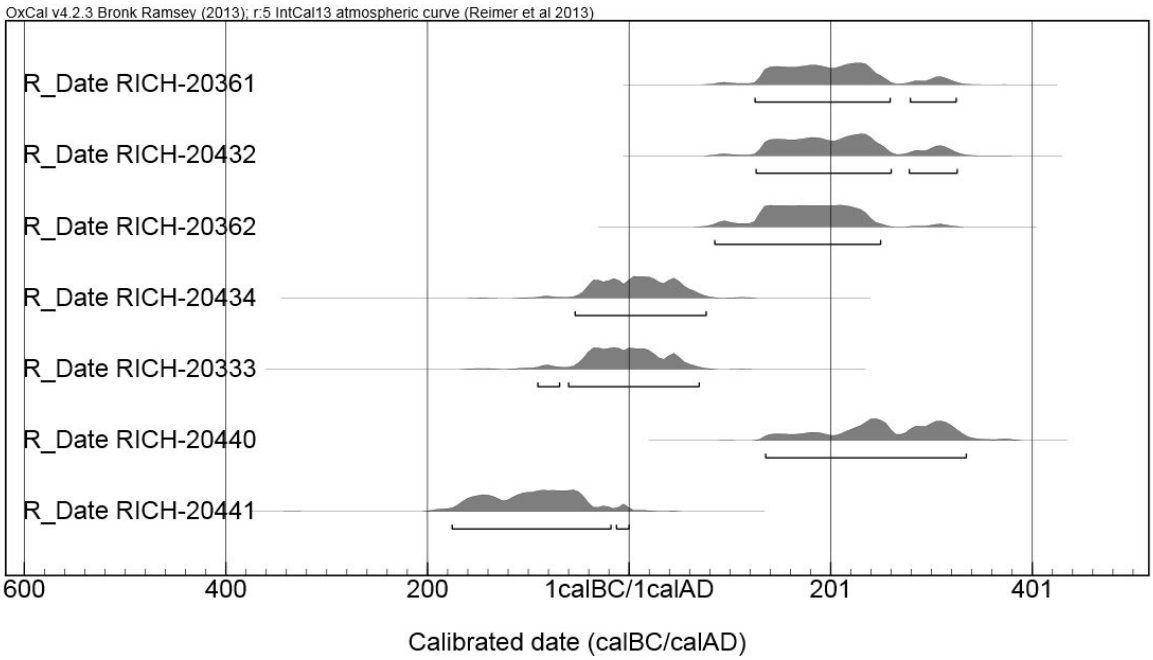

Fig. 66: vondsten uit III-A-5 en III-A-7

Tabel 4: ^{14}C-dateringen van de Romeinse crematiegraven

3.2.4.4.6 Context III-A-7

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor PS29-A-5), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd. Deze context is oversneden door het graf III-A-5.

Het spoor is rechthoekig van vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie en meet 172 bij 58cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 45cm. In de lengteas heeft de uitgraving een vrij onregelmatig tot rechthoekig profiel, op de breedteas eerder een U-vorm met vrij rechte hoeken (Fig. 65). In dit graf is de nazakkingslaag bewaard: deze laag bestaat uit heterogene, gelig, bruinig grijze zandige leem vermengd met spikkels, brokjes en brokken houtskool. Daaronder bevindt zich een pakket met zwarte zandige leem met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 14gr. Er waren enkele diafysefragmenten te herkennen maar deze waren niet als menselijk of dierlijk te determineren. Hier valt ook de aanwezigheid van een kleine hoeveelheid crematieslakken te noteren. Dit wijst erop dat er bij de crematie hoge temperaturen bereikt werden.

Het graf maakt deel uit van een kleine cluster van zes Romeinse crematiegraven: contexten PS29-A-9, III-A-1, III-A-4, III-A-5 en III-A-14. Het zijn de meest westelijke graven die aangetroffen zijn op het terrein. Dit graf is vermoedelijk in een tweede fase (gedeeltelijk) heruitgegraven bij de aanleg van een jonger graf (cf. III-A-5).

Vondsten en datering

Er is 14gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen: de meerderheid is aangetroffen in de houtskoollaag, een fractie in de nazakkingslaag. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Hoewel de meerderheid uit de houtskoollaag komt, waren in de nazakkingslaag ook enkele *archaeologica* verspreid die aansloten bij de vondsten uit de houtskoollaag. Het aardewerk bestaat uit reducerend gebakken, gedraaid aardewerk afkomstig van een kom met een naar binnen gebogen, bovenaan platte en naar binnen en buiten verdikte rand (Fig. 66.4). Het bovenste deel van het lichaam is versierd met drie ribbels, de bodem is licht opgedeukt. In Noord-Frankrijk kwamen reeds enkele gelijkaardige vormen aan het licht, o.a. uit het grafveld van Baralle[96]. Dit type wordt er op het einde van de 1ste eeuw geplaatst maar loopt mogelijk nog door in de 2de eeuw. Voorts zijn een paar zeer kleine randfragmenten van een vermoedelijk bekervormige pot aanwezig die gelijkenissen vertoont met de exemplaren in contexten PS29-A-9 en III-A-5. Opvallend was de grote aanwezigheid van ijzeren spijkers: 74 fragmenten van schoenspijkers en 414 fragmenten van constructiespijkers. Voorts zijn er 549 niet te determineren ijzeren objecten waarvan de meerderheid toe te schrijven is aan schoen- of constructiespijkers. Tenslotte 73 zeer kleine fragmenten van niet nader te bepalen glas te noteren.

Er werd een houtskoolfragment geselecteerd uit de houtskoollaag voor een ^{14}C-analyse. Dit leverde een datering op met 95,4% zekerheid tussen 120 cal AD en 330 cal AD (RICH-20432: 1808±33BP) (Tabel 4). Een opmerkelijke maar evidente vaststelling: het gaat om nagenoeg dezelfde datering als context III-A-5.

[96] Tuffreau-Libre & Jacques 1994, 15-16.

Voor deze context kunnen we een ruime datering in de 2de tot de 3de eeuw voorop stellen.

3.2.4.4.7 Structuur III-A-8

Beschrijving

Deze structuur bestaat uit een crematiegraf (brandrestengraf), context III-A-14, met mogelijk een bijhorend grafmonument. Het is pas bij het vlakdekkend onderzoek aan het licht gekomen.

Het graf is rechthoekig van vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie en meet 258 bij 142cm. Deze context is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 19cm. Zowel in de lengtecoupe als de dwarscoupe heeft de uitgraving een vrij onregelmatig profiel (Fig. 67). In dit graf is de nazakkingslaag bewaard: deze laag bestaat uit heterogene, gelig, bruinig grijze zandige leem vermengd met spikkels, brokjes en brokken houtskool. Daaronder bevindt zich een pakket met zwarte zandige leem met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

Afb. 46: zicht op zicht op structuur III-A-8

Afb. 447: zicht op zicht op structuur III-A-8

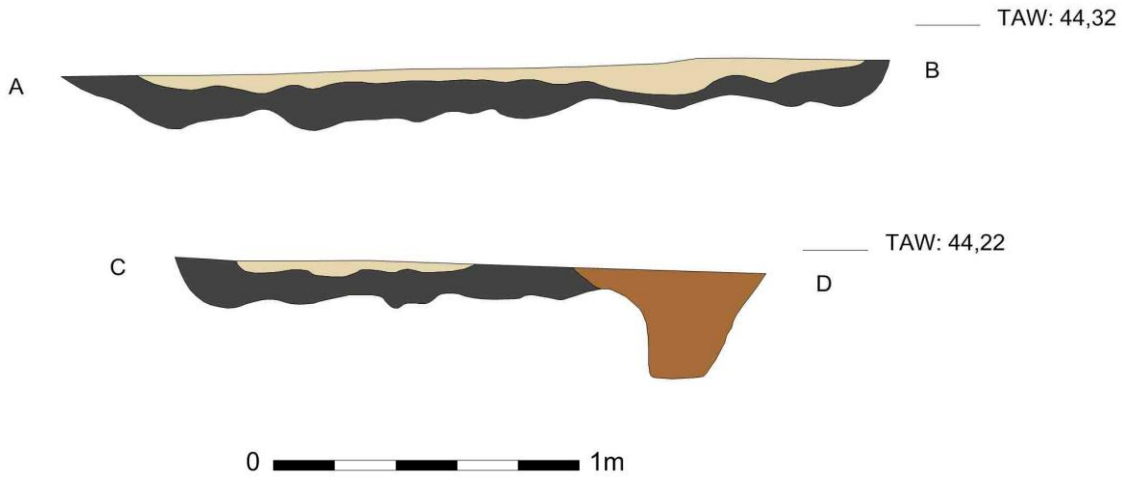

Fig. 67: coupe A-B en C-D op III-A-14

Vondsten en datering

Er is 22gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen: de meerderheid is aangetroffen in de houtskoollaag, een fractie in de nazakkingslaag. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Hoewel de meerderheid uit de houtskoollaag komt, waren in de nazakkingslaag ook enkele *archaeologicae* verspreid, die aansloten bij de vondsten uit de houtskoollaag. Op de bodem van de kuil in de houtskoollaag kwam een volledige beker aan het licht die omgekeerd was gedeponeerd. Het gaat om een exemplaar in gedraaid, reducerend gebakken aardewerk dat een imitatie vormt van het type Deru P41-53 (Fig. 68.1; Afb. 48). Eén randfragmentje is vermoedelijk afkomstig van een beker met een naar buiten gebogen/geplooide rand (Fig. 68.2). Voorts zijn 1637 fragmenten van kruiken/amforen aanwezig. Het materiaal is sterk gefragmenteerd en verbrand wat de determinatie bemoeilijkte, maar het gaat in elk geval om verschillende exemplaren. Er is slechts één randfragment vast te stellen (Fig. 68.3), daarnaast is een bodemfragment aanwezig vermoedelijk van een Zuid-Franse wijnamfoor (Gauloise 5). Opvallend is de grote aanwezigheid van ijzeren spijkers: 74 (fragmenten van) schoenspijkers en 414 (fragmenten van) constructiespijkers. Voorts zijn er 549 niet te determineren ijzeren objecten waarvan de meerderheid toe te schrijven is aan schoen- of constructiespijkers. Tenslotte zijn 73 zeer kleine fragmenten van niet nader te bepalen glas te noteren.

Er werd een houtskoolfragment geselecteerd uit de houtskoollaag voor een ^{14}C-analyse. Dit leverde een datering op met 95,4% zekerheid tussen 80 cal AD en 260 cal AD (RICH-20362: 1832±31BP) (Tabel 4). Een opmerkelijke maar evidente vaststelling: het gaat om nagenoeg dezelfde datering als context III-A-5.

Voor deze context kunnen we een ruime datering van het einde van de 1ste tot de 3de eeuw voorop stellen.

Afb. 48: beker in reducerend gebakken, gedraaid aardewerk

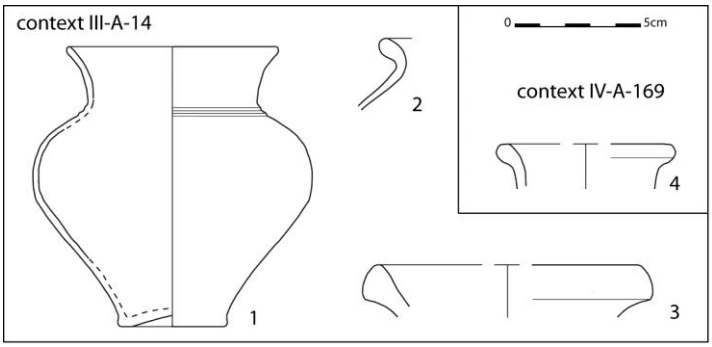

Fig. 68: vondsten uit III-A-14 en IV-A-169

3.2.4.4.8 Context IV-A-169

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor PS42-A-5), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is rechthoekig van vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie en meet 74 bij 60cm. De zuidelijke zijde is verstoord door een recente drainagegreppel. Het graf is gecoupeerd via een coupe B-A op de lengte as en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 15cm. Zowel in de lengtecoupe als de dwarscoupe heeft de uitgraving een komvormig profiel (Fig. 69). In dit graf is de nazakkingslaag niet bewaard maar enkel de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat. Deze laag bestaat uit heterogene, bruinig donkergrijze tot zwarte zandige leem vermengd met vrij veel spikkels, brokjes en brokken houtskool.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 15gr en is exclusief te determineren als menselijk bot. Bij de herkenbare stukken vermelden we enkele diafysefragmenten.

Het graf maakt geen deel uit van een cluster maar ligt vrij geïsoleerd, centraal in het terrein.

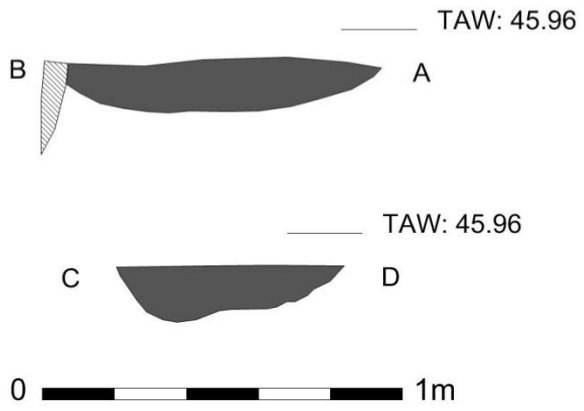

Fig. 69: coupe B-A en C-D op IV-A-169

Vondsten en datering

Door de slechte bewaring zijn weinig vondsten aangetroffen in de vulling. Slechts 15gr verbrand bot is gerecupereerd uit de zeefstalen. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Het aardewerk bestaat uit oxiderend gebakken, gedraaid aardewerk in zeepwaartechniek, afkomstig van een kruik of fles met een licht naar buiten geplooide/gebogen rand (Fig. 68.4). Opvallend is de grote aanwezigheid van ijzeren spijkers: 74 fragmenten van schoenspijkers en 414 fragmenten van constructiespijkers. Voorts zijn er 549 niet te determineren ijzeren objecten waarvan de meerderheid toe te schrijven is aan schoen- of constructiespijkers. Tenslotte 73 zijn zeer kleine fragmenten van niet nader te determineren glas te noteren.

Deze context kunnen we algemeen in de Romeinse periode dateren.

3.2.4.4.9 Structuur IV-A-200

Beschrijving

Deze structuur bestaat uit een crematiegraf (brandrestengraf), context IV-A-200, met mogelijk een bijhorend grafmonument. Het is pas bij het vlakdekkend onderzoek aan het licht gekomen.

Het graf is rechthoekig van vorm met een noordwest-zuidoost oriëntatie, meet 128 bij 66cm en is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 48cm. Zowel in de lengtecoupe als de dwarscoupe heeft de uitgraving een vrij onregelmatig profiel: de wanden zijn vrij recht tot schuin, de bodem is onregelmatig (Fig. 70). In dit graf is de nazakkingslaag bewaard: deze bestaat uit heterogene, gelig, bruinig lichtgrijze zandige leem vermengd met vrij weinig spikkels, brokjes en brokken houtskool. Daaronder bevindt zich een pakket met zwarte zandige leem met veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

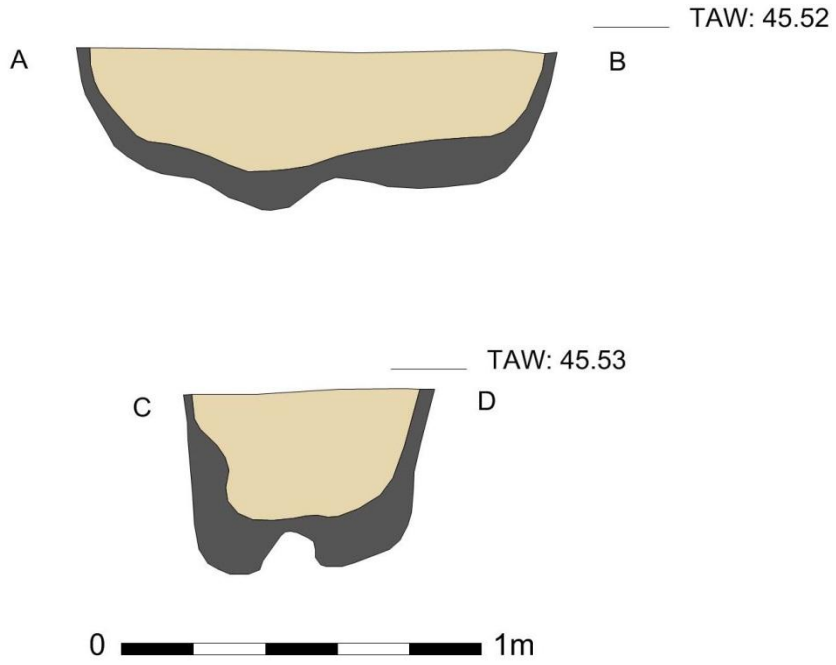

Fig. 70: coupe A-B en C-D op het graf IV-A-200

Afb. 49: coupe A-B op IV-A-200

Rondom het graf waren vier kleine paalsporen (contexten IV-A-202, IV-A-203, IV-A-205, IV-A-220) te herkennen. Deze maakten waarschijnlijk deel uit van een bovengrondse markering (structuur IV-A-200). Het gaat om sporen met een vrij onduidelijke vulling van lichtgrijze zandige leem met enkele spikkels mangaan en ijzerconcreties als inclusies. De constructie omsluit het graf volledig en heeft eenzelfde oriëntatie: noordwest-zuidoost. De afmetingen bedragen 3,7m bij 2,2m. Het graf lijkt zich in de zuidwestelijke helft van de constructie te bevinden. Deze configuratie vertoont veel gelijkenissen met structuur III-A-8, vermoedelijk is structuur IV-A-200 dus ook als een (vierpalig) dodenhuisje te interpreteren (cf. supra).

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 115gr en is exclusief te determineren als menselijk bot. Bij de herkenbare stukken vermelden we fragmenten van het neurocranium en enkele diafysefragmenten.

Het graf maakt geen deel uit een cluster maar ligt vrij geïsoleerd centraal in het terrein.

Vondsten en datering

Alle vondsten van deze structuur komen uit het graf dat goed bewaard is. Er is 115gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen: de meerderheid is aangetroffen in de houtskoollaag, een fractie in de nazakkingslaag. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Het aardewerk bestaat uit enkele scherfjes handgemaakt, reducerend gebakken aardewerk en niet verder te determineren gewone waar.

Bij deze context is gekozen voor een dubbele datering op zowel verbrand bot als houtskool (beide uit de houtskoollaag). Het houtskoolstaal gaf een resultaat tussen 60 cal BC en 80 cal AD (RICH-20434: 992±32BP) (Tabel 4), de analyse van het gecremeerd bot leverde een datering op tussen 90 cal BC en 80 AD (RICH-20333: 2005±32BP) (Tabel 4).

Op basis van de ^{14}C-analyses kunnen we voor deze context een datering van de 1ste eeuw v. Chr. tot de vroeg-Flavische periode vooropstellen.

3.2.4.4.10 Context IV-A-244

Beschrijving

Dit crematiegraf was niet aangetroffen tijdens het vooronderzoek.

Het spoor is rechthoekig van vorm met een west-oost oriëntatie en meet 153 (?) bij 78cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 23cm. In de lengteas heeft de uitgraving een komvormig profiel, op de breedteas eerder een U-vorm; de bodem is vrij vlak (Fig. 71). In dit graf is de nazakkingslaag bewaard: deze bestaat uit heterogene, oranjebruine zandige leem vermengd met grijze vlekken, veel spikkels en brokjes houtskool en zeer weinig spikkels verbrande leem. Daaronder bevindt zich een pakket met zwarte leem met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 229gr en is exclusief te determineren als menselijk bot. Bij de herkenbare stukken vermelden we fragmenten van het neurocranium, de ribben en enkele diafysefragmenten. Voorts is ook een niet determineerbaar stuk onverbrand bot aanwezig. Hier valt ook de aanwezigheid van een kleine hoeveelheid crematieslakken te noteren. Dit wijst erop dat er bij de crematie hoge temperaturen bereikt werden.

Deze context maakt geen deel uit een cluster maar ligt vrij geïsoleerd centraal in het terrein.

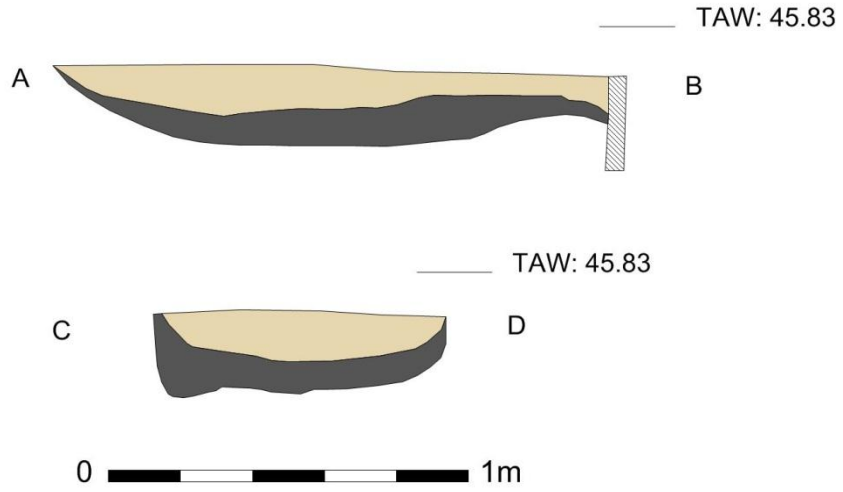

Fig. 71: coupe A-B en C-D op context IV-A-244

Vondsten en datering

Er is 229gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen: de meerderheid is aangetroffen in de houtskoollaag, een fractie in de nazakkingslaag. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Hoewel de meerderheid uit de houtskoollaag komt, waren in de nazakkingslaag ook enkele *archaeologica* versrpeid, die aansloten bij de vondsten uit de houtskoollaag. Het aardewerk bestaat uit enkele fragmentjes reducerend gebakken waar, zowel gedraaid als handgemaakt. Opnieuw waren veel ijzeren constructie- en schoenspijkers aanwezig. In de houtskoollaag kwamen vrij veel brokjes verbrande leem aanwezig die sterk verweerd waren.

Deze context kunnen we algemeen in de Romeinse periode dateren.

3.2.4.4.11 Context IV-A-448

Beschrijving

Dit crematiegraf was niet aangetroffen tijdens het vooronderzoek.

Het spoor bevindt zich in een zone met een hoge concentratie aan middeleeuwse sporen (cf. infra) en was dan ook grotendeels vergraven door een middeleeuwse kuil (context IV-A-447). Hierdoor waren de vorm en de afmetingen van het spoor moeilijk te achterhalen. Vermoedelijk had het een rechthoekige vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 16cm. In de lengtecoupe is de kuil niet aangesneden, de middeleeuwse kuil had het graf volledig vergraven. In de breedtecoupe was een klein deel van het spoor aanwezig. De vulling van zowel het graf als de middeleeuwse kuil is volledig bemonsterd als zeefstaal en uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm. In dit graf is de nazakkingslaag bewaard: deze laag bestaat uit heterogene, oranjebruine zandige leem vermengd met grijze vlekken en vrij veel spikkels en brokjes houtskool en zeer weinig spikkels verbrande leem. Daaronder bevindt zich een pakket met donkergrijze tot zwarte leem met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat. De vulling van de middeleeuwse kuil (IV-A-447) heeft een heterogene vulling die hoofdzakelijk bestaat uit een mengeling van de twee lagen van het Romeinse graf.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 538gr en is grotendeels als menselijk bot te determineren. Bij de herkenbare stukken vermelden we fragmenten van het neurocranium (wandbeen, achterhoofdsbeen en rotsbeen), het viscerocranium (tandwortel, bovenkaak, voorhoofdsbeen met fragment oogkas) en jukbeen), het axiale skelet (wervels en ribben) en enkele diafysefragmenten (bovenarm en vingerkootjes). Op basis van de aanwezige (gesloten) epifysen en de sluiting van de schedelnaden (suturen) is te concluderen dat het waarschijnlijk om een volwassen individu gaat, ouder dan 15 jaar. In deze context valt ook de aanwezigheid van een kleine hoeveelheid crematieslakken te noteren. Dit wijst erop dat er bij de crematie hoge temperaturen bereikt werden. Er waren tevens enkele dierlijke botfragmenten aanwezig waaronder een tand van een schaap of geit. Deze stukken kwamen echter uit de middeleeuwse kuil.

Deze structuur maakt geen deel uit een cluster maar ligt vrij geïsoleerd in het zuiden van het terrein. Ongeveer 34m in noordoostelijke richting ligt een cluster van twee (slecht bewaarde) graven. Het is niet uit te sluiten dat de middeleeuwse occupatie in deze zone de aanwezigheid van meer Romeinse sporen heeft uitgewist.

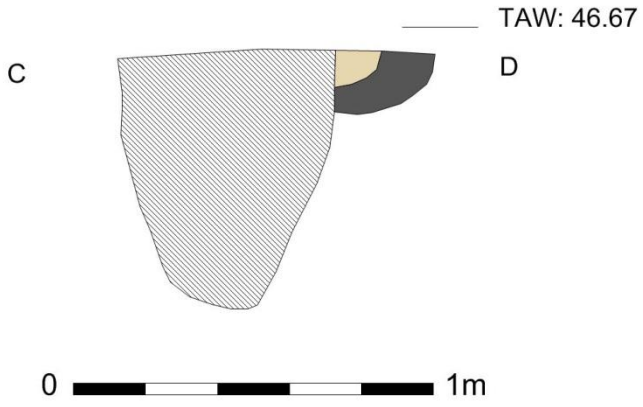

Fig. 72: coupe C-D op I-A-448

Vondsten en datering

Uit de vulling van zowel het graf als de middeleeuwse kuil is 538gr verbrand bot gerecupereerd. Het enige aardewerk bestaat uit een middeleeuws scherfje dat als intrusief te beschouwen is. Verder zijn geen vondsten aanwezig. De middeleeuwse kuil bevat naast middeleeuws aardewerk verschillende ijzeren fragmenten van spijkers die mogelijk ook afkomstig zijn uit het Romeinse graf.

Deze context kunnen we algemeen in de Romeinse periode dateren.

3.2.4.4.12 Context IV-A-585

Beschrijving

Dit crematiegraf was niet aangetroffen tijdens het vooronderzoek.

Het spoor bevond zich voor de aanvang van het archeologisch onderzoek onder een klein bebost perceel. Net op de plaats van het graf situeerde zich de restant van een stronk die ervoor heeft gezorgd dat dit deel van het vlak grotendeels verstoord was. Hierdoor was de vorm en de afmetingen van het spoor moeilijk te achterhalen. Enkel een flard van de zuidoostelijke en noordoostelijke zijde is bewaard. Vermoedelijk had het een rechthoekige vorm met een noordwest-zuidoost oriëntatie; de minimale lengte is 1,8m, de minimale breedte 1,35m. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de breedteas en een coupe A-C op de lengteas; de maximaal bewaarde diepte bedraagt 16cm. In de coupes bleek dat het spoor zeer sterk gebioturbeerd is. In dit graf zijn zowel de nazakkingslaag als de houtskoollaag gedeeltelijk bewaard. De eerste laag bestaat uit heterogene, oranjebruine zandige leem vermengd met grijze vlekken en vrij veel spikkels en brokjes houtskool en zeer weinig spikkels verbrande leem; de tweede laag is zwarte zandige leem vermengd met vlekjes moederbodem en veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. De vulling is deels bemonsterd als zeefstaal en uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 6gr. Bij de herkenbare stukken vermelden we enkele diafysefragmenten die vermoedelijk als menselijk te interpreteren zijn, de rest is niet determineerbaar als menselijk of dierlijk.

Deze context behoort tot een cluster met een ander crematiegraf (IV-A-587) in het zuiden van het terrein. Deze twee graven lijken in elkaars verlengde te liggen. Het is niet uit te sluiten dat de middeleeuwse occupatie in deze zone de aanwezigheid van meer Romeinse sporen heeft uitgewist.

Vondsten en datering

6gr verbrand bot is gerecupereerd uit de zeefstalen. Andere vondsten zijn niet aangetroffen.

Deze context kunnen we algemeen in de Romeinse periode dateren.

3.2.4.4.13 Context IV-A-587

Beschrijving

Dit crematiegraf was niet aangetroffen tijdens het vooronderzoek.

Het spoor bevond zich vlakbij context IV-A-585. Ook hier was de bioturbatie vrij sterk waardoor de vorm en de afmetingen van het spoor moeilijk te achterhalen waren. Enkel een flard van de noordoostelijke zijde is bewaard. Vermoedelijk had het een rechthoekige vorm met een noordwest-zuidoost oriëntatie. De minimale lengte is 2,7m, over de breedte is geen uitspraak te doen. In dit graf is enkel een gedeelte van de houtskoollaag bewaard. Deze is ten dele bemonsterd als zeefstaal en uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 1gr en was niet als menselijk of dierlijk te determineren.

Deze context maakt behoort tot een cluster met een ander crematiegraf (IV-A-585) in het zuiden van het terrein. Deze twee graven lijken in elkaars verlengde te liggen. Het is niet uit te sluiten dat de middeleeuwse occupatie in deze zone de aanwezigheid van meer Romeinse sporen heeft uitgewist.

Vondsten en datering

1gr verbrand bot is gerecupereerd uit de zeefstalen. Andere vondsten zijn niet aangetroffen.

Deze context kunnen we algemeen in de Romeinse periode dateren.

3.2.4.4.14 Context IV-A-661

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor PS40-A-14), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is onregelmatig rechthoekig van vorm met een westzuidwest-oostnoordoost oriëntatie en meet 56 bij 38cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedraagt 10cm. Zowel in de lengteas als de breedteas heeft de uitgraving een komvormig profiel (Fig. 72). De vulling bestaat uit donkergrijze tot zwarte zandige leem vermengd met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool en enkele spikkels en brokjes verbrande leem. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat. Een nazakkingslaag is niet bewaard.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 32gr. Bij de herkenbare stukken vermelden we enkele diafysefragmenten die vermoedelijk als menselijk te interpreteren zijn, de rest is niet determineerbaar als menselijk of dierlijk. In deze context valt ook de aanwezigheid van een kleine hoeveelheid crematieslakken te noteren. Dit wijst erop dat er bij de crematie hoge temperaturen bereikt werden.

Deze context maakt samen met context IV-A-663 deel uit van een cluster en ligt vrij centraal in het terrein.

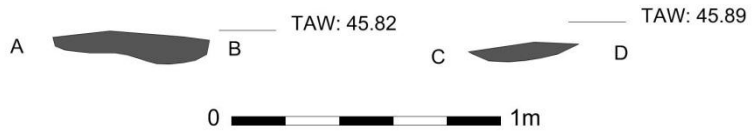

Fig. 72 : coupe A-B en C-D op IV-A-661

Vondsten en datering

Er is 32gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen. Behalve enkele schoen- en constructiespijkers zijn geen vondsten aangetroffen in de vulling.

Deze context kunnen we algemeen in de Romeinse periode dateren.

3.2.4.4.15 Context IV-A-663

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor PS40-A-15), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is eerder rechthoekig van vorm met een westzuidwest-oostnoordoost oriëntatie en meet 117 bij 80cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedraagt 27cm. Zowel in de lengteas als de breedteas heeft de uitgraving een U-vormig tot komvormig profiel (Fig. 73). In dit graf is de nazakkingslaag bewaard: deze bestaat uit oranjebruine zandige leem vermengd met lichtgrijze vlekken, spikkels, brokjes en brokken houtskool. Daaronder bevindt zich een pakket met zwarte zandige leem met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 48gr. Bij de herkenbare stukken vermelden we enkele diafysefragmenten die vermoedelijk als menselijk te interpreteren zijn, de rest is niet determineerbaar als menselijk of dierlijk. Het botmateriaal is bedekt met een metaalaanslag. In deze context valt ook de aanwezigheid van een kleine hoeveelheid crematieslakken te noteren. Dit wijst erop dat er bij de crematie hoge temperaturen bereikt werden.

Deze structuur maakt samen met context IV-A-661 deel uit van een cluster en ligt vrij centraal in het terrein.

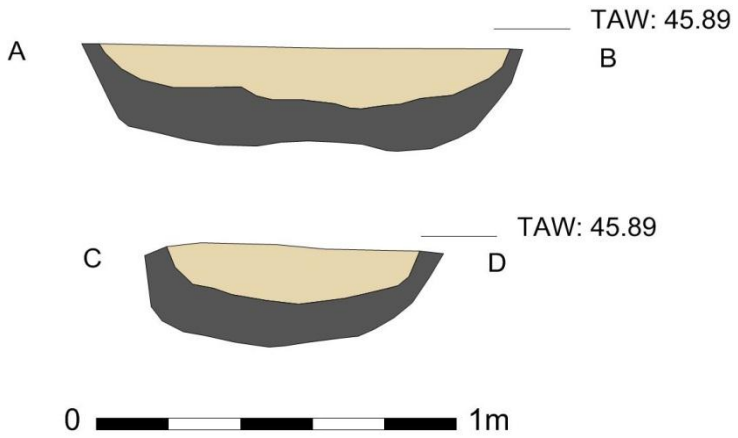

Fig. 73: coupe A-B en C-D op IV-A-663

Vondsten en datering

Er is 48 gram verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Hoewel de meerderheid uit de houtskoollaag komt, waren in de nazakkingslaag ook enkele *archaeologicae* verspreid aanwezig, die aansloten bij de vondsten uit de houtskoollaag. Het aardewerk bestaat uit reducerend gebakken, gedraaide waar. De meerderheid van de scherven zijn afkomstig van één exemplaar (Fig. 74.1): een imitatie van een *terra nigra* beker van het type Deru P41-53 (cf. supra). Opnieuw waren veel ijzeren constructie- en schoenspijkers aanwezig.

Voor deze context kunnen we een ruime datering van het einde van de 1ste tot de 3de eeuw voorop stellen.

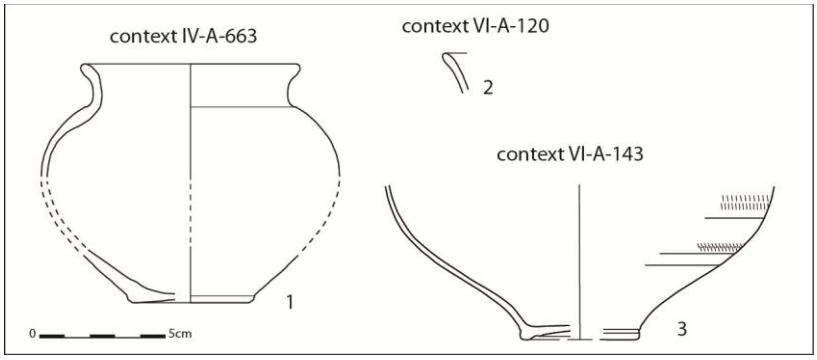

Fig. 74: vondsten uit IV-A-663, VI-A-120 en VI-A-143

3.2.4.4.16 Context VI-A-120

Beschrijving

Dit crematiegraf was niet aangetroffen tijdens het vooronderzoek.

Het spoor is eerder rechthoekig van vorm met een noord-zuid oriëntatie en meet 75 bij 48cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas; de maximale diepte bedroeg 14cm. De uitgraving heeft een onregelmatig profiel en is sterk gebioturbeerd (Fig. 75). Het gaat om het onderste restant van het graf. De vulling bestaat uit bruinig zwarte zandige leem vermengd met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat. Een nazakkingslaag is niet bewaard.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 17gr. Bij de herkenbare stukken vermelden we enkele diafysefragmenten die vermoedelijk als menselijk te interpreteren zijn, de rest is niet determineerbaar als menselijk of dierlijk.

Deze context bevindt zich in de oostelijke zone van het terrein. Ongeveer 60 à 70cm ten zuiden hiervan kwamen twee recipiënten (VI-A-143) in aardewerk aan het licht die mogelijk deel uitmaakten van dit graf (cf. infra).

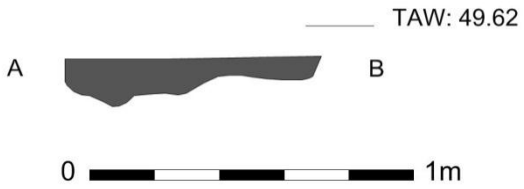

Fig. 75: coupe A-B op VI-A-120

Afb. 50: zicht op VI-A-120 en VI-A-143 (rode cirkel)

Vondsten en datering

Er is 17 gram verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Het aardewerk bestaat uit reducerend gebakken, gedraaide waar. Enkele scherven zijn afkomstig van één exemplaar (Fig. 74.2): vermoedelijk een imitatie van een *terra nigra* beker van het

type Deru P41-53 (cf. supra). Voorts vermelden we een bodem van een bord in pompejaans rood aardewerk. De metalen vondsten bestaan uit enkele ijzeren constructie- en schoenspijkers.

Voor deze context kunnen we een ruime datering van het einde van de 1ste tot de 3de eeuw voorop stellen.

3.2.4.4.17 Context VI-A-143

Beschrijving

Het is niet duidelijk of deze context een afzonderlijk graf is. Het bevindt zich 60 à 70cm ten zuiden van graf VI-A-120 en bestaat uit twee recipiënten in aardewerk. Een duidelijke aflijning rondom de twee potten is niet aanwezig. Ook bij het couperen was geen kuil vast te stellen. Het lijkt erop dat de twee potten zich in de 'moederbodem' bevinden. Aangezien deze 'context' zich vlakbij VI-A-120 situeert, is het dus niet uit te sluiten dat het een nis betreft die bij het voornoemde graf behoort. Anderzijds zou VI-A-143 een afzonderlijk graf (urnegraf?) kunnen zijn. Door de slechte bewaring van zowel VI-A-120 als VI-A-143 is dit echter niet met zekerheid vast te stellen; beide bevonden zich direct onder de teelaarde waardoor enkel de bodem van het spoor en de potten nog aanwezig waren. In één van de recipiënten waren enkele brokjes verbrand bot en een munt vast te stellen.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 1gr en was niet als menselijk of dierlijk te determineren.

Vondsten en datering

1gr verbrand bot is gerecupereerd uit de zeefstalen. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Het aardewerk bestaat uit een klein kruikje in een rood baksel en een exemplaar in metaalglanzend aardewerk met rolstempelversiering uit de Moezelstreek, vermoedelijk gaat het om een beker (Fig. 74.3). Deze bevatte enkele brokjes verbrand bot en een bronzen munt.

Deze vondsten plaatsen het graf op het einde van de 2de eeuw tot de 3de eeuw.

3.2.4.4.18 Context VI-A-158

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor PS44-A-12), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is rechthoekig van vorm met een westzuidwest-oostnoordoost oriëntatie en meet 121 bij 90cm (Afb. 51). Het graf is gecoupeerd via een coupe B-A op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 48cm. In de lengteas heeft de uitgraving een onregelmatig profiel met centraal een verdiept gedeelte; in de breedteas is het profiel eerder U-vormig (Fig. 76). In dit graf is de nazakkingslaag bewaard: deze bestaat uit oranjebruine zandige leem vermengd met lichtgrijze vlekjes en weinig spikkels en brokjes houtskool. Daaronder bevindt zich een pakket met zwarte zandige leem vermengd met grijze vlekjes en zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 88gr en is exclusief te determineren als menselijk bot. Bij de herkenbare stukken vermelden we fragmenten van het neurocranium en enkele diafysefragmenten. Het botmateriaal is bedekt met een metaalaanslag. In deze context valt ook de aanwezigheid van een kleine hoeveelheid crematieslakken te noteren. Dit wijst erop dat er bij de crematie hoge temperaturen bereikt werden.

Deze context maakt geen deel uit van een cluster en ligt vrij geïsoleerd in het oostelijk deel van het terrein.

Vondsten en datering

Er is 88gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen. De vondsten in aardewerk zijn verbrand en sterk gefragmenteerd. Hoewel de meerderheid uit de houtskoollaag komt, waren in de nazakkingslaag ook enkele *archaeologicae* verspreid, die aansloten bij de vondsten uit de houtskoollaag. Het aardewerk bestaat uit reducerend gebakken, gedraaide waar. De meerderheid van de scherven zijn afkomstig van één exemplaar dat zich omgekeerd op de bodem van de kuil bevond (Afb. 52): een imitatie van een *terra nigra* beker (Fig. 77.1) van het type Deru P41-53 (cf. supra). Opnieuw waren veel ijzeren constructie- en schoenspijkers aanwezig.

Er werd een houtskoolfragment geselecteerd uit de houtskoollaag voor een ^{14}C-analyse. Dit leverde een datering op met 95,4% zekerheid tussen 130 cal AD en 340 cal AD (RICH-20440: 1780±32BP) (Tabel 4). Voor deze context kunnen we een ruime datering van het einde van de 1ste tot de 3de eeuw voorop stellen.

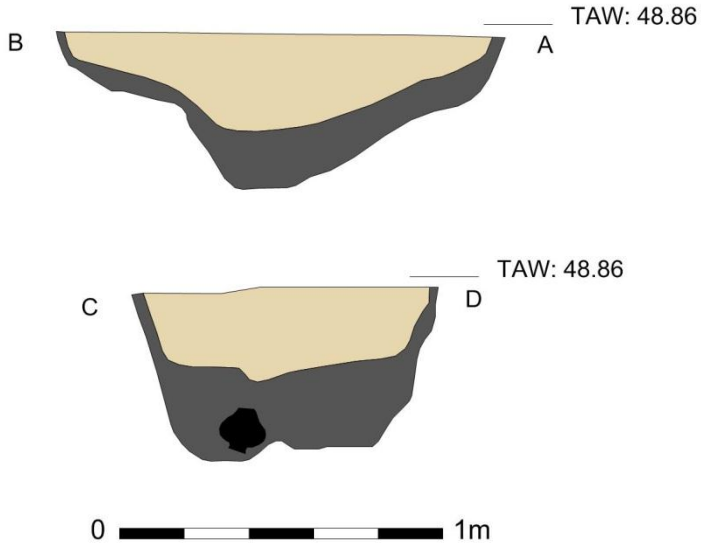
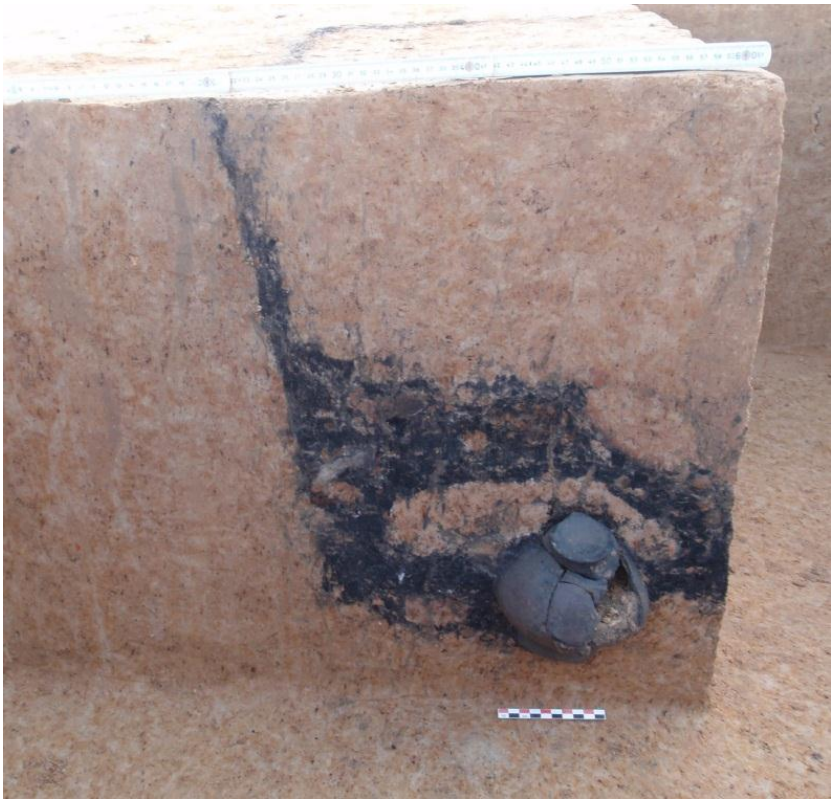

Fig. 76: coupe B-A en C-D op VI-A-158

Afb. 51: zicht op VI-A-158

Afb. 52: bekertje omgekeerd gedeponeerd op de bodem van VI-A-158

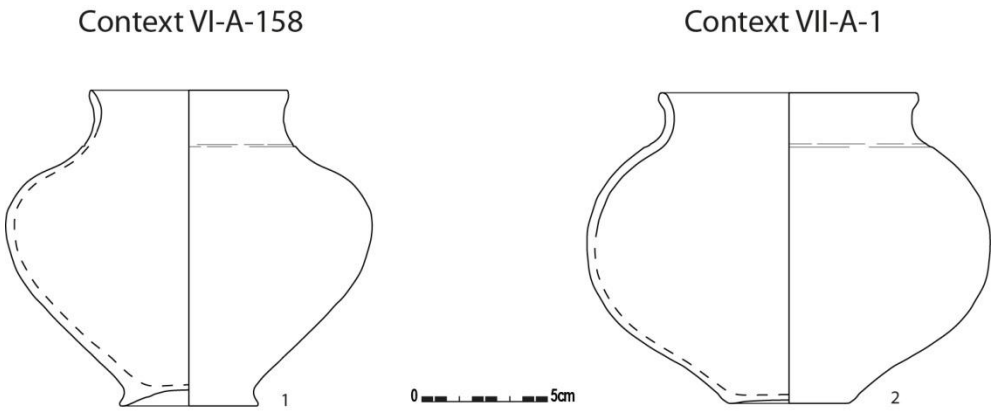

Fig. 77: vondsten uit VI-A-158 en VII-A-1

3.2.4.4.19 Context VI-A-172

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor KV32-A-1), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is rechthoekig van vorm met een zuidwest-noordoost oriëntatie en meet 85 bij 58cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B op de lengteas en een coupe C-D op de breedteas; de maximale diepte bedroeg 19cm. Zowel in de lengteas als de breedteas heeft de uitgraving een onregelmatig profiel (Fig. 78). In dit graf is een klein gedeelte van de nazakkingslaag bewaard: deze bestaat uit bruine zandige leem vermengd met spikkels, brokjes en brokken houtskool. Daaronder bevindt zich een pakket met bruinig zwarte zandige leem vermengd met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 11gr. Bij de herkenbare stukken vermelden we enkele diafysefragmenten die vermoedelijk als menselijk te interpreteren zijn, de rest is niet determineerbaar als menselijk of dierlijk.

Deze structuur maakt geen deel uit van een cluster en ligt vrij geïsoleerd in het zuidelijk deel van het terrein.

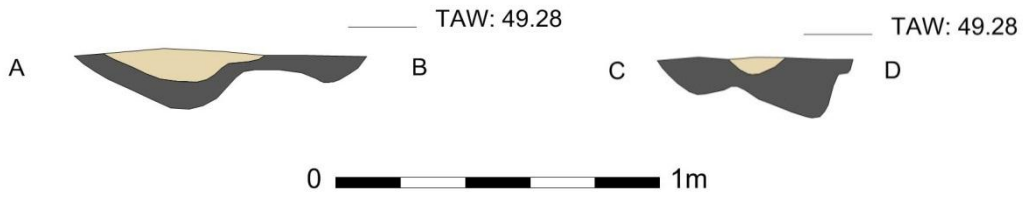

Fig. 78: coupe A-B en C-D op VI-A-172

Vondsten en datering

Er is 11gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen. De enige vondsten in aardewerk bestaan uit enkele verbrande scherfjes gedraaide, oxiderend gebakken waar, die niet verder te determineren waren. Verschillende ijzeren constructie- en schoenspijkers vormen de metalen vondsten.

Er werd een houtskoolfragment geselecteerd uit de houtskoollaag voor een ^{14}C-analyse. Dit leverde een datering op met 95,4% zekerheid tussen 180 cal BC en 10 cal AD (RICH-20441: 2072±31BP) (Tabel 4).

Deze context kunnen we algemeen in de Romeinse periode dateren, met een voorkeur voor de pre-Flavische periode op basis van de ^{14}C-analyse.

3.2.4.4.20 Context VII-A-1

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor KV38-A-17), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is vierkant van vorm met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie en meet 60 bij 59cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B; de maximale diepte bedroeg 19cm. In de lengteas heeft de uitgraving een onregelmatig profiel (Fig. 79). De vulling is volledig bemonsterd als zeefstaal en uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm. In dit graf is een klein gedeelte van de nazakkingslaag bewaard: deze bestaat uit bruine, zandige leem vermengd met spikkels, brokjes en brokken houtskool. Daaronder bevindt zich een pakket met bruinig zwarte, zandige leem vermengd met zeer veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 1181gr en is grotendeels als menselijk bot te determineren. Bij de herkenbare stukken vermelden we fragmenten van het neurocranium (wandbeen, achterhoofdsbeen en fragment slaapbeen), het viscerocranium (tandwortel), het axiale skelet (schouderblad, ribben en fragment eerste nekwervel) en de extremiteiten (diafysefragmenten van de bovenarm en het scheenbeen, epifysefragmenten van de bovenarm en het scheenbeen, middenvoetsbeenfragment en vingerkootjes). Op basis van de aanwezige (gesloten) epifysen en de sluiting van de schedelnaden (suturen) is te concluderen dat het waarschijnlijk om een volwassen individu gaat, ouder dan 18 jaar. In deze context zijn ook enkele dierlijke fragmenten te noteren waaronder een pijpbeenfragment van een groot zoogdier.

Deze structuur maakt geen deel uit van een cluster en ligt vrij geïsoleerd in het noordelijk deel van het terrein.

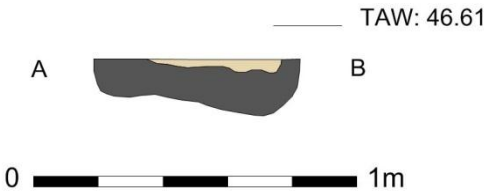
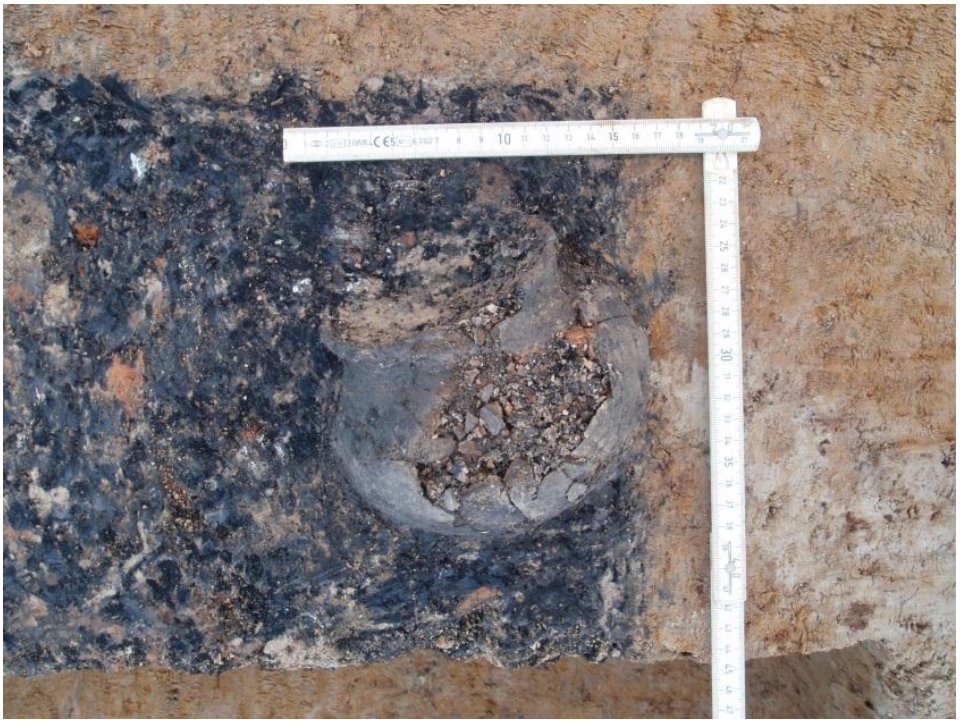

Fig. 79: coupe A-B op VI-A-172

Vondsten en datering

Opvallend voor context VII-A-1, in vergelijking met de overige graven, is de grote hoeveelheid verbrand bot (1181gr) die is gerecupereerd uit de zeefstalen. Het aardewerk bestaat uit reducerend gebakken, gedraaide waar. De meerderheid van de scherven is afkomstig van één exemplaar dat zich op zijn zijkant in de houtskoollaag bevond (Afb. 53): een imitatie van een *terra nigra* beker (Fig. 77.2) van het type Deru P41-53 (cf. supra). Bij de metalen vondsten valt de aanwezigheid van een munt te noteren. Opnieuw waren veel ijzeren constructie- en schoenspijkers aanwezig.

Voor deze context kunnen we een ruime datering van het einde van de 1ste tot de 3de eeuw voorop stellen.

Afb. 53: bekertje in de houtskoollaag van VII-A-1

3.2.4.4.21 Context VIII-A-1

Beschrijving

Dit crematiegraf was reeds aangetroffen tijdens het vooronderzoek (spoor KV63-A-6), waarbij enkel een registratie in het grondplan gebeurde. Bij het vlakdekkend onderzoek is het spoor verder onderzocht en bemonsterd.

Het spoor is langwerpig van vorm met een noordoost-zuidwest oriëntatie en meet 104 bij 40cm. Het graf is gecoupeerd via een coupe A-B; de maximale diepte bedroeg 4cm. De context is zeer slecht bewaard, enkel het onderste deeltje het graf was nog aanwezig (Fig. 80). De vulling bestaat uit zwarte zandige leem vermengd met veel spikkels, brokjes en brokken houtskool. Deze laag is te interpreteren als de houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat. Een nazakkingslaag is niet meer aanwezig.

De totale hoeveelheid gecremeerd bot bedraagt 6gr. Bij de herkenbare stukken vermelden we enkele diafysefragmenten die vermoedelijk als menselijk te interpreteren zijn, de rest is niet determineerbaar als menselijk of dierlijk.

Deze context maakt geen deel uit van een cluster en ligt vrij geïsoleerd in het noordelijk/oostelijk deel van het terrein.

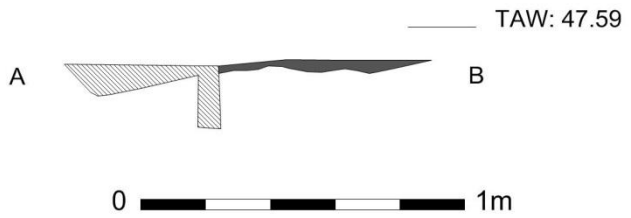

Fig. 80: coupe A-B op VIII-A-1

Vondsten en datering

Er is 6gr verbrand bot gerecupereerd uit de zeefstalen. De enige vondst in aardewerk bestaat uit een verbrand scherfje gedraaide, oxiderend gebakken waar, dat niet verder te determineren was. Verschillende ijzeren constructie- en schoenspijkers zijn de enige metalen vondsten.

Deze context kunnen we algemeen in de Romeinse periode dateren.

3.2.4.5 Greppelsystemen

3.2.4.5.1 Inleiding

Enkele greppelsystemen, die toebehoren aan een *enclosure* en twee vermoedelijke wegtracés die elkaar chronologisch opvolgen (cf. supra), zijn reeds besproken bij de Romeinse nederzettingssporen in zone I. Deze zullen in dit hoofdstuk enkel in relatie met de overige greppels op het terrein besproken worden. De zones II en IV-XI bevatten greppels die zeker of met enige zekerheid aan de Romeinse periode toe te wijzen zijn. Ze zijn te herleiden tot twee mogelijke wegtracés, waarvan enkel de afwateringsgreppels bewaard zijn, en tot tal van greppels die zich parallel aan of haaks op deze wegtracés bevinden en waarschijnlijk te interpreteren zijn als een vorm van percelering.

3.2.4.5.2 Wegtracés

Structuur IV-A-61

Centraal op het terrein (zone IV) bevinden zich twee parallelle greppels, namelijk contexten IV-A-61 en IV-A-103 (Afb. 54). De greppels zijn plaatselijk vrij slecht bewaard. Context IV-A-61 was over een grote afstand te volgen, terwijl context IV-A-103 enkel in het centrale deel van zone IV aanwezig is. De afstand tussen beide greppels bedraagt 3,6-3,7m en de oriëntatie is noordoost-zuidwest. De uitgraving van de greppels is doorgaans komvormig, de vulling bestaat uit uitgeloogde, bruinige, lichtgrijze zandige leem met zeer weinig spikkels houtskool als voornaamste inclusies. Het uithalen van beide greppels leverden geen vondsten op, waardoor ze enkel te dateren zijn op basis van onrechtstreekse factoren: ze zijn oversneden door de middeleeuwse sporen en qua vulling, uitzicht en oriëntatie vertonen ze sterke gelijkenissen met de dateerbare Romeinse greppels en grachten.

Afb. 54: zicht op wegtracé IV-A-61 (vanuit het noordoosten)

Structuur VI-A-47

In het oostelijk deel van het terrein zijn in zone VI een greppel en een gracht aanwezig die zich parallel aan elkaar bevinden en vermoedelijk deel uitmaakten van een wegtracé, respectievelijk contexten VI-A-201 en VI-A-47 (Afb. 55). Deze zijn enkel in zone VI te volgen en hebben een oostnoordoost-westzuidwest oriëntatie. In het oostelijk deel van zone VI oversnijden ze een gedeelte van de kringgreppel

structuur VI-A-55, ze worden op hun beurt oversneden door een postmiddeleeuws lineair spoor (context VI-A-94). In het centrale deel van zone VI buigen VI-A-47 en VI-A-201 lichtjes af in zuidwestelijke richting. In de noordwestelijke hoek van zone VI lijkt VI-A-201 zich op te splitsen waarbij een tak naar het noorden afbuigt. De afstand tussen beide lineaire sporen varieert van 5m tot 6,3m. Zowel naar het westen als naar het oosten is deze structuur verstoord door recente leemontginningen[97]. De uitgraving van de contexten is komvormig en de vulling bestaat uit sterk uitgeloogde, lichtgrijze tot bruinig grijze zandige leem met doorgaans weinig inclusies, in essentie enkele spikkels houtskool.

Afb. 55: zicht op zone VI (vanuit het westen) met links onderaan het wegtracé VI-A-47

Enkel de zuidelijke gracht, context VI-A-47, leverde vondsten op. Een zestal scherven zijn te reconstrueren tot een volledig profiel van een kopje in *terra sigillata* (Dr. 33) uit Centraal-Gallië (Fig. 81.1). Het exemplaar is zeer sterk verbrand en had een (niet meer leesbare) grote stempel op de bodem. Het is te dateren in de 2de eeuw, met een voorkeur voor de tweede helft. Eén scherfje in een rood baksel is vermoedelijk afkomstig van een kruik.

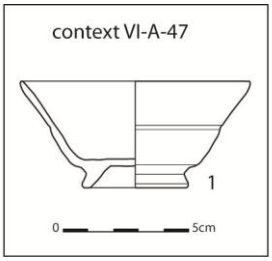

Fig. 81: vondsten uit VI-A-47

3.2.4.5.3 Overige greppels

De overige greppels bevinden zich verspreid in zone II en IV-XI. Ze lijken uiteen te vallen in twee groepen met een verschillende oriëntatie: noordoost-zuidwest of haaks erop, en oostnoordoost-westzuidwest of haaks daarop. Op basis van hun oriëntatie zijn ze vermoedelijk in verband te brengen met structuur IV-A-61 enerzijds en structuur VI-A-47 anderzijds (Fig. 82).

De contexten die duidelijk in relatie staan met structuur IV-A-61 zijn: IV-A-81, IV-A-126 en IV-A-183. Deze greppels zijn noordwest-zuidoost georiënteerd. Ze staan haaks op structuur IV-A-61 en lijken erop aan te sluiten. Vermoedelijk vormen ze een percelering van het terrein die georiënteerd is op dit wegtracé. De afstand tussen IV-A-183 en IV-A-81 bedraagt 17,1m. Ook contexten IV-A-191, IV-A-193, IV-A-248 en IV-A-477 horen vermoedelijk bij dit systeem. Deze vier greppels hebben een noordoost-zuidwest oriëntatie en liggen parallel aan structuur IV-A-61; enkel IV-A-191 wijkt lichtjes af. Contexten VI-A-191

[97] Pede *et al.* 2011, 24.

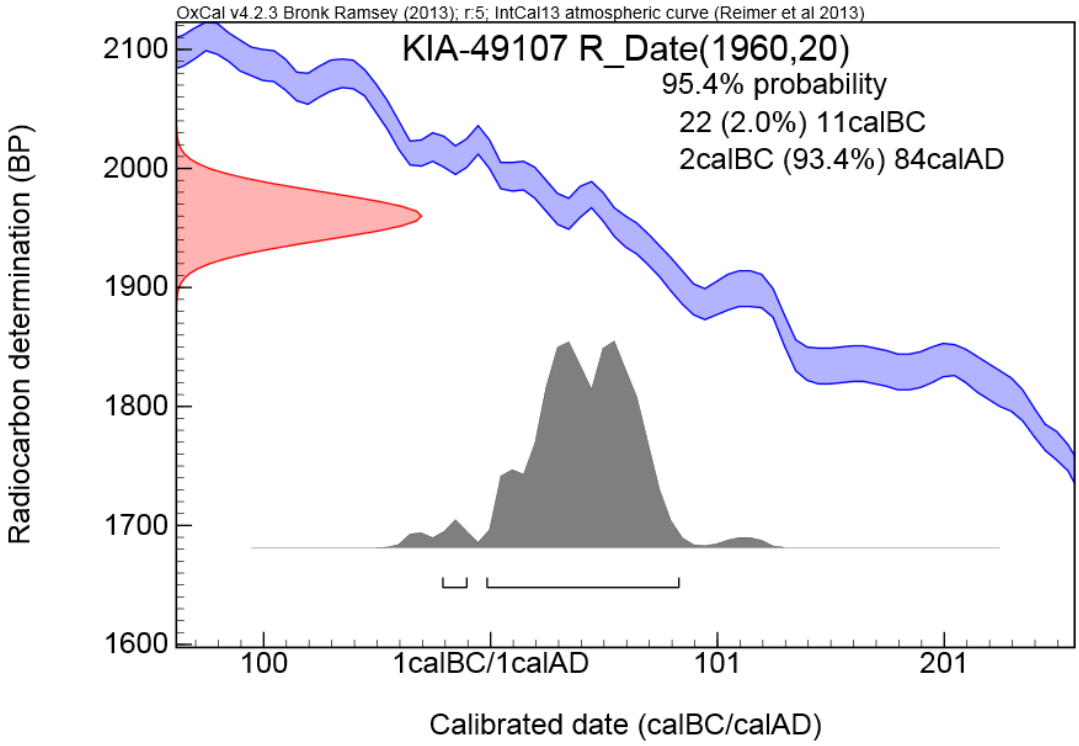
en VI-A-193 lopen bijgevolg naar elkaar toe, wat een verschillende fasering veronderstelt. Een duidelijke toepassing van consequente afstanden is niet af te leiden uit het grondplan. Aangezien deze greppels vrij ondiep ingegraven zijn, vermoeden we dat een (groot?) deel ervan niet meer bewaard is. In zone VI bevinden zich enkele greppels die vrij fragmentair bewaard zijn: contexten VI-A-286, VI-A-289, VI-A-294, VI-A-320, VI-A-321 en VI-A-322. Als we hun verloop kunstmatig door trekken dan lijken ze ook in dit systeem te passen, hoewel dit uiteraard een sterk hypothetisch karakter heeft. Opvallend is de 90 graden bocht van greppel VI-A-289. Dat deze greppels uit verschillende fases stammen, is af te leiden uit een aantal oversnijdingen. Over de vorm en uitgraving van de greppels is doorgaans weinig uitspraak te doen aangezien de meeste slechts ondiep bewaard zijn (0-10/15cm); meestal lijken ze komvormig te zijn. De vulling is vrij homogeen te noemen, het gaat om sterk uitgeloogde, lichtgrijze tot bruinig lichtgrijze zandige leem met meestal weinig inclusies, voornamelijk spikkels houtskool. Binnen deze groep van greppels vallen, ondanks het volledig uithalen van de vulling, bijzonder weinig vondsten te noteren. Contexten IV-A-191 en IV-A-248 leverden enkele fragmentjes grijs gedraaid en grijs handgevormd aardewerk op die niet verder te determineren waren. Context IV-A-477 bevatte twee scherfjes in *terra sigillata* en 12 scherven van een kruik afkomstig uit de streek van Bavay. De scherven behoren tot het mondstuk en de hals van een kruik, de rand zelf is niet bewaard. Vermoedelijk gaat het om een kruik van het type Stuart 112[98], die voornamelijk in de Flavische periode en de eerste helft van de 2de eeuw wordt gedateerd. In context VI-A-286 kwamen enkele scherfjes grijs, handgevormd aardewerk aan het licht waardoor zelfs een datering in de metaaltijden niet volledig uit te sluiten is. Op basis van de vondsten zijn deze greppels dus vermoedelijk algemeen in de Romeinse periode te dateren, met een voorkeur voor het einde van de 1ste eeuw of de eerste helft van de 2de eeuw.

De contexten die in verband staan met structuur VI-A-47 lijken zich voornamelijk in het oostelijk deel van het terrein te concentreren: VI-A-153 en VI-A-297. Het zijn greppels die zich min of meer haaks op de structuur VI-A-47 bevinden. Gezien de oversnijding door een postmiddeleeuws tracé is het verband met structuur VI-A-47 niet geheel duidelijk. Overige greppels die mogelijk in relatie staan met VI-A-47 zijn contexten X-A-1 en X-A-4. Deze bevinden zich ten noorden en parallel aan VI-A-47. Door hun slechte bewaring is hun verband met het mogelijke wegtracé echter niet met zekerheid vast te stellen. Ook hier is over de vorm van de uitgraving weinig te noteren: de greppels zijn ondiep bewaard en lijken een komvormig profiel te vertonen. De vulling is doorgaans bruinig lichtgrijs met weinig spikkels houtskool. Er zijn geen vondsten aangetroffen in de vulling van de greppels. X-A-1 leverde een houtskoolfragment op dat in aanmerking kwam voor een ^{14}C-analyse. Het dateert met 95,4% zekerheid tussen 22 cal BC en 84 cal AD (KIA-49107: 1960±20BP) (Tabel 5).

Overige greppels die vermoedelijk ook tot de Romeinse periode horen, maar vooral door hun fragmentaire bewaring niet duidelijk aan één van de wegtracés kunnen toegeschreven worden zijn: contexten II-A-7, IV-A-166, IV-A-242, IV-A-243, IV-A-650, VI-A-156 en VII-A-11. Greppel II-A-7 kan mogelijk nog in verband staan met IV-A-126; de resultaten uit de proefsleuven wijzen er namelijk op dat deze laatste afbuigt richting het noorden. Contexten IV-A-166 en IV-A-243 vormen samen vermoedelijk een laatste restant van een klein wegtracé ofwel gaat het om een paar karrensporen. Greppel IV-A-242 is slecht bewaard en oostnoordoost-westzuidwest georiënteerd. Het verband met IV-A-166 en IV-A-243 is niet duidelijk. Greppel IV-A-650 lijkt qua oriëntatie mogelijk in relatie te staan met structuur VI-A-47. Hetzelfde valt te zeggen voor VII-A-11 in het noordelijk deel van het terrein; aan de hand van het proefsleuvenplan is het verloop van deze greppel verder oostwaarts te volgen. Context VI-A-156 bevindt zich vlakbij structuur VI-A-47 en is oversneden door VI-A-153. Deze greppel maakt een bocht van 90 graden naar het zuidwesten maar is niet verder te volgen in het vlak. Op basis van de vulling lijken deze greppels aan te sluiten bij de eerder vermelde Romeinse greppels. Hun vulling bestaat uit lichtbruine tot

[98] Stuart 1963.

lichtgrijze zandige, uitgeloogde leem die sporadisch enkele spikkels houtskool bevat. Vondsten waren nagenoeg afwezig: enkele scherfjes grijs gedraaid en handgemaakt aardewerk uit II-A-7, en één scherfje reducerend gebakken, gedraaid aardewerk in zogenaamde *Lowlandsware*.

Tabel 5: 14C-dateringen van één van de Romeinse perceleringsgreppels

3.2.4.6 Analyse van de historiek van de Romeinse occupatie

De Romeinse periode in Ronse-De Stadstuin is te plaatsen in de 1ste eeuw n. Chr. tot en met de 3de eeuw n. Chr. en onder te verdelen in verschillende fases. Het volledige terrein wordt in gebruik genomen, waarbij ook een duidelijke functionele opsplitsing opvalt.

De oudste sporen situeren zich in het zuidelijke deel van het terrein (zone IV), met name enkele grote uitgravingen die we interpreteren als leemwinningskuilen. Het zijn omvangrijke, langwerpige sporen die steeds een noordoost-zuidwest oriëntatie hebben. De uitgraving is soms vrij geleidelijk afhellend, terwijl de bodem doorgaans vrij onregelmatig is. De vulling van de kuilen is zeer moeilijk leesbaar en moeilijk te onderscheiden van de 'moederbodem'. De profielen getuigen van een opvulling in verschillende fases. Grote pakketten uitgeloogde, zandige leem zijn vaak afgewisseld met enkele humeuze inspoelingslaagjes. Vondsten in de vulling zijn quasi afwezig en zeer fragmentair. Het aardewerk bestaat voornamelijk uit enkele scherfjes handgemaakt aardewerk dat qua techniek aansluit bij de late ijzertijd. De demping van deze kuilen is vermoedelijk in de 1ste eeuw n. Chr. te plaatsen hoewel de 1ste eeuw v. Chr. ook niet uit te sluiten is. Opvallend is de concentratie van deze sporen op een vrij beperkte oppervlakte, en nog opmerkelijker is de aanwezigheid van enkele gelijkaardige kuilen gedateerd op de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen in dezelfde zone. De oriëntatie van de kuilen klopt wel met die van de overige Romeinse sporen op het terrein; ze lijken in het zuiden 'afgebakend' te zijn door greppel IV-A-477, maar op basis van de schamele vondsten kunnen we geen gelijktijdigheid veronderstellen. Het is niet uit te sluiten dat deze kuilen deel uitmaken van een complex dat zich meer naar het zuiden buiten de opgraving bevindt.

In het noordwestelijke, laagst gelegen deel van het terrein kwamen een aantal nederzettingssporen aan het licht die te interpreteren zijn als de zuidoostelijke hoek van een *enclosure*. Een gracht die een hoek maakt van 90 à 105 graden bakent een nederzettingszone af. De herhaaldelijke uitgraving van deze gracht duidt op een zekere fasering, waarbij in enkele fases vermoedelijk een wegtracé aansluit op de *enclosure*. Waarschijnlijk is deze zone in het verleden reeds ten dele afgegraven, dit was reeds merkbaar bij het vooronderzoek[99]. Bij het vlakdekkend onderzoek was dit duidelijk vast te stellen aangezien de sporen in het laagst gelegen deel – de uiterste noordwestelijke hoek – beter bewaard waren dan in de iets hoger gelegen delen. In zuidoostelijke richting bleken de sporen steeds slechter bewaard. De oudste fase van deze nederzettingssporen wordt gevormd door een gebouwplattegrond met een kruisvormige palenconfiguratie (structuur I-A-13; Fig. 51: fase 1). Dit gebouw heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie, wat aansluit bij de latere fases van de *enclosure*. De relatie is echter minder duidelijk, het gebouw ligt namelijk buiten de afgebakende zone en wordt ook oversneden door de latere fases van de afbakening. Bijhorende greppels rond het gebouw zijn niet aangetroffen. Het is echter niet ondenkbaar dat deze verdwenen zijn door de slechtere bewaring en de recente verstoring van het terrein. De oriëntatie van de structuur lijkt alleszins te wijzen op het bestaan van een zekere percelering aangezien deze min of meer dezelfde is als bij de latere fases. Dergelijke gebouwen worden in zandig-Vlaanderen in de Flavische periode tot het midden van de 2de eeuw gedateerd. Op basis van de ^{14}C-analyses kunnen we het exemplaar van De Stadstuin in de pre-Flavische, ten laatste in de vroeg-Flavische periode plaatsen.

In een volgende fase is de voornoemde *enclosure* duidelijk te herkennen in het vlak. Het verband tussen de verschillende fases van de *enclosure* en de sporen binnen de afgebakende zone was niet gemakkelijk te maken. De slechte bewaring van sommige greppels en de gedeeltelijke vergravingen door latere fases verhindert een strikte fasering. Een eerste grote fase van de *enclosure*, met verschillende subfases, is

[99] Pede *et al.* 2011, 14.

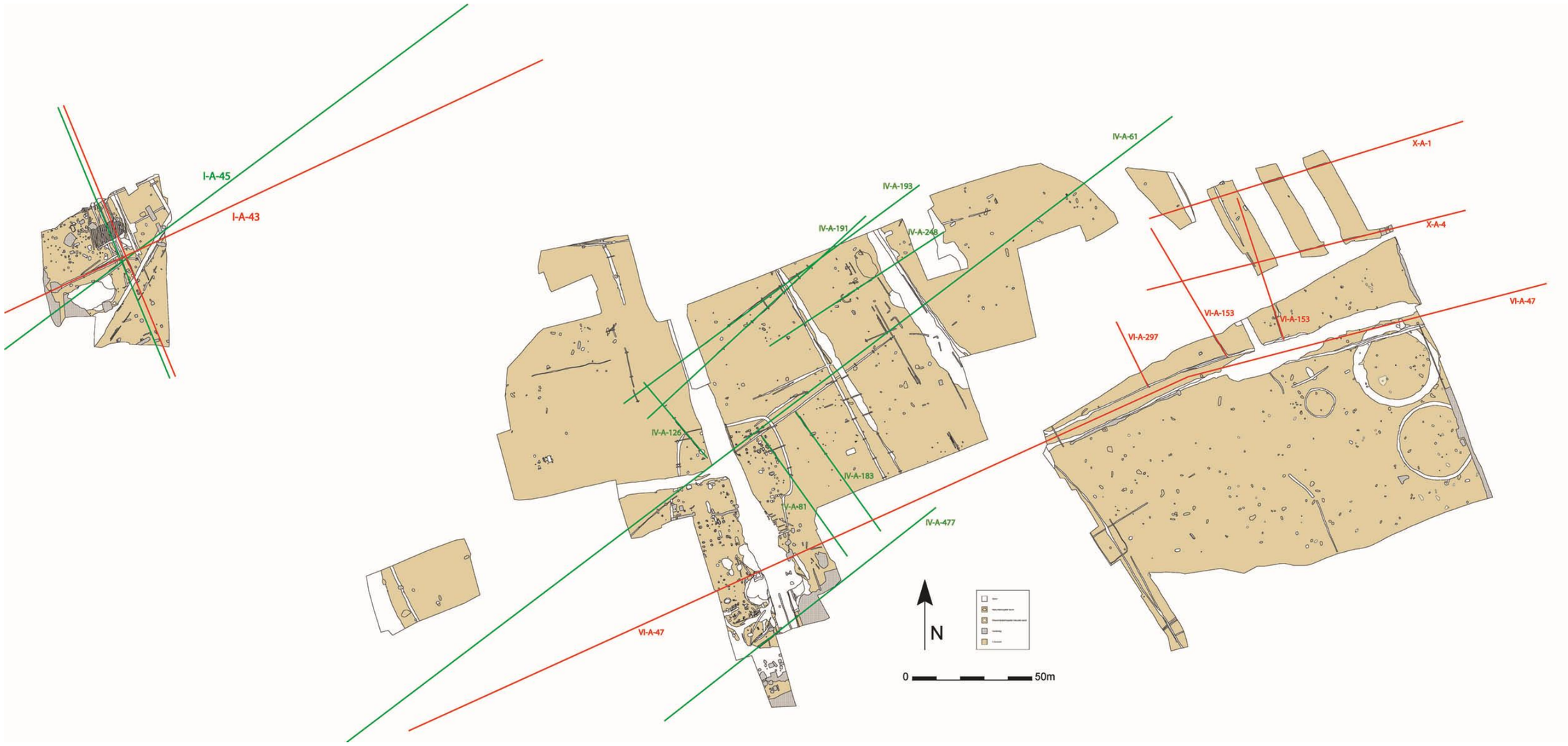

Fig. 82: overzicht van de belangrijkste Romeinse greppels en hun verder hypothetisch verloop

gevormd door de greppels: contexten I-A-4, I-A-45, I-A-47, I-A-48, I-A-49 en I-A-55 (Fig. 51: fase 2). Deze greppels maken centraal in het vlak telkens een hoek van ongeveer 95 à 100 graden . Fase 2 heeft vier subfases die telkens een uitgraving van ongeveer hetzelfde tracé voorstellen. Hierbij hoort mogelijk een palencluster (structuur I-A-90). De opbouw vertoont enkele onregelmatigheden wat een interpretatie als gebouw niet eenvoudig maakt en eerder hypothetisch is (cf. supra). Mogelijk bevinden zich hier twee of meer structuren 'door elkaar'. Op de westelijke zijde van de *enclosure* sluit een vermoedelijk wegtracé aan (context I-A-4). De datering van deze fase, met de bijhorende subfases, is voornamelijk op de vondsten uit de greppels, en lijkt mogelijk een ruime periode van (het einde van?) de 1ste eeuw tot het begin van de 3de eeuw te overspannen.

In een volgende fase wordt de hoek van de *enclosure* ongeveer 10m naar het noorden verschoven (Fig. 51: fase 3). Daar bevindt zich de greppel I-A-73, die een hoek maakt van 90 graden. Opvallend is de grote hoeveelheid puin in de vulling van de greppel: zeer veel fragmenten van dakpannen en brokken ijzerzandsteen vallen te noteren. Ging deze fase samen met een steenbouw binnen de *enclosure*? Context I-A-73 lijkt op zichzelf te staan; er zijn geen sporen, noch een wegtracé duidelijk in verband te brengen met deze greppel. Deze fase is qua datering enkel ten opzichte van de overige fases dateren. Vermoedelijk is een datering in de 2de eeuw hier op zijn plaats, mogelijk eerder de tweede helft.

In een laatste grote fase van deze nederzetting verschuift de zuidoostelijke hoek opnieuw ongeveer 10m naar het zuiden (Fig. 51: fase 4). Greppel I-A-45 vormt er een rechte hoek terwijl een aftakking verder loopt naar het zuidoosten. Ongeveer 5,7m naar het oosten bevindt zich een gelijkaardige greppel, context I-A-23. Vermoedelijk hebben we hier opnieuw te maken met de afwateringsgreppels van een wegtracé. Binnen deze fase van de *enclosure* ligt tegen de noordelijke sleufwand een opvallende palenrij die zich haaks op greppel I-A-43 bevindt. De interpretatie van deze rij is niet geheel duidelijk. Het westelijke deel van de rij bestaat uit kleine paaltjes die aan de oostelijke zijde eindigen in een aantal zeer zware palen. Toekomstig onderzoek op naburige percelen zal moeten uitwijzen wat de aard van deze structuur is. Mogelijk gaat het om een palissade die verbonden is aan een torenconstructie. Anderzijds is het niet uit te sluiten dat de twee zware palen deel uitmaken van een gebouw, dat zich verder naar het noorden uitstrekt en waar aan de westelijke zijde een palissade op aansluit, die misschien te interpreteren is als een interne opdeling binnen de *enclosure*. Net ten zuiden van de nederzetting, buiten de *enclosure*, bevindt zich een poel. Deze fase is vrij goed te dateren in de periode van 150 tot en met 225/250 n. Chr.

De datering van de verschillende fases is problematisch. We beschikken over weinig materiaal op basis waarvan we een datering kunnen bepalen. De eerste drie fases leverden te weinig materiaal op voor een precieze datering; algemeen kunnen we stellen dat de vondsten verwijzen naar de 2de en 3de eeuw, hoewel het einde van de 1ste eeuw niet kan uitgesloten worden. De contexten uit de laatste fase laten zich nauwkeuriger dateren, namelijk de tweede helft van de 2de eeuw en de eerste helft van de 3de eeuw. Dit vormt bijgevolg een *terminus ante quem* voor de eerdere fases.

Ook het hoger gelegen deel van het terrein (zone II-XI), meer naar het oosten, wordt in de Romeinse periode in gebruik genomen. De afstand tussen zone I en de andere opgravingsvlakken bedraagt bijna 200m. Het vooronderzoek toonde aan dat de strook tussen opgravingszone I en III sterk vergraven was, voornamelijk in de postmiddeleeuwse en (sub)recente periodes. Deze vaststelling, samen met de lagere densiteit aan sporen, heeft ervoor gezorgd dat dit gedeelte niet is weerhouden voor het vlakdekkend onderzoek. Toch waren in de proefsleuven enkele sporen vast te stellen die vermoedelijk tot de Romeinse periode terug te voeren zijn. In zone II tot XI kwam duidelijk een Romeinse percelering van het terrein naar voor. Deze lijkt qua oriëntatie in twee systemen uiteen te vallen, die mogelijk telkens op een wegtracé gebaseerd zijn. Structuur IV-A-61 (met de bijhorende haakse en parallelle greppels) heeft een noordoost-

zuidwest oriëntatie, terwijl structuur VI-A-47 (met de bijhorende haakse en parallelle greppels) een oostnoordoost-westzuidwest oriëntatie heeft. Of deze verschillende systemen een chronologische of een ruimtelijke evolutie (of beide) voorstellen is niet duidelijk. De slechte bewaring van de greppels en het gebrek aan vondsten laten niet toe om verregaande conclusies te maken. De weinige vondsten uit de greppels lijken erop te wijzen dat het systeem rond IV-A-61 mogelijk ouder is dan het systeem rond VI-A-47. Ondanks de fragiele basisgegevens willen we toch een werkhypothese naar voor schuiven. In de Romeinse nederzettingszone in de noordoostelijke hoek van het terrein vormt de *enclosure* in fase 2 (met bijhorende subfases) een hoek van 95 tot 105 graden. Als we de oriëntatie van de zuidelijke zijde van de *enclosure* doortrekken, blijkt die overeen te komen met het systeem rond structuur IV-A-61 (Fig. 82). Op stratigrafische basis is deze eerste fase (fase 2) van de *enclosure* in de 1ste of de 2de eeuw te situeren. Dit wordt niet tegengesproken door het (weinige) materiaal uit het systeem rond IV-A-61. De afbakenende greppels van de twee volgende grote fases (fase 3 en 4) van de nederzetting hebben een lichtjes andere oriëntatie van, deze vormt nu een rechte hoek (Fig. 82). Als we ook deze oriëntatie doortrekken dan lijkt deze overeen te stemmen met structuur VI-A-47. De datering van de laatste fases van de *enclosure* situeert zich in de 2de en 3de eeuw, met een voorkeur voor de tweede helft van de 2de eeuw en de eerste helft van de 3de eeuw. De datering van VI-A-47 sluit hier mogelijk bij aan. Enkel de datering van X-A-1 spreekt dit enigszins tegen maar de relatie met structuur VI-A-47 is dan ook zeer hypothetisch. De schaarse vondsten in de greppels van zone II tot XI, in tegenstelling tot de greppels in de nederzettingszone wijzen erop dat we effectief te maken hebben met *off site* fenomenen die te interpreteren zijn als indelingen van het terrein rondom de lager gelegen nederzetting. Een opvallende vaststelling is dat het greppelsysteem dat geënt is op structuur IV-A-61 zich voornamelijk in het centrale deel van het terrein (Fig. 82: groene gedeelte) bevindt, terwijl het greppelsysteem rond structuur VI-A-47 eerder in de oostelijke zone (Fig. 82: rode gedeelte) te situeren is. Mogelijk weerspiegelt dit een chronologische en ruimtelijke evolutie waarbij men vanuit de nederzetting steeds verdere en hoger gelegen delen van het terrein in gebruik nam.

Tussen deze greppelsystemen bevinden zich 20 graven. Ze zijn gelegen op de westelijke flank van de heuvel die afhelt naar de nederzetting Het gaat om crematiegraven van het type brandrestengraf. Twee exemplaren waren waarschijnlijk bovengronds gemarkeerd door een klein grafmonument, een zogenaamd dodenhuisje. De opbouw van de grafkuilen is steeds dezelfde: onderaan de kuil bevindt zich een houtskoollaag die de resten van de brandstapel bevat, met daarboven een pakket nagezakte/verspitte 'moederbodem'. De bewaring van de graven varieert sterk. Bij sommige graven is enkel een fragment van de houtskoollaag bewaard. Andere exemplaren zijn dan weer 40-50cm diep, waarbij we er mogen van uitgaan dat het grootste deel van de houtskoollaag is bewaard. De vulling is telkens volledig bemonsterd als zeefstaal en uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm. Het vondstenrepertorium dat aangetroffen is in de graven is vrij beperkt en homogeen. Aardewerk vormt de belangrijkste vondstencategorie: een regelmatig weerkerende vorm is een beker van het type Stuart 201 in reducerend gebakken, gedraaid aardewerk. Het gaat om imitaties van gelijkaardig types in Belgische waar (DeruP41-53). Deze exemplaren waren steeds op de zij of omgekeerd gedeponeerd – voor zover ze volledig aanwezig waren. Andere vormen in aardewerk kwamen slechts sporadisch voor. De metalen vondsten zijn gedomineerd door spijkers, voornamelijk constructie- en schoenspijkers. De constructiespijkers zijn vermoedelijk afkomstig van het hout dat op de brandstapel is gebruikt, mogelijk gerecupereerd hout. In drie gevallen is een munt meegegeven in het graf. Opvallend is dat alle vondsten verbrand zijn, wat erop wijst dat ze meegegaan zijn op de brandstapel en niet na de crematie zijn bijgezet in het graf. De graad van verbranding varieert soms, hetgeen suggereert dat bepaalde vondsten in het vuur lagen terwijl andere zich aan de rand van de brandstapel bevonden. De vondsten zijn grotendeels uit de houtskoollaag afkomstig, hoewel occasioneel enkele *archaologicae* aan het licht kwamen in de nazakkingslaag. Een eventuele nis werd slechts in één geval vastgesteld, maar de slechte bewaring van het graf laat niet toe om dit met zekerheid te stellen. De hoeveelheden gecremeerde beenderresten verschillen sterk van graf tot graf. Het gewicht varieert van 1 tot 1181 gram, terwijl de totale hoeveelheid bot van een normaal gebouwd, volwassen persoon na een

crematie ongeveer 1500-2500 gram bedraagt[100]. Hoewel dit in sommige gevallen te maken heeft met een slechtere bewaring, mogen we toch stellen dat er een sterke selectie en/of manipulatie gebeurde van het botmateriaal dat is meegegeven in het graf. Ook bij de goed bewaarde graven was er soms slechts een paar tiental gram verbrand bot aanwezig.

Het fysisch antropologisch onderzoek bevestigde voorgaande vaststellingen[101]. De hoeveelheden van het botmateriaal variëren sterk van graf tot graf, hoewel de meeste graven onder de 100gr grens vallen. In sommige gevallen was er zelfs geen uitsluitsel of het bot menselijk of dierlijk. De goed determineerbare contexten wijzen er echter op dat dierlijk bot slechts heel beperkt aanwezig is. In geen enkel geval zijn resten van meer dan één menselijk individu aangetroffen. De fragmentatie van het botmateriaal is hoog in alle graven wat op een sterke manipulatie wijst. Het zorgde ook voor een lage determinatiegraad van de aanwezige stukken. Het grootste deel is 'oud-wit' met specifieke scheurpatronen die wijzen op temperaturen van 800 graden of hoger. Dit betekent dat de crematie 'goed' werd doorgevoerd. Ook de aanwezigheid van crematieslakken wijst in deze richting. Het weinige botmateriaal biedt ook weinig gegevens omtrent demografische kenmerken. In geen enkel graf kon het geslacht van de overledene bepaald worden. Slechts in een aantal gevallen was de leeftijd bij benadering vast te stellen. Het gaat niet om echt jonge individuen maar eerder volwassen personen (>15/18 jaar).

Op basis van de vondsten loopt de datering van de graven van de 1ste eeuw tot de 3de eeuw n. Chr. Voor veel graven is geen fijne datering mogelijk. Zoals hierboven reeds vermeld, is het vondstenrepertorium vrij beperkt. De afwezigheid van vaatwerk in fijne waar is opvallend, net als de sterke aanwezigheid van kleine bekers in reducerend gebakken aardewerk. Het gaat om een type dat gedurende grote delen van de Romeinse periodes in gebruik is hoewel het vooral voorkomt in de tweede helft van de 2de eeuw en de eerste helft van de 3de eeuw n. Chr. Dit is reeds meermaals vastgesteld in Romeinse begraafplaatsen uit deze periode in Zuid-Oost-Vlaanderen[102]. Het is dus aannemelijk dat een groot aantal graven op De Stadstuin aan deze periode toe te wijzen is. Enkele ^{14}C-analyses wijzen er echter op dat ook met oudere graven (1ste eeuw n. Chr.) rekening dient gehouden te worden. Op deze manier weerspiegelen de graven de situatie van de nederzetting in zone I: een occupatie die start in de 1ste eeuw maar waarbij de nadruk op de 2de eeuw en het begin van de 3de eeuw ligt.

De oriëntatie van de graven is voornamelijk noordnoordwest-zuidzuidoost of oostnoordoost-westzuidwest. Mogelijk is dit gebaseerd op de greppelsystemen die het terrein doorkruisen. Zoals we net besproken hebben, lijkt er een chronologisch en ruimtelijk verband te bestaan tussen de nederzetting in de noordwestelijke hoek en de greppelsystemen op de hogere delen van het terrein. De fragiele basis van de dateringen van de greppels en de graven bieden echter onvoldoende houvast om hier verregaande conclusies aan te koppelen. In hoeverre men in de Romeinse periode rekening heeft gehouden met de grafheuvels in zone VI die op dat moment misschien nog zichtbaar waren is niet duidelijk. Structuur VI-A-47 oversnijdt duidelijk de gracht van de kringgreppel VI-A-55. Alles lijkt erop te wijzen dat deze gracht al gedempt was, maar dat sluit niet uit dat het heuvellichaam zelf nog (gedeeltelijk) bewaard was in het Romeinse landschap. Het is alleszins duidelijk dat er geen Romeinse graven aanwezig zijn in de zone van de prehistorische kringgreppels (Fig. 83).

[100] Er is slechts één graf dat in de buurt komt: VII-A-1 (cf. supra).

[101] Lemmers 2012.

[102] Verbrugge *et al.* 2012; dit is ook het geval in de graven van Lede-Kleine Kouterrede (rapport in voorbereiding).

3.2.4.7 Vergelijkingsmateriaal in een regionaal kader

De Romeinse sporen op De Stadstuin waren voor de aanvang van het onderzoek niet gekend. Verwonderlijk zijn deze Romeinse vondsten echter niet te noemen. Vlakbij het terrein, in het centrum van Ronse, kwamen reeds sporen uit de Romeinse periode aan het licht, voornamelijk in de omgeving van de Sint-Hermeskerk (cf. supra). Wat De Stadstuin betreft, trekt vooral de nederzetting op het laagst gelegen deel in de noordwestelijke hoek de aandacht. Deze sporen bevinden zich in vogelvlucht slechts 300 à 400m van de hiervoor vermelde Romeinse vondsten in het centrum van Ronse. Het is tevens duidelijk dat de site op De Stadstuin zich verder uitstrekt in die richting. Of er een direct verband bestaat tussen beide sites is op basis van de huidige stand van het onderzoek niet duidelijk.

Wat we wel kunnen stellen, is dat we op De Stadstuin te maken hebben met de zuidoostelijke hoek van een nederzetting die afgebakend is door een gracht/greppel (*enclosure)* waar vermoedelijk een wegtracé op aansluit. Omgrachte nederzettingen of *enclosures* zijn zeker geen uitzondering in de Gallo-Romeinse archeologie. Het is zelfs de meest voorkomende vorm van landelijk nederzettingssysteem in zandig Vlaanderen[103]. Een afbakening creëert een bewuste opdeling tussen 'binnen' en 'buiten' de nederzetting. Hoe die opdeling te interpreteren is, hangt af van het type site zelf: verdediging, statussymbool, religieuze functie, puur functioneel, enz… In welke categorie we de site van De Stadstuin kunnen onderbrengen, is uiteraard nog een open vraag, aangezien we met vrij beperkte gegevens werken. Wat opvalt in Ronse, is de vrij planmatige aanleg van het geheel. Over de verschillende fases heen lijkt steeds een vrij gelijkaardige lay-out terug te keren: een greppel die een nederzettingszone afbakent, waarbij een aantal (gebouw)structuren te herkennen zijn. Deze structuren werden in hout en leem opgetrokken; sporen van een steenbouw waren niet aanwezig, hoewel één greppel (context I-A-73) quasi volledig gevuld was met bouwpuin. De bouwtraditie lijkt dus aan te sluiten bij wat men in zandig Vlaanderen als 'inheems' beschouwt.

Vooral de aanwezigheid van een wegtracé dat aansluit op het grachtensysteem van de *enclosure* is een bepalende factor. In het zandig deel van Vlaanderen zijn er reeds dergelijke sites aan het licht gekomen; we vermelden hier Evergem-Kluizendok[104], Sint-Gillis-Waas-Kluizenmolen[105] en Knesselare-Kouter zone I[106]. Op elk van deze sites is een inheems-Romeinse boerderij aangetroffen, afgebakend door één of meerdere greppels die aansloten op een wegtracé. Het gaat telkens om vrij eenvoudige systemen, hoewel de nederzetting van Knesselare-Kouter een duidelijke fasering vertoonde waarbij de oriëntatie op de bijhorende weg behouden bleef. Toch lijkt de situatie in De Stadstuin minder rudimentair te zijn. Ook te Velzeke-Kwakkel bevindt zich een *enclosure* die aansluit op een wegtracé[107]. De opgravers interpreteren deze site als een Romeinse baanpost. Hoewel de aansluiting op de weg niet duidelijk is, lijkt het geheel vrij goed georganiseerd te zijn. Het is dan ook een site die van overheidswege is opgetrokken. Als we naar de ruimere regio kijken dan zijn landelijke *enclosures* die aansluiten op een wegtracé ook goed gekend in het noorden van Frankrijk[108]. Daar worden de sites voornamelijk als officiële sites (*mutatio*, *mansio*, …), villa's of eenvoudige landelijke nederzettingen geïnterpreteerd. Of we op De Stadstuin te maken hebben met een inheemse boerderij, een villadomein, een officiële site,… zal pas duidelijk worden bij toekomstig onderzoek. Een interpretatie als deze of gene site zal altijd gepaard gaan met een vraagteken omwille van de beperkte set aan gegevens.

---

[103] De Clercq 2009, 220.

[104] Laloo *et al.* 2008.

[105] Vermeulen *et al.* 1998.

[106] De Clercq, Hoorne & Vanhee 2008.

[107] Deschieter & De Mulder 2005.

[108] Quérel 2008.

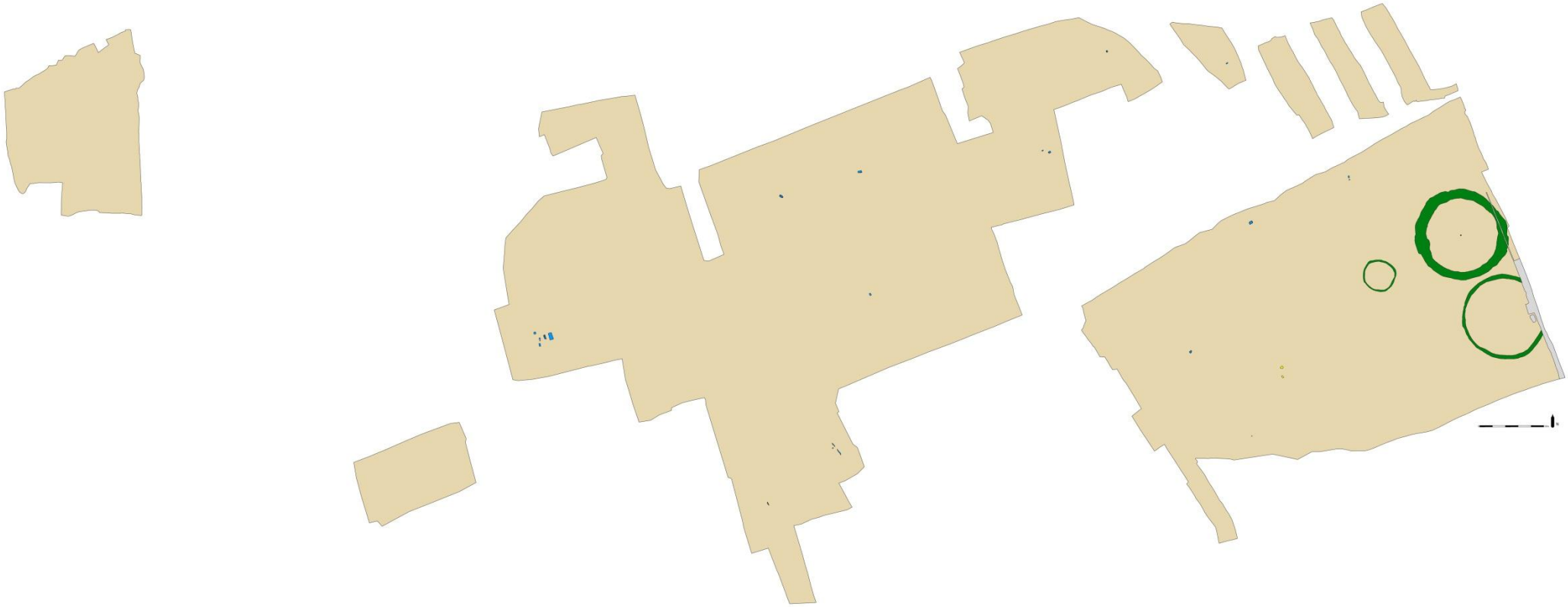

Fig. 83: verschillende fases van het gebruik van het terrein als begraafplaats
(groen: finaal neolithicum tot midden bronstijd; geel: late ijzertijd/vroeg Romeins?; blauw: Romeins)

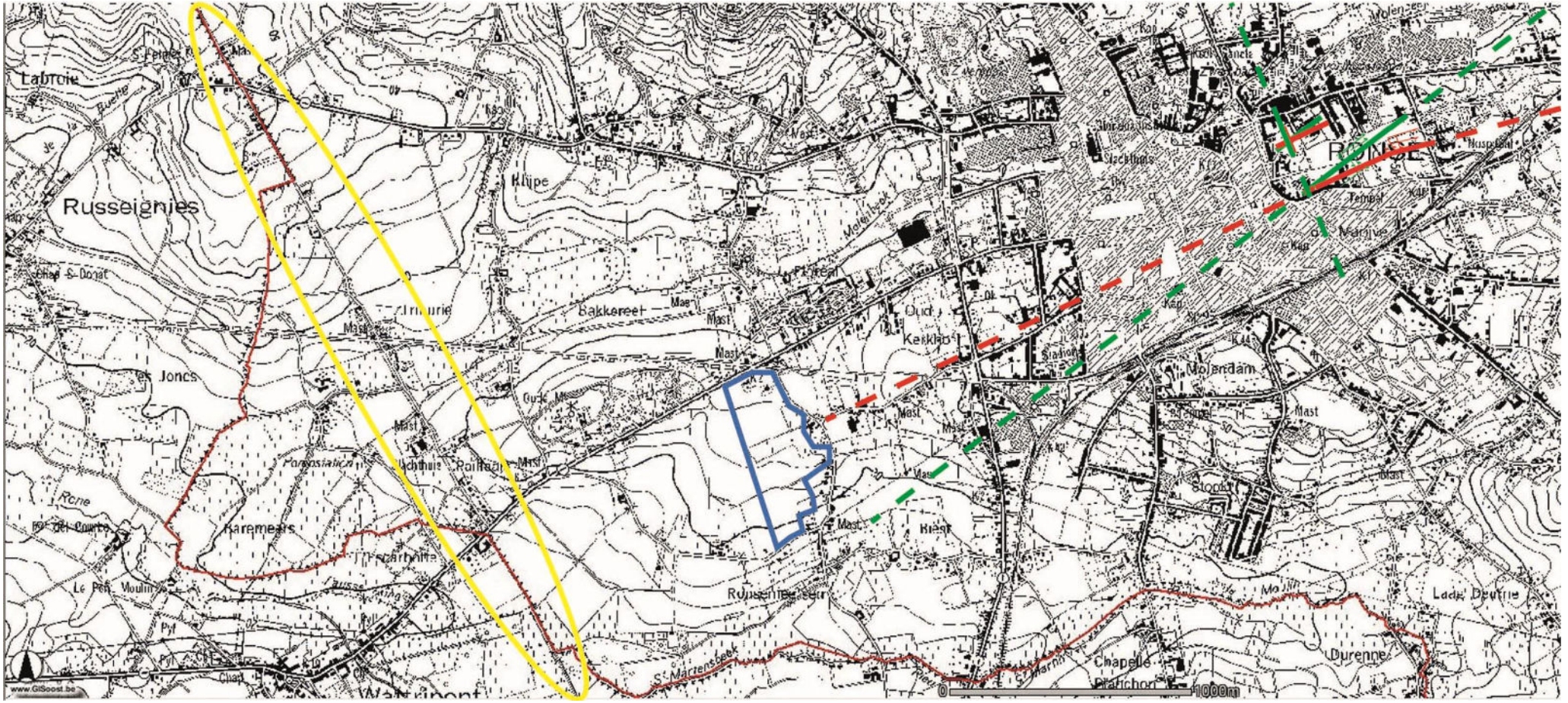

Fig. 84: topografische kaart met aanduiding van de belangrijkste Romeinse assen op De Stadstuin hypothetisch doorgetrokken (rood en groen), het onderzoeksgebied Ronse-Pontstraat West (blauw) en de weg Kerkhove-Blicquy (geel)

Ook verderop het terrein bevinden zich sporen uit de Romeinse periode, voornamelijk greppels, grachten en graven. De greppels en grachten lijken deel uit te maken van twee systemen die mogelijk een chronologische en/of ruimtelijke evolutie vormen. Beide systemen zijn gebaseerd op twee veronderstelde wegtracés. Deze zijn voornamelijk noordoost-zuidwest en oostnoordoost-westzuidwest georiënteerd. Als we ze beide hypothetisch doortrekken, zouden deze in westelijke richting uitmonden op de weg Kerkhove-Blicquy[109]. Wat de weg VI-A-47 betreft, kunnen we zelfs stellen dat het hypothetisch tracé het projectgebied aan de Pontstraat West kruist (Fig. 84)[110]. Zowel de greppels als de graven dateren uit de periode die loopt van het einde van de 1ste eeuw tot de 3de eeuw n. Chr. Deze datering én het feit dat er zich geen andere Romeinse sporen op dit deel van het terrein bevinden, doen vermoeden dat deze zone bewust is ingericht als begraafplaats, waarbij twee mogelijke wegtracés met elk hun bijhorend greppelsysteem fungeerden als structurerend element. Onze voorlopige werkhypothese, dat de inrichting van dit landschap als begraafplaats gebeurde vanuit de nederzetting in de noordwestelijke hoek, sluit aan bij het Romeins gebruik om de doden te begraven buiten de nederzettingen. Vergelijkingsmateriaal voor de relatie tussen Romeinse nederzettingen en begraafplaatsen zijn echter nauwelijks voorhanden[111]. Graven in de buurt van eenvoudige wegen komen echter wel vrij regelmatig aan de oppervlakte.

De laatste jaren is tevens de discussie ontstaan in welke zin we deze begraafplaatsen moeten interpreteren. Door de schaalvergroting van het archeologisch onderzoek is duidelijk geworden dat de overledenen niet alleen bijgezet werden in een strak georganiseerd grafveld, maar dat dit ook schijnbaar op geïsoleerde plaatsen (grafveld) in het landschap gebeurde. De stand van het onderzoek laat echter niet altijd toe om te spreken van een grafveld of zogenaamd verspreide veldgraven. Daarom moet er zeker voldoende aandacht besteed worden aan de Romeinse graven, en dit vooral bij een evaluatie van het vooronderzoek. Net als in Ronse, heeft het onderzoek in Vlaanderen al talrijke zogenaamde geïsoleerde graven of *low density* begraafplaatsen aan het licht gebracht die dikwijls als 'veldgraf' of geïsoleerde clusters worden geïnterpreteerd. Via proefsleuven zijn deze graven zeer moeilijk op te sporen waar soms een dosis 'geluk' komt bij kijken. Het gevaar is reëel dat we op deze manier in een vicieuze cirkel terecht komen waarbij een geïsoleerd graf als een veldgraf gezien wordt. Als we Ronse – De Stadstuin als voorbeeld nemen dan waren 16 graven reeds gekend uit het proefsleuvenonderzoek waarbij ongeveer 12-15% van het terrein is afgegraven door middel van proefsleuven en kijkvensters. Tijdens het vlakdekkend onderzoek is bijna 40% van het terrein bijkomend afgegraven, hierbij zijn slechts vier (!) extra graven aan het licht gekomen. Het is uiteraard niet uit te sluiten dat verschillende graven reeds verdwenen zijn door een combinatie van een ondiepe inplanting en erosie of verstoord zijn door uitgravingen uit jongere periodes. De grootschaligheid van het onderzoek op De Stadstuin lijkt er echter op te wijzen dat, achter wat aanvankelijk geïnterpreteerd is als een aantal verspreide veldgraven en/of clusters, toch een zekere organisatie schuil gaat vanuit een bijhorende nederzetting.

Het voorkomen van Romeinse graven in de buurt van oudere (prehistorische) grafmonumenten is een gegeven dat de laatste jaren steeds vaker is vastgesteld. Vlakbij de top, op de locatie van de bronstijdgrafcirkels, zijn echter geen Romeinse graven aangetroffen. Dit doet vermoeden dat de heuvels van deze grafmonumenten nog zichtbaar waren en men hiermee rekening heeft gehouden. Eén Romeins wegtracé doorsnijdt weliswaar de gracht van de grootste grafcirkel, maar dat sluit niet uit dat de heuvel nog (gedeeltelijk) zichtbaar was in het landschap. Gelijkaardige voorbeelden van jongere graven rondom voornamelijk bronstijdmonumenten zijn legio. We vermelden hier Ursel-Rozestraat waar net zoals te

[109] Vermeulen 1992, 156.

[110] Het onderzoek te Pont West leverde inderdaad een wegtracé uit de Romeinse periode op. Verder onderzoek zal moeten tonen of er een verband te leggen is tussen de vondsten van De Stadstuin en Pont West.

[111] http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/romeinse_tijd/bronnen/archeologisch/begraving

Ronse een aantal crematiegraven uit de late ijzertijd en de Romeinse periode in de buurt van een bronstijdgrafmonument gelegen zijn[112].

De graven zelf zijn allemaal van het type brandrestengraf[113], het meest voorkomende Romeins graftype in onze streken. De graven hebben steeds dezelfde opbouw, hoewel de vorm en de afmetingen soms sterk variëren. Enkel context VI-A-143 lijkt mogelijk een urnegraf te zijn, hoewel dit door de slechte bewaring niet geheel duidelijk is. Mogelijk gaat het om een nis bij het graf VI-A-120. Nissen lijken, in tegenstelling tot zandig Vlaanderen, minder voor te komen in de zuidelijke (zand)leemstreek, hoewel bij recent onderzoek in Erembodegem toch een nis bij een brandrestengraf is aangetroffen[114]. Opvallend is de beperkte hoeveelheid gecremeerd bot aangetroffen in de vulling van de grafkuil, wat wijst op een soms sterke selectie. Ook dit is een fenomeen dat vaak wordt vastgesteld bij Romeinse graven in het algemeen[115].

[112] Bourgeois *et al.* 1989, 41-48.

[113] Van Doorselaar 1967.

[114] Verbrugge *et al.* 2012, 159-161.

[115] http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/romeinse_tijd/bronnen/archeologisch/begraving

3.2.4.8 Synthese

Wat de Romeinse periode betreft, kunnen we stellen dat nagenoeg het volledige terrein van De Stadstuin in gebruik is genomen. Deze occupatie valt uiteen in enkele functionele en deels ook chronologische, van elkaar te scheiden delen. Gezien de grootschaligheid van het vlakdekkend onderzoek, waarbij grote delen van het vlak aaneensluitend zijn afgegraven, kregen we een goed zicht op dit Romeinse landschap.

In het zuidelijke deel van het terrein situeren zich enkele kuilen die vermoedelijk te interpreteren zijn als uitgravingen in functie van leemontginning. Het gaat om zeer omvangrijke sporen die schijnbaar vrij snel weer gedempt werden. Een opvallende vaststelling was de intentionele, gedeeltelijke heruitgraving tijdens de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen (cf. infra). Waarschijnlijk waren de Romeinse kuilen nog als lichte depressies zichtbaar. Het weinige vondstenmateriaal uit deze kuilen verwijst naar de 1ste eeuw v. Chr. tot de 1ste eeuw n. Chr. De relatie met de overige Romeinse sporen is niet duidelijk. Behoren deze kuilen tot een Romeinse nederzetting buiten de terreinen van De Stadstuin? Deze zone lijkt in een latere fase alleszins tot de begraafplaats te horen.

De noordwestelijke hoek van De Stadstuin, het laagst gelegen deel, bevatte de zuidwestelijke hoek van een *enclosure* die in verschillende fases van de 1ste eeuw tot de 3de eeuw n. Chr. in gebruik was. Gedurende deze fases behoudt de nederzetting grotendeels dezelfde structuur. Enkel de oudste fase (fase 1) stelt enkele problemen qua opbouw, dit heeft mogelijk te maken met de afgraving van enkele percelen in een (sub)recent verleden. In een volgende grote fase (fase 2) is er steeds een gracht/greppel aanwezig die aanvankelijk een hoek maakt van 95-105 graden en waarbinnen tal van (paal)kuilen vast te stellen zijn, waaronder een (mogelijk) gebouw. Gedurende enkele subfases sluit een wegtracé aan op de *enclosure* dat verder doorloopt naar het zuiden. In de twee volgende grote fases (fase 3 en 4) krijgt de nederzetting een iets andere oriëntatie waarbij de afbakende greppel/gracht steeds een hoek van 90 graden maakt. Bij de laatste fase horen opnieuw verschillende (paal)kuilen waarin tegen de noordelijke sleufwand een duidelijke lineaire structuur te herkennen is. Gelijktijdig hiermee sluit een wegtracé aan op de *enclosure* dat zich grotendeels op dezelfde plaats bevindt als het tracé uit fase 2. Het algemene beeld van deze nederzetting is door de ruimtelijke beperkingen van het onderzoek fragmentair te noemen. De beschikbare gegevens lijken te wijzen op een landelijke nederzetting afgebakend door een gracht/greppel die doorheen de verschillende fases aansluit op een wegtracé. Vergelijkbare sites, zowel op basis van de bouwtraditie als de materiële cultuur, in het zandige deel van Vlaanderen suggereren dat we hier mogelijk te maken hebben met een eenvoudige, landelijke nederzetting die gericht is op de ontginning van het landschap. Door de planmatige aanleg en de vrij strakke organisatie van het geheel is het echter niet onmogelijk dat dit een site is die dit niveau overstijgt. Door een aantal gelijkenissen met andere sites is een interpretatie als een villa, een 'officiële' site (*mansio*, *mutatio*, enz…), … niet uit te sluiten.

Niet alleen de noordwestelijke hoek van het terrein wordt in de Romeinse periode in gebruik genomen maar ook de overige en hoger gelegen delen ten oosten van de nederzetting. Het gaat voornamelijk om verschillende greppelsystemen die te interpreteren zijn als een vorm van landschapsindeling of percelering. Tussen deze greppels bevinden zich een twintigtal crematiegraven. De greppels en de grachten lijken zich op te splitsen in twee groepen die elk geënt zijn op een ander wegtracé. De grootschaligheid van het onderzoek zorgde ervoor dat over een grote oppervlakte deze landschappelijke indeling kon bestudeerd worden. Onze voorlopige werkhypothese is dat men vanuit de voornoemde nederzetting het terrein heeft georganiseerd als begraafplaats, mogelijk in twee grote fases die zowel ruimtelijk als chronologisch te linken zijn aan de nederzetting.

De vraag te Ronse blijft in hoeverre men de grafheuvels, nabij het hoogst gelegen deel van het terrein, in de Romeinse periode, indien ze nog zichtbaar waren, bewust heeft opgezocht om de begraafplaats te

organiseren. Zoals reeds vermeld, gebeurde dit vermoedelijk vanuit de nederzetting, waardoor het best mogelijk is dat de begraafplaats puur functioneel 'vlakbij' de prehistorische heuvels gesitueerd was en dat men die dus doorheen de tijd heeft uitgebreid in oostelijke richting tot aan de grafheuvels. Door de quasi afwezigheid van Romeinse (en jongere) sporen in de zone met de grafheuvels is het niet onmogelijk dat deze toch vrij lang (gedeeltelijk) zichtbaar zijn gebleven in het landschap.

De directe omgeving in Ronse wijst alvast op een vrij belangrijke aanwezigheid in de Romeinse periode[116]. Aan de westelijke zijde van het huidige Ronse wordt het tracé van de weg Kerkhove-Blicquy vermoed (Fig. 84). We vermeldden reeds de grafheuvels op de toppen van de Vlaamse Ardennen (Muziekberg, Calmont) en de Romeinse vondsten in de buurt van de Sint-Hermeskerk waar men het bestaan van een 'belangrijke' site veronderstelt. Deze laatste site bevindt zich op ongeveer 350-400m in vogelvlucht van de nederzettingssporen in zone I. Staan deze sites met elkaar in verband? De Romeinse vondsten ter hoogte van de Sint-Hermes kerk zijn zonder meer opmerkelijk te noemen. In de Romaanse delen van de crypte onder de kerk is veelvuldig gebruik gemaakt van Romeins bouwmateriaal. Het gaat om dakpannen, *hypocaustum*tegels, mortelbrokken, enz... Vooral de vondst van een reliëf met een dansende bacchante springt in het oog. Een dergelijke iconografie wordt doorgaans in verband gebracht met de Dionysuscultus. In de nabijheid van de Sint-Hermeskerk kwam tevens een mogelijke mijlpaal uit de Romeinse periode aan het licht. Ook het onderzoek ter hoogte van de Square Albert is in dit opzicht markant. Hier wordt op basis van de vondsten een belangrijke, Romeinse site vermoed. Al deze vondsten suggereren het bestaan van een Romeinse site van enig belang in het centrum van Ronse, of in de onmiddellijke omgeving ervan. De vroegmiddeleeuwse stichting van Amandus en de latere komst van de relieken van Sint-Hermes – volgens de legende gebaseerd op een hoog geplaatste Romeinse ambtenaar – zijn in dit kader misschien eveneens vermeldenswaardig. Al deze elementen tonen aan dat Ronse in de vroege middeleeuwen, en misschien ook in de Romeinse periode, op religieus gebied een centrale functie had.

[116] Bij een recent proefsleuvenonderzoek, uitgevoerd door SOLVA, langs de Pontstraat te Ronse kwamen verschillende Romeinse crematiegraven aan het licht. Vermoedelijk zal ook het vlakdekkend onderzoek van deze site meer inzicht geven van de Romeinse occupatie in en rond Ronse: Verbrugge *et al.* 2012. Het onderzoeksgebied is in blauw aangegeven op Fig. 84.

3.2.5 Vroege en volle middeleeuwen

3.2.5.1 Inleiding

De middeleeuwse sporen op het terrein dateren in de vroege en volle middeleeuwen (respectievelijk 401-900 en 901-1200 n. Chr.). Met betrekking tot de vroege middeleeuwen, behoren de sporen meer specifiek tot de Karolingische periode (751-900 n. Chr.).

De middeleeuwse vondsten op De Stadstuin laten zich interpreteren als een nederzetting omgeven door een gracht (*enclosure*). Deze woonzone bevindt zich in de zuidelijke helft van zone IV, waar zich in het algemeen alle sporen uit deze periodes concentreren. In dit gedeelte van het onderzoeksgebied waren meerdere grondplannen nodig om inzicht te verwerven in de begrenzing van bepaalde sporen en hun onderlinge relatie.

In de volgende hoofdstukken bespreken we de opeenvolgende aspecten van de nederzetting: de afbakenende gracht, de individuele gebouwen, de vermoede bijgebouwen, en de overige sporen. We vestigen hierbij de aandacht op een aantal imposante kuilen in de zuidelijke helft van de woonzone. Vervolgens bekijken we de sporen die buiten de omgrachting vallen, maar geassocieerd kunnen worden met de bewoning. We beschouwen tenslotte de nederzetting op het niveau van de site, maar ook op een ruimer, regionaal niveau.

3.2.5.2 Afbakenende gracht: structuur IV-A-6

3.2.5.2.1 Beschrijving en interpretatie

Structuur IV-A-6 bevindt zich in het uiterste zuiden van zone IV en is reeds gedeeltelijk vastgesteld tijdens het vooronderzoek. Het betreft een aaneensluiting van grachten die gedurende het veldwerk in verschillende fases en op verschillende grondplannen is blootgelegd. De structuur is in essentie samengesteld uit vijf sporen, met name: IV-A-6, IV-A-29=140, IV-A-135, IV-A-296 en IV-B-437. Een zesde spoor is eveneens tot deze context gerekend, spoor IV-B-76, maar geldt als een soort uitloper van IV-B-437 (Fig. 85). Mogelijk gaat het om een 'overloop' die ervoor zorgde dat het water dat de gracht opving, kon weglopen naar het zuidelijk lager gelegen deel van het terrein. Deze grachten liggen mits twee onderbrekingen in elkaars verlengde en beschrijven een ellips met een licht noordwest-zuidoostelijke oriëntatie. In het westen verdwijnt één van de grachten in de sleufwand en kunnen we haar verdere verloop over circa 46 meter niet volgen. Twee postmiddeleeuwse tracés die vanuit het noordwesten en het westen samenkomen (cf. infra: structuren IV-A-1 en IV-A-143) en verder lopen als één tracé in zuidoostelijke richting, oversnijden de grachten tevens driemaal. Het grachten en het areaal dat hierbinnen valt, zijn met andere woorden quasi volledig bewaard.

Structuur IV-A-6 heeft in zijn geheel een bewaarde omtrek van circa 175m en bakent een areaal van ruim 3250m² af. Als dusdanig functioneert deze context als een *enclosure*, of begrenzing. Deze term hanteren we in het verdere verloop van het rapport en verwijst naar de afbakenende grachten, maar bij uitbreiding ook naar de ruimte binnenin. In het noorden kent de *enclosure* een vrij recht verloop; ze buigt met twee afgeronde hoeken af naar het zuiden, waar ze uitmondt in een afgeronde punt. De greppel IV-B-76 vertrekt vanuit deze punt en loopt verder naar het zuiden. Het areaal heeft dus een min of meer ovale vorm, met in het uiterste noorden een maximale breedte van circa 41m en ongeveer centraal een maximale breedte van 50m, waarna het areaal stelselmatig versmalt naar het zuiden toe. In de lengte bestrijkt het areaal maximaal circa 83 meter.

Zoals reeds vermeld, ligt de structuur IV-A-6 in het uiterste zuiden van zone IV. Topografisch gezien helt het terrein hier sterk af in zuidelijke tot zuidwestelijke richting. Het hoogteverschil betreft ruim 3,8 meter. Dit resulteerde in de aanwezigheid van een ophoging tussen de ploeglaag en de moederbodem (cf. supra),

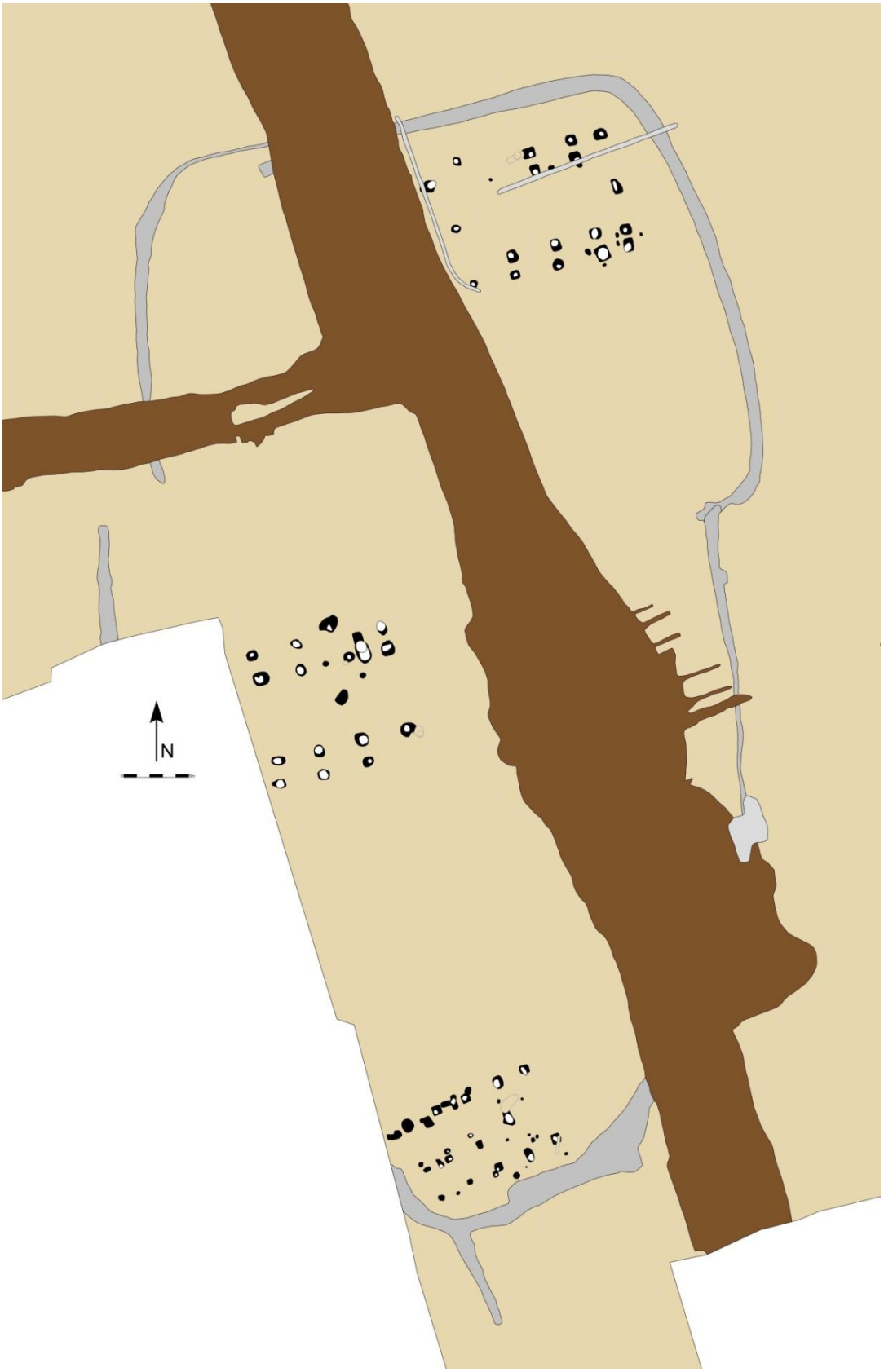
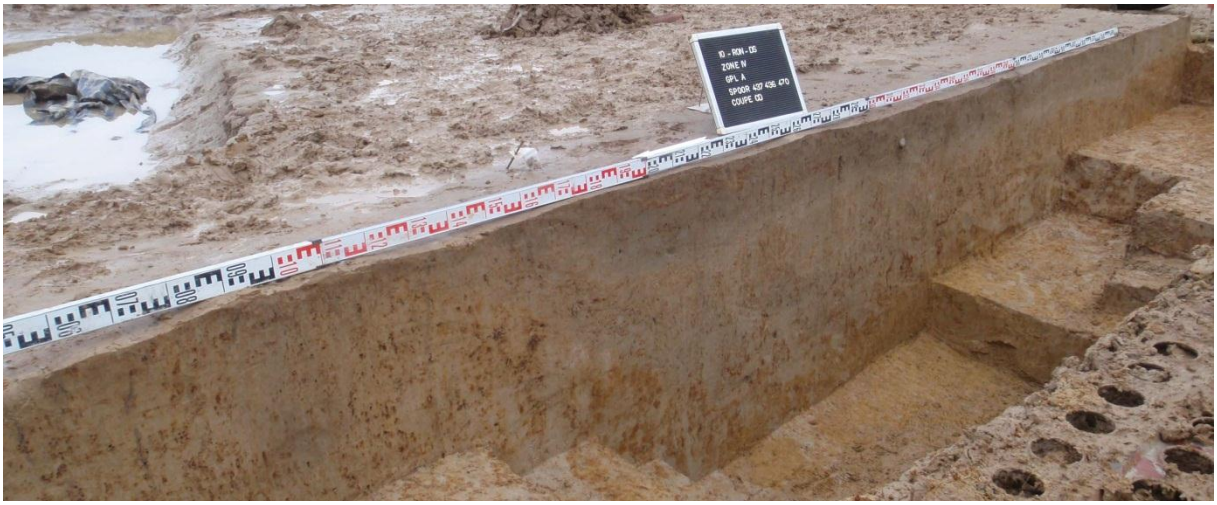

Fig. 85: overzicht op de gracht IV-A-6 met gebouwen IV-A-59, IV-A-310 en IV-A-386

met een variërende en toenemende dikte, overeenkomstig de helling van het terrein. Dit betekent dat het noordelijke deel van de *enclosure* meer onderhevig geweest is aan erosie. Ook de aanwezigheid van de postmiddeleeuwse tracés, die in feite holle wegen zijn (cf. infra), lijkt een invloed te hebben gehad op de bewaring van de afbakenende gracht; meer bepaald in het noorden en het oosten. Een totaal van 25 coupes verschaft ons inzicht in de opbouw van structuur IV-A-6. Deze manifesteert zich zoals gezegd als een complex van 'vijf' grachten, met een variërende breedte (min. 0,23m en max. 3,7m) en diepte (min. 0,06m en 0,88m) (Afb. 56 en Fig. 86). In het algemeen zijn de grachten opgevuld met één tot twee pakketten: vrij uniform en homogeen, licht grijs tot licht bruinig grijs en enigszins uitgeloogd (sporen IV-A-6, 29=140, 135 en 296). Enkel in het zuiden, waar de *enclosure* gracht het diepst is bewaard, toont een coupe vier opvullingspakketten (spoor IV-A-437).

Afb. 56: coupe C-D op spoor IV-A-437, onderdeel van structuur IV-A-6

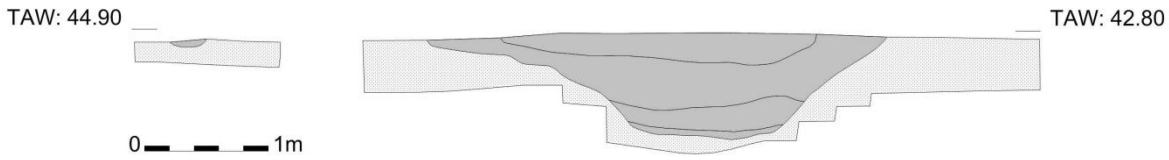

Fig. 86: coupe op spoor IV-A-6 en coupe op spoor IV-A-437, beide onderdeel van structuur IV-A-6

Het verloop van structuur IV-A-6 kent twee duidelijke onderbrekingen en dit in de vorm van een 'chicane' (Fig. 85). Een eerste onderbreking bevindt zich in de westelijke zijde. De uiteinden van twee grachten (sporen IV-A-135 en IV-A-296) overlappen elkaar op 1,75m na, net niet en laten een opening van bijna vijf meter. De tweede onderbreking is gesitueerd aan de noordelijke zijde. Hoewel één van de postmiddeleeuwse tracés de grachten IV-A-29=140 en IV-A-135 oversnijdt, is het duidelijk dat de uiteinden van de twee grachten elkaar hier wel overlappen. Eén van de uiteinden (IV-A-135) verdwijnt echter onder het tracé dus de mate van overlapping kunnen we niet meer vaststellen. De opening bedraagt hier slechts 1,1m. Opvallend hier is het verschil in de diepte van uitgraving tussen de overlappende uiteinden: het zuidelijke deel is namelijk een stuk dieper en breder uitgegraven dan het noordelijke deel. We vermoeden evenwel dat nog een derde onderbreking aanwezig was in de gracht. Aan de oostelijke zijde maakt de gracht IV-A-29 een inwaartse bocht, vernauwt en sluit aan op gracht IV-A-6. Hoewel beide grachten in grondplan apart zijn afgelijnd, kon in een coupe geen onderscheid gemaakt worden tussen de sporen. Het lijkt alsof de grachten hier oorspronkelijk op een einde liepen en later, intentioneel met elkaar zijn verbonden. Tenslotte vestigen we de aandacht op de zuidoostelijke zijde. Ondanks het feit dat de grachten IV-A-6 en IV-A-437 oversneden zijn door het postmiddeleeuwse tracé, structuur IV-A-1,

vermoeden we dat de *enclosure* hier een vierde opening heeft. Als we het verloop van de grachten IV-A-6 en IV-A-437 doortrekken, sluiten ze niet op elkaar aan maar overlappen ze. De aanwezigheid van een grote kuil die we interpreteren als een drenkpoel (cf. infra: structuur IV-C-61-DB-1), net buiten de *enclosure* ter hoogte van de vermeende opening, kan gelden als een argument ten voordele van het bestaan van deze vierde toegang; in dit geval biedt deze immers directe toegang tot de poel. We stellen bijgevolg twee zekere en twee veronderstelde openingen vast in de *enclosure*: ten westen, noorden, oosten en zuid(oost)en. De eerste twee gelden met zekerheid als toegangspartijen tot het afgebakende areaal, waarbij hun specifieke lay-out zeer bepalend is. Deze toegangen vertonen sterke gelijkenissen met de *clavicula*-vormige toegangen uit de militaire architectuur. Het gebruik hiervan verschaft immers geen directe en eenduidige toegang tot het areaal. Het verplicht degenen die zich in de *enclosure* willen begeven, tot het nemen van een bocht. De beperkte breedte van de openingen maakt het bovendien niet mogelijk om in grote getalen het terrein te betreden. In tegenstelling tot de militaire voorbeelden vermoeden we hier geen defensieve functie van de toegangen, maar bovenal een praktische: ze kanaliseren als het ware de toegangsstroom, van zowel mens als dieren.

De beschrijving van de structuur IV-A-6 als een onderdeel van de *enclosure* heeft alles te maken met hetgeen zich binnen de grenzen van dit grachtencomplex bevindt. De aanwezigheid van drie gebouwplattegronden en vijf palenclusters met een zekere organisatie (cf. infra) geven aan dat structuur IV-A-6 functioneerde als een afbakening en begrenzing van een woonareaal. De gracht sluit niet alleen een woonzone af van de 'buitenwereld', maar bepaalt met twee openingen ook de toegang. Deze onderbrekingen zijn strategisch ingeplant, in die zin dat ze zich ongeveer volgens de windrichtingen oriënteren en zich in de nabijheid van een gebouw bevinden. We merken ook op dat een zekere afstand is bewaard tussen de gracht en de sporen in het algemeen. Vooral in de noordelijke helft, ter hoogte van de gebouw IV-A-59 en palencluster IV-A-12 (cf. infra), is een ruimte van minstens drie meter gevrijwaard. Het is dus niet uitgesloten dat bij het uitgraven van de grachten, de hierbij vrijgekomen aarde aan de binnenkant is opgestapeld. Als dusdanig is in één beweging een gracht met 'wal'-systeem gerealiseerd, hetgeen de afbakenende functie versterkt. We willen erop wijzen dat we bij de opgravingen geen rechtstreekse aanwijzingen voor een dergelijk systeem hebben vastgesteld en dat het om een hypothese gaat.

Gelegen op een helling met zuidelijke tot zuidwestelijke afloop, veronderstellen we eveneens dat de gracht een drainerende functie heeft. Het is immers mogelijk dat bij regenval, de grachten het water dat van helling stroomt in zekere mate hebben opgevangen en afgeleid. De specifieke vorm van de *enclosure* - breed in het noorden en uitlopend op een punt in het zuiden – zou kunnen tegemoet komen aan deze functie. Een uitloper van de gracht (IV-B-76), vertrekkende vanuit haar meest zuidelijke punt, is bovendien gelegen ter hoogte van waar hij zijn laagste TAW waarde heeft. Mogelijk functioneert deze uitloper als een afvoer, of 'overloop', van het water dat de *enclosure* niet meer kon slikken.

3.2.5.2.2 Vondsten en datering

Het aardewerk afkomstig uit structuur IV-A-6 is vrij uniform maar ook vrij beperkt ondanks het volledig uithalen van de vulling. Ook ter hoogte van de gebouwen viel geen hogere concentratie van afval te noteren. Het grootste aandeel bestaat uit grijs lokaal handgevormd aardewerk (82 scherven), aangevuld door een weinig grijs lokaal gedraaid aardewerk (3 scherven). Dit leverde vier randen op van drie kogelpotten (Fig. 90.1-3) alsook één lensbodem. Vier scherven geïmporteerd roodbeschilderd Rijnlands aardewerk sluiten hierbij aan. Eveneens zijn vier scherven rood lokaal gedraaid aardewerk en één scherf Siegburg steengoed aangetroffen, deze evenwel zijn evenwel gerecupereerd uit het grondvlak. We tellen ook twee randfragmenten van handgemaakt Romeins aardewerk (Fig. 90.4) en zeven fragmenten van dakpannen van het Romeinse type.

Op basis van het overwegend grijs lokaal handgevormd aardewerk, de randtypes en de witbakkende Rijnlandse importen is deze context te plaatsen in de volle middeleeuwen, meer bepaald de 10de en vroege 11de eeuw n. Chr.[117]. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het rood lokaal aardewerk en steengoed intrusief zijn, en de Romeinse vondsten residueel. Deze laatsten zijn grotendeels afkomstig uit een coupe op de gracht, ter hoogte waarvan in een later grondplan C twee grote leemwinningskuilen uit de Romeinse periode zijn vastgesteld (cf. infra: contexten IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5).

Overigens zijn ook vrij veel metaalslakken (32 stuks) en fragmenten dierlijk bot (163 stuks) gerecupereerd.

In functie van natuurwetenschappelijk onderzoek zijn tevens stalen genomen.

- drie houtskoolstalen uit de vulling van de grachten: ^{14}C-datering
- twee pollenstalen uit coupe E-F op gracht IV-A-437: pollenanalyse

[117] Mondeling mededeling K. De Groote

3.2.5.3 Gebouwen: structuren IV-A-59, IV-A-310 en IV-A-386

Binnen de grenzen van de *enclosure* IV-A-6 zijn paalkuilen in grote getale aanwezig. Drie clusters van paalsporen springen direct in het oog en kunnen zonder twijfel gedefinieerd worden als gebouwen. Hoewel tijdens het vooronderzoek hier reeds paalsporen zijn aangetroffen, kwam een duidelijke configuratie toen niet tot uiting. We bespreken de drie gebouwstructuren apart, zowel wat betreft de beschrijving en interpretatie, als de vondsten en datering. In een korte synthese beschouwen we ze tenslotte tezamen.

3.2.5.3.1 Beschrijving en interpretatie

Structuur IV-A-59

Een eerste gebouwplattegrond bevindt zich in de uiterst noordoostelijke hoek van de *enclosure* (Fig. 85). Deze structuur is samengesteld uit 25 paalsporen: contexten IV-A-59, IV-A-62, IV-A-64, IV-A-66, IV-A-70, IV-A-72, IV-A-73, IV-A-74, IV-A-76, IV-A-82, IV-A-83, IV-A-84, IV-A-86, IV-A-88, IV-A-89, IV-A94, IV-A-95, IV-A-97, IV-A-101, IV-A-105, IV-A-107, IV-A-108, IV-A-110 en IV-A-112. Deze paalsporen bevinden zich in een grotere cluster sporen, maar zijn op basis van hun positie, vorm en vulling beschouwd als onderdeel van de plattegrond (Fig. 87).

De structuur is opgebouwd uit vier parallelle palenrijen met een oostnoordoost-westzuidwestelijke oriëntatie. Het aldus drieschepige gebouw ligt volgens deze oriëntatie geheel parallel met de hoek die de gracht hier beschrijft (Afb. 85). De lange zijden van de plattegrond bestaan elk uit een dubbele palenrij, met minstens vier paar palen, de zogenaamde palenkoppels. We schrijven hier 'minstens' omdat niet voor elke paal een tegenhanger is bewaard. Vooral de afwezigheid van de binnenste paal in de noordoostelijke hoek is opvallend. Er kan in dit geval geen sprake zijn van een slechte bewaring of oversnijding. De afstand tussen de paalsporen in de lengteas is niet uniform: van oost naar west staan de eerste vier palenkoppels circa 3,4m van elkaar verwijderd; op de oostelijke hoeken bedraagt de afstand tussen het voor- en laatste paar palen slechts 2,4m. De ruimte binnen de palenkoppels onderling bedraagt minimum 1,37m en maximum 1,8m. Deze twee dubbele palenrijen creëren een vrij grote, open binnenruimte van circa 5,7m. In het midden van de korte zijden staat tenslotte telkens één paal. In de oostelijke korte wand bevindt zich één paalspoor dat in coupe twee kernen vertoont. Verderop in de centrale as van het gebouw is nog een paalspoor gelegen. We beschouwen deze palen niet als een palenrij, aangezien de plattegrond laat uitschijnen dat de intentie is om een open centrale ruimte te creëren. De westelijke zijde van de structuur is oversneden door een postmiddeleeuws tracé waardoor de volledige lengte van het gebouw niet te achterhalen is.

De meerderheid van de paalsporen vertoont een duidelijke kern en insteek. Ze hebben een ronde tot ovalen kern en een rechthoekige tot vierkante insteek. De bewaring van de sporen, zowel in grondplan als in coupe, toont een verschil voor deze die behoren tot de oostelijke versus de westelijke helft van het gebouw (Afb. 58 & 59). In doorsnede evolueert de bewaarde diepte van west naar oost voor de insteken van 6,5 tot 33cm en voor de kernen van 2,5 tot 36cm. Zo ook zijn enkel in de oostelijke helft kleinere paaltjes zonder kern aanwezig. Mogelijk is het verschil in bewaring gerelateerd aan het postmiddeleeuwse tracé (structuur IV-A-1), waarbij deze holle weg afspoeling en erosie heeft veroorzaakt. Bovendien is de kans reëel dat dit tracé het gebouw heeft oversneden, waardoor de plattegrond niet volledig is bewaard. De asymmetrie in de gebouwplattegrond, waarbij de afstand tussen de palenkoppels op de oostelijke hoeken niet weerspiegeld is in de afstand van deze op de westelijke hoeken, lijkt hiervan een bevestiging te zijn. Zoals is vastgesteld op het terrein bedraagt de buitenwerkse maximale lengte 13,6m en maximale breedte 9,1m .

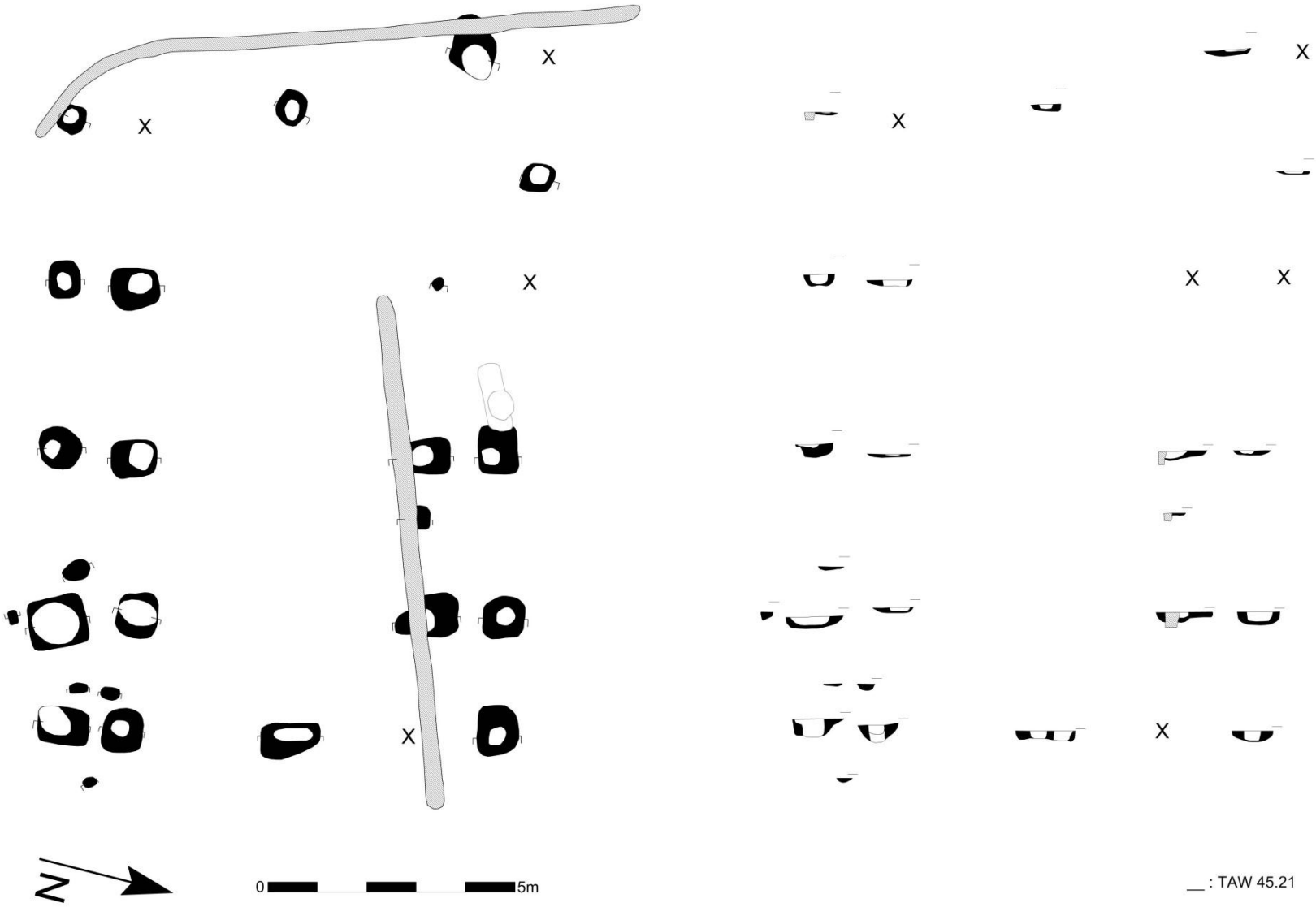

Fig. 87: gebouw IV-A-59 in grondplan en in coupe

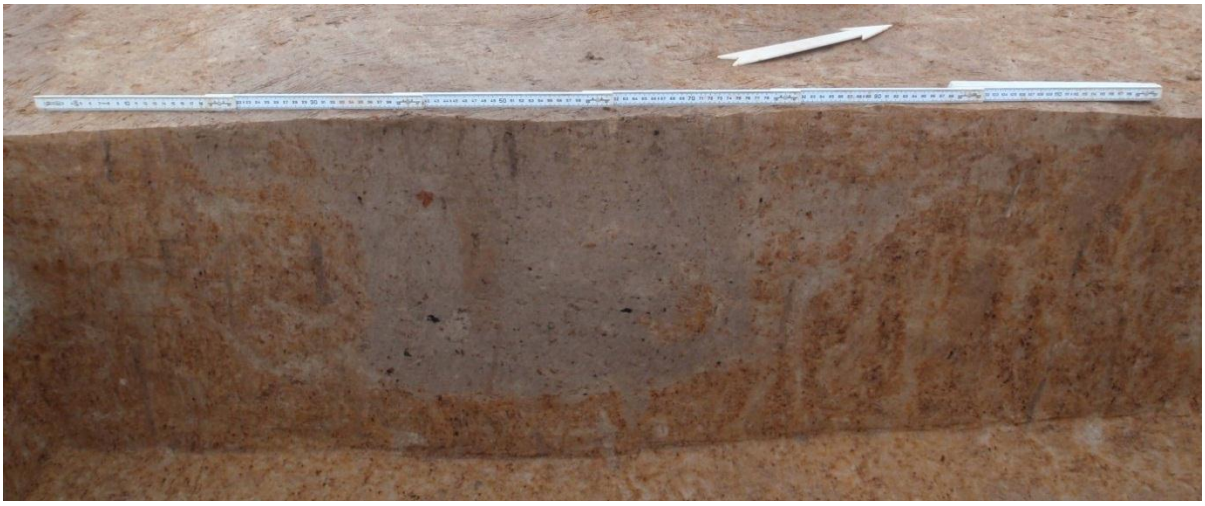
Afb. 57: zicht op structuur IV-A-59 in de noordoostelijke hoek van de *enclosure*

Naar interpretatie toe beschouwen we deze gebouwstructuur als een woonhuis (cf. infra). De organisatie van de palen is zodanig opgevat dat er in de constructie een grote centrale ruimte is gevrijwaard. Het gewicht van de dakconstructie is gelijkmatig verdeeld over de dubbele palenrijen, hoewel in enkele gevallen de buitenste paal van de koppels iets dieper is gefundeerd dan de binnenste. Gezien de gedeeltelijk bewaring van de plattegrond in de lengte, kunnen we geen uitspraak doen over een eventueel functionele opsplitsing van het gebouw in verschillende eenheden.

Structuur IV-A-310

Een tweede gebouwplattegrond bevindt zich nabij de westelijke zijde van de afbakenende gracht, ongeveer centraal in het areaal (Fig. 85). De structuur is gevormd door 20 paalsporen, geselecteerd op basis van hun positie ten opzichte van elkaar en op basis van hun vorm en vulling in coupe: contexten IV-A-310, IV-A-31, IV-A-313, IV-A-315, IV-A-320, IV-A-322, IV-A-324, IV-A-326, IV-A-479, IV-A-480, IV-A-483, IV-A-486, IV-A-490, IV-A-491, IV-A-492, IV-A-494, IV-A-500, IV-A-502, IV-A-512 en IV-A-579 (Fig. 88).

De opbouw van de plattegrond IV-A-310 gelijkt sterk op deze van structuur IV-A-59. Deze is eveneens samengesteld uit vier parallelle palenrijen en heeft exact dezelfde oriëntatie: oostnoordoost-westzuidwest. Twee dubbele palenrijen, bestaande uit de goed herkenbare 'palenkoppels' met een ruimte van 1,75 à 2m tussen de palen onderling, creëren een vrij brede middenbeuk van circa 6,4m. Het drieschepige gebouw heeft eenzelfde buitenwerkse lengte en breedte van 10,2m. De twee dubbele palenrijen bestaan uit minstens vier paar palen, die in de lengteas gemiddeld 3,4m van elkaar staan. In twee gevallen is afgeweken

Afb. 58: coupe op paalspoor uit de westelijke helft van het gebouw

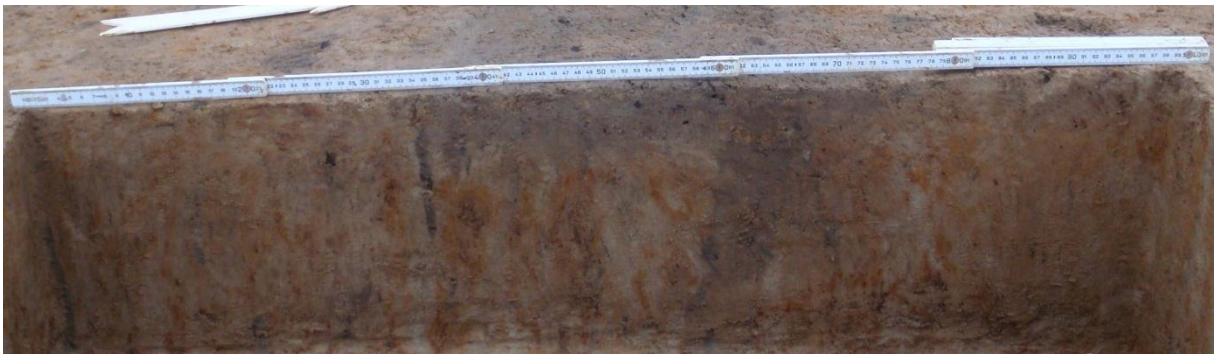

Afb. 59: coupe op paalspoor uit de oostelijke helft van het gebouw

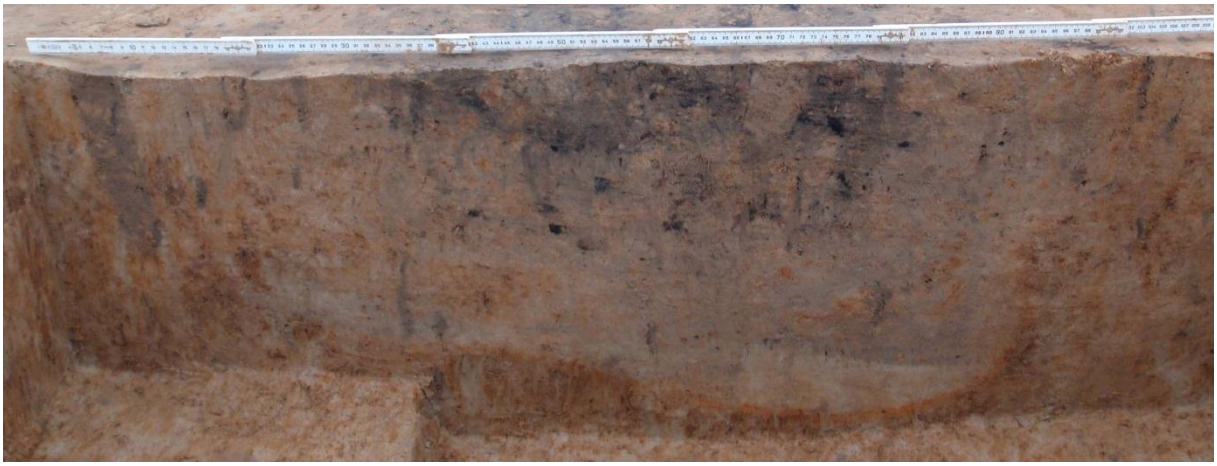
van dit stramien. In de noordelijke wand ontbreekt voor één paal de tegenhanger. Dit lijkt te zijn opgevangen door aan de binnenste palenrij een klein paalspoor zonder kern en een groot paalspoor met kern toe te voegen. Bovendien treffen we, ter hoogte van de ontbrekende paal, een tweede paalspoor met kern aan, maar deze net buiten de lijn van de buitenste palenrij. In de zuidelijke wand mist de meest zuidoostelijke paal zijn antecedent. Ook hier is een slechte bewaring uit te sluiten, de paal ontbreekt eenvoudigweg. Wat dit betreft, vertoont structuur IV-A-310 enkele overeenkomsten met IV-A-59. Mogelijk is deze situatie voor structuur IV-A-310 te verklaren door de aanwezigheid van een aanbouw/bijgebouw (cf. infra: structuur IV-A-507). In de middenbeuk van het huis zijn tenslotte nog twee ondiepe paalspoortjes zonder kern bewaard. We kunnen hier evenwel geen gewag maken van een centrale palenrij.

In tegenstelling tot voorgaande structuur stellen we voor I-A-310 een duidelijk verschil vast in de grootte van de paalsporen die behoren tot de binnenste- versus de buitenste palenrijen. In coupe blijkt duidelijk dat de paalsporen van de binnenste palenrijen dieper zijn gefundeerd dan deze van de buitenste (Afb. 60 & 61). De kernen van de binnenste palenrijen zijn minimum 10 tot maximum 32,5 cm bewaard; de insteken tussen 11 tot 44,5cm. De kernen van de buitenste palenrijen hebben een bewaarde diepte van slechts 4 tot 29 cm, de insteken van 6,5 tot 26cm. De afmetingen van structuur IV-A-310 waarbij de bewaarde lengte dezelfde is als de breedte, haar ligging in het opgravingsvlak vlakbij de westelijke sleufwand en haar sterke gelijkenis met structuur IV-A-59, laten vermoeden dat dit gebouw zich oorspronkelijk verder strekte in westelijke richting. Als we de palenrijen aan dezelfde frequentie hypothetisch laten verder lopen in westelijke richting, rekening houdend met een extrapolatie van de afstand tussen de gelijkaardige structuur IV-A-59 en de afbakenende gracht IV-A-6, komen we voor structuur IV-A-310 aan een totale lengte van circa 17m.

We beschouwen structuur IV-A-310 eveneens als een woonhuis. De lay-out van de plattegrond is quasi identiek aan deze van structuur IV-A-59. In coupe is er wel een verschil in de funderingsdiepte van de palen vast te stellen. Hoewel voor beide gebouwen het gewicht van de dakconstructie rust op de dubbele palenrijen, blijkt in het geval van structuur IV-A-310 dat de binnenste rijen een grotere dragende functie vervulden dan de buitenste rijen. Gezien de gedeeltelijk bewaring van de plattegrond in de lengte, kunnen we hier evenmin gewag maken van een mogelijke functionele opsplitsing van het gebouw in verschillende eenheden.

Afb. 60: coupe op paalspoor van de buitenste palenrij

Afb. 61: coupe op paalspoor van de binnenste palenrij

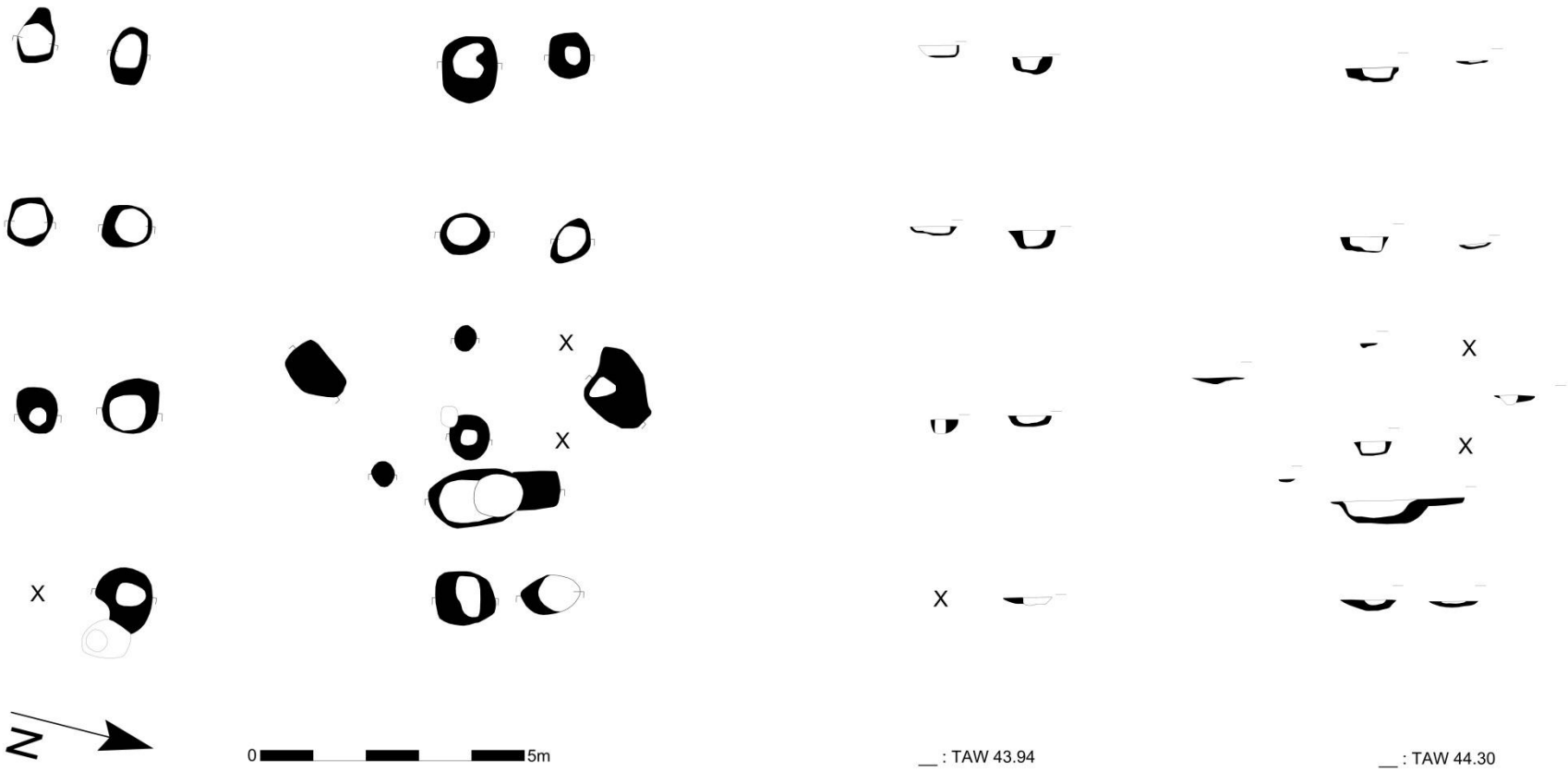

Fig. 88: gebouw IV-A-310 in grondplan en in coupe

Structuur IV-A-386

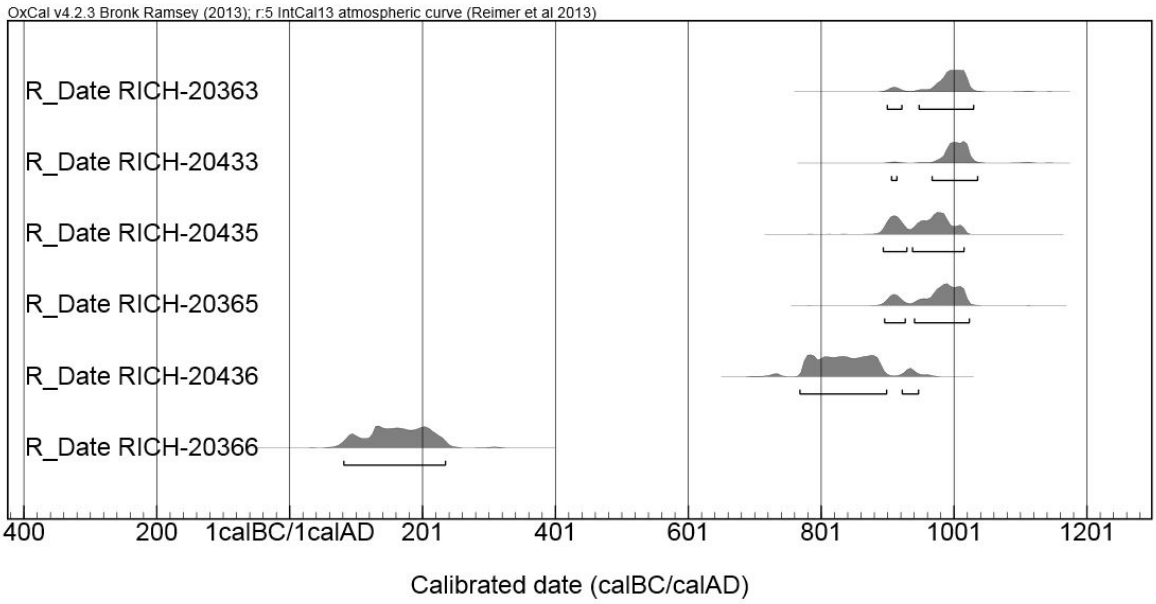
Het derde gebouw ligt in het uiterste zuiden van de *enclosure* en is samengesteld uit 33 paalsporen (Fig. 85): contexten IV-A-386, IV-A-392, IV-A-395, IV-A-397, IV-A-399, IV-A-401, IV-A-404, IV-A-406, IV-A-408, IV-A-409, IV-A-410, IV-A-411-IJ-1, IV-A-411-IJ-3, IV-A-412, IV-A-413, IV-A-416, IV-A-417, IV-A-419, IV-A-421, IV-A-422, IV-A-424, IV-A-426, IV-A-428, IV-A-430, IV-A-432, IV-A-433, IV-A-434, IV-A-435, IV-A-441, IV-A-446, IV-A-451, IV-A-453 en IV-A-455. Deze paalsporen maken deel uit van een grotere cluster, maar zijn op basis van hun vorm en vulling in coupe en op basis van hun positie beschouwd als onderdeel van de plattegrond (Fig. 89).

Structuur IV-A-386 heeft ten opzichte van de hierboven besproken twee gebouwen een duidelijk andere opbouw en een lichtjes afwijkende oriëntatie. De woonhuizen IV-A-59 en IV-A-310 oriënteren zich beide in oostnoordoost-westzuidwestelijke richting, terwijl structuur IV-A-386 een meer zuiver noordoost-zuidwestelijke oriëntatie heeft. Deze kleine variatie in oriëntatie zorgt er echter voor dat gebouw IV-A-386 mooi aansluit bij, en parallel loopt met, de bocht die de afbakenende gracht hier maakt. In die zin volgt ze het voorbeeld van structuur IV-A-59. Wat de opbouw betreft, zijn de huizen IV-A-59 en IV-A-310 zodanig geconstrueerd dat ze één centrale middenbeuk hebben, geflankeerd door dubbele palenrijen. Structuur IV-A-386 daarentegen bestaat uit drie parallelle palenrijen en heeft bijgevolg twee beuken. De typische palenkoppels uit de vorige gebouwen zijn hier afwezig, het gaat voornamelijk om 'enkelvoudige' rijen. Slechts één paal in de zuidelijke rij en drie palen in de centrale rij zijn ontdubbeld, hoewel we hier mogelijk te maken hebben met een herzetting van enkele palen. Dit zorgt er voor dat de palenrijen, hoewel parallel, geen perfect recht verloop kennen en dat de zuidelijke beuk van het gebouw iets smaller is dan de noordelijke. Wat de afmetingen betreft, telt het gebouw buitenwerks 10m in de lengte en 6m in de breedte. De afstand tussen de palenrijen in de breedte schommelt van 2,2m tot 3,4m. De afstand tussen de palen onderling in de lengteas varieert van slechts 0,4m tot 2,3m. In het algemeen zijn de paalsporen vrij goed bewaard. Bij veertien palen is in grondplan een kern vastgesteld; in coupe blijken dat er achttien te zijn. Hoewel de sporen zonder kern overwegend kleinere afmetingen hebben, is niet echt sprake van een regelmaat: zowel in grondplan als in coupe variëren alle palen sterk in vorm, diepte en breedte; hun gemeenschappelijke noemer is de aard van vulling, van zowel de kern als de insteek. Als we het geheel beschouwen, kunnen we stellen dat vooral de palen van de noordelijke rij enige gelijkvormigheid vertonen, in die zin dat ze allemaal vrij diep gefundeerd zijn en, op één na, een duidelijke kern hebben.

In het algemeen valt op dat de oostelijke en de westelijke helft van het gebouw enigszins anders zijn georganiseerd. In het westelijke gedeelte bevinden zich namelijk alle kleinere palen zonder kern, alsook de ontdubbelde palen, en staan de palen in de lengteas dichter op elkaar. Het verschil tussen beide 'helften' wordt benadrukt doordat ongeveer halverwege de palenrijen (circa 6 meter van de westelijke korte wand) eenmalig een grotere afstand is bewaard tussen twee opeenvolgende palen. Als dusdanig is in alle palenrijen een opening gecreëerd van 2,65m. Mogelijk zijn op deze manier twee toegangen tot het gebouw gerealiseerd, één in elke lange zijde. Een palenrij, structuur IV-A-353 (cf. infra) en een bijgebouwtje, structuur IV-A-360 (cf. infra), sluiten loodrecht aan op de opening in de noordelijke wand. Naast het creëren van 'deuren', bewerkstelligen de hiaten ook een interne opdeling van het gebouw in twee eenheden, elk eventueel met een ander functie.

In vergelijking met de woonhuizen IV-A-59 en IV-A-310 kunnen we vermoeden dat structuur IV-A-386, gelegen in de zuidelijke punt van de *enclosure*, wel compleet bewaard is. Enkel in de korte oostelijke zijde lijkt een paal te ontbreken. Naar afmetingen toe stellen we vast dat het zowel in de lengte als in de breedte kleiner is dan de twee andere gebouwen. In tegenstelling tot IV-A-59 en IV-A-310 vertoont de plattegrond beduidend minder symmetrie, en dit op alle vlakken: er is geen constante in de afstand tussen de palenrijen, noch tussen de paalsporen zelf en ook in coupe hebben de palen de meest uiteenlopende

afmetingen. Anderzijds hebben de drie palenrijen van IV-A-386 wel een gelijkwaardig aandeel in het dragen van de dakconstructie. Bovendien kan de herzetting van sommige palen er op wijzen dat het gebouw lang in gebruik is gebleven. We suggereren voor structuur IV-A-386 eveneens een interpretatie als woonhuis. We merken evenwel op dat de asymmetrische opstelling van de palen, de kleinere afmetingen en de opdeling in twee beuken van het gebouw, een indicatie kunnen zijn een veelzijdiger gebruik van het gebouw.

Tabel 6: ^{14}C-dateringen van de middeleeuwse gebouwen in zone VI

3.2.5.3.2 Vondsten en datering

Structuur IV-A-59

Het materiaal gerecupereerd uit de paalsporen die tot deze gebouwplattegrond behoren, is schaars maar kenmerkend. Drie contexten bevatten in totaal zes scherven grijs handgevormd aardewerk met een donkere kern, waaronder een secundair verbrand randfragment van een kogelpot (Fig. 90.5)[118]. Hiernaast zijn nog negen wandscherven grijs lokaal handgemaakt aardewerk aangetroffen, waarvan twee met radstempelversiering (Fig. 90.6-7). Tenslotte vermelden we nog één wandscherf roodbeschilderd Rijnlands aardewerk. Deze specifieke combinatie dateert de structuur IV-A-59 in 10de en eerste helft van de 11de eeuw n. Chr.

Een ^{14}C-analyse van twee houtskoolstalen bevestigt deze datering. Een staal uit de paalkern van de zuidelijke hoekpaal van de zuidelijke lange zijde levert een gekalibreerde datering op met 95,4% zekerheid tussen 890 cal AD – 1030 cal AD (RICH-20363: 1044±31BP) (Tabel 6). Het houtskoolstaal uit één van de paalkernen centraal in de oostelijke korte zijde dateert tussen 900 cal AD en 1040 cal AD (RICH-20433: 1030±27BP) (Tabel 6).

Overigens zijn met het oog op verder natuurwetenschappelijk onderzoek, drie houtskoolstalen genomen.

[118] De Groote 2008, 329.

Structuur IV-A-310

Eén paalkuil, context IV-A-490, bracht een rand in een vroeg grijs baksel aan het licht (Fig. 90.8). Deze is Karolingisch in oorsprong en met zekerheid te dateren in de 9de eeuw. Het grijs lokaal handgevormd aardewerk is, met zeven wandscherven en één rand van een kogelpot, het sterkst vertegenwoordigd. De rand heeft een 10de eeuwse vorm, maar kan ook 9de eeuws zijn (Fig. 90.10). Een tweede randfragment behoort toe aan een kogelpot in grijs gedraaid aardewerk (Fig. 90.9). Het geheel laat ons toe de structuur te plaatsen in de 9de en 10de eeuw, iets vroeger dan gebouw IV-A-59[119].

Twee houtskoolstalen werden uitgeselecteerd voor een ^{14}C-analyse. Een staal uit de insteek van een paal uit de noordelijke lange zijde levert een gekalibreerde datering op met 95,4% zekerheid tussen 890 cal AD – 1020 cal AD (RICH-20435: 1085±28BP) (Tabel 6). Het houtskoolstaal uit één van de paalkernen in de zuidelijke lange zijde dateert tussen 890 cal AD en 1030 cal AD (RICH-20365: 1063±31BP) (Tabel 6). De iets vroegere datering ten opzichte van IV-A-59 wordt slechts gedeeltelijk ondersteund door de ^{14}C-dateringen, ook de vroege datering in de 9de eeuw is eerder twijfelachtig. Het lijkt erop dat de structuur in de periode van (ten vroegste) het einde van de 9de eeuw tot het begin van de 11de eeuw te plaatsen is.

In functie van ^{14}C-dateringen zijn 16 houtskoolstalen uit 13 verschillende contexten genomen.

Structuur IV-A-386

Acht paalkuilen leverden aardewerk op. Eén scherf reducerend gebakken aardewerk is gedraaid, de overige vijftien reducerend gebakken scherven zijn handgevormd. Hiertoe behoren twee randen van twee kogelpotten, waarvan één sterk verweerd is en terug gaat de Karolingische vormtraditie (Fig. 90.11-12). Elf handgevormde wandscherven zijn als oxiderend gebakken te beschouwen. Hun onderlinge variatie en licht gevlekt voorkomen doen vermoeden dat ze gebakken zijn in een veldoven[120]. Eén scherf Rijnlands aardewerk kan zowel Badorf als roodbeschilderd aardewerk zijn. Op basis van deze vondsten dateert het gebouw met zekerheid in de 9de eeuw, hoewel de 10de eeuw niet kan uitgesloten worden. Het betreft, zoals ook geldt voor gebouw IV-A-310, een assemblage dat in zijn geheel iets ouder is dan het aardewerk afkomstig van structuur IV-A-59.

Twee houtskoolstalen werden uitgeselecteerd voor een ^{14}C-analyse. Een staal uit de zuidelijke hoekpaal van de zuidelijke lange zijde levert een gekalibreerde datering op met 95,4% zekerheid tussen 770 cal AD – 950 cal AD (RICH-20436: 1182±28BP) (Tabel 6). Het houtskoolstaal uit de insteek uit een paalspoor in de zuidelijke lange zijde dateert tussen 80 cal AD en 240 cal AD (RICH-20366: 1853±31BP) (Tabel 6). Dit staal vormt vermoedelijk een residueel Romeins element dat in de middeleeuwse kuil is terecht gekomen. Dit hoeft niet verwonderen, gezien de nabijheid van verschillende Romeinse kuilen. Het grootste deel van structuur IV-A-386 is bovendien uitgegraven in één van de grote Romeinse kuilen (cf. supra). Het staal uit de zuidelijke hoekpaal lijkt beter aan te sluiten het aangetroffen materiaal in de paalsporen. De structuur is vermoedelijk in de 9de eeuw te plaatsen hoewel het einde van de 8ste en de eerste helft van de 10de eeuw niet uit te sluiten zijn.

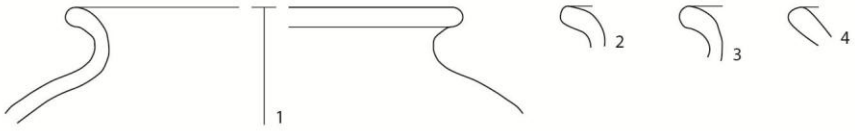
Tenslotte vermelden we 12 staalnames van houtskool, met het oog op ^{14}C-dateringen.

[119] Mondeling mededeling K. De Groote.
[120] Mondeling mededeling K. De Groote.

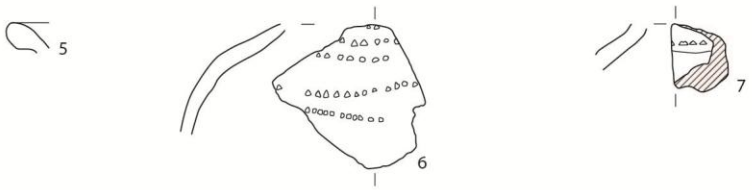

Fig. 89: gebouw IV-A-386 in grondplan en in coupe

Context IV-A-6

Structuur IV-A-59

Structuur IV-A-310

Structuur IV-A-386

Structuur IV-A-12

Structuur IV-A-22

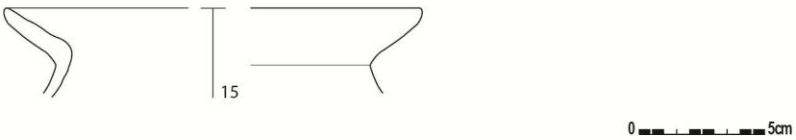

Fig. 90: aardewerk

3.2.5.4 Palenclusters: structuren IV-A-12, IV-A-353, IV-A-360, IV-A-507, IV-A-547, IV-A-558 en IV-A-563

De volgende structuren die we bespreken, zijn benoemd als palenclusters. Ze zijn geselecteerd omdat ze in eerste instantie een zekere organisatie vertonen en in tweede instantie specifieke plaatsen innemen binnen de nederzetting. Enkelen staan in direct verband met de reeds geanalyseerde huisplattegronden, maar kunnen we zelf niet als volwaardige gebouwen beschouwen. Dit heeft grotendeels te maken met het feit dat ze kleinere afmetingen hebben of slechts gedeeltelijk bewaard zijn. In dit geval kunnen we hoogstens spreken van bijgebouwen. De overige palenclusters hebben een minder regelmatige lay-out en lijken eerder te maken te hebben met een indeling van de ruimte binnen de *enclosure*.
De meeste van deze structuren zijn duidelijk vastgesteld in grondplan, maar nauwelijks bewaard in coupe of verstoord door recentere sporen. Verstrekkende conclusies waren bijgevolg niet altijd mogelijk. We beschouwen deze structuren tezamen enerzijds qua beschrijving en interpretatie, en anderzijds qua vondsten en datering.

3.2.5.4.1 Beschrijving en interpretatie

Structuren IV-A-558 en IV-A-563

Ten noordoosten van gebouw IV-A-59 treffen we twee palenclusters aan. Beide zijn gelegen in de nabijheid van de postmiddeleeuwse tracés, contexten IV-A-1 en IV-A-143 (Fig. 91).

Een eerste palencluster IV-A-558 bestaat uit drie palen (contexten IV-A-558, IV-A 561 en IV-B-85), heeft een noordnoordwest-zuidzuidoostelijke oriëntatie, parallel aan gebouwen IV-A-59 en IV-A-310, en een lengte van 6,5m. Een tweede palencluster IV-A-563 bestaat uit drie palen met kern op een rij (contexten IV-A-563, IV-A-567 en IV-A-572) en, ter hoogte van de middelste paal, nog drie kleinere palen (context IV-A565, IV-A-569 en IV-A-570). Hun oriëntatie is eerder noordwest-zuidoost en beslaat een lengte van 7,5m.

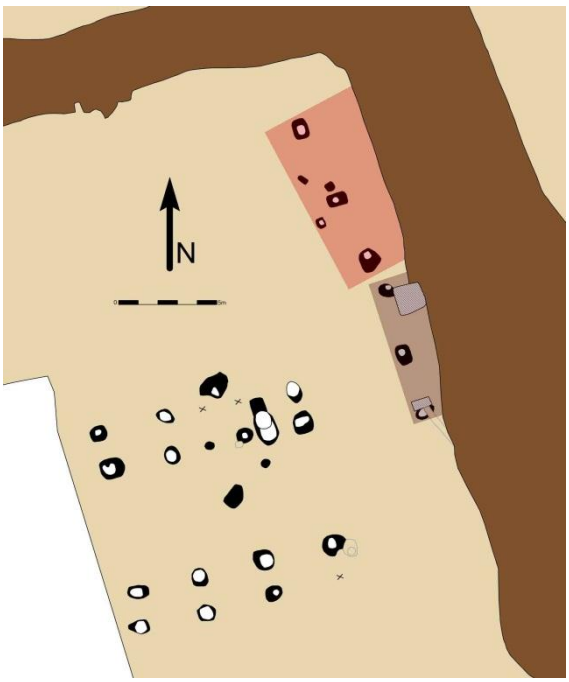

Fig. 91: bruine rechthoek: structuur IV-A-558, rode rechthoek: structuur IV-A-563

In coupe vertonen de palen van structuur IV-A-558 een duidelijke kern en insteek (Fig. 92). De meeste palen van structuur IV-A-563 hebben eveneens een kern en insteek, maar zijn sterker uitgeloogd en tekenen zich daardoor minder duidelijk af (Fig. 91). In het algemeen zijn voor beide structuren de palen ondiep bewaard. Mogelijk is dit een gevolg van de uitgraving en uitslijting van het nabijgelegen postmiddeleeuwse tracé. Qua vorm en uitzicht komen de paalkuilen van beide structuren sterk overeen met deze van de besproken gebouwen (cf. supra). Structuur IV-A-558 leverde geen dateerbaar materiaal op, maar beschouwen we juist omwille van deze gelijkenis als middeleeuws.

We interpreteren structuren IV-A-558 en IV-A-563 als incomplete plattegronden, oversneden door het tracé. Het beperkte inzicht in hun opbouw laat slechts zeer precaire suggesties over hun functie toe. Mogelijk maken deze paalsporen deel uit van twee

spiekers, of hebben we twee maal de korte zijde van een gebouw, dat zich in de lengte verder strekt in noordoostelijke richting, aangetroffen.

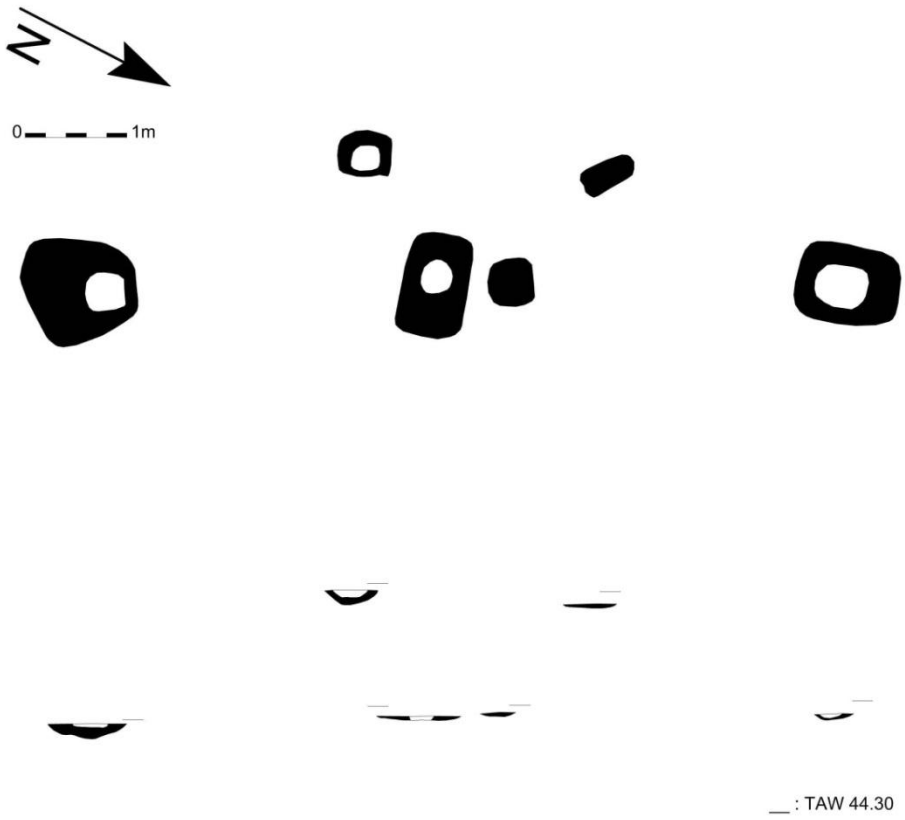

Fig. 92: : structuur IV-A-563 in grondplan en in coupe

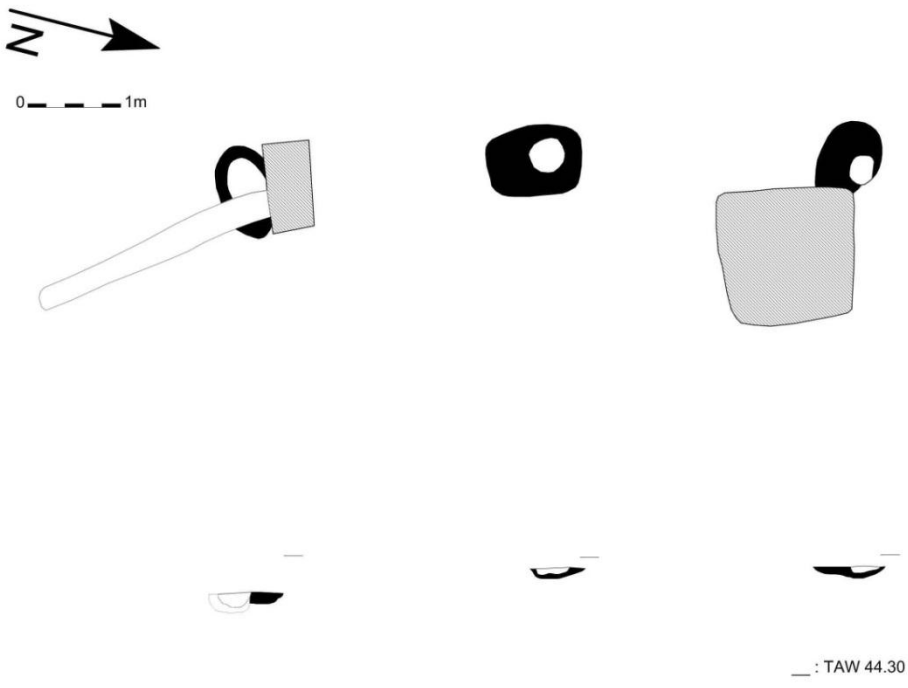

Fig. 93 : structuur IV-A-558 in grondplan en in coupe

Structuren IV-A-507 en IV-A-549

Structuren IV-A-507 en IV-A-549 liggen beide ten zuidoosten van gebouw IV-A-310, in de directe nabijheid van het postmiddeleeuwse tracé structuur IV-A-1. Beide tekenen zich af als rechthoeken, die elkaar overlappen (Fig. 93). Structuur IV-A-507 valt op doordat deze aansluit bij IV-A-310. Het bestaat uit vier paalsporen, waarvan drie met kern, en meet ongeveer 3,7 bij 4,6m: contexten IV-A-507, 509, IV-B-67 en IV-B-71. De palen zijn allemaal slecht bewaard, hetgeen opnieuw te wijten kan zijn aan de aanwezigheid van het tracé IV-A-1 (Fig. 94). De tweede structuur IV-A-549 heeft een minder duidelijke lay-out, maar lijkt niettemin een oppervlakte van 4,3 bij 4,9m af te bakenen. Het omvat zeven paalsporen, waarvan slechts twee een kern hebben en één niet meer bewaard is in coupe (Fig. 95): contexten IV-A-549, IV-A-551, IV-B-47, IV-B-51, IV-B-53 en IV-B-69, en spoor IV-B-49. De oriëntatie is meer uitgesproken noordoost-zuidwest, wat aansluit bij het gebouw IV-A-386 (cf. infra).

Structuren IV-A-507 en IV-A-549 beschouwen we als twee mogelijke bijgebouwen. De afwezigheid van één paal in de opeenvolging van dubbele palen in de zuidelijke wand van het gebouw IV-A-310 zou eventueel kunnen verklaard worden door de aanwezigheid van structuur IV-A-507. Welke functie het vervulde, kunnen we niet inschatten, maar mogelijk diende het als een aanbouw tot het hoofdgebouw. Het is echter niet uit te sluiten dat er geen chronologisch en ruimtelijk verband is met IV-A-310. Tussen de paalsporen van beide bijgebouwen zijn geen oversnijdingen vastgesteld, waardoor we geen uitspraak kunnen doen over een relatieve chronologie.

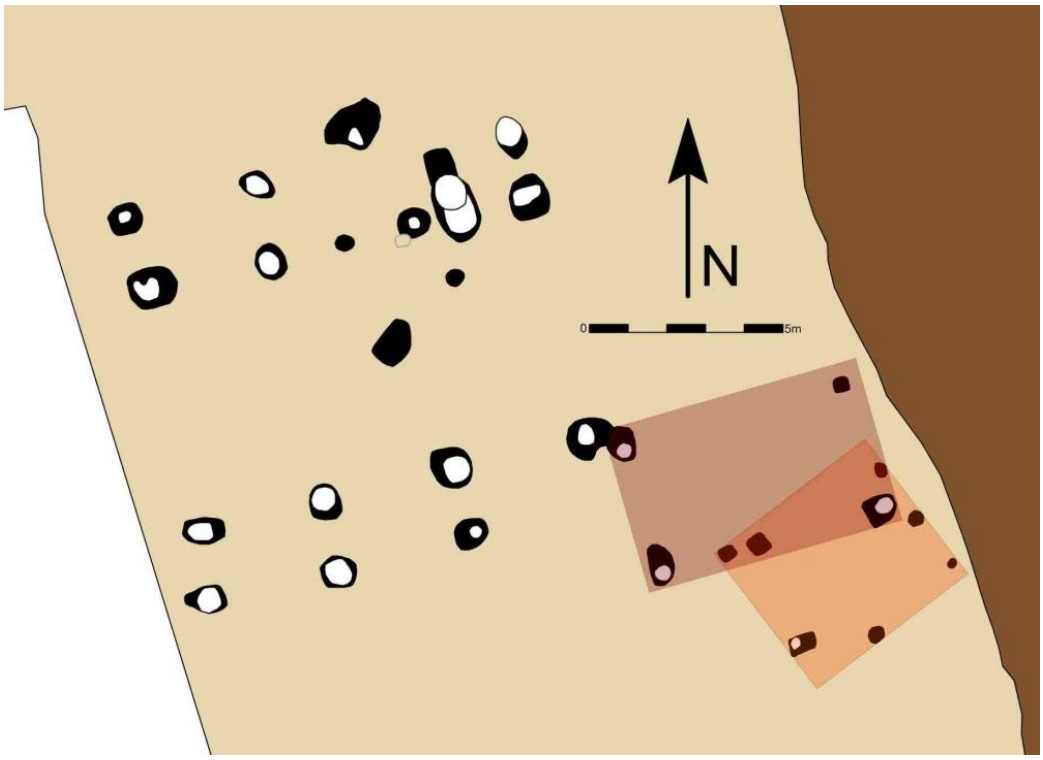

Fig. 93: rode rechthoek: structuur IV-A-507, oranje rechthoek: structuur IV-A-549

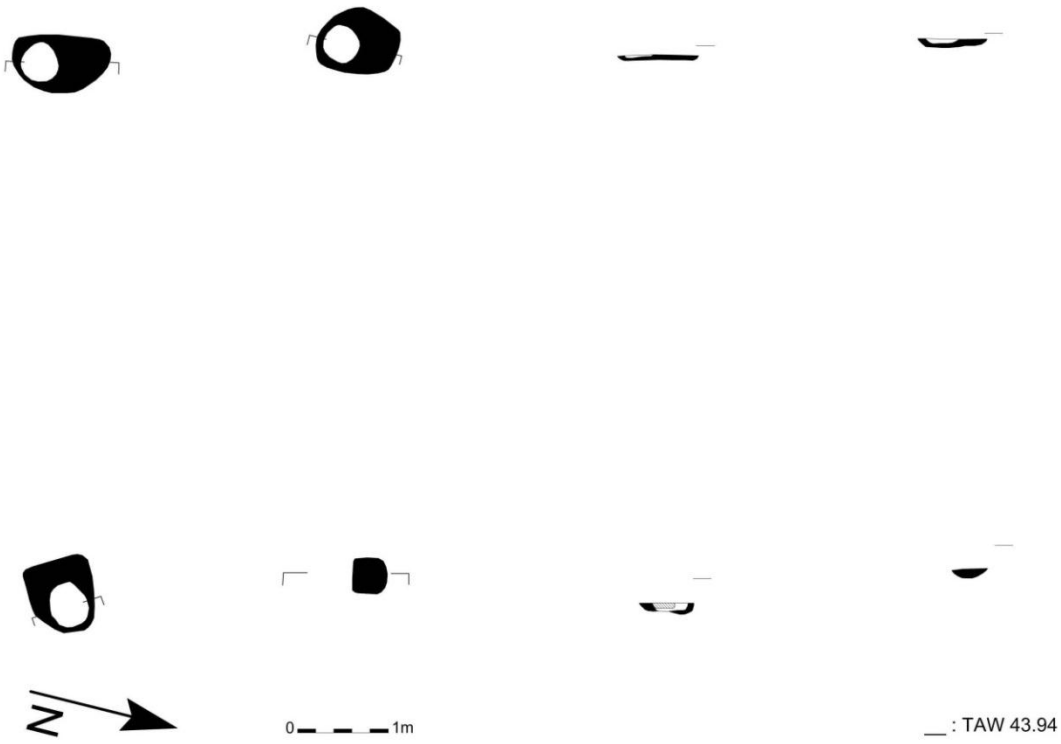

Fig. 94: structuur IV-A-507 in grondplan en in coupe

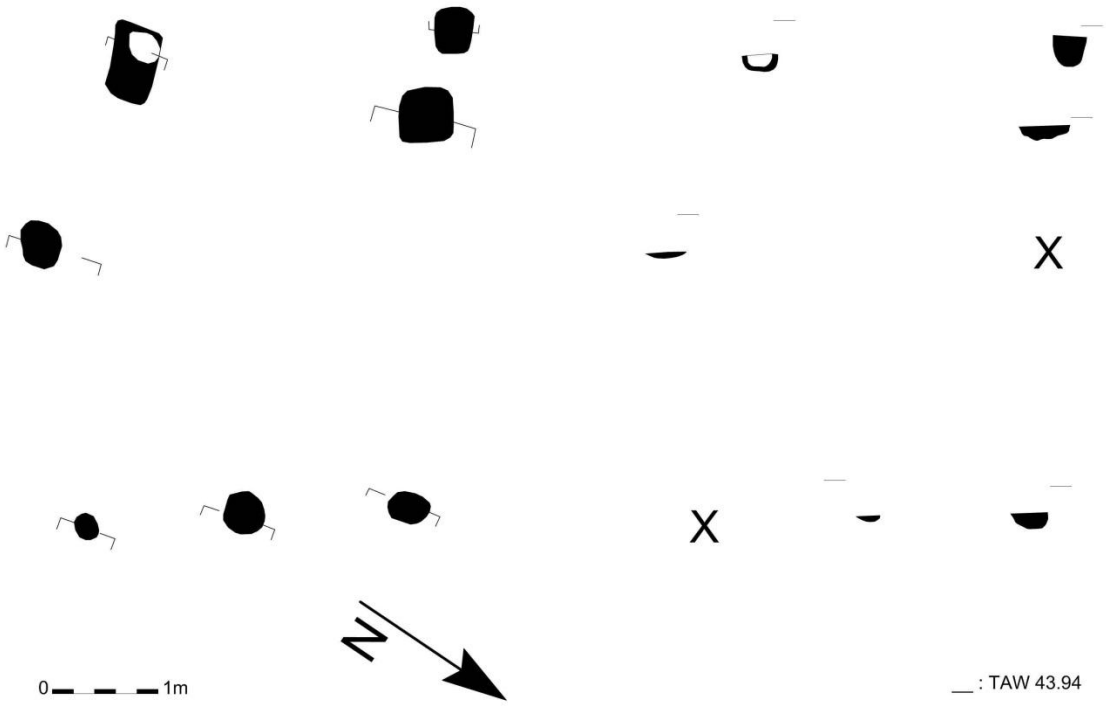

Fig. 95: structuur IV-A-549 in grondplan en in coupe

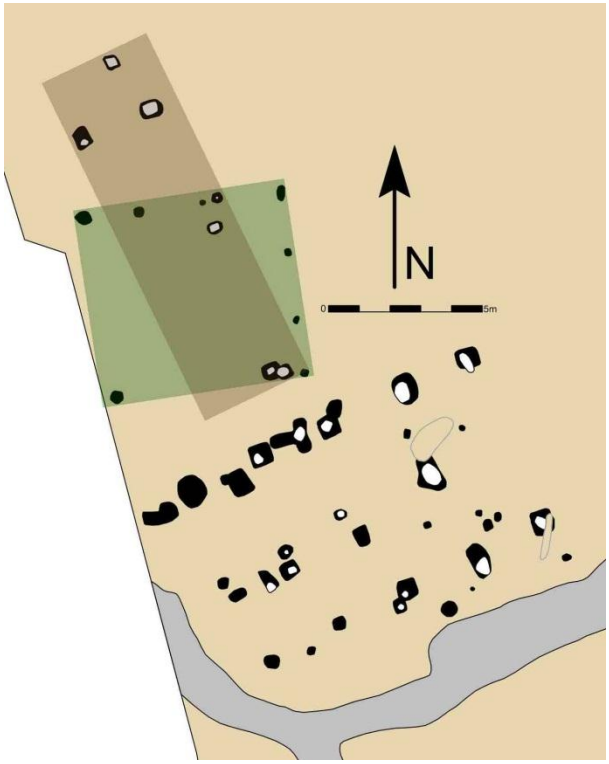

Fig. 96: bruine rechthoek: structuur IV-A-353, groene rechthoek: structuur IV-A-360

Ter hoogte van het gebouw IV-A-386 treffen we twee palenclusters aan: structuur IV-A-353 en IV-A-360 (Fig. 96). Een eerste cluster IV-A-353 manifesteert zich als een 'palenrij'. Over een lengte van 11,6m tekenen zes paalsporen een lijn uit met een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie; een zevende paalspoor aan het noordwestelijke uiteinde, loodrecht op deze as, rekenen we hierbij: context IV-A-353, VI-A-354, IV-A-356, IV-A-363, IV-A-365, IV-A-380 en IV-A-382. De palen zijn goed bewaard en tonen zich erg gelijkaardig in coupe: allen hebben een grijze kern, rijk aan houtskool, gevat in een licht grijzig bruine vulling van de insteek (Fig. 98). Het zuidelijke uiteinde van de rij ligt met een dubbel paalspoor op slechts 2 meter van de structuur IV-A-386. De palenrij sluit ongeveer haaks aan op wat we eerder hebben beschouwd als een opening in de noordelijke wand en toegang tot het gebouw IV-A-386 (cf. supra). Meer algemeen kan het beschouwd worden als een afbakening of een middel tot een interne opdeling van de ruimte binnen de *enclosure*.

De tweede cluster IV-A-360 ligt eveneens in de directe nabijheid van IV-A-386. Acht paalsporen vormen bijna een rechthoek van 6,3 op 5,9 meter. Een kuil, context IV-A-378, ter hoogte van de structuur oversnijdt mogelijk één of twee paalsporen die deel uitmaakten van deze palencluster. Contexten IV-A-360, IV-A-361, IV-A-375 en IV-A-384 tonen zich als ondiep bewaarde paalsporen zonder duidelijke kern met een licht grijze uitgeloogde vulling. De vier overige palen, sporen IV-A-361, IV-A-366, IV-A-375 en IV-A-377, zijn niet bewaard in coupe en konden slechts opgetekend worden in het grondvlak (Fig. 97). Het geheel tekent geen gesloten rechthoek, maar in feite een U-vorm. Of de constructie zo is bedoeld, of er een paal ontbreekt aan de westelijke zijde, is niet duidelijk. De ondiepe inplanting van de palen geeft hierover geen uitsluitsel. Bovendien is het mogelijk dat de structuur nog doorloopt buiten de sleuf. In elk geval suggeren de kleine, ondiep gefundeerde paalsporen dat het geen zware constructie betrof. Met een bijna oost-west oriëntatie wijkt deze palencluster af van het patroon dat de palenrij IV-A-353 en het gebouw IV-A-386 delen. Anderzijds lijkt het zoals structuur IV-A-353 ook zodanig geplaatst dat het de opening in de noordelijke palenrij van het bijgebouw respecteert, de afwijkende oriëntatie wijst echter op een chronologisch onderscheid. Naar interpretatie toe veronderstellen we dat deze rechthoekige structuur een functie vervulde als bijgebouwtje.

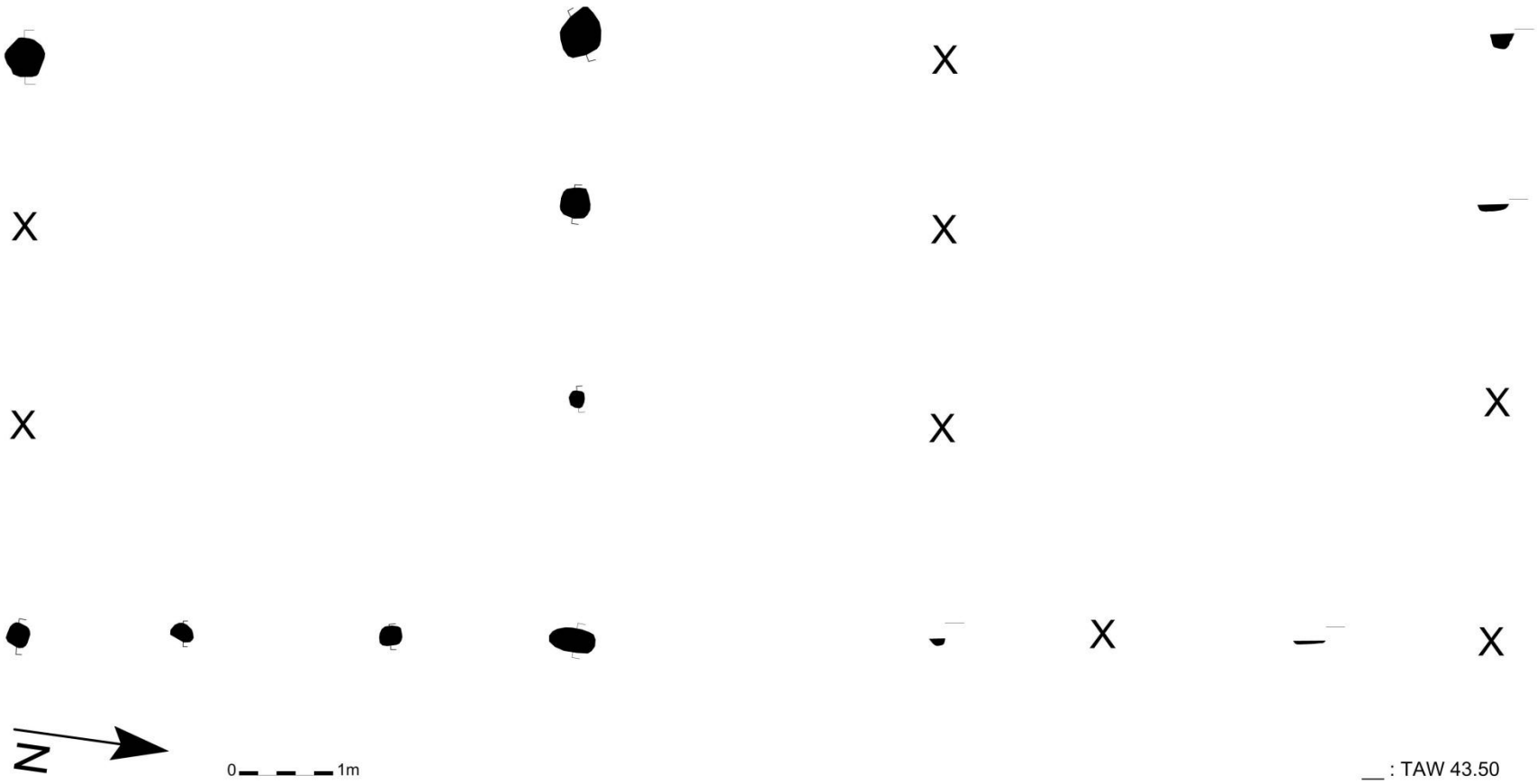

Fig. 97: structuur IV-A-360 in grondplan en in coupe

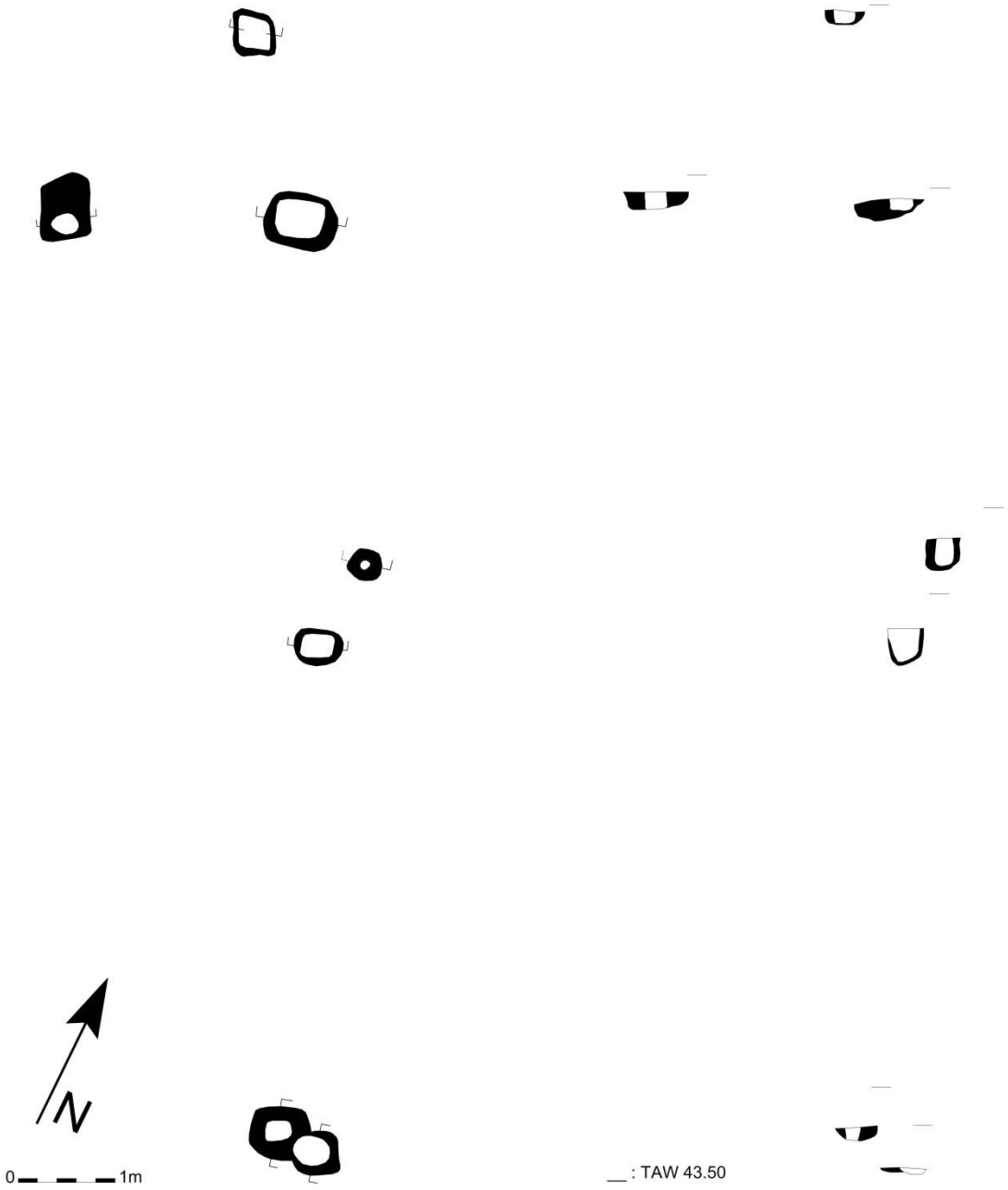

Fig. 98: structuur IV-A-353 in grondplan en in coupe

Structuur IV-A-12

Structuur IV-A-12 is een kleine palencluster in het oosten van de *enclosure* (Fig. 99). Ze is samengesteld uit zeven paalsporen die twee lijnen vormen. De noordelijke rij bestaat uit de contexten IV-A-16-AB-2, IV-A-18, IV-A-19, IV-A-20 en IV-A-21 en beslaat vijf meter; de meest zuidelijke bestaat uit de contexten IV-A-12 en IV-A-15 en vergroot de totale lengte tot circa 7m. Het belang van deze structuur zit in haar specifieke positie ten westen van de vermoedelijke opening in de oostzijde van de afbakenende gracht IV-A-6 (cf. supra). Met een oostnoordoost-westzuidwestelijke oriëntatie ligt ze quasi loodrecht op de gracht, maar in het verlengde van de opening én parallel met het gebouw IV-A-59. Hoewel het postmiddeleeuwse tracé het zicht op de interne organistatie van de woonzone ernstig verstoord, merken we toch op dat er tussen het gebouw IV-A-59 en de palencluster IV-A-12 behoorlijk veel sporen aanwezig zijn (cf. infra). Net ten zuiden van de palencluster bevindt zich als het ware een leemte. Mogelijk hebben we hier te maken met een structuur die aansluit bij de veronderstelde ingang en die opnieuw als een soort afbakening of 'wand' een opdeling van de ruimte binnen de *enclosure* realiseert, en eveneens, in de veronderstelling dat ook dieren in en uit de nederzetting werd gebracht, gediend kan hebben als een geleider.

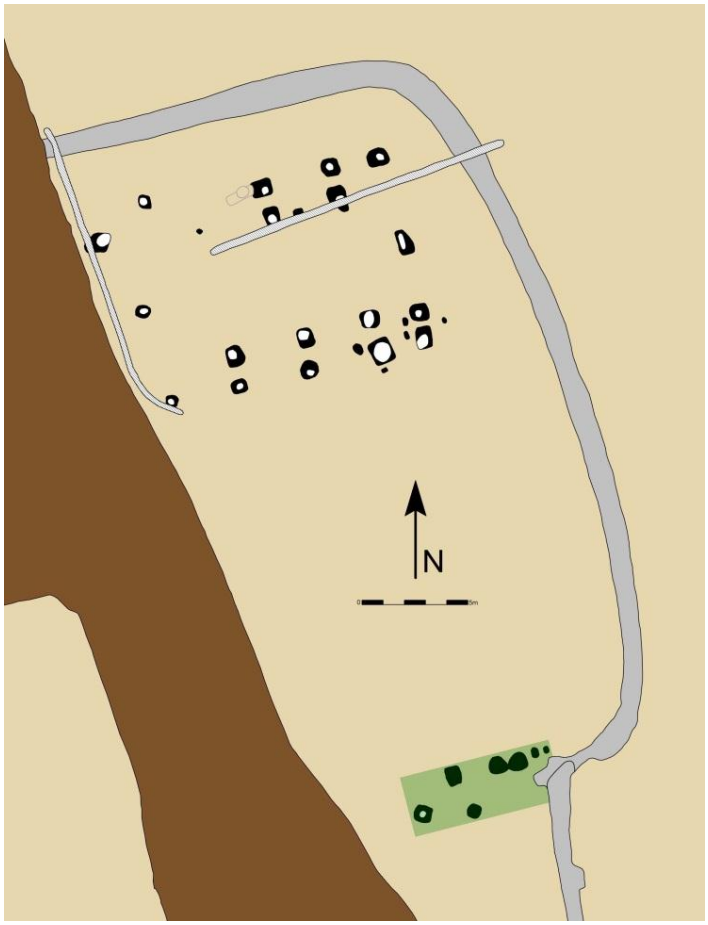

Fig. 99: structuur IV-A-12 in de *enclosure*

3.2.5.4.2 Vondsten en datering

Structuren IV-A-558 en IV-A-563

Op één scherf rood lokaal gedraaid aardewerk na is geen materiaal gerecupereerd uit de paalsporen die behoren tot deze structuren. Bijgevolg kan aardewerk hier niet dienen als leidraad in de datering van beide palenclusters. Eén van de paalkuilen van structuur IV-A-558 is echter oversneden door een greppel,

context IV-A-560 (cf. infra). Aardewerk dateert deze greppel in de 10de en de eerste helft van de 11de eeuw. Een datering voor IV-A-558 kan bijgevolg gesuggereerd worden op basis van relatieve chronologie, waarbij het veronderstelde gebouw niet jonger dan 1050 n. Chr. kan zijn.

Om meer zicht te krijgen op de datering van deze mogelijke gebouwen zijn ^{14}C-datering nodig. Eén houtskoolstaal voor structuur IV-A-558 en twee voor structuur IV-A-563 kunnen hiertoe dienen.

Structuren IV-A-507 en IV-A-549

Beide structuren leverden weinig materiaal op. De enkele scherven grijs handgevormd aardewerk geven voor beide palenclusters een datering in de 9de en 10de eeuw[121].

In functie van ^{14}C-datering zijn respectievelijk drie en vijf houtskoolstalen genomen.

Structuren IV-A- 353 en IV-A-360

Eén paalspoor behorend tot structuur IV-A-353 bevat twee scherven lokaal grijs handgevormd aardewerk. Dit laat niet meer toe dan een ruime datering tussen 850 en 1100 n. Chr. ^{14}C-dateringen op houtskoolstalen, waarvan er vier gerecupereerd zijn, kunnen deze datering verscherpen.

Palencluster IV-A-360 leverde totaal geen vondstmateriaal op en kan bijgevolg niet nader in de tijd geplaatst worden. Als onderdeel van de nederzetting kunnen we slechts een datering in de volle middeleeuwen vooropstellen.

^{14}C-dateringen op houtskoolstalen, waarvan er vier gerecupereerd zijn, kunnen hopelijk deze datering verscherpen.

Structuur IV-A-12

Twee scherven zijn afkomstig uit context IV-A-19. Het betreft twee randen van twee handgevormde individuen (Fig. 90.13-14). Eén hiervan is mogelijk vervaardigd in de Karolingische traditie. We extrapoleren een datering in de 9de tot eerste helft van de 10de eeuw n. Chr. voor deze palencluster.

[121] Mondeling mededeling K. De Groote.

3.2.5.5 Kuilen: contexten IV-C-43, IV-A-544 en IV-A-370/IV-B-5

3.2.5.5.1 Beschrijving en interpretatie

In het zuiden van de *enclosure* kwamen op het eerste grondplan twee zeer omvangrijke sporen aan het licht: context IV-A-544 in het noorden en context IV-A-370 in het zuiden. Oversneden door het tracé IV-A-1 was het niet mogelijk hun volledige omvang in te schatten en was er ook enige twijfel over hun onderlinge relatie. Op het eerste grondplan, GPL A, is bijgevolg geopteerd om eerst de recentere sporen te couperen en nadien te verdiepen naar een tweede grondplan. Dit GPL B bracht verduidelijking aangezien het tracé aanzienlijk versmalde (Fig. 100). Om meer inzicht te verwerven in dit geheel en een correcte coupe te kunnen uitzetten, is gekozen om verder te verdiepen naar een derde grondplan, GPL C (Afb. 62 en Fig. 101). Op dit grondplan verschenen uiteindelijk verschillende duidelijk af te lijnen sporen: context IV-C-43 in het noordoosten, context IV-A-544 in het noordwesten en contexten IV-B-5 en IV-C-24-MV-7 in het zuiden.

De omvang en vorm van de sporen, in combinatie met de aflijning en de aard van de verschillende vullingen, liet ons in een eerste instantie vermoeden dat we hier met waterputten te maken hadden. Zowel ten oosten als ten westen van het tracé konden we vermoedelijke schachten van verschillende waterputten veronderstellen. De coupes zijn bijgevolg zodanig uitgezet dat de vermeende schachten zich centraal bevinden, en dat de oversnijdingen zoals vastgesteld in het grondvlak kunnen geverifieerd worden.

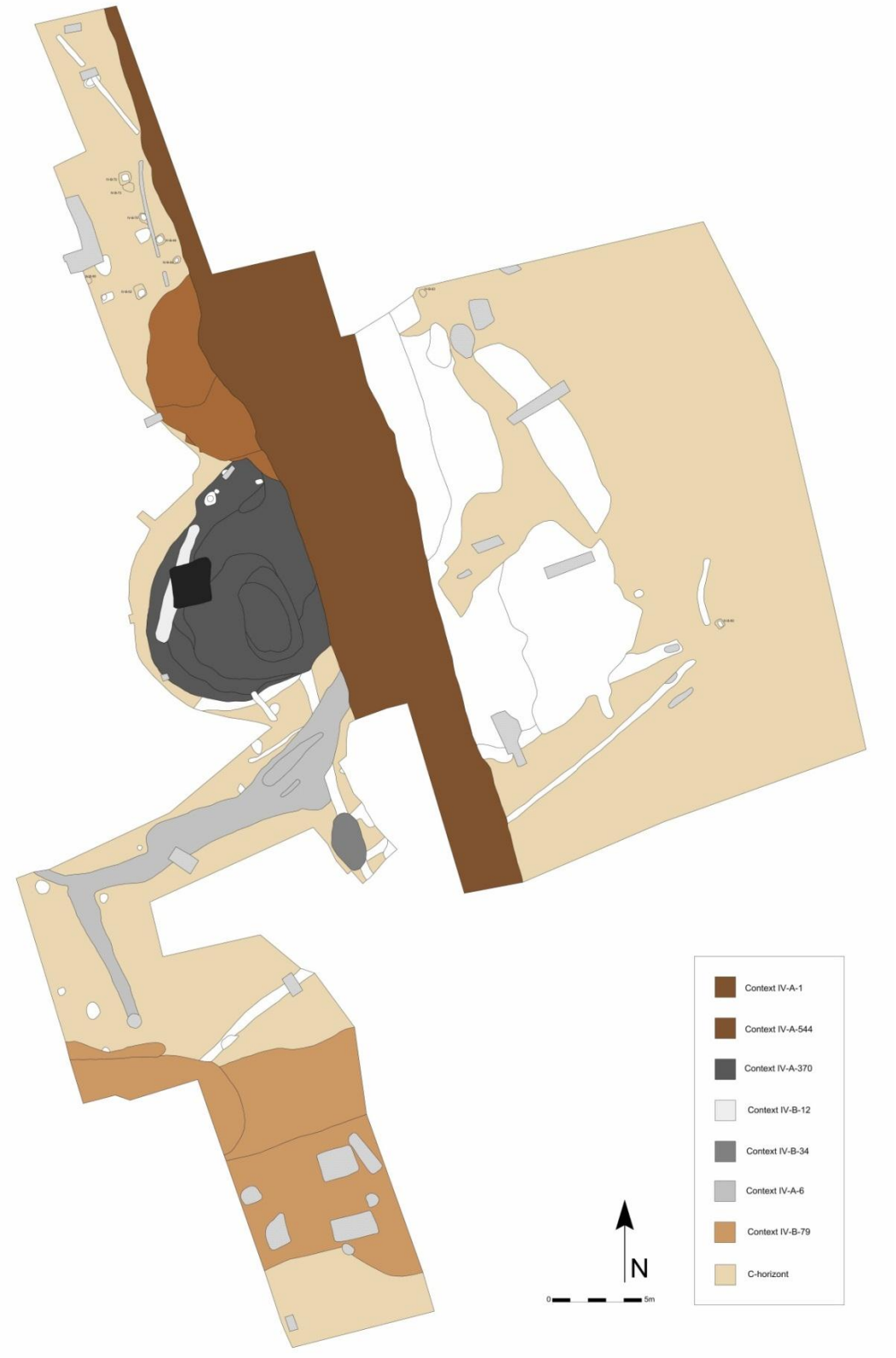

Fig. 100: zone IV grondplan B met aanduiding van de afbakenende gracht IV-A-6 en contexten IV-A-544 en IV-A-370

Afb. 62: zicht op grondplan C

Fig. 101: zone IV grondplan C met contexten IV-C-43, IV-A-544 en IV-B-5, met aanduiding van de coupes

Context IV-C-43

De coupes op context IV-C-43 toonden vrij snel aan dat dit spoor geen waterput maar een kuil is, duidelijk ouder dan het tracé en jonger dan het spoor (context IV-C-24-MV-7) ten zuiden hiervan (Fig. 102). Het is ongeveer 1,5m diep (ten opzichte van GPL C) uitgegraven en is opgevuld met zes homogene licht tot donker grijze pakketten, vrij rijk aan houtskool. Quasi op de bodem van de kuil zijn de restanten van twee op elkaar gestapelde en in elkaar gevallen potten gevonden, Karolingisch aardewerk maar met een zeldzame vorm (cf. infra). Naast aardewerk zijn ook redelijk wat fragmenten dierlijk botmateriaal en metaalslakken aangetroffen in de opvullingslagen (cf. infra). De aard van de lagen doet een snelle demping vermoeden, waarbij ook afval is mee opgenomen in de kuil. De oorspronkelijke functie van context IV-C-43 blijft ons echter onduidelijk.

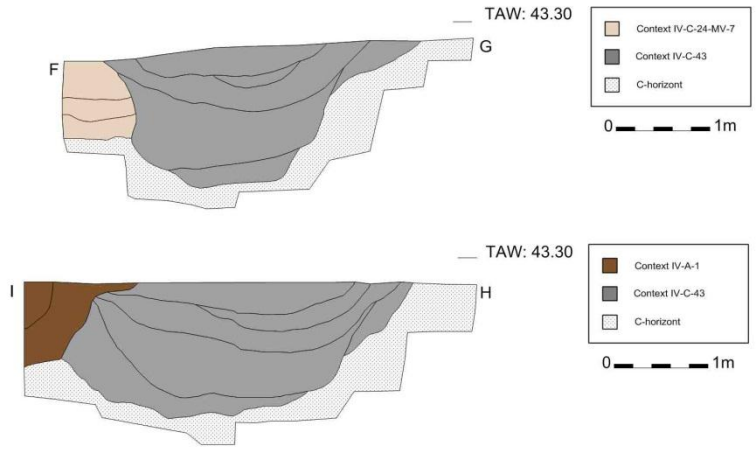

Fig. 102: coupe F-G en I-H op context IV-A-43

Context IV-A-544/IV-C2-1-BA-1, IV-C2-2-BA-1, IV-C2-2-BA-5, IV-C2-2-BA-7, IV-C2-2-BA-10, IV-C2-2-CD-1, IV-C2-2-CD-5, IV-C3-7 en VI-C3-9

Context IV-A-544 is gecoupeerd door middel van kwadranten en dit in verschillende fases en met tussentijdse grondplannen: C1, C2 en C3 (Fig. 100, 103 en 104). De eerste maal is verdiept tot circa 1,5m, het moment waarop de grondwatertafel is bereikt. Naarmate de zomer naderde en de grondwatertafel zakte, is verder gegraven. Op een diepte van 1,8m vertoonde context IV-A-544 een danig gewijzigd grondplan, dat de kwadrantcoupes zijn ingetekend, de resterende twee kwadranten machinaal zijn verwijderd en een GPL C2 is opgetekend (Fig. 105). Op het grondplan C2 zijn opnieuw kwadranten uitgezet met dezelfde oriëntatie als de voorgaande. Tijdens het stelselmatig verdiepen in de kwadranten werd duidelijk dat de context IV-A-544 zich opsplitste in verschillende sporen. Van zodra deze individueel af te lijnen waren, is per kwadrant een grondplan C3 ingetekend (Fig. 104). Twee sporen die niet te koppelen waren aan de kwadrantcoupes, zijn apart gecoupeerd en ingetekend; de overige sporen zijn geregistreerd aan de hand van de kwadrantcoupes. In totaal zijn op GPL C3 zeven kuilen en twee paalsporen opgetekend, respectievelijk contexten IV-C2-1-BA-1, IV-C2-2-BA-1, IV-C2-2-BA-5, IV-C2-2-BA-7, IV-C2-2-BA-10, IV-C2-2-CD-1, IV-C2-2-CD-5 en contexten IV-C3-7 en IV-C3-9 (Fig. 105). Beide paalkuilen zijn homogeen donker grijs, zonder aparte kern en insteek. De kuilen daarentegen hebben allemaal sterk gelijkende vullingspakketten: verspitte moederbodem met grijze en donker grijze vlekken, rijk aan houtskool, verbrand bot en vooral metaalslakken (cf. infra). Zowel in coupe als in grondplan was het daardoor bijzonder moeilijk om onderlinge oversnijdingen vast te stellen.

Context IV-A-544 vertoonde zowel in grondplan (GPL A, B en C) als aanvankelijk in coupe (coupes op GPL C) alle kenmerken van een waterput. Pas op GPL C3, reeds ruim in de (fluctuerende) grondwatertafel, werd duidelijk dat deze context iets totaal anders was. Op dit niveau was geen sprake meer van één groot spoor, maar van meerdere aparte sporen: kuilen en paalkuilen. De reden hiertoe is n niet duidelijk. Mogelijk was context IV-A-544 in eerste instantie inderdaad bedoeld als waterput, maar dat het door omstandigheden niet verder kwam dan een poging tot de aanleg ervan. Een geheel andere interpretatie ziet zowel context IV-A-544 als de palen en kuilen op GPL C3 niet als het resultaat van een poging tot waterwinning, maar als intentioneel uitgegraven in functie van leemwinning. Hoewel er een relatieve chronologie is vast te stellen tussen de kuilen zijn ze waarschijnlijk het resultaat van één gelijk-

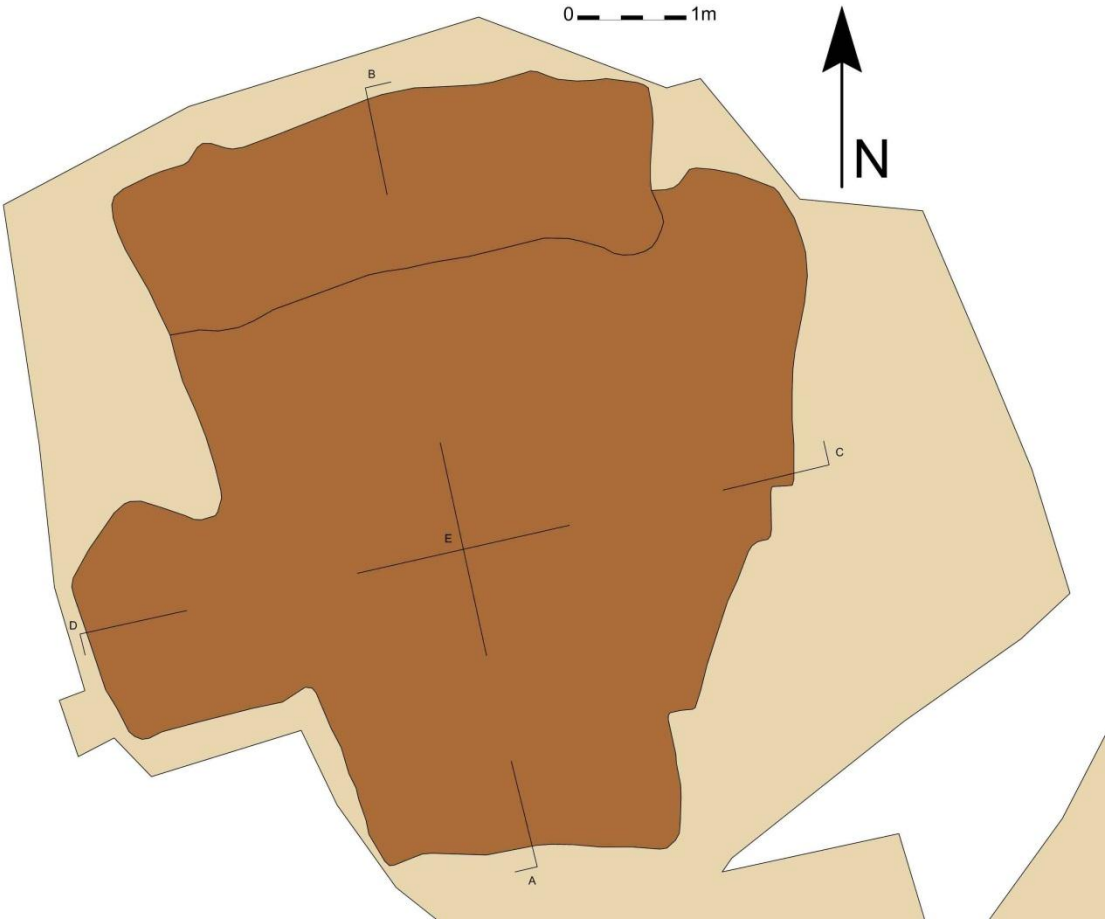

Fig. 103: context IV-A-544 op grondplan C2

tijdige actie. Niet alleen hebben ze een gelijkaardige vulling, die daarenboven getuigt van een snelle demping, maar bovendien zijn ze ook tot een aanzienlijke diepte uitgegraven: ruimschoots in de fluctuerende grondwatertafel, maar net tot in de overgang van zandlemige C-horizont naar de zandige tertiaire lagen. Het feit dat de kuilen pal naast elkaar liggen, met soms een minimale oversnijding (Fig. 104), suggereert dat telkens een kuil is uitgegraven en opgevuld, om vervolgens ernaast een nieuwe kuil te graven. Deze vaststelling spreekt in het nadeel van een interpretatie als waterput, niettemin kan een functie als 'tijdelijke' waterkuil niet uitgesloten worden. Hoewel we eerder denken aan een interpretatie als leemontginningscomplex, verklaart dit nog steeds niet waarom men op een dergelijke diepte leem heeft willen 'ontginnen'. Vermoedelijk zijn de kuilen aangelegd in het 'warmere' seizoen waarbij de grondwatertafel op een lager punt stond (zoals ook gebeurde bij het archeologisch onderzoek). Mogelijk speelde ook de locatie een rol, de kuilen bevinden zich namelijk in de *enclosure*. Om evidente redenen had men niet de luxe om binnen het nederzettingsareaal grootschalige uitgravingen in functie van leemtontginning te doen. Bovendien bevond zich net ten zuiden van context IV-A-544 een 'depressie', waarin men reeds een vrij grote uitgraving had opgevuld (context IV-B-5) (cf. infra). Dit kan verklaren waarom op een beperkte oppervlakte zo diep heeft gegraven. Dit is echter slechts een hypothese aangezien deze kuilen chronologisch niet met zekerheid aan de nederzetting kunnen verbonden worden (cf. infra).

Fig. 104: grondplan C3

Context IV-A-370/IV-B-5

Het volgende spoor was reeds vastgesteld op grondplan A. Deze context, IV-A-370, is echter zoals de voorgaande twee contexten, pas gecoupeerd op grondplan C (Fig. 101). Aanvankelijk geïnterpreteerd als een waterput, bracht het eveneens enkele verrassingen met zich mee. Niet alleen bleek dit spoor evenmin een waterput te zijn, bovendien brachtten de coupes en de vondsten een duidelijke chronologische tweedeling aan het licht. We overlopen de werkwijze.

In eerste instantie zijn coupes (GPL C) uitgezet op wat we interpreteerden als mogelijke schachten van één of meerdere waterputten: coupes R-S en Y-Z ten oosten van het tracé en coupes M-V en T-U ten westen van het tracé (Fig. 106 & Afb. 63). Enkel aan de westelijke zijde leek zich enigszins een typisch profiel (profiel M-V en T-U) van een waterput af te tekenen. De coupes toonden wel aan dat het niet twee aparte sporen betrof aan weerszijden van het tracé, maar wel één spoor dat doorloopt onder het tracé. Bovendien bleek uit de aard van de vullingspakketten en het vondstmateriaal, dat we hier te maken hebben met twee fases: de bovenste lagen, donker grijs en kleiig, bevatten materiaal uit de vroege/volle middeleeuwen; de onderste lagen, licht grijzig bruin en zandleem, bevatten materiaal uit de Romeinse periode. Als dusdanig splitst dit spoor zich op in twee contexten en deze kregen nieuwe namen: IV-B-5 en IV-C-24-MV-7. De focus in de volgende paragraaf ligt op de context IV-B-5. Context IV-C-24-MV-7 is als Romeins spoor reeds in detail besproken in dit rapport (cf. supra), maar betrekken we wel bij de verdere uiteenzetting.

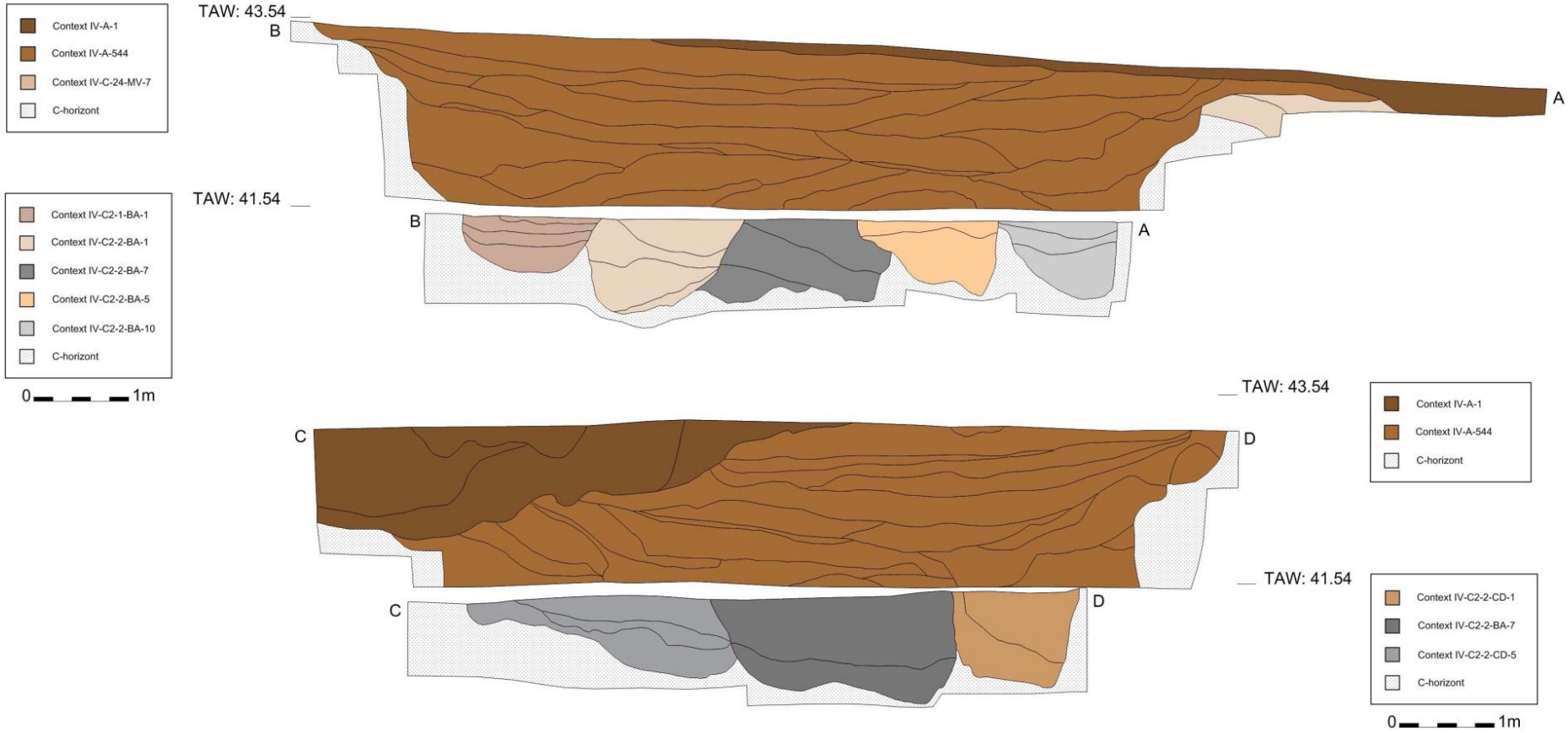

Fig. 105: coupe B-A op grondplan C en coupe C-D op grondplan C3 op context IV-A-544

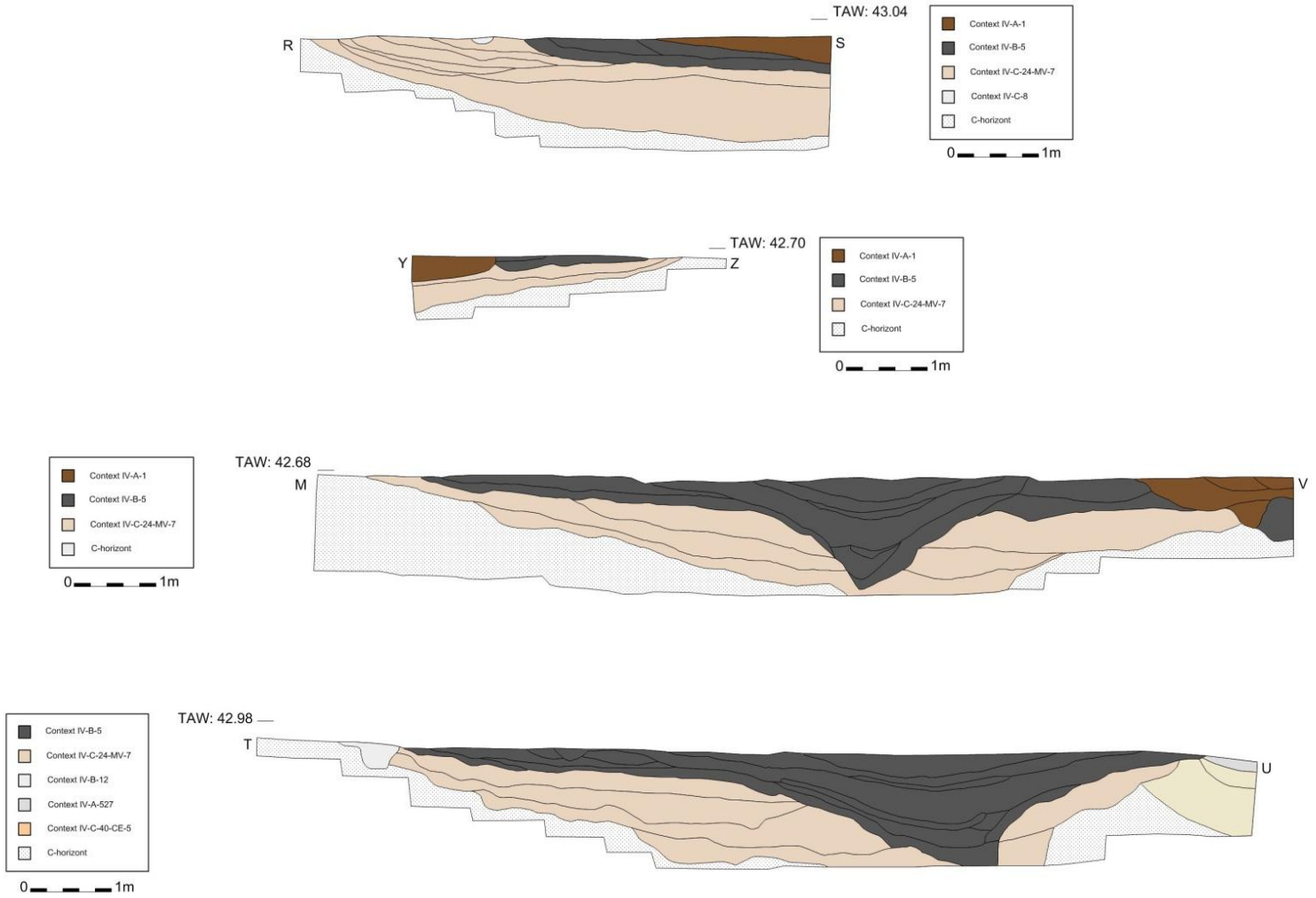
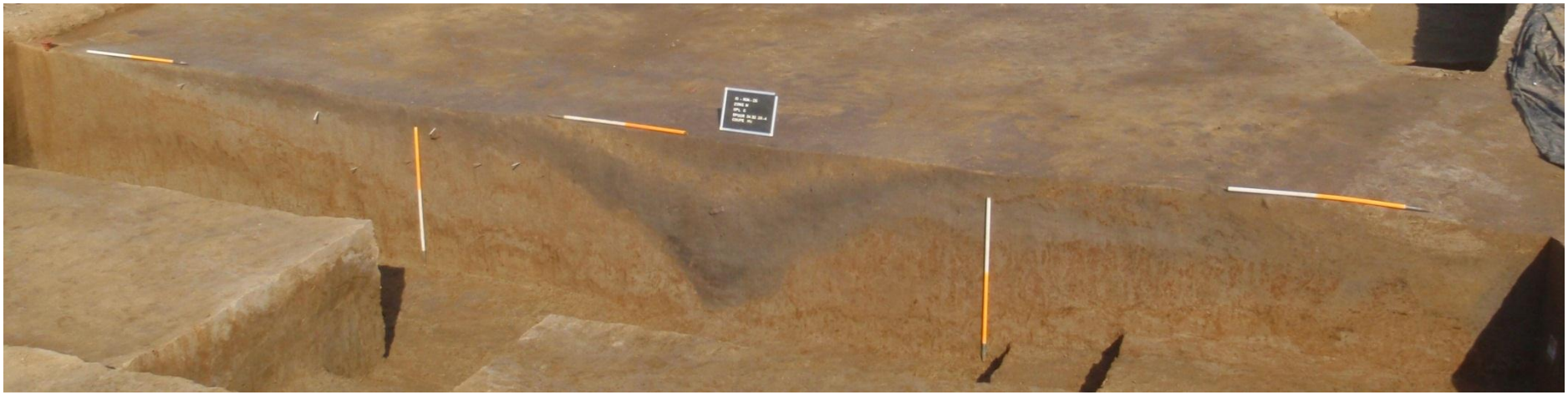

Fig. 106: coupe R-S, Y-Z , M-V en T-U op context IV-B-5

Afb. 63: coupe M-V op context IV-B)5

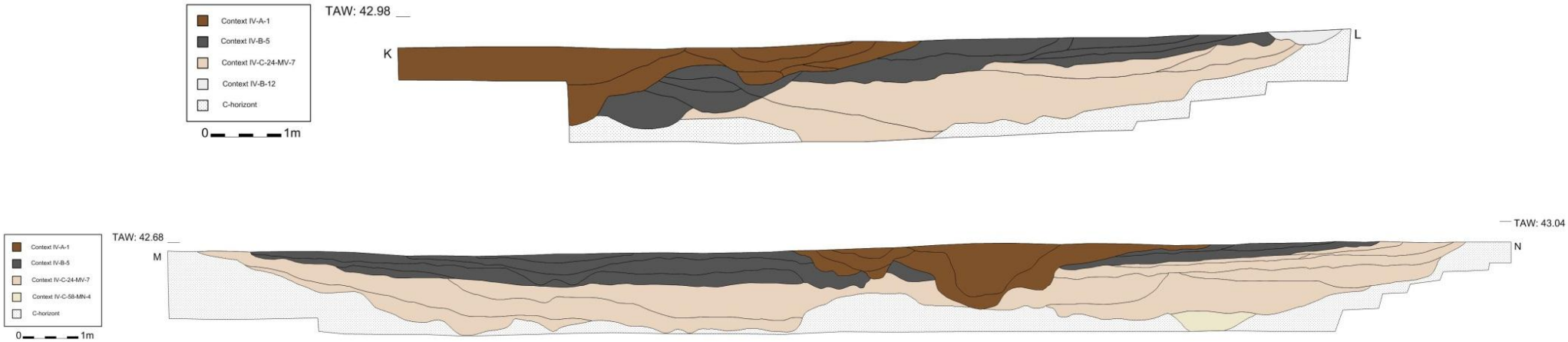

Fig. 107: coupe K-L en M-N op context IV-B-5

In tweede instantie is een grote kwadrantcoupe uitgezet op de contexten IV-B-5 en IV-C-24-MV-7. De coupes K-L en M-N bevestigden wat vooral coupes T-U en M-V lieten uitschijnen: context IV-B-5 is inderdaad geen waterput, maar kan wel beschouwd worden als een poging tot de aanleg van een waterput (Fig. 107). De lagen die tot deze context behoren, lopen in het westelijk deel van de context immers duidelijk schuin af, in de vorm van de typische schacht van een waterput. Ze eindigen evenwel abrupt, boven de grondwatertafel. Opvallend is dat deze lagen qua aanzet en verloop, ongeveer gelijk lopen met de lagen die behoren tot context IV-C-24-MV-7. Het gaat hier om twee contexten die tot een geheel ander tijdsvak behoren, maar toch verbazend veel overeenkomsten vertonen. Het lijkt er zelfs op dat context IV-B-5, context IV-C-24-MV-7 bewust volgt.

Context IV-C-24-MV-7 vangt aan als één groot geheel, om op een diepte van circa 1,7m onder grondplan C op te splitsen in aparte kleinere kuilen, individueel benoemd (cf. supra). Op dit niveau kent de moederbodem een overgang van zandleem naar zand. Context IV-C-24-MV-7 is bijgevolg geïnterpreteerd als een uitgraving in functie van leemontginning. Een onderzoek van bodemkundige J. Mikkelsen wees uit dat de zandleembodem te Ronse van een dergelijke samenstelling is dat ze zich leent tot artisanale toepassingen. Dat context IV-B-5 hetzelfde doel beoogde lijkt ons echter weinig waarschijnlijk. Vermoedelijk was tijdens de middeleeuwse periode, wanneer op dit deel van het terrein een nederzetting is opgericht, de heropgevulde uitgraving IV-C-24-MV-7 nog zichtbaar in het landschap als een lichte depressie. Een nederzetting zoals we hebben kunnen vaststellen, met drie hoofdgebouwen omgeven door een *enclosure*, kan niet zonder water. Hoewel we op de totale site geen enkele volwaardige waterput hebben vastgesteld, veronderstellen we dat IV-B-5 het resultaat is van een poging tot waterwinning. De keuze om de aanlegtrechter van de waterput uit te graven binnen de grenzen van context IV-C-24-MV-7 heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met het feit dat deze kuil is opgevuld met losse, geroerde grond en dus nog zichtbaar was als een kleine depressie. De profielen K-L en M-N zijn op dit vlak niet mis te interpreteren. In het westelijke gedeelte bevindt zich duidelijk de 'kern' van de uitgraving waarbij men een kuil, vermoedelijk een waterput, heeft willen aanleggen door de Romeinse lagen heen. Na de opgave hiervan heeft men de westelijke zone, maar ook de rest van de depressie, opgevuld met grijze, kleiige pakketten. Waarom deze poging tot de aanleg van een waterput is gestaakt en waar de inwoners van de nederzetting hun watervoorraad hebben gehaald, blijft een raadsel. De dichtstbijzijnde natuurlijke waterbron, de Molenbeek, ligt immers 300 meter ten noorden van de nederzetting. Het niet opgegraven zuidwestelijke gedeelte van de *enclosure* lijkt ons bovendien te smal om eventueel een waterput te bevatten. De aanwezigheid van een waterput net buiten de afbakenende gracht (buiten de opgraving) lijkt ons twijfelachtig, maar is uiteraard niet uit te sluiten.

3.2.5.5.2 Vondsten en datering

Context IV-C-43

Kuil IV-C-43 is rijk aan vondsten. Opmerkelijk voor deze context is het samengaan van aardewerk in Karolingische traditie met aardewerk in volmiddeleeuwse traditie. Zo'n 250 fragmenten zijn overwegend handgevormd en reducerend gebakken. Met deze scherven zijn twee, bijna volledige, handgevormde potten gepuzzeld. Het betreft vrij zeldzame vormen[122], met name twee tuitpotten die volledig in de Karolingische traditie te plaatsen zijn. Beide hebben een naar buiten staande rand en vertonen verticale externe schraapsporen op het lichaam. Eén heeft een bijgesneden tuit, mogelijk de aanzet naar een oor en een bolle bodem (Fig. 108.7); het andere exemplaar heeft een bandvormig oor en mogelijk ook een tuit (Fig. 108.6) (Afb. 64). Volgens de Karolingische traditie is bij dergelijke individuen de rand en het lichaam apart gevormd en achteraf aan elkaar gezet. Dit veroorzaakt een wandverdikking ter hoogte van de overgang van de hals naar de schouder. Om deze geleidelijk te laten verlopen, is de overtollige klei aan de

[122] Mondelinge mededeling K. De Groote.

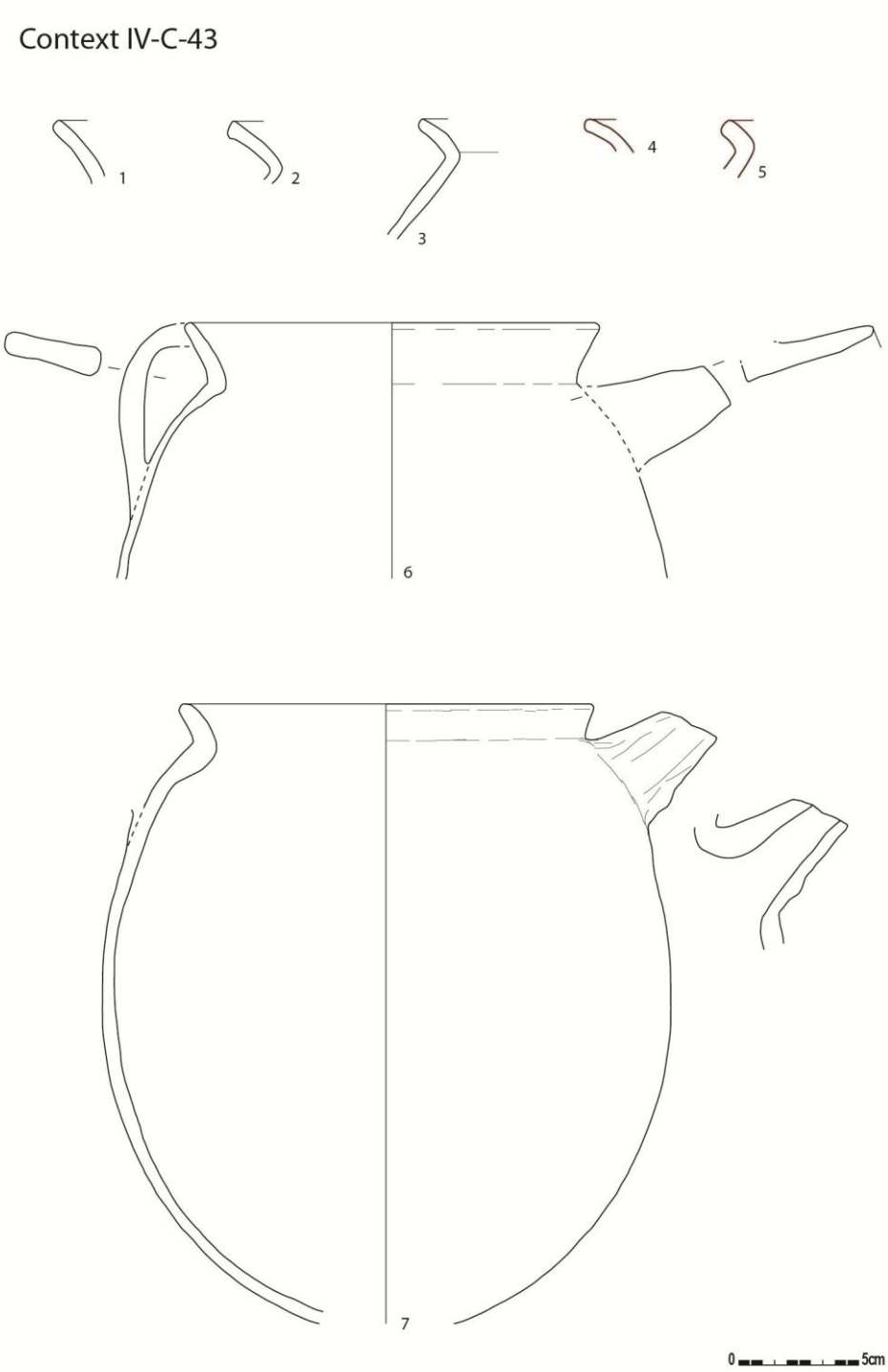
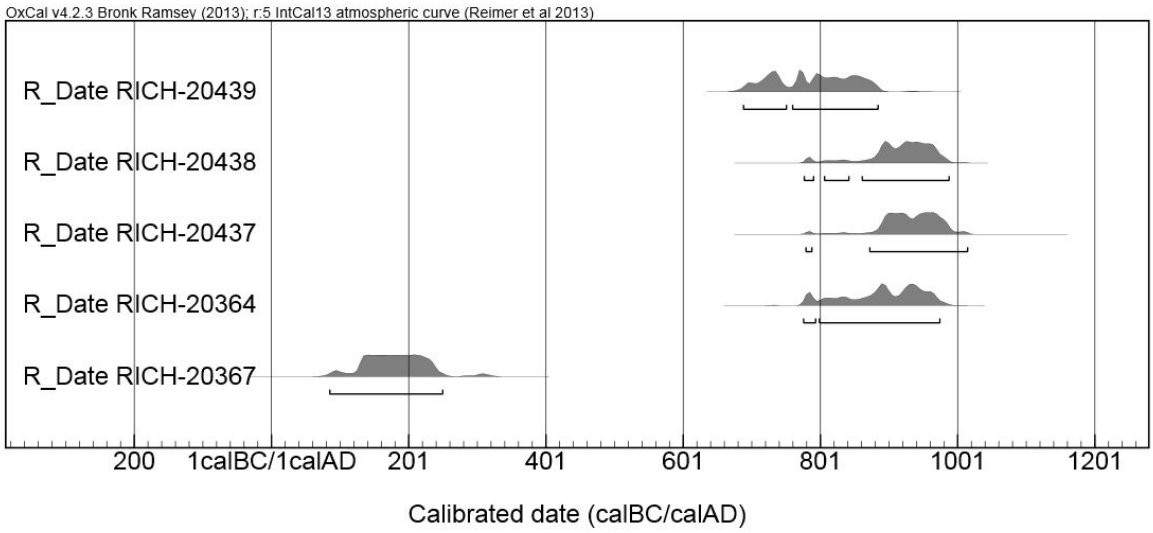

Fig. 108: aardewerk

Afb. 64: Karolingische tuitpotten met details van de externe schraapsporen

buitenkant verwijderd. Dit gebeurt door de klei met een verticale beweging van de rand tot de hals als het ware weg te schrapen. Deze beweging laat duidelijk herkenbare verticale schraapsporen achter op de rand en het lichaam[123]. Naast voornamelijk wandscherven zijn ook nog vijf randen van evenveel individuen gevonden, vermoedelijk kogelpotten (Fig. 108.1-5). Dit geheel schetst een consistent beeld: de aangetroffen randen zijn recht en Karolingisch qua typologie, het baksel is grof verschraald, en het aardewerk handgevormd en vermoedelijk lokaal geproduceerd. Dit levert een vrij enge datering op in de laat Karolingische periode, meer bepaald de 9de eeuw. Tenslotte zijn twee wandscherven in handgevormd aardewerk met donkere kern aangetroffen. Deze aardewerkgroep is 'voorlopig' gedateerd tussen 901 en 1050, en dit omdat de aanvang van de productie nog niet met zekerheid is bepaald. Hun aanwezigheid duwt de datering van deze context in de laat-Karolingische periode in de richting van de late 9de eeuw.

Tabel 7: 14C-dateringen van de middeleeuwse kuilen, een middeleeuws driepalig gebouwtje en de middeleeuwse poel

Twee houtskoolstalen werden uitgeselecteerd voor een ^{14}C-analyse, beide zijn afkomstig uit de bovenste opvullingslagen van de kuil waarin ook de tuitpotten aanwezig waren. Het eerste staal levert een gekalibreerde datering op met 95,4% zekerheid tussen 680 cal AD – 890 cal AD (RICH-20439: 1227±31BP) (Tabel 7). Het tweede houtskoolstaal dateert tussen 810 cal AD en 990 cal AD (RICH-20438: 1130±28BP) (Tabel 7). De twee stalen komen uit twee afzonderlijke lagen die beide, passende fragmenten van de twee tuitpotten bevatten. Dit, en het feit dat deze lagen vrij vlug in de kuil gedumpt zijn maakt het waarschijnlijk dat ze elkaar vlug hebben opgevolgd. Dit weerspiegelt zich echter niet in de dateringen. Ze bieden dus geen uitsluitsel over de exacte datering van de kuil.

Overigens is vrij veel onverbrand botmateriaal, 132 stuks, en vier gram verbrand bot aangetroffen. Eveneens zijn 39 metaalslakken gerecupereerd.

Context IV-A-544/IV-C2-1-BA-1, IV-C2-2-BA-1, IV-C2-2-BA-5, IV-C2-2-BA-7, IV-C2-2-BA-10, IV-C2-2-CD-1, IV-C2-2-CD-5, IV-C3-7 en VI-C3-9

Context IV-A-544 verzamelt vondsten van grondplan A tot en met grondplan C2. 107 scherven vertegenwoordigen het grijs lokaal handgevormd aardewerk. Hiertoe behoren acht randen van acht individuen: twee Karolingische randen van twee kogelpotten (Fig. 109.2 & 3), één mogelijk Karolingische rand van een kogelpot (Fig. 109.1), vier randen van vier kogelpotten in volmiddeleeuwse traditie (Fig.

[123] De Groote 2008, 199-200.

109.4-7) en één rand van een teil (Fig. 108.8). Roodbeschilderd Rijnlands aardewerk is aanwezig met 16 wandscherven (Fig. 109.9-12). Voorts tellen we ook tien rood lokaal gedraaide scherven, waaronder de rand van een teil, vijf grijs lokaal gedraaide scherven, en twee rood lokaal hoogversierde scherven, waaronder één voet. Het aardewerk is danig gevarieerd dat voor deze context slechts een ruime datering van de 9de tot de 16de eeuw mogelijk is[124]. De kans is evenwel reëel dat het rood gedraaide aardewerk afkomstig is van het postmiddeleeuwse tracé dat de kuil oversnijdt.

Overigens valt de grote hoeveelheid metaalslakken op: 566 stuks. 39 fragmenten dierlijk bot en 8 gram verbrand bot zijn eveneens verzameld.

In functie van natuurwetenschappelijk onderzoek zijn tien houtskoolstalen en vijf bodemstalen van 10 liter genomen; drie pollenbakken overbruggen zeven lagen.

De zeven kuilen en twee paalkuilen onder context IV-A-544 zijn qua vondsten een stuk eenvormiger. Vijf contexten bevatten grijs lokaal handgevormd aardewerk. Hiertoe behoren twee randen van twee kogelpotten (Fig. 109.13 & 15). Enkele scherven zijn behoorlijk aangetast en één scherf is met zekerheid Romeins of ouder. Eén van deze contexten levert eveneens een wandscherf handgevormd aardewerk met donkere kern op. Drie van deze contexten, samen met een vierde andere context, herbergen roodbeschilderd Rijnlands aardewerk (Fig. 109.14 & 16). De combinatie van deze drie aardewerkgroepen en de twee randen laten toe de voorgaande ruime datering te vernauwen van de 10de tot en met de 11de eeuw.

In al deze contexten zijn ook metaalslakken aanwezig in variërende hoeveelheid. Dierlijk bot is niet meer aangetroffen; een weinig verbrand bot (3 gram) is wel nog gerecupereerd.

^{14}C-dateringen op houtskoolstalen, zeven in totaal uit zes contexten, zouden mogelijk verduidelijking brengen. Aansluitend zijn voor één kuil ook twee 10 liter natte bodemstalen genomen met het oog op macrobotanisch onderzoek. Tevens zijn pollenstalen genomen voor een pollenanalyse.

[124] Mondeling mededeling K. De Groote.

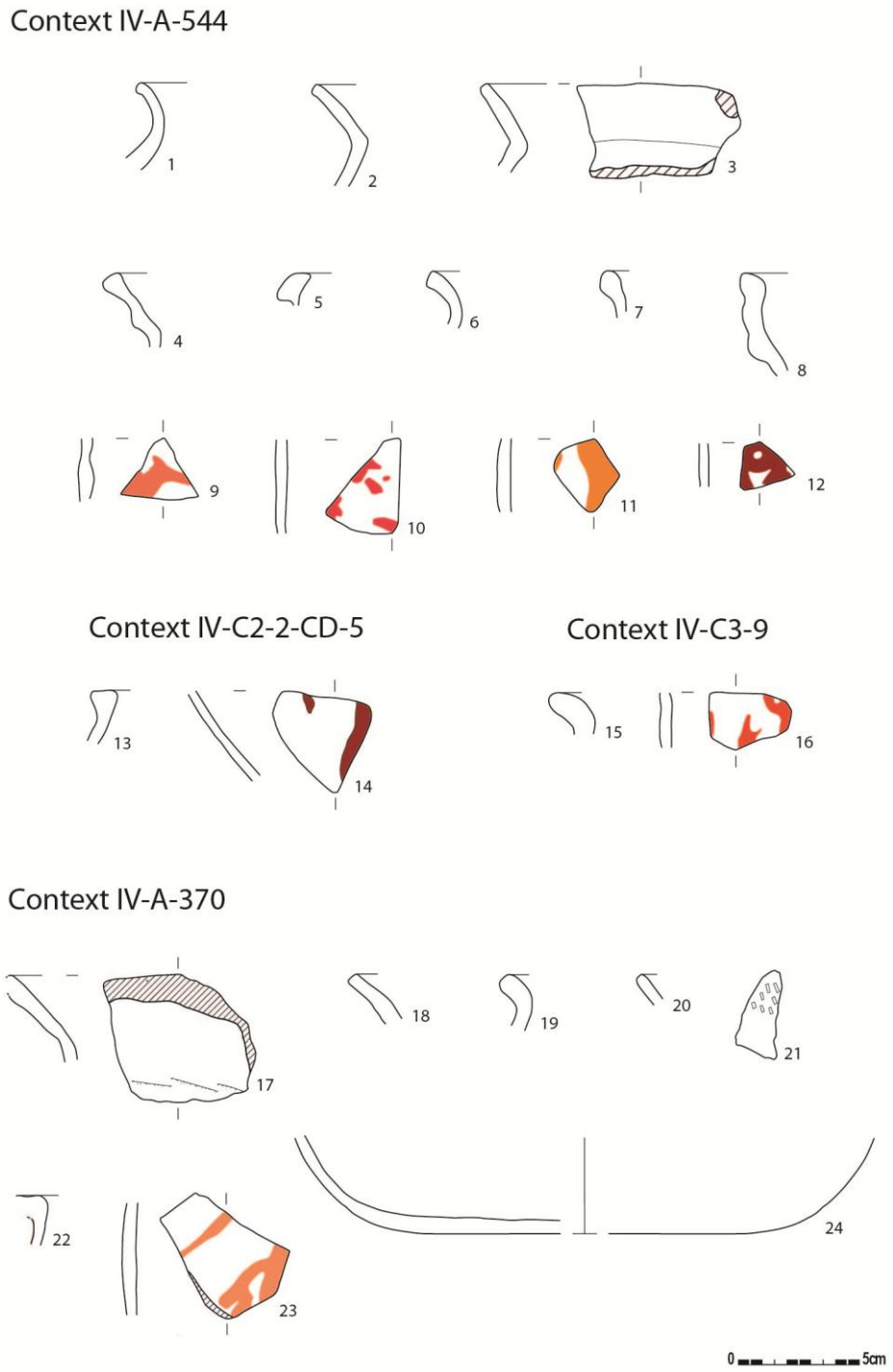

Fig. 109: aardewerk

Context IV-A-370/IV-B-5

Het materiaal afkomstig uit context IV-A-370 is een combinatie van grijs lokaal handgevormd aardewerk en roodbeschilderd Rijnlands aardewerk. Het reducerend gebakken aardewerk omvat vier randen van evenveel kogelpotten (Fig. 109.17-20), waarvan twee gevormd zijn in de Karolingische traditie (Fig. 109.17 & 18), alsook één platte bodem (Fig. 109.24). Eén wandscherf draagt een radstempelversiering (Fig. 109.21). De twee randen in Karolingische traditie dateren in de 9de tot eerste helft 10de eeuw. Deze

combinatie weerspiegelt als het ware een overgangsfase van de laat Karolingische periode naar de volle middeleeuwen. Twee wandscherven en één randscherf Rijnlands roodbeschilderd aardewerk van een kan of kruik met de aanzet naar een handvat zijn echter iets jonger aangezien deze aardewerkgroep pas ten vroegste in de 10de eeuw voorkomt (Fig. 109.22-23). Bijgevolg krijgen we voor dit aardewerk ensemble een datering in de 10de eeuw. Deze 'trend' zet zich voor in de aardewerkvondsten uit context IV-B-5.

Context IV-B-5 is qua aardewerkvondsten sterk vertegenwoordigd (210 stuks). De diagnostische scherven en het geheel *an sich* schetsen een zeer uniform beeld en laten een nauwkeurige datering toe. Het materiaal bestaat grotendeels uit handgevormd en reducerend gebakken aardewerk. In totaal zijn 31 randen gevonden van twaalf individuen, allen kogelpotten. Negen individuen hebben een randtype dat past in de Karolingische traditie, 'een meestal naar de top versmallende rand met een scherpe extern knik op de overgang naar de weinig geprofileerde schouder'[125], en vertonen externe schraapsporen (Fig. 110.1-9) (Afb. 64, met detailfoto linksonder). Twee andere individuen zijn eveneens handgemaakt met een rand die apart is gevormd en als het ware aan het lichaam is geknepen (Fig. 110.10 & 12). Dit blijkt uit de veelvuldige vingerindrukken op de overgang van de hals naar de schouder (Afb. 64 met detailfoto's rechtsboven). Hoewel deze vormingstechniek nog aanleunt bij de Karolingische traditie, zijn de randen qua type volmiddeleeuws. Eén van beide individuen is bovendien voorzien van uitgebreide radstempelversiering. Op de rand zijn twee enkelvoudige lijnen van driehoekjes aangebracht, die elkaar deels overlappen; op de schouder tot vijf horizontale enkelvoudige lijnen, waarvan er twee elkaar kruisen. Een laatste individu is handgevormd, maar later bijgedraaid (Fig. 110.14). Zowel de vormingstechniek als het randtype zijn duidelijk volmiddeleeuws. We vermelden tevens de aanwezigheid van een tot nu toe onbekende vorm (Fig. 110.11). Het profiel is bijna volledig bewaard en toont een verticale wand, zonder hals of schouder, met een eenvoudige afgeronde rand en een zachte ronding naar een vermoedelijk vlakke bodem. De rechte rand en de grove verschraling kaderen in de Karolingische traditie. De aanwezigheid van roetsporen op de rand, mogelijk als gevolg van een brandende wiek, zou kunnen suggereren dat deze vorm een olielamp is[126] (Afb. 65). Twaalf wandscherven lijken afkomstig te zijn van intentioneel oxiderend gebakken aardewerk. Het aardewerk is handgevormd en sterk verschraald; enkele scherven dragen een radstempelversiering. Tot slot is één wandscherf roodbeschilderd Rijnlands aardewerk gevonden.

De combinatie van enerzijds aardewerk dat geheel in de Karolingische traditie past en anderzijds aardewerk dat schatplichtig is aan de Karolingische traditie, maar naar randtypologie toe in de richting van de volle middeleeuwen gaat, laat K. De Groote toe om voor deze context een datering omstreeks 900 n. Chr. (late 9de-vroege 10de eeuw) voor te stellen. Het aardewerk ensemble vertegenwoordigt met andere woorden de overgang van Karolingisch aardewerk naar volmiddeleeuws grijs handgevormd aardewerk. De aanwezigheid van een scherf roodbeschilderd Rijnlands aardewerk is een extra dateringselement. Deze aardewerkgroep dateert immers ten vroegste in de 10de eeuw, waardoor voor deze context een datering in de 9de eeuw kan worden uitgesloten.

We geven nog mee dat een fragment is aangetroffen van een pot, of kom, met binnen gebogen geprofileerd, verdikte rand, en radstempelversiering (Fig. 110.13). Deze rand is verwant met komtype Vermeulen 4[127], afkomstig uit het gebied tussen de Leie en Schelde, alsook met vondsten uit Liberchies[128]. Een datering in de Flavische periode en 2de eeuw is van kracht. Hierbij sluiten zes fragmenten van Romeinse dakpannen van het type *tegula* en één fragment van een Romeinse dakpan van het type *imbrex*

[125] De Groote 2008, 199-200.

[126] Mondeling mededeling K. De Groote.

[127] Vermeulen 1992, 99-100.

[128] Brulet & Demanet 1993, Fig. 111.

aan. Hun aanwezigheid is te verklaren door de uitgraving van context IV-B-5 in de Romeinse kuil IV-C-24-MV-7.

Overigens is een weinig verbrand bot verzameld, circa 38 gram, alsook 639 fragmenten dierlijk bot, deze zijn evenwel sterk gefragmenteerd en slecht bewaard. Vermoedelijk een fragment van een mes (zie restauratiefiches metaal in bijlage, inventarisnummer 10-RON-DS-389), enkele nagels en 36 slakken vertegenwoordigen het metaal.

Één houtskoolstaal is uitgeselecteerd voor een ^{14}C-analyse, afkomstig uit één van de lagen die aardewerk hebben opgeleverd in zowel laat Karolingische als volmiddeleeuwse traditie. Het staal levert een gekalibreerde datering op met 95,4% zekerheid tussen 870 cal AD – 1020 cal AD (RICH-20437: 1112±31BP) (Tabel 7).

Drie 10 liter emmers natte bodemstalen zijn verzameld in functie van verder natuurwetenschappelijk onderzoek. Een sequentie van drie pollenbakken overbrugt context IV-B-5 en context IV-C-24-MV-7. Enkele houtskoolstalen (acht in totaal) zijn bemonsterd voor ^{14}C-analyses.

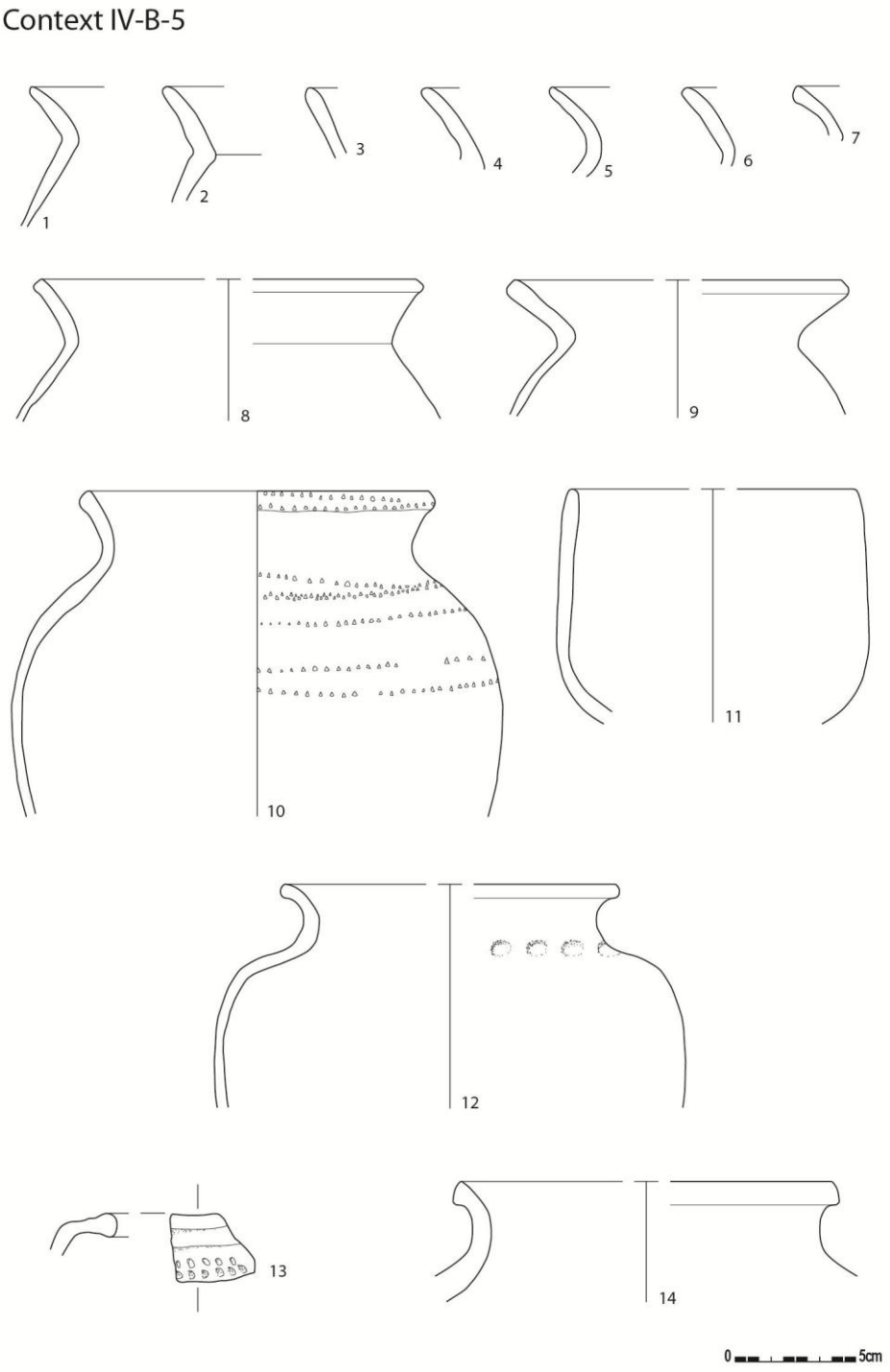

Fig. 101: aardewerk

Afb. 64: aardewerk uit context IV-B-5 met laat Karolingische randen en volmiddeleeuwse randen

3.2.5.6 Drie palen en een kuil: structuren IV-A-22, IV-A-127 en IV-A-301

3.2.5.6.1 Beschrijving en interpretatie

De volgende drie structuren zijn gebundeld omwille van hun quasi gelijkaardige lay-out: drie paalsporen vormen een hoek van negentig graden en begrenzen één kuil. Dit althans voor twee van de drie gevallen; binnen de paalsporen van structuur IV-A-301 ligt een immers een omvangrijke verstoring, die niet toelaat om de aanwezigheid van een centrale kuil vast te stellen (Fig. 111).

Structuur IV-A-22 is samengesteld uit contexten IV-A-22, IV-A- 26, IV-A-33, drie paalsporen en context IV-A-24, een kuil (Fig. 112). Structuur IV-A-127 bestaat uit contexten IV-A-130, IV-A-131, IV-A-133, drie paalsporen en context IV-A-127, een kuil (Fig. 113). Structuur IV-A-301 tenslotte omvat contexten IV-A-301, IV-A-303 en IV-A-307, drie paalkuilen (Fig. 114). Deze specifieke combinaties van sporen liggen verspreid in de noordelijke helft van de *enclosure*, elk met een andere oriëntatie. Op het eerste zicht lijkt hun locatie willekeurig, maar we merken op dat ze zich in de directe nabijheid van een toegang tot de *enclosure* bevinden, en in de relatieve nabijheid van een gebouwplattegrond.

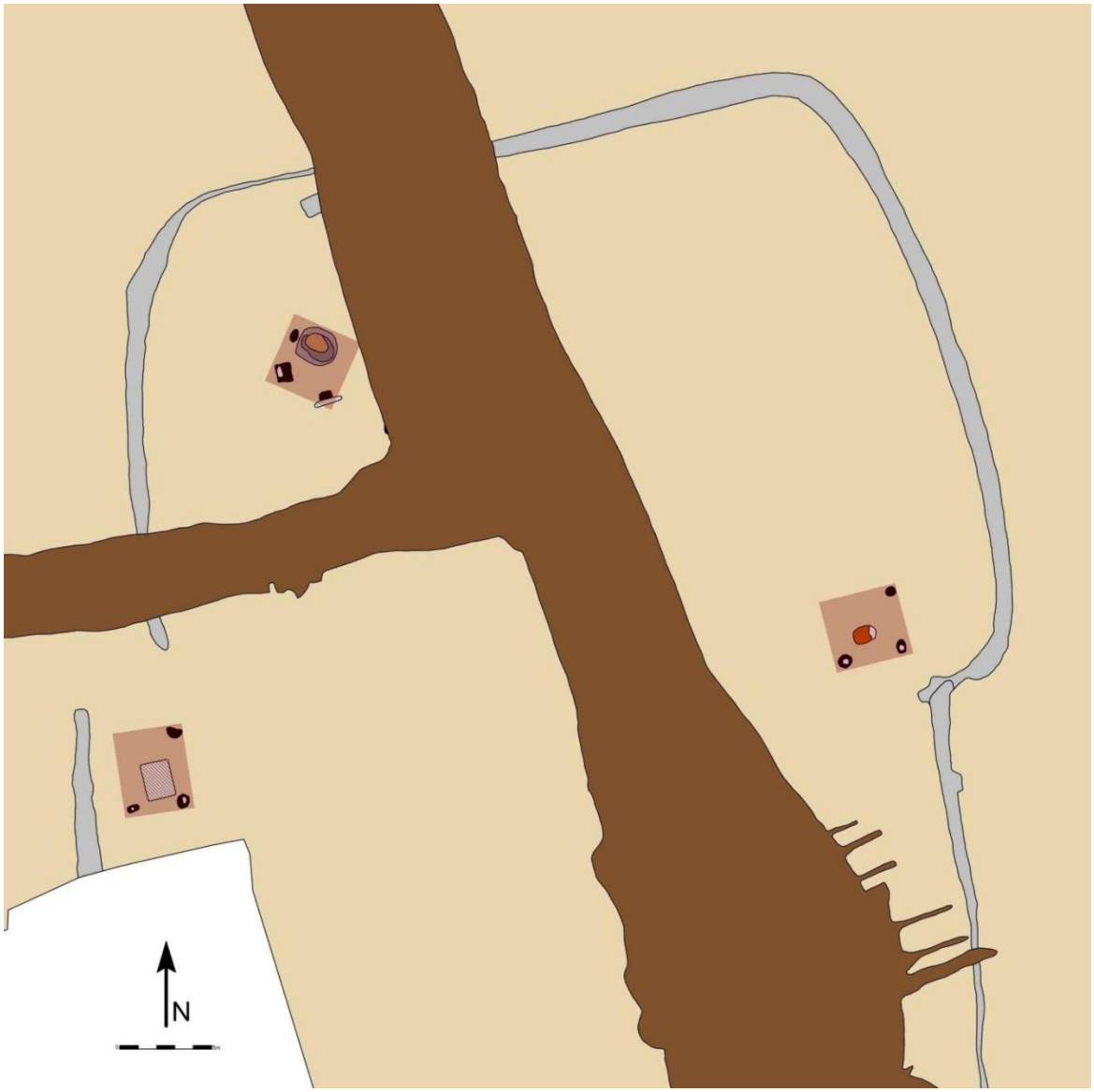

Fig. 111: zicht op structuren IV-A-22, IV-A-127 en IV-A-301 in de *enclosure*

Kuil IV-A-24 in structuur IV-A-22 vertoont geen uitgesproken gelaagdheid. Het voornaamste pakket bevat naast een weinig houtskool en enkele metaalslakken, veel brokken verbrande leem (Afb. 66). Kuil IV-A-127 van de gelijknamige structuur is opgebouwd uit zeven lagen, waarvan de vier bovenste lagen mogelijk behoren tot een heruitgraving van dezelfde kuil. De meeste lagen zijn rijk aan houtskool; enkele bevatten een matige hoeveelheid brokjes verbrande leem (Afb. 67).

De functie van deze structuren is moeilijk te achterhalen. Op basis van de inhoud van de kuilen vermoeden we dat het structuren zijn met een artisanaal karakter. Er zijn echter nergens sporen van *in situ* verbranding vast te stellen. We interpreteren de paalkuilen als de resten van een afbakening of scherm dat een hoek van 90 graden maakt, en als dusdanig eventueel de wind tegenhoudt. Gezien de slechte bewaring van sommige paalkuilen is het niet uit te sluiten dat eventuele andere paalsporen niet meer zijn bewaard. Desalniettemin denken we hier te maken te hebben met kleine, 'open', structuren.

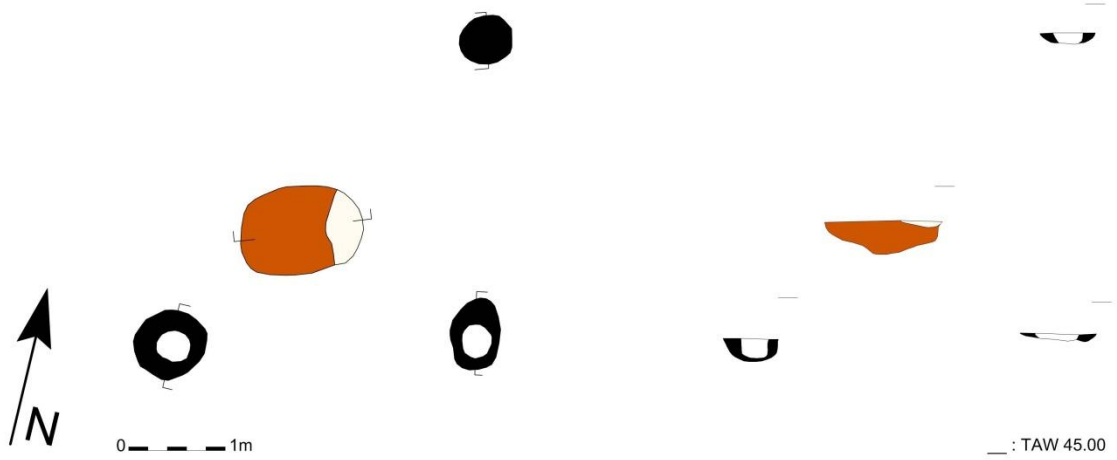

Fig. 112: structuur IV-A-22 in grondplan en in coupe

Afb. 66: coupe op context IV-A-24

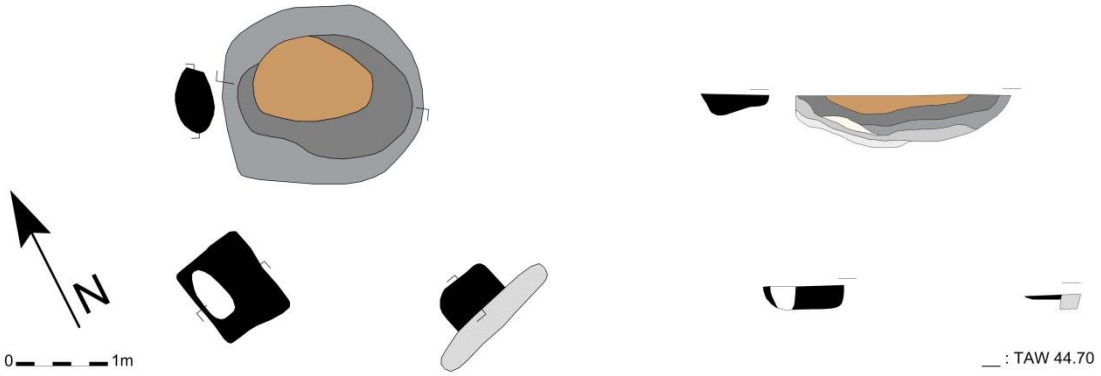

Fig. 113: structuur IV-A-127 in grondplan en in coupe

Fig. 67: coupe op context IV-A-127

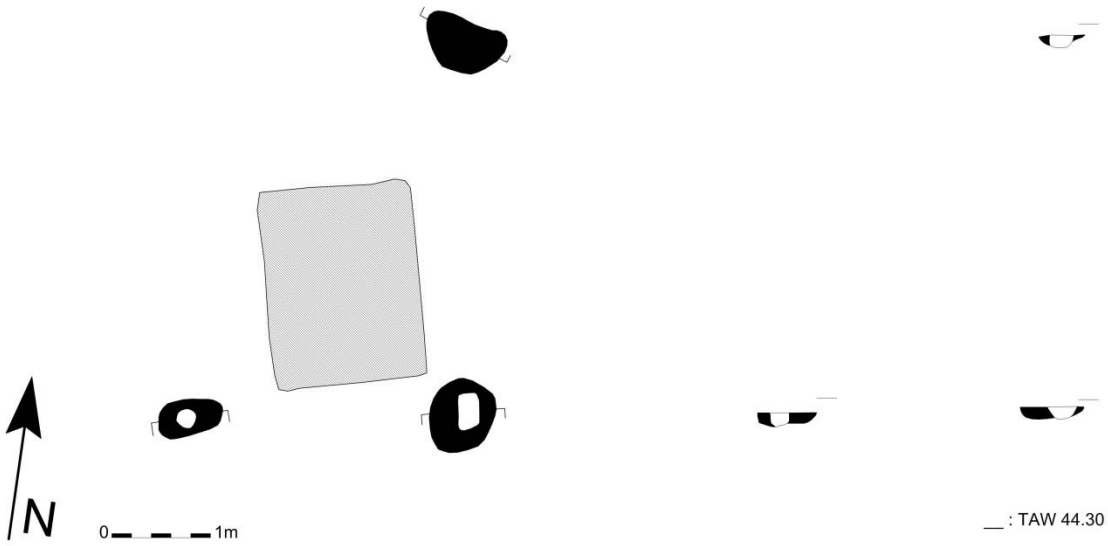

Fig. 114 : structuur IV-A-301 in grondplan en in coupe

3.2.5.6.2 Vondsten en datering

Binnen structuur IV-A-22 valt vooral de centrale kuil op omwille van de talrijke brokken verbrande leem in de vulling en enkele metaalslakken. Een paalkuil levert welgeteld één scherf op: een rand van een kogelpot (Fig. 90.15). Op basis van. de vorm en het baksel kan de rand beschouwd worden als vervaardigd in de Karolingische traditie. Voor dit type rand geldt een datering in de 9de tot begin 10de eeuw.

Één houtskoolstaal is uitgeselecteerd voor een ^{14}C-analyse, afkomstig uit de insteek van één van de paalsporen van het gebouwtje. Het staal levert een gekalibreerde datering op met 95,4% zekerheid tussen 770 cal AD – 980 cal AD (RICH-20364: 1146±30BP) (Tabel 7).

Voor structuur IV-A-127 is het vondstmateriaal enkel afkomstig uit de kuil. Naast houtskool en wat verbrande leembrokken bevat deze kuil ook aardewerk. Twee wandscherven grijs lokaal handgevormd aardewerk en drie wandscherven roodbeschilderd Rijnlands aardewerk laten slechts een ruime datering in de 10de tot eerste helft 11de eeuw toe.

^{14}C-dateringen op de twee houtskoolstalen zouden kunnen voor verduidelijking zorgen.

Structuur IV-A-301 tenslotte bracht geen vondsten aan het licht. Evenmin zijn houtskoolstalen voorhanden.

3.2.5.7 Overige sporen binnen de enclosure: paalkuilen, kuilen en greppels

In de oostelijke helft van de *enclosure* treffen we een concentratie van kuilen en paalkuilen aan tussen het gebouw IV-A-59 en de palencluster IV-A-12. Deze sporen lijken op een lijn te liggen en hierbij, zoals het gebouw IV-A-59, een zekere afstand te bewaren ten opzichte van de gracht. Met uitzondering van drie kuilen vlakbij het gebouw, leunen de sporen dichter aan bij de vermeende oostelijke opening in de *enclosure* dan bij het gebouw. In de westelijke helft van de *enclosure* lijnen zich eveneens twee sporenconcentraties af. Op het eerste zicht lijkt de noordwestelijke hoek, met uitzondering van de structuur IV-A-127, vrij leeg te zijn. Een tweede grondplan ter hoogte van het postmiddeleeuwse tracé IV-A-143 brengt echter een eerste sporencluster aan het licht; in de nabijheid van de westelijke opening in de *enclosure*, maar op een zekere afstand van de hoofdgebouwen IV-A-59 en IV-A-310 en de mogelijke bijgebouwen IV-A-563 en IV-A-554. De tweede concentratie sporen bevindt zich in het zuidwesten van de *enclosure*, vrij centraal tussen de gebouwen IV-A-310 en IV-A-386. Het feit dat de sporen geclusterd voorkomen en dit telkens op enige afstand van de woonhuizen, kan er op wijzen dat ambachtelijke of huishoudelijke activiteiten plaats vonden op bepaalde daartoe voorziene locaties. Anderzijds kunnen deze sporen, en zeker de paalkuilen, deel hebben uitgemaakt van een structuur die wij op het terrein niet meer hebben kunnen vaststellen. In de volgende paragrafen bespreken we enkele sporen van deze clusters, omwille van hun inhoud en/of vorm.

3.2.5.7.1 Beschrijving en interpretatie

Paalkuilen

We vermelden de palencluster IV-A-328 ten zuidwesten van het gebouw IV-A-310. Tot deze structuur behoren de contexten IV-A-328, IV-A-329, IV-A-331, IV-A-332 en IV-A-333. Hoewel samen gegroepeerd, vertonen ze geen echt duidelijk patroon. Vermoedelijk zijn ze slechts een deeltje van een groter geheel dat verder strekt in westelijke richting, voorbij de sleufwand. Aangezien de vulling en de vorm van de paalsporen van IV-A-328 afwijken van de palen die tot het gebouw IV-A-310 behoren, vermoeden we dat deze twee structuren niet met elkaar in verband staan.

Met uitzondering van deze palencluster, zijn de overige paalkuilen binnen de *enclosure* allemaal geïsoleerde sporen die schijnbaar geen deel uitmaken van een groter geheel.

Kuilen

Van de oostelijke sporencluster beschouwen we drie kuilen samen. Contexten IV-A-52, IV-A-70 en IV-A-78 liggen in elkaars directe nabijheid in een hoek van 90 graden, ter hoogte van en zelfs binnen de grenzen van het gebouw IV-A-59. De kuilen IV-A-52 en IV-A-70 zijn in coupe quasi identiek (Afb. 68-69). Beide bestaan uit twee vrij homogene lagen: een licht grijs pakket bovenaan en een donker grijs, houtskoolrijk pakket onderaan. Vooral context IV-A-70 toont een regelmatige uitgraving met licht uitwaaierende wanden en een vrij vlakke bodem. Context IV-A-78 lijkt in doorsnede sterk op de kuil IV-A-127 van de gelijknamige structuur, maar dan zonder de drie afbakenende palen (cf. supra) (Afb. 70). In beide gevallen is houtskool en verbrande leem geconcentreerd aanwezig. Hun relatie tot het gebouw IV-A-59 is niet duidelijk. Er is geen oversnijding op basis waarvan we een relatieve chronologie kunnen deduceren en de vondsten brengen weinig verduidelijking. Enkel voor kuil IV-A-78 laat het aardewerk een relatief fijne datering toe, die wel samenvalt met de datering van het gebouw.

Afb. 68: coupe op context IV-A-52

Afb. 69: coupe op context IV-A-70

Afb. 70: coupe op context IV-A-78

In het noordwesten van de *enclosure* vestigen we de aandacht op de kuilen die gelegen zijn net ten zuiden van het postmiddeleeuwse tracé IV-A-143. Enkele van deze kuilen zijn geregistreerd op grondplan A, de meeste kwamen pas aan het licht tijdens het verdiepen naar een grondplan B (Fig. 115). Op dit grondplan splitst het tracé zich duidelijker op in twee parallelle greppels (cf. infra). Desondanks is de relatie tussen de kuilen en het tracé zowel in de grondplannen als in de coupes niet altijd duidelijk. Sommige kuilen lijken het tracé te oversnijden, maar zijn vermoedelijk toch ouder en schemeren door op de plaatsen waar het tracé minder diep is bewaard. Het betreft in totaal vijf kuilen, contexten IV-A-292, IV-A-475, IV-A-518, IV-B-27 en IV-B-32. De meeste zijn ondiep bewaard, maar allen hebben een gelijkaardige vulling met brokjes verbrande leem en zeer veel houtskool (Afb. 71-72). Vooral kuil IV-B-27 valt ons op, omdat deze qua gelaagdheid sterk gelijkt op kuil IV-A-127 en kuil IV-A-78 (Afb. 73).

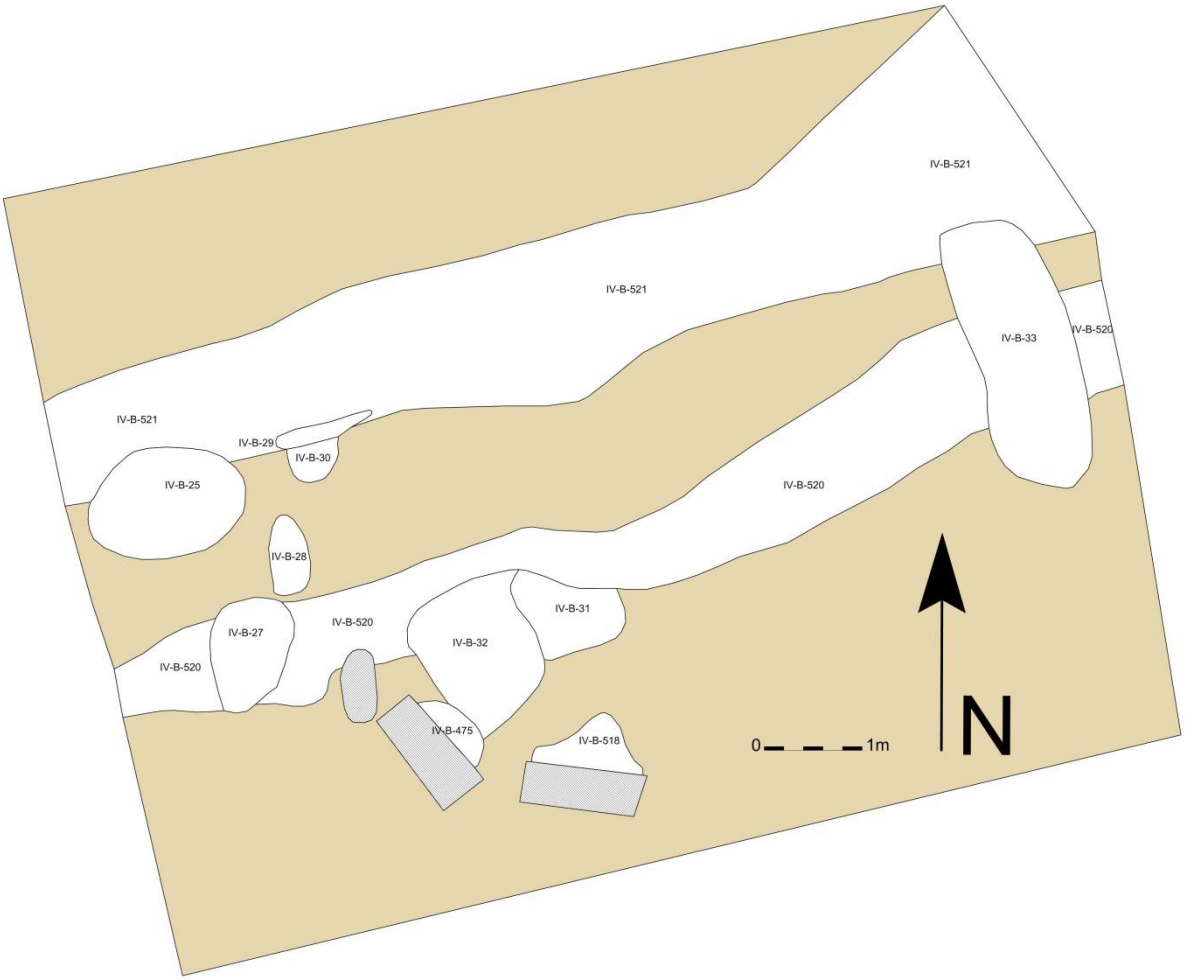
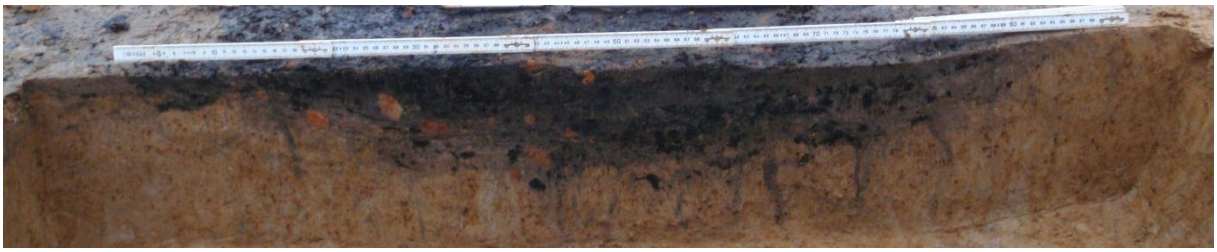

Fig. 115: grondplan B

Afb. 71: coupe op context IV-A-475

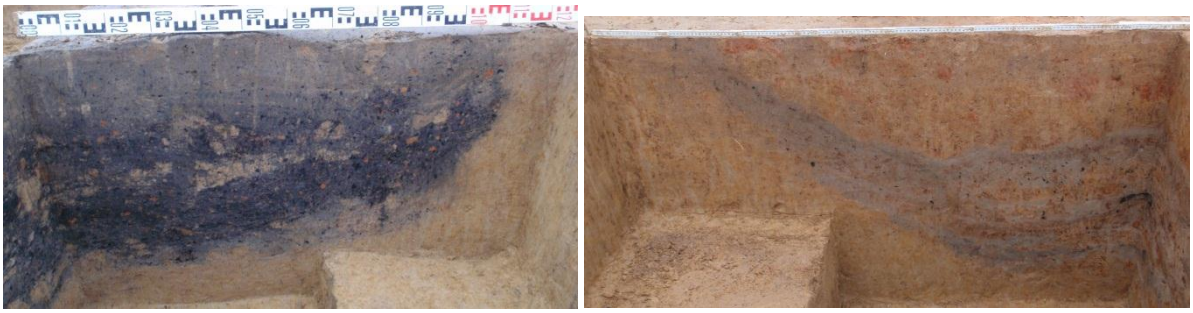

Afb. 72: coupe op context IV-B-32

Afb. 73: coupe op context IV-B-27

In het zuidwesten van de *enclosure* zijn nog twee interessante kuilen aanwezig. Context IV-A-339 ligt ter hoogte van context IV-A-370 centraal tussen de twee gebouwen. In grondplan toont dit spoor zich als een donkergrijs vierkant met afgeronde hoeken. In coupe heeft de kuil eveneens een vrij regelmatige vorm met rechte tot uitwaaierende wanden en een redelijk vlakke bodem (Afb. 74). Het spoor is opgevuld met vier lagen die naast verbrande leembrokjes, opvallend veel houtskool bevatten. Context IV-A-378 ligt net ten noorden van gebouw IV-A-386 en te midden van structuur IV-A-360. Qua vorm en vulling (Afb. 75) sluit de kuil aan bij de hierboven besproken kuilen IV-A-52 en IV-A-70, en enigszins bij een kuil buiten de *enclosure*, context IV-B-34 (cf. infra). Als we context IV-A-378 beschouwen als een geïsoleerd spoor is de kans groot dat het één of twee paalsporen, die oorspronkelijk deel uitmaakten van palencluster IV-A-360, heeft vergraven. Anderzijds zouden we deze kuil ook kunnen beschouwen als een onderdeel van de structuur IV-A-360. Hoewel deze palencluster geïnterpreteerd is als een bijgebouw bij hoofdgebouw IV-A-386 (cf. infra), kan volgens deze veronderstelling de structuur IV-A-360 ook gezien worden als een afbakening of bescherming van de kuil IV-A-378; en dit naar analogie met de structuren IV-A-22 en IV-A-127.

Afb. 74 & 75: coupe op context IV-A-339 en coupe op context IV-A-378

Wat de oorspronkelijke functie van deze kuilen betreft, tasten we in het duister. Mogelijk vervulden ze een artisanale rol. De aard van de opvullingslagen, rijk aan houtskool en verbrande leem, met occasioneel metaalslakken, stukken bot en het fragment van een maalsteen, alsook één volledige wetsteen (cf. infra), suggereert dat deze contexten, na hun opgave, dienst hebben gedaan als afvalkuilen.

Vermeldenswaardig zijn tenslotte de kuilen IV-A-423 en IV-A-17. Eerstgenoemde merken we op omwille van zijn vondsten en locatie. De kuil is ondiep bewaard en opgevuld met een sterk uitgeloogde lichtgrijze laag. De vulling bevat aardig wat scherven, waaronder de rand van een Karolingische kookpot. Gelegen vlakbij de korte westelijke zijde van gebouw IV-A-386, maak de kuil geen deel uit van de plattegrond, maar sluit het aardewerk qua datering wel mooi aan bij het gebouw. Laatstgenoemde is eveneens een zeer ondiep bewaarde kuil met daarin de resten van een ijzeren ploegschaar. Het gaat om twee bladen waarbij telkens een deel van de steel bewaard is (zie restauratiefiches metaal in bijlage, inventarisnummer: 10-

RON-DS-242). Een gelijkaardige vondst kwam aan het licht in Kootwijk (Nederland)[129]. Een derde object is vermoedelijk ook toegeschreven aan een onderdeel van de ploeg. Deze context IV-A-17 bevindt zich te midden van palencluster IV-A-12 en nabij palencluster IV-A-22.

Greppels

Een eerste greppel, context IV-A-560, is reeds vermeld bij de bespreking van de palencluster IV-A-558 (cf. supra). Deze greppel oversnijdt namelijk één van de paalsporen die deel uitmaakt van dit mogelijke gebouw. De paalkuilen van de structuur IV-A-558 brachten geen vondsten aan het licht. Een datering kan bijgevolg enkel geëxtrapoleerd worden aan de hand van de relatieve chronologie tussen het gebouw IV-A-558 en de greppel IV-A-560. Een datering voor de greppel in de 10de tot eerste helft van de 11de eeuw maakt dat het veronderstelde gebouw niet ouder dan de 10de eeuw kan zijn.

Een tweede greppel, IV-B-12 verschijnt op twee grondplannen, B en C, waar ze tweemaal incompleet is ingetekend (Fig. 119). Uit de coupes T-U en K-L op context IV-B-5 blijkt immers dat de greppel, de kuil IV-B-5 oversnijdt (Fig. 107). Een lokaal grondplan C1 bracht verduidelijking en toonde aan dat de greppel een stuk verder loopt in noordoostelijke richting, parallel met de kuil. De vulling bevat vrij veel aardewerk dat een datering toelaat in de volle middeleeuwen, ten vroegste vanaf de 10de eeuw. Als dusdanig sluit deze context mooi aan bij de opvulling van context IV-B-5 in de 9de/10de eeuw.

De laatste greppel die we bespreken situeert zich ter hoogte van het gebouw IV-A-386, met name context IV-A-405. Deze greppel bevindt zich in de noordwestelijke hoek van het gebouw en wordt oversneden door drie paalkuilen van deze plattegrond. We vermelden dit hier omdat de context aardewerk bevat dat, zoals voor kuil IV-A-423 (cf. supra), zuiver Karolingisch is. De datering van de greppel kan gelden als *terminus post quem* voor de structuur IV-A-386.

3.2.5.7.2 Vondsten en datering

Kuilen

Het gerecupereerd aardewerk kuilen IV-A-52 en IV-A-70 omvat weinig grijs lokaal handgevormd aardewerk, waaronder één wandscherf met radstempelversiering. Beide contexten zijn slechts ruim te dateren van de 10de tot en met de eerste helft van de 12de eeuw. In eerstgenoemde zijn tevens vijf metaalslakken gevonden. De kuil IV-A-78 bevat uitsluitende grijs lokaal handgevormd aardewerk dat qua vorm verwant is aan vondsten uit de site Ename-Portus; een parallel is het gebruik van vingerindrukken van de binnenwand naar buiten toe (noppen) als versiering[130] (Fig. 116.1). Eén rand van een kogelpot komt algemeen voor in de volle middeleeuwen (Fig. 116.2). Een wandscherf roodbeschilderd Rijnlands aardewerk behoort eveneens tot deze context (Fig. 116.3). Het aardewerk laat een vrij precieze datering toe in de 10de tot vroege 11de eeuw[131]. Gelegen binnen de grenzen van het gebouw IV-A-59, levert deze kuil aardewerk op dat chronologisch aansluit bij deze structuur (cf. supra). Het fragment van een maalsteen en een volledige wetsteen zijn eveneens afkomstig uit deze context.

De kuilen ter hoogte van de westelijke ingang zijn moeilijk te interpreteren qua datering. Niet alleen is er nauwelijks aardewerk voorhanden, bovendien is hun relatie tot het postmiddeleeuwse tracé IV-A-143 niet altijd duidelijk. De kuil IV-A-292 is vertegenwoordigd door één wandscherf grijs lokaal gedraaid

[129] http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/RMO01:005544

[130] De Groote 2008, 209.

[131] Mondeling mededeling K. De Groote.

aardewerk; kuil IV-B-27 door drie wandscherven grijs lokaal handgemaakt aardewerk. We kunnen bijgevolg voor deze cluster kuilen slechts een zeer algemene datering tussen de 9de en 16de eeuw suggeren.

Context IV-A-339 kunnen we vrij precies dateren. Veertien scherven grijs handgevormd aardewerk omvatten twee randen van één kogelpot vervaardigd in de Karolingische traditie (Fig. 116.8), één rand van een kogelpot met een radstempelversiering (vier horizontale enkelvoudige lijnen met rechthoekjes) (Fig. 116.9). en twee randen vermoedelijke van dezelfde kogelpot in handgevormd aardewerk met donkere kern (Fig. 116.10). Deze laatste gelijkt sterk op het 'V1' type zoals gedefinieerd door K. De Groote: 'zware, ongeveer haaks naar buiten geplooide rand met afgeronde, meestal licht verdikte top'. Dergelijke randen zijn voornamelijk teruggevonden te Ename-portus, waar ze dateren tussen 975 en 1050 n. Chr.[132]. Hiermee geassocieerd zijn drie scherven roodbeschilderd Rijnlands aardewerk. De combinatie van deze aardewerktypes, randen en versieringswijze plaatst de opvulling van deze kuil in de 10de eeuw[133]. Het materiaal in Karolingische traditie is ouder en zit hier niet helemaal op zijn plaats. Tenslotte zijn ook zes metaalslakken en 23 fragmenten dierlijk bot gerecupereerd.

In kuil IV-A-378 is voornamelijk grijs lokaal handgevormd aardewerk aangetroffen. Er zijn twee randen aanwezig, maar zeer fragmentair bewaard (Fig. 116.4-5). Twee wandscherven zijn oxiderend gebakken. De context is op basis hiervan slechts ruim te dateren tussen de 9de en eerste helft van de 12de eeuw. Hopelijk kan een ^{14}C-datering op een houtskoolstaal verduidelijk brengen. Tevens zijn acht niet nader te bepalen fragmenten in metaal en een stuk van een maalsteen gevonden .

Kuil IV-A-423 bevat een rand van een kogelpot met duidelijke externe verticale schraapsporen (Fig. 116.6). De vorm van de rand en de afwerkingswijze is zuiver Karolingisch en plaatst de scherf in de 9de eeuw[134]. Hoewel deze kuil geen deel uitmaakt van de huisplattegrond VI-A-386, sluit ze er qua datering wel bij aan. Samen met de context IV-C-43 levert deze kuil het oudste middeleeuwse materiaal op binnen de *enclosure*.

Greppels

Uit de vulling van de greppel IV-A-560 komen twee diagnostische scherven: een fragment van een lensbodem in lokaal grijs handgevormd aardewerk en een randfragment van een kogelpot in handgevormd aardewerk met donkere kern (Fig. 116.7). Deze laatste bepaalt de datering van deze context in de 10de tot eerste helft van de 11de eeuw. De rand gelijkt sterk op het 'V4' type zoals gedefinieerd door K. De Groote: 'korte, licht naar buiten geplooide rand met afgeronde, verdikte top'. Dergelijke randen zijn voornamelijk teruggevonden te Ename-portus, waar ze dateren tussen 975 en 1050 n. Chr.[135].

Context IV-B-12 is vertegenwoordigd door twee scherven roodbeschilderd Rijnlands aardewerk en 18 scherven grijs lokaal handgevormd aardewerk. Hiervan behoren 13 scherven toe aan één individu, waarschijnlijk een kogelpot, die sporen dragen van een trage bijdraaiing (Fig. 116.13). Overigens zijn de rand van een typische pan (Fig. 116.12) en de rand van een kogelpot (Fig. 116.11), kenmerkend voor de volle middeleeuwen, aanwezig. Hoewel in de vulling van de greppel IV-B-12 enkele diagnostische scherven gevonden zijn, kennen de drie aangetroffen randtypes een lang bestaan. Bijgevolg kunnen we deze context slechts een algemene datering in de 10de tot 12de eeuw geven. Desalniettemin geldt de opvulling van de greppel als een *terminus ante quem* ten opzichte van de context IV-B-5 die ook is gedateerd in de 9de eeuw (cf. supra).

---

[132] De Groote 2008, 329-331.

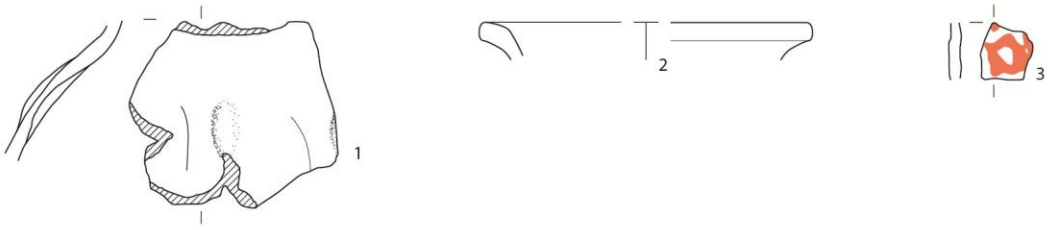
[133] Mondeling mededeling K. De Groote.

[134] Mondeling mededeling K. De Groote.

[135] De Groote 2008, 329-331.

Acht scherven uit context IV-A-405, waaronder één bodem- en één randfragment, behoren tot één individu (Fig. 116.14) De gesloten vorm is K. De Groote onbekend, maar gelijkt sterk op Karolingisch aardewerk. De scherven zijn allemaal rood gebakken, maar volgens K. De Groote is dit niet intentioneel.

Context IV-A-78

Context IV-A-378

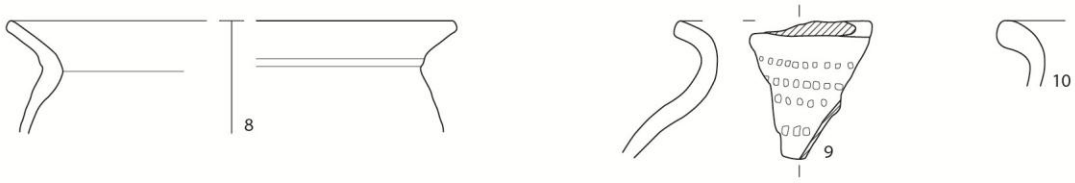
Context IV-A-423

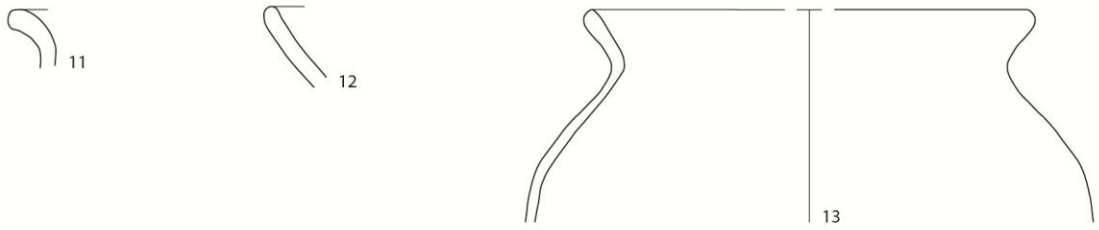
Context IV-A-560

Context IV-A-339

Context IV-B-12

Context IV-A-405

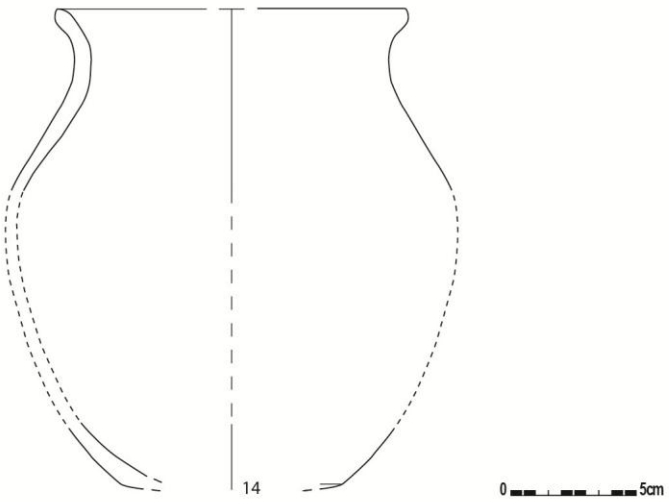

Fig. 116 : aardewerk

3.2.5.8 Sporen buiten de enclosure

3.2.5.8.1 Beschrijving en interpretatie

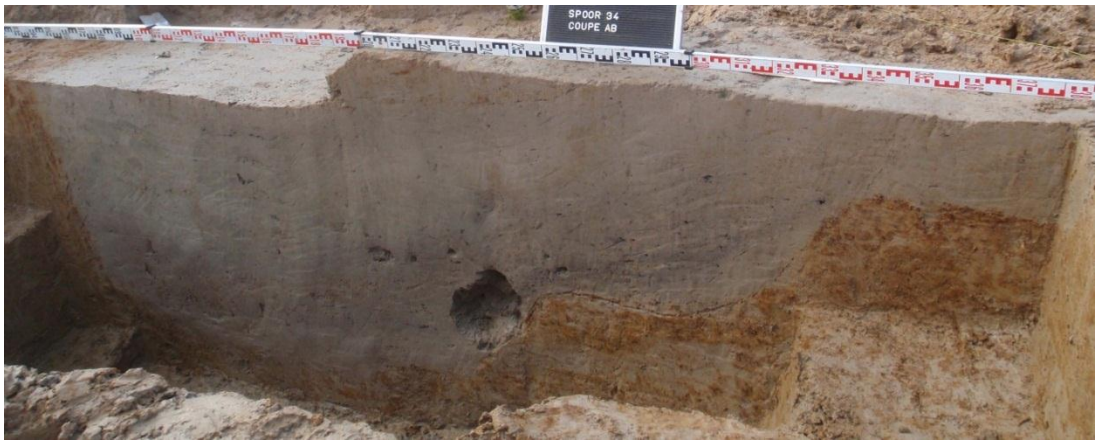
Als we grondplan A bekijken dan valt direct op in welke mate het aantal sporen binnen, versus buiten, de grenzen van de *enclosure* van elkaar verschilt. Daar waar de leefruimte, begrensd door structuur IV-A-6, rijk is aan palen, kuilen en greppels, is de ruimte er om heen quasi 'leeg'. Ten noordwesten van de *enclosure* kunnen we werkelijk spreken van een vacuüm. Ten noordoosten en oosten zijn enkele sporen zichtbaar, maar op ruime afstand van de woonzone en, voor zover vastgesteld, grotendeels van een recentere datum (cf. infra). Ten zuiden van de *enclosure* is op grondplan A de gracht IV-A-437 niet geheel apart afgelijnd, maar nog verboden met een groot pakket, spoor IV-A-526. Om te kunnen inschatten wat zich hier afspeelt, is een grondplan B en C aangelegd. Een aantal omvangrijke kuilen zijn hierbij aan het licht gekomen.

Fig. 117: zone IV grondplan B

Context IV-B-34

Kuil IV-B-34 ligt net buiten de zuidelijke grens van de *enclosure*, in de nabijheid van het gebouw IV-A-386 (Fig. 117). Deze context is op grondplan A aanvankelijk opgetekend als een onderdeel van de afbakenende gracht. Pas op grondplan B lijnt het zich af als een apart spoor. In coupe vertoont het enige gelijkenissen met de reeds besproken kuilen IV-A-52, IV-A-78 en IV-A-378 binnen de *enclosure*: een regelmatige, getrapte, uitgraving met één rechte wand en een vlakke bodem, met onderaan een homogeen grijs houtskoolrijk pakket en bovenaan een homogeen licht grijs pakket (Afb. 76). De functie van deze context is, zoals bij de reeds besproken kuilen binnen de *enclosure* (cf. infra), onduidelijk.

Afb. 76: coupe op context IV-B-34

Context IV-B-79

Op grondplan B tekent zich een omvangrijk spoor af ongeveer 10 meter ten zuiden van de *enclosure* (Fig. 117): context IV-B-79. Ter hoogte hiervan versmalt de opgravingsleuf omdat verder naar het zuiden toe de opgraving enkel nog het onderzoek van een wegkoffer behelsde. Binnen de grenzen van deze sleuf is geen volledig zicht verkregen op de omvang van dit spoor. De coupe die is uitgezet, overbrugt een breedte van bijna 12 meter; de lengte van dit spoor is niet vast te stellen. Het bleek opgevuld te zijn met dikke pakketten geroerde moederbodem (Afb. 77-78). De aard van deze lagen bemoeilijkt de aflijning van de uitgraving in coupe aanzienlijk. De sporadische aanwezigheid van *archaeologicae* was een leidraad om dieper te blijven graven. Pas op een diepte van bijna twee meter is de begrenzing van dit spoor enigszins duidelijk geworden door het contrast tussen de lagen van verspitte zandlemige moederbodem en de ongeroerde zandige C-horizont. Hoewel de vulling bijna geen differentiatie kent, zijn toch vier grote lagen onderscheiden. Dit toont aan dat de uitgraving niet lang heeft open gelegen, maar vrij snel terug is opgevuld. In doorsnede heeft dit spoor een regelmatige vorm met rechte wanden en een vrij vlakke bodem (Fig. 118). In de coupe kwam tevens een greppel, context IV-B-84-AB-1, aan het licht, die niet was geregistreerd in het grondvlak en de leemwinningskuil oversnijdt. Onder de kuil verschenen tenslotte nog twee aparte lagen die eveneens zichtbaar waren in het grondplan als twee parallelle lineaire sporen. Op basis hiervan zijn ze, met enige reserve, geïnterpreteerd als greppels, met name contexten IV-B-83-AB-5 en IV-B-83-AB-6.

Naar interpretatie toe suggereert de regelmatige vorm van context IV-B-79, samen met de uitgraving ervan tot net in de natuurlijk overgang van de moederbodem van zand naar zandleem, dat we te maken hebben met een immense kuil aangelegd in functie van leemwinning. Het aardewerk plaatst de opvulling van de kuil in de volle middeleeuwen. We kunnen vermoeden dat de aanleg gepaard is gegaan met de oprichting van de gelijktijdige nederzetting met hierbij de bouw van minstens drie gebouwen. Bodemkundige J.

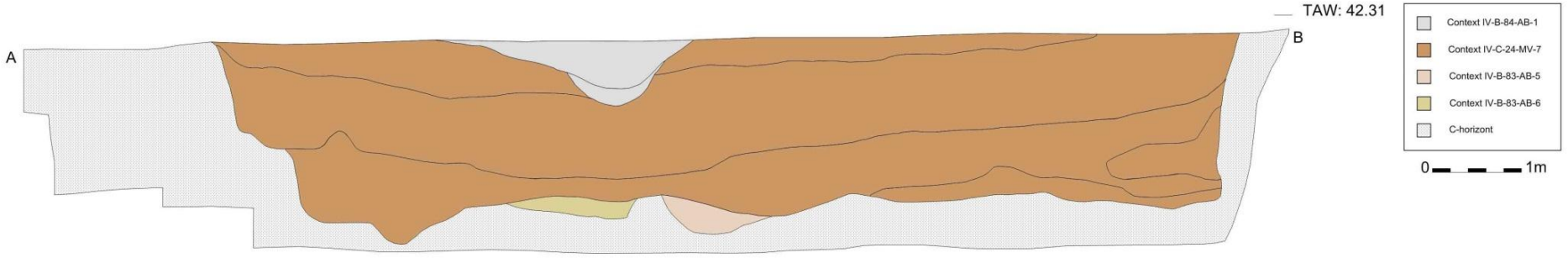

Fig. 118 : coupe op context IV-B-79

Afb. 77 & 78: coupe op context IV-B-79

Mikkelsen gaf aan dat de zandleembodem te Ronse van een dergelijke kwaliteit is dat ze zich leent tot artisanale toepassingen. Mogelijk is de ontgonnen leem gebruikt in de constructie van de huizen, in de veronderstelling dat de wanden opgetrokken zijn in vakwerk. We verwijzen hierbij naar de aanwezigheid van enkele kuilen met gelijkaardige afmetingen uit de Romeinse periode, die we tevens interpreteren als mogelijke leemextractiekuilen (cf. supra).

Structuur IV-C-61-DB-1: contexten IV-C-63, IV-C-61-FA-4 en IV-C-61-DB-1

Tenslotte vestigen we de aandacht op enkele sporen die pas op grondplan C zijn herkend (Fig. 119 en Afb. 79): contexten IV-A-415 (dat in coupe uiteenvalt in contexten IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5), IV-C-64-DB-7, IV-C-63, IV-C-61-FA-4 en IV-C-61-DB-1. Gelegen net ten zuiden van contexten IV-B-5 en IV-C-24-MV-7 zijn ze gedeeltelijk oversneden door deze contexten, alsook ten dele door de gracht IV-A-6 en het tracé IV-A-1. In het zuidwesten lopen deze sporen tegen de sleufwand aan, waardoor de totale lengte niet is vast te stellen. Drie dwarscoupes (F-A, C-E & L-Q) en één lengtecoupe (D-B) verschaffen ons inzicht in deze sporen. Coupe D-B toont duidelijk aan dat wat zich afspeelt ten westen van het tracé los staat ten opzichte van hetgeen zich voordoet ten oosten van het tracé. Hier treffen we namelijk twee aparte kuilen aan, contexten IV-C-40-AB-1 en IV-C-40-CE-5, die dateren in de Romeinse periode (cf. supra). Aan de andere zijde brengen coupe D-B en coupe F-A vier contexten aan licht, met name vier chronologisch gescheiden fases in de opvulling van een kuil (Fig. 120 en Afb. 80-82). Van jong naar oud betreft het de contexten IV-C-61-DB-1, IV-C-61-FA-4, IV-C-63 en IV-C-64-DB-7. Hoewel deze contexten buiten de *enclosure* gelegen zijn, doet zich hier een situatie voor die enigszins gelijkt op wat is vastgesteld voor de contexten IV-B-5 en IV-C-24-MV-7, binnen de *enclosure* (cf. supra).

Context IV-C-64-DB-7 manifesteert zich als een vrij diepe kuil (max. 1,7m ten opzichte van GPL C) die zeer onregelmatig is uitgegraven. Het vondstmateriaal dateert de opvulling van deze kuil in de Romeinse periode (cf. supra). Waarom deze kuil is aangelegd, is niet geheel duidelijk, maar kan kaderen in het winnen van leem. In een tweede fase, waarbij we een sprong maken in de tijd naar de volmiddeleeuwse periode, zijn de contexten IV-C-63 en IV-C-64-FA-1 uitgediept. Beide liggen binnen de grenzen van de Romeinse kuil en kennen ongeveer hetzelfde verloop. Ze snijden evenwel iets minder scherp in en hebben een vlakkere bodem (cf. supra). De contexten IV-C-63 en IV-C-64-FA-1 omvatten lagen die enerzijds het resultaat zijn van een snelle demping en anderzijds van een trage opvulling[136]. Vooral context IV-C-63 weerspiegelt een opeenvolging van verschillende acties: de eerste laag behelst een dempingspakket, de tweede laag is het resultaat van een langzame inspoeling en de derde laag betekent opnieuw een demping. Hierna komt context IV-A-64-FA-1, bestaande uit twee lagen, waarvan het voornaamste pakket het resultaat is van trage inspoeling. Tenslotte volgt context IV-C-61-DB-1. Samengesteld uit drie lagen vertegenwoordigt deze context een fase van stabilisatie en een uiteindelijke demping. Rijk aan mangaan en ijzer, zijn deze humeuze, kleiige lagen getuige van de aanwezigheid van stilstaand water. Hun vorming gaat gepaard met de opgave van deze kuil.

Bodemkundige J. Mikkelsen beschrijft voor de contexten IV-C-63 en IV-C-64-FA-1 de lagen, die het resultaat zijn van een trage opvulling, als inspoelingslagen. De vorming van dergelijke lagen kan volgens hem gespreid zijn over enkele jaren. Op basis hiervan suggereert hij voor deze contexten een functie als drenkpoel. Niet voor het gebruik van de mens, maar bijvoorbeeld als drinkwater voor vee of voor irrigatie van een akker. Het verband met de Romeinse kuil is niet geheel duidelijk. Mogelijk was de gedempte Romeinse kuil op het moment dat de nederzetting zich hier ontwikkelde nog zichtbaar in het landschap als een depressie. De profielen lijken aan te tonen dat men gebruik heeft gemaakt van een *feature* die reeds aanwezig was, in die zin dat men de depressie verder heeft uitgediept om een poel aan te leggen. De

[136] Mondelinge mededeling J. Mikkelsen.

contexten IV-C-63 en IV-C-64-FA-1 vertegenwoordigen twee opeenvolgende fases in het gebruik van de poel, waarbij context IV-C-64-FA-1 mogelijk een heruitgraving of een heraanleg van de poel behelst. Desalniettemin beschouwen we de poel in zijn geheel als samengaand met, en gelijktijdig met de bewoning van de nederzetting. Context IV-C-61-DB-1, die een zeer duidelijke stabilisatielaag omvat, gaat gepaard met het in onbruik raken van deze drenkpoel en markeert bijgevolg, naar onze opinie, het einde van de bewoning van de *enclosure*.

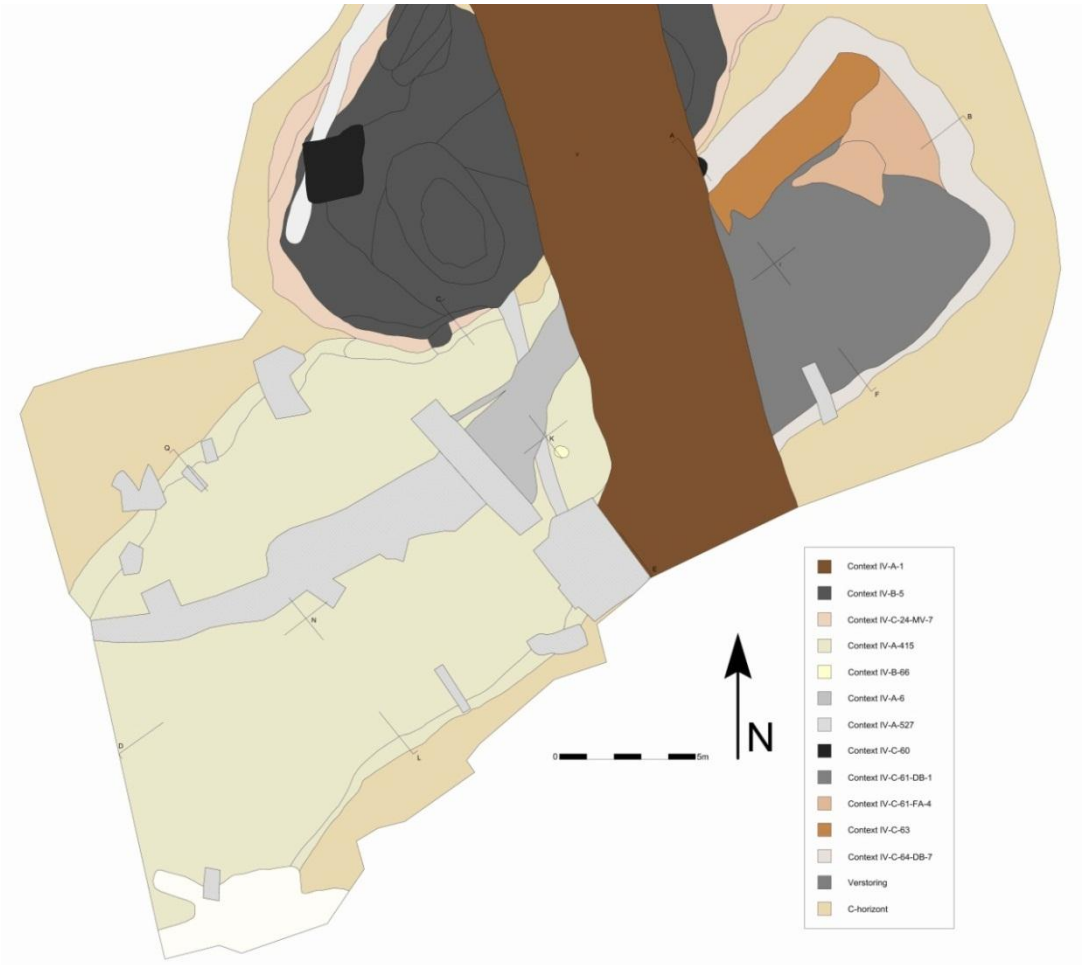
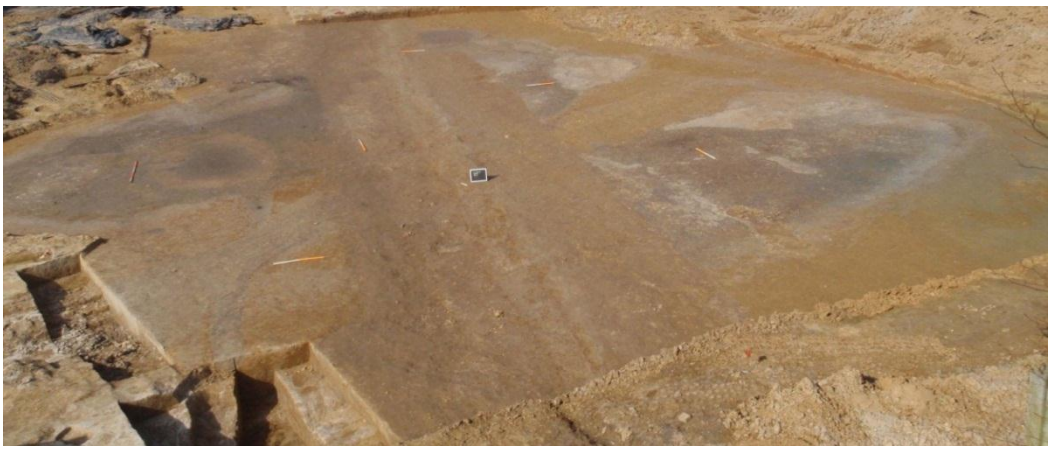

Fig. 119: contexten IV-C-64-FA-1, IV-C-63 en IV-C-61-DB-1 op grondplan C met aanduiding van de coupes

Afb. 79: zicht op grondplan C met contexten IV-C-64-FA-1, IV-C-63 en IV-C-61-DB-1 in de rechterbovenhoek

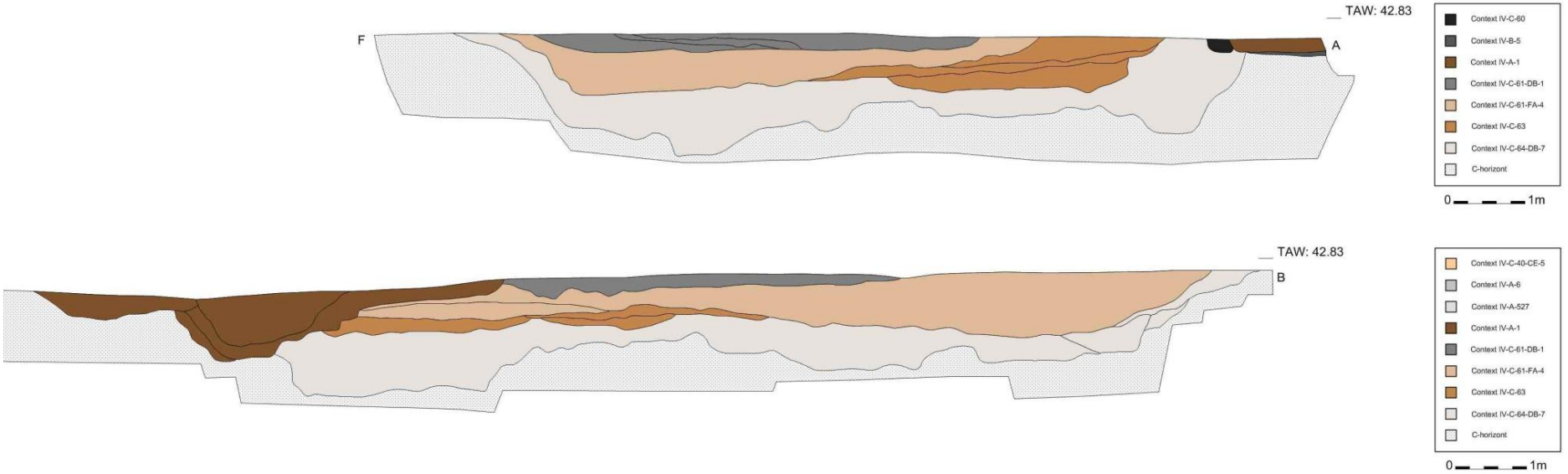
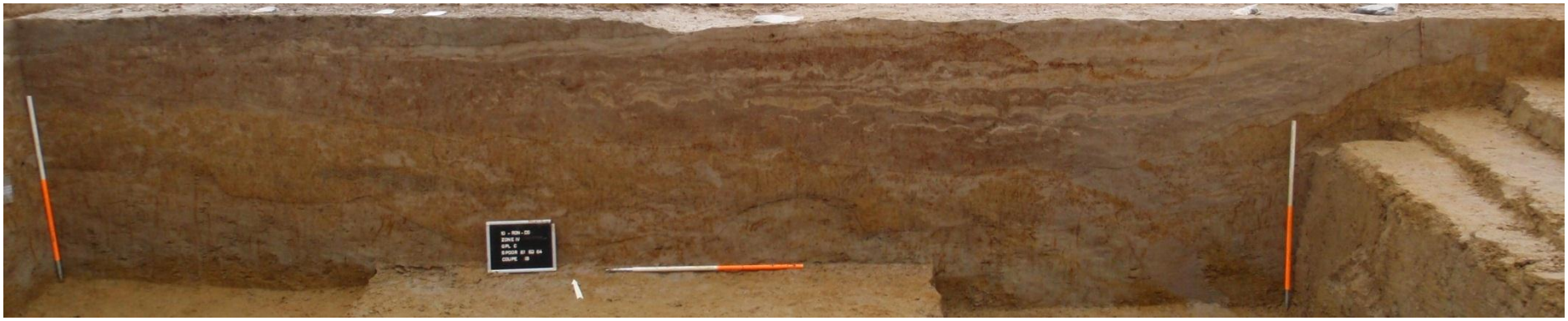
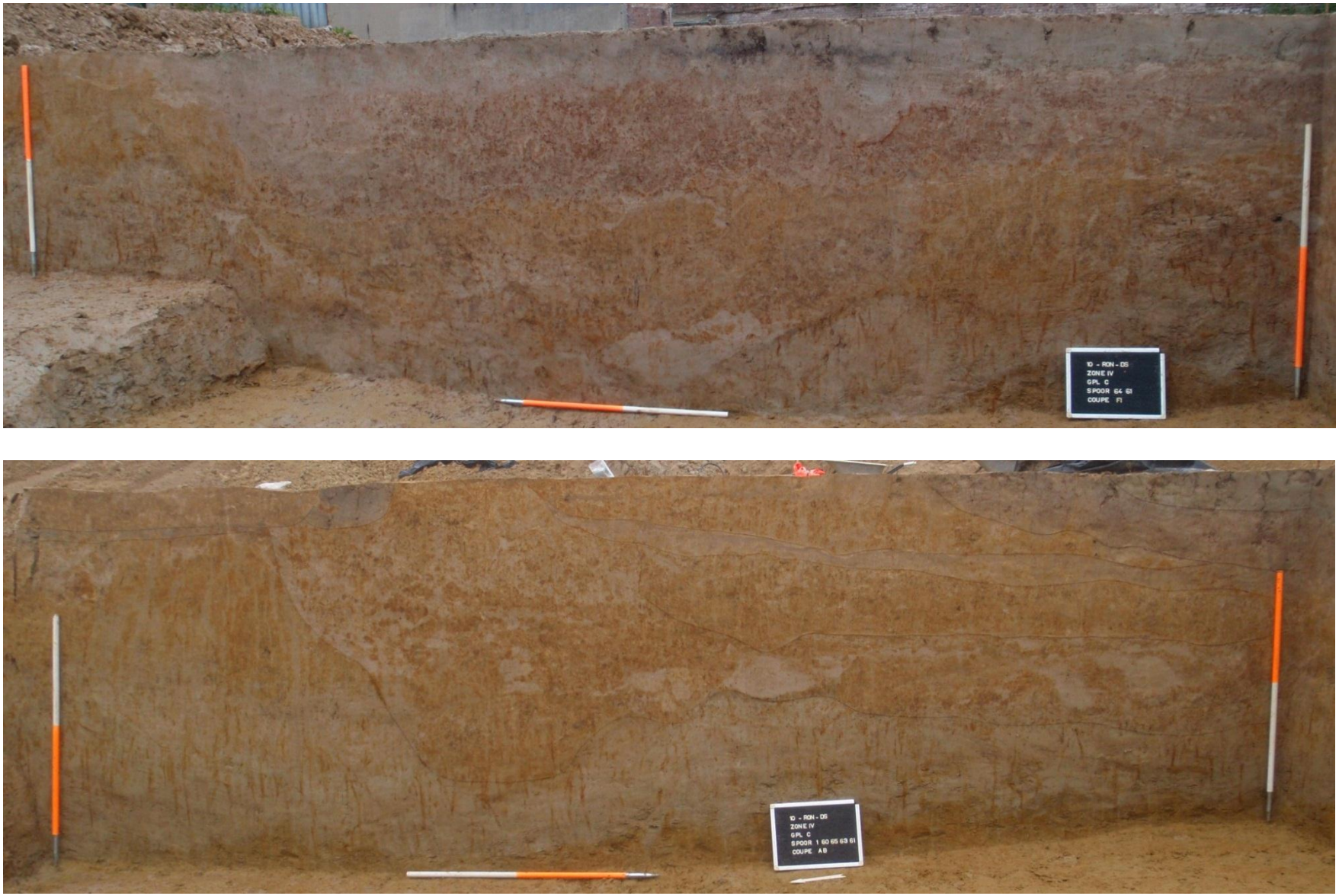

Fig. 120 : coupe F-A en D-B op contexten IV-C-64-FA-1, IV-C-63 en IV-C-61-DB-1

Afb. 80: coupe I-B

Afb. 81 & 82: coupe F-A gespreid over twee kwadranten

3.2.5.8.2 Vondsten en datering

Context IV-B-34

De kuil IV-B-34 bevat uitsluitend grijs lokaal handgevormd aardewerk. In totaal zijn 56 scherven gevonden, waaronder één bodemfragment van een lensbodem. Volgens K. De Groote betreft het aardewerk dat technisch gezien, ofwel laat Karolingisch is, ofwel vervaardigd is in de Karolingische traditie. Aangezien overwegend wandscherven gevonden zijn, kan slechts een ruime datering in de 9de-10de eeuw gesuggereerd worden. Het materiaal en de datering sluiten desalniettemin aan bij het gebouw IV-A-386.

Overigens is ongeveer 12 gr verbrand bot aangetroffen. Twee houtskoolstalen lenen zich tot een ^{14}C-datering.

Context IV-B-79

De opvulling van de leemwinningskuil leverde weinig materiaal op. Het grijs lokaal handgevormd aardewerk omvat 32 scherven, waaronder één wandscherf met radstempelversiering (Fig. 121.2) en vijf randfragmenten van waarschijnlijk twee kogelpotten (Fig. 121.4-5). Eén randtype dateert in de 10de en vroege 11de eeuw (Fig. 121.5), terwijl een blokvormig randtype ten vroegste in de 12de eeuw verschijnt (Fig. 121.3). Dit in combinatie met één scherf grijs lokaal gedraaid aardewerk en twee scherven vroeg rood aardewerk geven voor deze context een ruime datering tussen de 10de en uiterlijk begin 13de eeuw. De snelle demping van deze kuil met geroerde maar vrij steriele moederbodem had tot gevolg dat geen diagnostische stukken houtskool zijn aangetroffen.

Context IV-C-63, IV-C-61-FA-4 en IV-C-61-DB-1

De twee gebruiksfases van de poel bevatten nauwelijks aardewerk. De oudste fase, context IV-C-63, is vertegenwoordigd door slechts twee wandscherven grijs lokaal handgevormd aardewerk; de jongste, context IV-C-61-FA-4, door vijf scherven, waarvan vier behoren tot een kogelpot vervaardigd in aardewerk met schelpengruisverschraling (Fig. 121.6). Deze laatste context kan op basis hiervan redelijk nauwkeurig gedateerd worden vanaf het laatste kwart van de 10de tot de eerste helft van de 11de eeuw[137]. Dit betekent dat de eerste gebruiksfase hier aan vooraf gaat en dus te plaatsen is tussen de 9de en het midden van de 11de eeuw. In de lagen geassocieerd met de opgave van de poel, context IV-C-61-DB-1, zijn zeven scherven grijs lokaal handgevormd aardewerk gevonden, waaronder drie randen van twee verschillende kogelpotten (Fig. 121.7-8). Het betreft twee randtypes die dateren in de 10de tot vroege 11de eeuw[138]. Rekening houdend met de datering van context IV-C-64-FA-1, kunnen we besluiten dat de finale demping van de poel plaats heeft gevonden tussen het einde van de 10de en het midden van de 11de eeuw.

Één houtskoolstaal is uitgeselecteerd voor een ^{14}C-analyse, afkomstig uit de demping van de poel. Het staal levert een gekalibreerde datering op met 95,4% zekerheid tussen 80 cal AD – 260 cal AD (RICH-20367: 1832±31BP) (Tabel 7). Vermoedelijk vormt dit staal een residueel, Romeins element dat in de middeleeuwse context is terecht gekomen. Dit hoeft niet te verwonderen gezien de aanwezigheid van verschillende Romeinse kuilen die in de vroeg-/volmiddeleeuwse periode voor een groot deel zijn vergraven (cf. supra).

[137] De Groote 2008, 333-337.

[138] Mondeling mededeling K. De Groote.

Gezien de interpretatie van deze structuur als poel, zijn een aantal pollen- en bulkstalen geselecteerd voor een waardering. De concentraties aan pollen en macrobotanische resten zijn zeer laag en bovendien matig tot zeer matig geconserveerd[139]. Dit is te wijten aan de positie van de vulling boven de permanente, maar in de fluctuerende grondwatertafel. Uit het waarderend onderzoek kon wel opgemaakt worden de stalen verschillende resten van oever- en waterplanten en -algen bevatte. Dit wijst erop dat dit spoor te interpreteren is als een poel met kalkhoudend water.

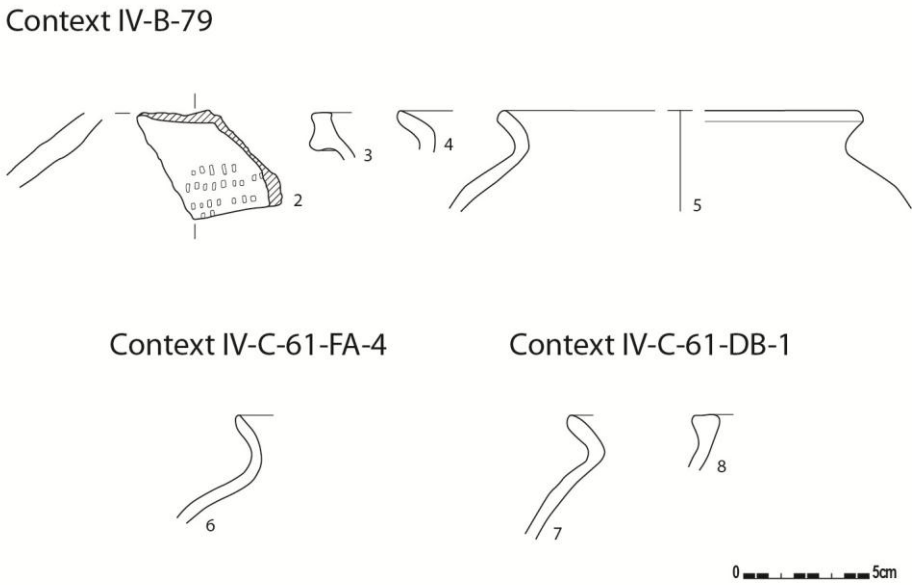

Fig. 121 : aardewerk

[139] Verbruggen 2013; het bleef dan ook bij een waardering van de stalen. Een analyse bleek niet nuttig te zijn.

3.2.5.9 Archeozoölogisch onderzoek van het dierlijk botmateriaal van de middeleeuwse nederzetting

De resultaten van de opgraving te Ronse-De Stadstuin getuigen van een nederzetting op de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen, vlakbij het centrum van Ronse. Het gaat om een landelijke site die mogelijk met een verdwenen toponiem in verband te brengen is. Het toponiem is gekend uit een latere naamgeving van een adellijke familie. Een zekere 'status' van de nederzettingskern, die zich kon weerspiegelen in het dierlijk afval en de bijhorende consumptiepatronen, is dus niet uit te sluiten. Aangezien de middeleeuwse sporen een substantiële hoeveelheid botmateriaal hebben opgeleverd, is dan ook een archeozoölogisch onderzoek hiervan uitgevoerd[140].

In totaal zijn 695 stuks dierlijk botmateriaal bestudeerd. Ze zijn afkomstig uit een heterogene groep van sporen van de nederzetting: de paalkuilen, kuilen, greppels enz…

De archeozoölogische studie wees uit dat het materiaal slecht bewaard is en slechts een gefragmenteerd beeld geeft van de voedselpatronen van de nederzetting. Het betreft voornamelijk consumptieafval waarbij rund het grootste deel uitmaakt, hoewel varken, schaap en geit ook vertegenwoordigd zijn. Vermoedelijk zijn de dieren in de buurt van de site grootgebracht en nadien geslacht voor eigen gebruik. Enkele vondsten getuigen van niet-geconsumeerde dieren, zoals de resten van een vossenkarkas en delen van minstens twee paarden. Overtuigende bewijzen van een eventuele hogere 'status' van de bewoners van de nederzetting blijken niet uit de huidige dataset.

[140] Voor een gedetailleerd overzicht: Boffin 2013.

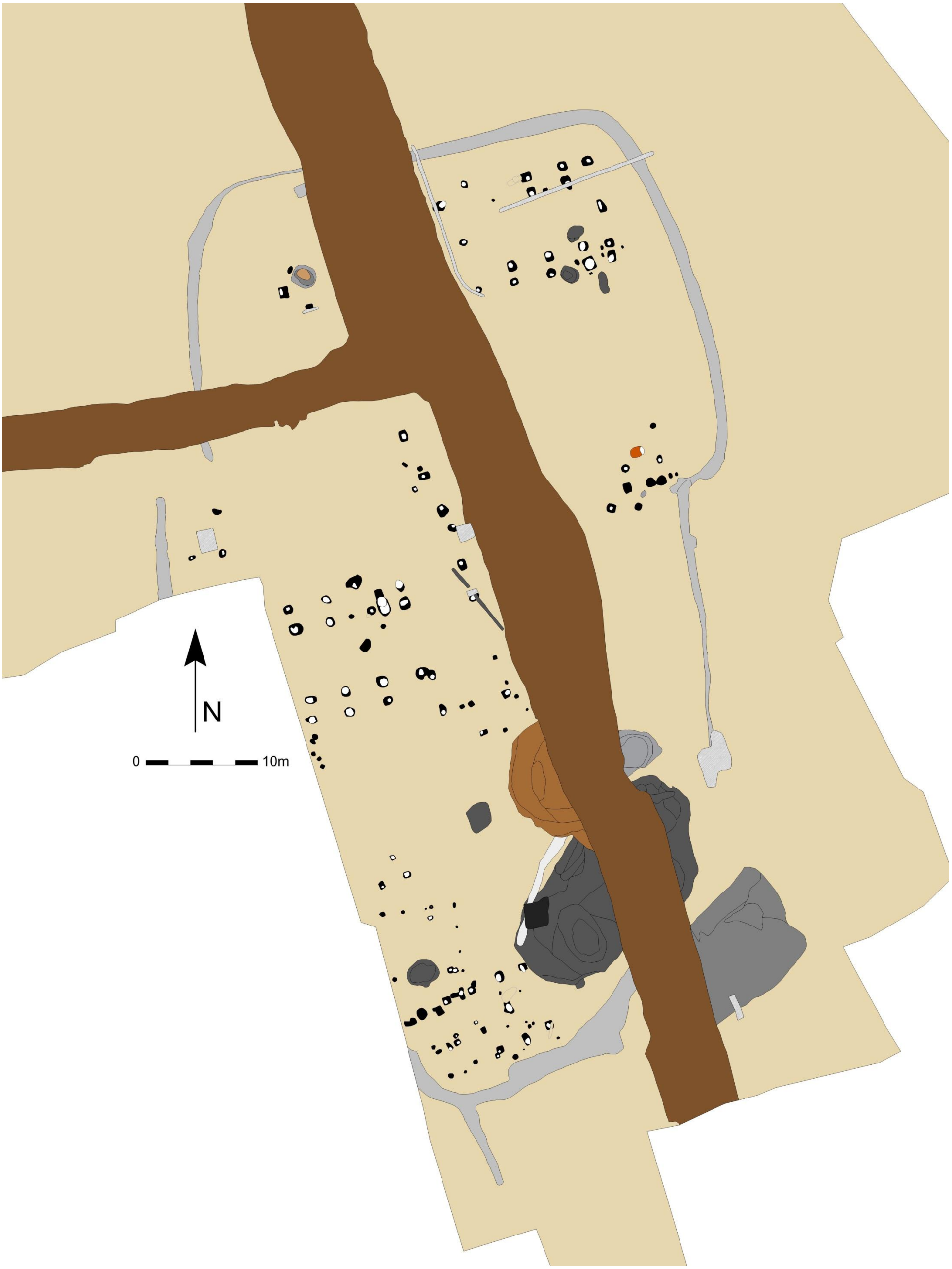

Fig. 122: overzichtsplan van de (post)middeleeuwse structuren in het zuidelijke deel van zone IV

3.2.5.10 Analyse van de nederzettingshistoriek van de middeleeuwse sporen

Als we de middeleeuwse nederzetting te Ronse-De Stadstuin op siteniveau bekijken, dan zien we dat ze een mooi afgebakend geheel vormt, in essentie een *enclosure* (Fig. 122). De structuur IV-A-6 verzamelt verschillende op elkaar aansluitende grachten die samen een ovaal areaal begrenzen van ruim 3250 m². Met uitzondering van de zuidwestelijke zijde is deze zone bijna volledig opgegraven. De aanwezigheid van twee op elkaar aansluitende postmiddeleeuwse tracés verstoort het zicht op de woonareaal aanzienlijk, maar zijn anderzijds van grote betekenis in onze kennis van de ontwikkeling van het landschap na het verdwijnen van de bewoning (cf. infra). Binnen de *enclosure* is een grote hoeveelheid sporen aangetroffen. In dit geheel van greppels, kuilen en paalkuilen zijn in totaal drie gebouwplattegronden ontwaard. We interpreteren deze plattegronden als drie hoofdgebouwen, die naar onze mening een woon- en/of stalfunctie vervulden.

De structuren IV-A-59 en IV-A-310 hebben eenzelfde regelmatige plattegrond. Gelijkaardige middeleeuwse gebouwplattegronden, 'driebeukige constructies waarbij een ruime middenbeuk aan beide zijden wordt geflankeerd door een dubbele palenrij'[141], treffen we aan op meerdere archeologische sites in Vlaanderen, waar ze soms tot 30 meter lengte meten (cf. infra). Volgens Mortier *et al.* laat 'een dergelijke bouwwijze niet alleen een grote centrale binnenruimte toe, maar kan tevens een omvangrijke dakconstructie gerealiseerd worden'[142]. Te Ronse zijn de plattegronden zeer waarschijnlijk slechts deels bewaard en bestaan de dubbele palenrijen bijgevolg maximaal uit vier paren van palen. De occasionele kleinere palen in de middenruimte, zoals bij gebouw IV-A-59, zijn niet te interpreteren als nokdragers en bieden hoogstens extra ondersteuning. Vermoedelijk zijn dergelijke gebouwen opgesplitst in een woon- en stalgedeelte, maar ook in opslagruimtes, waartoe de zijbeuken en de zoldering zich leenden[143].

Structuur IV-A-386 beschouwen we eveneens als een gebouw, maar verschilt van de voorgaande structuren door zijn tweeschepige opbouw met centrale palenrij, kleinere afmetingen en minder regelmatige plattegrond. Dit kan eventueel een argument zijn om voor dit gebouw niet alleen een mogelijke functie als woonhuis te opperen, maar ook als een stalling, eventueel voor dieren, of ter opslag. Het feit dat de nabijgelegen structuren IV-A-353 en IV-A-360 rechtstreeks aansluiten op de opening in de lange noordelijke zijde van het gebouw kan dienen als een argument ten voordele van deze interpretatie (cf. infra). Voor dit type gebouwplattegrond vinden we weinig parallellen uit de middeleeuwen (cf. infra).

Als we drie gebouwstructuren verder vergelijken stellen we tevens vast dat de gebouwen IV-A-59 en IV-A-310 in het noorden van de *enclosure* liggen, elk in de nabijheid van een ingang in de omsluitende gracht. Beide hebben dezelfde opbouw en dezelfde oriëntatie. Gebouw IV-A-386 daarentegen ligt enigszins meer geïsoleerd in het uiterste zuiden en, rekening houdend met de aanwezigheid van het postmiddeleeuwse tracé, niet in de onmiddellijke buurt van een toegang tot de *enclosure*. De plattegrond heeft in vergelijking met de andere gebouwen een verschillende lay-out en oriëntatie.

Dit weerspiegelt zich deels ook in de chronologie. Het gebouw IV-A-386 behoort tot de oudste sporen en is op basis van de ^{14}C-analyse te plaatsen in de periode van het einde van de 8ste tot het begin van de 10de eeuw. Het weinige aardewerk bevestigt dit. Het aardewerk afkomstig uit de paalsporen van gebouw IV-A-59 en IV-A-310 plaatst deze structuren iets later, van de 10de tot eerste helft van de 11de eeuw, hoewel IV-A-310 ook nog 9de eeuws kan zijn. De absolute dateringen lijken hierbij grotendeels aan te sluiten. IV-A-59 is met grote zekerheid aan de 10de of eerste helft 11de eeuw toe te wijzen, IV-A-310 behoort tot

[141] Mortier *et al.* 2003.

[142] Mortier e*t al.* 2003.

[143] Mortier *et al.* 2003.

dezelfde periode, hoewel het einde van de 9de eeuw ook niet uit te sluiten is. Deze dateringen getuigen niet van een hiaat, maar eerder van een continuïteit in de bewoning van deze nederzetting. Mogelijk is gebouw IV-A-386 in een eerste fase opgericht en vervolgens gebouw IV-A-59 en IV-A-310 in een tweede/derde fase. Mogelijk hebben IV-A-59 en IV-A-310 samen bestaan. De datering van de afbakenende gracht in de 10de en begin 11de eeuw, later dan de vroegste gebouwen, lijkt hier op het eerste zicht niet bij aan te sluiten. We dateren echter de opvulling van deze gracht en niet het moment van aanleg. We kunnen er bijgevolg van uitgaan dat de uitgraving vóór de 10de eeuw is gebeurd, naar alle waarschijnlijkheid gelijktijdig met de constructie van de eerste gebouwen.

Naast deze drie duidelijke gebouwplattegronden zijn verschillende palenclusters geregistreerd. Een aantal hiervan zijn geïnterpreteerd als bijgebouwen, de andere zijn beschouwd als onderdeel van de organisatie van de leef- en werkruimte binnen de *enclosure* (cf. supra). De overige sporen omvatten grotendeels kuilen, waarvan we voor sommigen een artisanale functie veronderstellen. Een opvallend element dat ontbreekt in het geheel van deze nederzetting is, zoals reeds gezegd, een constructie in functie van watervoorziening. Binnen noch buiten de *enclosure* is een waterput aangetroffen. Een kuil IV-B-5 lijkt een poging te zijn geweest tot de aanleg van een waterput, die om ongekende reden is gestaakt. Een grote kuil net buiten de *enclosure* interpreteren we als een poel, maar leende zich niet tot de voorziening van drinkwater, maar eerder tot de voorziening van water voor vee of gewassen.

Hoewel de weinige oversnijdingen van de sporen onderling een relatief 'korte' levensduur van de *enclosure* doen vermoeden, lijkt er toch een fasering aanwezig van de bewoning te Ronse-De Stadstuin. De oprichting van de site situeert zich vermoedelijk in de 9de eeuw. Enkele omvangrijke uitgravingen getuigen waarschijnlijk enerzijds van waterwinning en anderzijds van de ontginning van leem in functie van de oprichting van enkele gebouwen in hout en leem. Het graven van de afbakenende gracht plaatsen we in dezelfde periode (de demping ervan situeert zich in de 10de-begin 11de eeuw). Het oudste gebouw dateert in de 9de-10de eeuw. Hun oprichting lijkt zich te situeren op de overgang van de laat-Karolingische periode naar de volle middeleeuwen. Vermoedelijke gebeurde dit in eenzelfde, of een meteen daaropvolgende fase als de aanleg van de gracht. Bepaalde randvormen, baksels en afwerkingswijzen gaan namelijk terug op een Karolingsche traditie, terwijl de vormentaal, de versieringswijze en de baksels van andere individuen reeds de volle middeleeuwen inluiden. Het tweede en derde hoofdgebouw is op basis van de vondsten te plaatsen in de 9de eeuw, maar vooral in de 10de en eerste helft van de 11de eeuw. De datering in de 9de-10de eeuw enerzijds en 10de-11de eeuw weerspiegelt niet noodzakelijk een hiaat in de bewoning, maar mogelijk twee of drie fases in de oprichting van de gebouwen. Wanneer tenslotte de bewoning is opgegeven, kunnen we voorlopig niet nader bepalen dan ten vroegste op het einde van de 10de eeuw, maar vermoedelijk eerder in de eerste helft van de 11de eeuw. De opgave van de twee hoofdgebouwen in het noorden van de *enclosure* en de demping van de afbakenende gracht en de poel ten zuiden van de nederzetting zijn hiervoor significant. In grote lijnen stellen we voor deze nederzetting een levensduur voorop van de 9de eeuw tot en met laatste het midden van de 11de eeuw.

De nederzetting is vooral interessant en van belang gebleken voor de kennis van de vorming van het landschap in de onmiddellijke omgeving van Ronse. Bij de bespreking van de gracht, structuur IV-A-6, die de bewoning afbakent, hebben we twee zekere en twee veronderstelde toegangen vastgesteld (cf. supra). Een eerste onderbreking in de gracht situeert zich in het noorden, een tweede in het westen. Beide vertonen een lay-out volgens hetzelfde principe. Opmerkelijk is het verschil in afmeting van de onderbrekingen, de westelijke toegang is namelijk een stuk groter dan de noordelijke. Dit is echter niet verwonderlijk; de westelijke zijde is immers gericht op de toenmalige nederzetting te Ronse, die zich later in de middeleeuwen ontwikkelde tot een stad. We mogen veronderstellen dat er sprake was van een zekere mate van 'verkeer' tussen beide nederzettingen onder de vorm van karren en dergelijke meer. Bijgevolg beschouwen we de westelijke toegang dan ook als de hoofdingang tot de site. Een derde onderbreking is

verondersteld in het oosten, maar lijkt in onbruik te zijn geraakt. Een vierde in het zuiden is gesuggereerd op basis van extrapolatie van voorgaande toegangen.

Ter hoogte van de verschillende toegangen lijkt zich binnen de *enclosure* steeds een 'leeg' gebied af te tekenen. We vermoeden dat men bewust een zone vrij hield, als een 'plaats' waar men bezoek en goederen kon ontvangen en verzamelen. Hoe die plaats er concreet uitzag, is moeilijk te achterhalen. Een zekere verharding is te verwachten, maar dit is niet te bewijzen aan de hand van de archeologische gegevens. Een ander, terugkerend fenomeen is de combinatie van een 'hoofdgebouw' en een 'bijgebouw' in de nabijheid van een toegang. Aan de noordelijke ingang bevinden zich gebouw IV-A-59 en palencluster IV-A-127; aan de westelijke toegang gebouw IV-A-310 en palencluster IV-A-301. Wat de twee andere (veronderstelde) toegangen betreft, is situatie is moeilijker te vatten. Aan de oostelijke zijde situeert zich palencluster IV-A-22; mogen we hier nog een hoofdgebouw veronderstellen? Gezien het formaat van de structuren IV-A-59 en IV-A-310 lijkt de kans klein, ondanks de aanwezigheid van het postmiddeleeuwse tracé (cf. infra). De zuidelijke zijde is evenmin duidelijk, en dit omwille van hetzelfde postmiddeleeuwse spoor, maar hier komen hoofdgebouw IV-A-386 en 'bijgebouw' IV-A-360 eventueel in aanmerking. Deze opdeling van de ruimte binnen de *enclosure* ter hoogte van de ingangen, met telkens een hoofdgebouw, bijgebouw en lege zone, is moeilijk te interpreteren. Gaat het om een ruimtelijke indeling, waarbij elke gebouw ingenomen was door een kernfamilie, of om een louter chronologische evolutie, waarbij het ene gebouw het andere opvolgt?

Enkele laat-/postmiddeleeuwse lineaire sporen die aanvankelijk ervaren zijn als een storende factor, bleken al snel deel uit te maken van een groter verhaal. In de noordelijke helft van de nederzetting komen namelijk twee van deze postmiddeleeuwse tracés (oost-west enerzijds en noord-zuid anderzijds) samen, die vervolgens hun weg verder zetten als één tracé dwars over de nederzetting in zuidelijke richting. Een eerste tracé, structuur IV-A-143, is reeds vastgesteld tijdens de proefsleuven. Met een oost-westelijke oriëntatie oversnijdt het de *enclosure* net ten noorden van de westelijke chicane opening. Een tweede tracé, structuur IV-A-1, is eveneens reeds geregistreerd gedurende het vooronderzoek. Vertrekkende vanuit de noordelijke sleufwand van zone IV loopt dit tracé in zuidoostelijke richting dwars over zone IV. Het snijdt de noordelijke zijde van de *enclosure* en ontneemt ons het zicht op de toegang tot het erf. De twee tracés, die een kruispunt vormen en verder lopen als één tracé in zuidoostelijke richting, oversnijden in het zuiden nogmaals de *enclosure*. Ook hier kunnen we vermoeden dat het de veronderstelde vierde toegang heeft uitgewist. Beide tracés zijn meermaals gecoupeerd. In doorsnede tonen ze zich als een mogelijke holle weg die uiteenvalt in verschillende fases (Afb. 85-86 en Fig. 127). Het sterk gevarieerd materiaal weerspiegelt een lang gebruik van de wegen (cf. infra). Beide tracés kwamen zoals gezegd reeds aan het licht tijdens de proefsleuven. Destijds is vastgesteld dat deze holle wegen nog steeds aanwezig waren in het landschap als voetwegels (Afb. 83). Daarenboven bleken ze tot op het moment van het onderzoek dagelijks te worden gebruikt als wandelpaden. Deze twee voetwegels doorkruisen het terrein en sluiten aan op twee verharde straten, met name de Théodule Canfijnstraat en de Marcel Lermusieaukerf, in het verlengde van de Spillegemstraat.

Afb. 83: zicht op de voetwegels (oranje) met links op de voorgrond twee parallelle, Romeinse greppels (structuur IV-A-61) oversneden door de afbakenende gracht (structuur IV-A-6) van de middeleeuwse *enclosure* en het stadscentrum op de achtergrond (zicht vanuit het noordoosten)

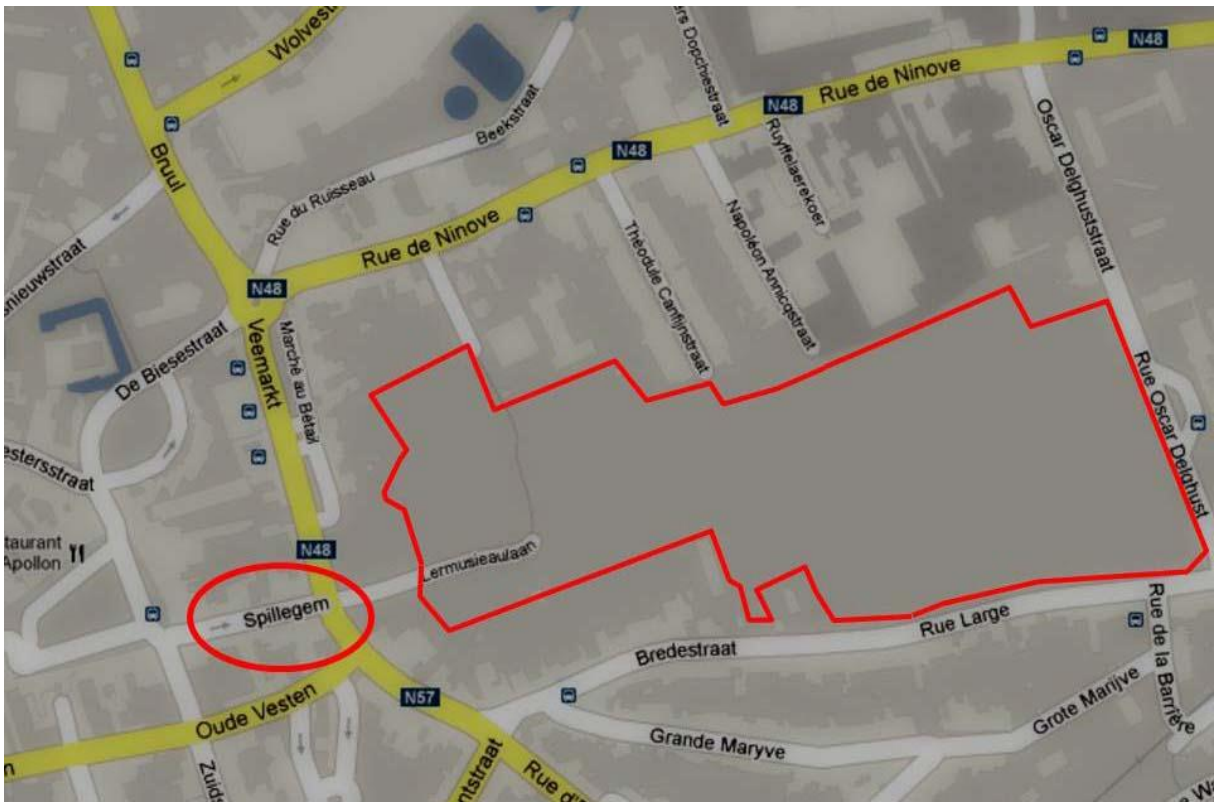

Fig. 123: locatie Ronse-De Stadstuin ten opzichte van de Spillegemstraat (Bron: Google Maps)

Fig. 124: locatie middeleeuwse *enclosure* ten opzichte van de Spillegemstraat (Bron: AGIV)

Niet alleen hebben deze tracés ongetwijfeld sporen in de *enclosure* vergraven - waaronder gedeeltelijk gebouw IV-A-59 en bijgebouwen IV-A-558 en IV-A-563 - bovendien kruisen ze tot driemaal toe de gracht rondom de middeleeuwse nederzetting, en dit net ter hoogte van de openingen in de gracht. Het bestaan van de voetwegels plaatst dit laatste feit echter in een totaal ander daglicht. De onderbrekingen in de afbakenende gracht van de *enclosure* dienden als toegangen tot de middeleeuwse woonzone. Hoewel ze archeologisch niet meer vast te stellen waren, ontstonden hoogstwaarschijnlijk gedurende het bestaan van de nederzetting kleine padjes die leidden naar de ingangen. Na het verdwijnen van de bewoning op de site mogen we er van uitgaan dat deze toegangswegen in gebruik zijn gebleven in de vorm van holle wegen, en dat deze op hun beurt bewaard zijn als de moderne voetwegels. We kunnen bijgevolg voor de toegangswegen tot de *enclosure* een continuïteit voorop stellen van ruim 11 eeuwen!

De bestaansduur van deze wegen is uitzonderlijk, maar ook hun oriëntatie is van groot belang. De voetwegel die overeenkomt met het tracé IV-A-1 sluit met een kleine bocht aan op de Théodule Canfijnstraat; de voetwegel die overeenkomt met het tracé IV-A-143 ligt perfect in lijn met de Marcel Lermusiaukerf die aansluit op de Spillegemstraat (Fig. 123-124). Deze laatste leidt ons naar de Grote Markt van Ronse en trekt de aandacht. In de naam 'Spillegem' zit immers heel wat informatie vervat. De naam Spillegem is gekend uit de bronnen als een laatmiddeleeuwse lokale familie maar verwijst oorspronkelijk naar een oudere nederzetting in de omgeving van Ronse[144]. Etymologisch gaat het suffix '-gem' in de naam 'Spillegem' terug op het Germaanse *–haim*[145]. Dit laatste betekent letterlijk 'het huis van'[146]. Dergelijke *heim* toponiemen, Germaans in oorsprong, worden beschouwd als indicatief voor de aanwezigheid van nederzettingsactiviteiten in de vroegmiddeleeuwse periode. De naam 'Spillegemstraat' gaat dus terug op de plaatsnaam 'Spillegem'. Het is inderdaad zo dat we vanuit de westelijke opening in de volmiddeleeuwse nederzetting te Ronse-De Stadstuin, via de voetwegel, rechtstreeks in de Spillegemstraat kijken (Afb. 83 en Fig. 123-124). De lineariteit van de landschapsindeling en de afwezigheid van andere vroegmiddeleeuwse sporen tussen de *enclosure* en het stadscentrum, maakt een interpretatie van deze

144 Pede, Clement & Cherretté 2013c.

145 Van Durme 1996, 293.

146 Devos 2008.

woonzone als de nederzetting 'Spillegem' zeer waarschijnlijk. De Spillegemstraat leidt ons met andere woorden naar de nederzetting 'Spillegem'. De invloed van deze bewoning op de vormgeving van het omliggende landschap, én het feit dat De Stadstuin - een terrein van ruim 13 ha op een boogscheut van het centrum - in zijn volledige ontwikkelingsgeschiedenis gevrijwaard is gebleven van bebouwing (Fig. 6-7), kunnen indicatoren zijn voor een 'adellijk' bezit van deze gronden, en aldus ook van de nederzetting zelf. Een doorgedreven historisch onderzoek kan hier mogelijk meer verduidelijking brengen.

Hoe we deze woonzone dienen te interpreteren is, gezien de huidige stand van het onderzoek, onduidelijk. Op basis van de ligging van de site in de zandleemstreek en het directe verband met de latere stad Ronse, beschouwen we de *enclosure* als een 'ontginnerskern' die het landschap in de omgeving in cultuur bracht. Verhulst merkt op dat deze vroegmiddeleeuwse ontginningen vaak geen voortzetting waren van de Gallo-Romeinse in cultuur gebrachte gronden[147]. Waarom de nederzetting in de loop van de volle middeleeuwen verlaten werd, is evenmin duidelijk; te meer daar er op het terrein geen sporen van een opvolgende occupatie terug te vinden zijn. Heeft de nederzetting zich verplaatst naar een locatie net buiten het opgravingsareaal van De Stadstuin en is ze aan het zicht ontsnapt? Of is deze bewoningskern verlaten ten voordele van een andere nederzetting in de omgeving van Ronse? Het is niet uit te sluiten dat het ging om een 'ontginning' van tijdelijke aard[148].

De bewoning zoals vastgesteld op de site van Ronse-De Stadstuin geldt binnen de regio als een opmerkelijke vondst, die bovendien veel potentieel biedt voor verder wetenschappelijk onderzoek. In het zandig deel van Oost-Vlaanderen zijn de laatste jaren enkele opgravingen verricht waarvan de resultaten eveneens terug te koppelen zijn naar een plaatselijk toponiem (Sint-Denijs-Westrem-Flanders Expo[149]), of in verband te brengen zijn met de vroegste ontwikkeling van een dorp of gemeente (onder andere Vosselare en Merendree[150]). Specifiek voor het zuiden van Oost-Vlaanderen vermelden we de projecten te Erembodegem-Zuid IV en Moorsel-Centrum[151]. Het onderzoek van de ontwikkeling van vroeg/volmiddeleeuwse nederzettingen in Vlaanderen staat nog in zijn kinderschoenen, maar deze recente archeologische opgravingen kunnen een stimulans betekenen voor verder en doorgedreven studie naar deze vroege (en verdwenen) bewoningskernen.

Waarom men zich specifiek op deze locatie in Ronse hebben gevestigd, brengt enige bedenkingen met zich mee. De stad zelf ligt in een dal ten zuiden van een oost-west gerichte heuvelrug van de Vlaamse Ardennen. Zone VI met de grafheuvels ligt op het hoogste punt van deze heuvel, van waaruit het reliëf afloopt in noordwestelijke richting. Tussen het hoogste zuidoostelijke punt en het laagste noordwestelijke punt bestaat een vrij uitgesproken hoogteverschil van circa 15m. Vanaf het centrum van de middeleeuwse site, ongeveer ter hoogte van het midden van zone IV, helt het terrein eveneens langzaam af in zuidelijke richting. Net hier bevindt zich de volmiddeleeuwse nederzetting. Binnen de grenzen van de *enclosure* stellen we van noord naar zuid een hoogteverschil vast van circa 2,5m. Zoals de opgraving gedurende de winter geconfronteerd is met wateroverlast, moeten ook de inwoners van de toenmalige nederzetting bij regenval

147 Verhulst 1995, 118-119.

148 Verhulst 1995, 119.

149 Zie presentatie Archaeologia Mediaevalis 2012:
Hoorne J.: Een blik op vroegmiddeleeuws Maalte: Nederzetting uit de 7de tot 9de eeuw op The Loop (Sint-Denijs-Westrem – Flanders Expo) (O.-Vl.).

150 Zie presentatie Provinciale Contactdag Archeologie Oost-Vlaanderen 2010:
De Logi A.: Archeologie in de schaduw van de kerktoren: vroegmiddeleeuwse bewoning te Merendree en Vosselare (gemeente Nevele, Oost-Vlaanderen).

151 Zie presentatie Provinciale Contactdag Archeologie Oost-Vlaanderen 2010:
De Maeyer W. & Cherretté B.: Relicten van vroeg- en volmiddeleeuwse nederzettingen in het hedendaagse landschap. Drie voorbeelden uit Zuid-Oost-Vlaanderen.

hetzelfde meegemaakt hebben. De aanleg van de omgevende gracht lijkt ons bijgevolg niet alleen een afbakende functie te hebben gehad, maar evenzeer een drainerende functie.

Een these van Verhoeven en Vreenegoor stelt dat voor Noord-Brabant de Merovingische, Karolingische en 10de-11de eeuwse bewoning bijna altijd gelegen is 'op de hogere gronden, op de koppen van de dekzandruggen'[152]. De woonzone te Ronse voldoet deels aan deze regel. Ze bevindt zich namelijk op een lokale heuvel, maar niet op de top ervan. In de woonzone zelf, of in de directe nabijheid ervan, zijn geen constructies gevonden die tegemoet kwamen aan de drinkwater voorziening van de bewoners. We achten de kans klein maar de aanwezigheid van een waterput net buiten het opgravingsareaal is uiteraard niet volledig uit te sluiten. De dichtstbijzijnde natuurlijke waterbron is de Molenbeek, die bijna 300 meter ten noorden van de bewoning ligt. Het lijkt dus dat, wat de inplanting van de nederzetting betreft, niet enkel de topografie een determinerende factor is geweest, maar ook (en misschien vooral) de nabijheid van het centrum van Ronse en een bestaande percelering of eigendom van de gronden.

[152] Verhoeven & Vreenegoor 1991, 65.

3.2.5.11 Vergelijkingsmateriaal in een regionaal kader

Enkele sites in het zuiden van Oost-Vlaanderen en in zandig Vlaanderen vertonen sterke chronologische en typologische verwantschappen met de nederzetting te Ronse. De typologische overeenkomsten hebben betrekking op zowel de gebouwplattegronden als op de organisatie van de erven met een afbakenend grachtensysteem. Wat de chronologie betreft, bemerken we een onderscheid tussen, in mindere mate, gelijktijdige sites en in meerdere mate, iets recentere sites. We overlopen ze kort.

Een belangrijke parallel in het werkingsgebied van SOLVA is de site te Erembodegem-Zuid IV[153]. Een volmiddeleeuwse nederzetting bestaat uit een 12de- tot vroeg 13de-eeuws drieschepige gebouwplattegrond gelegen ten westen van een omgrachte artisanale zone. Dezelfde site bracht ook een 9de-eeuwse Karolingische gebouwplattegrond omgeven door grachten aan het licht.

De meeste voorbeelden in zandig Vlaanderen treffen we aan in het werkingsgebied van de Kale-Leie Archeologische Dienst, ten westen van Gent. Te Evergem-Molenhoek[154] zijn drie verschillende gebouwplattegronden aangetroffen. Eén hiervan is beschouwd als afgebakend door een erfgracht met een opening. Deze drieschepige plattegrond met afgeronde wanden dateert samen met de gracht in de 11de-12de eeuw. Te Evergem-Steenovenstraat[155] zijn in totaal minstens zes woonerven vastgesteld. Vijf drieschepige gebouwen hebben een overwegend noordoost-zuidwest oriëntatie en liggen parallel met en vaak tegen de *enclosure* aan. Twee hiervan hebben licht gebogen wanden en drie hebben rechte wanden In vijf gevallen kent de afbakenende gracht van het erf een toegangspartij gerealiseerd door een onderbreking; in twee gevallen is de opening gemarkeerd door twee vrij zware palen aan weerszijden. Vondsten dateren de erven algemeen in de 11de-12de eeuw; maar mogelijk wijst een meer nauwkeurige datering in de richting van de tweede helft van de 11de en de eerste helft van de 12de eeuw. Te Aalter-Langevoorde[156] zijn twee 11de of wellicht 12de eeuwse gebouwen aangetroffen, waarvan één afgebakend is door een complex van grachten. Te Evergem-Ralingen[157] zijn verschillende erven opgegraven. Een eerste erf ligt vrij centraal in het opgravingsvlak en bevat één gebouw afgebakend door een complex grachtensysteem. Op dit erf sluiten meerdere grachten aan, die bij uitbreiding nog twee tot vier gebouwen incorporeren. Drie zekere en één hypothetische plattegronden zijn drieschepig met dubbele palenrijen; één hiervan is van het bootvormige type met licht gebogen zijden. De erven zijn aan de hand van aardewerk vondsten gedateerd in de volle middeleeuwen en meer bepaald in de 12de eeuw. Te Evergem-Koolstraat[158] hebben archeologen een bijna volledig volmiddeleeuws erf opgegraven. Centraal in een D-vormige omgrachting is een gebouw met licht gebogen zijden aangetroffen. Vondstmateriaal dateert de *enclosure* in het tweede en derde kwart van de 12de eeuw. Een tweede gelijkaardig gebouw ligt net buiten de *enclosure* en dateert eveneens in de volle middeleeuwen, meer bepaald vanaf het tweede kwart van de 12de eeuw. Een proefsleuvenonderzoek te Merendree-Molenkouterslag[159] (Nevele) bracht eveneens een quasi identiek gebouw aan het licht, dat op basis van ^{14}C-dateringen geplaatst kon worden tussen 940 en 1050. De schaal van het onderzoek laat niet toe in te schatten of deze structuur omgeven was door een gracht.

Buiten het KLAD-gebied zijn eveneens enkele sites vermeldenswaardig. Onder meer te Zele[160] is een 12de-eeuws erf opgegraven. Een drieschepige constructie lijkt er samen te gaan met enkele grachten en

[153] Van de Vijver *et al.* 2008.
[154] Schynkel & Urmel 2008.
[155] De Logi & Schynckel 2008.
[156] De Clerq & Mortier 2000.
[157] Van de Vijver *et al.* 2010.
[158] De Logi *et al.* 2009.
[159] Vanhee & Hoorne 2006.
[160] Mortier *et al.* 2003.

greppels. Gaan we naar Limburg, dan vinden we een 12de eeuwse bewoning op de site van Herk-de-Stad[161]. Een volmiddeleeuwse erf bestaat uit een gebouw met nauw omsluitende erfgrachten. Een onderbreking in de grachten definieert een toegang tot het erf. In West-Vlaanderen beschouwen we de opgraving te Brugge-Refuge[162], waar de resten van een Karolingisch erf, vermoedelijk ten vroegste te dateren in de 9de eeuw, zijn aangetroffen. Drie gebouwen van het drieschepig type en verschillende spijkers zijn er afgebakend door een grachtencomplex met een toegang. Ten noorden hiervan zet de bewoning zich verder in de volle middeleeuwen, met twee erven waarvan één is omgracht.

Middeleeuwse drieschepige gebouwplattegronden, met een grote middenruimte en smalle zijbeuken, gedefinieerd door twee dubbele palenrijen, zijn m.a.w. al meermaals aangetroffen, niet alleen in Vlaanderen, maar ook in Nederland[163]. We hebben ons evenwel toegespitst op Vlaamse voorbeelden (cf. supra). Zoals de structuren IV-A-59 en IV-A-310 te Ronse-De Stadstuin, zijn dergelijke gebouwen over het algemeen rechthoekig. Dit type plattegrond bestaan ook met licht afgeronde lange zijden, de zogenaamde boothuizen. Tweeschepige gebouwplattegronden met centrale palenrij, zoals structuur IV-A-386, komt echter beduidend minder frequent aan het licht. Een eerste parallel vinden we in Evergem-Molenhoek[164]. Op basis van het aardewerk is een datering in de 10de eeuw enerzijds, of in de 11de-12de eeuw anderzijds gesuggereerd. Een tweede voorbeeld is aangetroffen op de site Sint-Denijs-Westrem – Flanders Expo. Hoewel ook tweeschepig, is deze gebouwplattegrond beduidend groter (21 x 6m). Aardewerk plaatst de structuur in de 10de-eerste helft 11de eeuw. Een laatste vergelijkbare, maar incomplete gebouwplattegrond is opgegraven te Erembodegem-Zuid IV[165]. Gelegen ter hoogte van de reeds vermelde volmiddeleeuwse *enclosure*, is dit tweeschepige gebouw oversneden door het drieschepige gebouw. Een ^{14}C-datering voor deze plattegrond is enigszins problematisch, in die dat ze een beduidend oudere datering in de Merovingische periode aangeeft.

In tegenstelling tot de vele parallellen voor structuren IV-A-59 en IV-A-310, vinden we voor structuur IV-A-386 weinig vergelijkbare gebouwplattegronden. Grote drieschepige gebouwen met een ruime middenbeuk lijken, op basis van de huidige stand van het onderzoek, eerder de norm te zijn geweest voor de volle middeleeuwen.

In tegenstelling tot Ronse-De Stadstuin zijn op het merendeel van de vermelde sites wel waterputten en/of waterkuilen aangetroffen als onderdeel van de erven. Te Aalter-Langevoorde zijn een waterkuil, waterput én drinkpoel gevonden; in de volmiddeleeuwse nederzetting te Brugge-Refuge enkel poelen. Het blijft een opvallend gegeven dat voor we voor de nederzetting te Ronse, met uitzondering van een poel buiten de *enclosure*, geen duidelijke constructies voor watervoorziening hebben gevonden. Deze drenkpoel was daarenboven niet uitgegraven tot onder de grondwatertafel en kan bijgevolg slechts regenwater hebben verzameld. Bodemkundige J. Mikkelsen stelt dat de poel niet tegemoet kwam aan de noden van de mens, maar slechts water leverde voor vee of planten.

In overeenkomst met Ronse-De Stadstuin zijn de meeste erven afgebakend door een grachtencomplex. Voor sommige grachtencomplexen zijn verschillende fases vastgesteld; voor de *enclosure* te Ronse geldt één fase, andermaal een argument om de nederzetting op de Stadstuin slechts een korte levensduur toe te dichten. Over het algemeen hebben de grachten minstens één opening, die strategisch is gelokaliseerd en toegang verschaft tot de erven. De gebouwen liggen meestal dichtbij en, met een overwegend noordoost-

[161] Wouters *et al.* 1996.
[162] Hollevoet & Hillewaert 1997/1998.
[163] Mortier 2003, 39.
[164] Schynkel & Urmel 2008
[165] Van de Vijver *et al.* 2008.

zuidwestelijke oriëntatie, parallel met de omgrachting. Wat Ronse betreft hebben de twee zekere toegangen tot de *enclosure* een strategische plaats, elk in de nabijheid van een gebouw. De veronderstelling hier is dat de gebouwen en de omgevende grachten in één beweging zijn aangelegd. In elk geval is het duidelijk dat de drie gebouwen zeer dicht tegen en perfect parallel met, of haaks op, de afbakenende gracht liggen en daarenboven een zekere afstand tot de gracht lijken te respecteren; hetgeen eventueel kan geïnterpreteerd worden als een bewijs voor de aanwezigheid van een 'wal', opgeworpen met de aarde afkomstig van de uitgraving van de gracht.

We vestigen overigens nog de aandacht op een reeks kuilen te Ronse waarvoor we een functie als afvalkuil, voorraadkuil of kuil met artisanaal karakter naar voor hebben geschoven (cf. supra): enerzijds kuilen met een donkere band op de bodem, niet humeus, maar wel houtskoolrijk; en anderzijds kuilen, meestal met een vrij regelmatige uitgraving, met in de opvulling zowel houtskool als verbrande leem, in variërende hoeveelheden. Hun interpretatie als artisanale kuilen is gesuggereerd op basis van soortgelijke kuilen en structuren aangetroffen op andere opgravingen. Te Erembodegem-Zuid IV is een configuratie zoals palenclusters IV-A-22 en IV-A-127 aan het licht gekomen[166]. Drie paalkuilen maken een hoek van 90 graden en bakenen een kuil af, waarbij op de bodem een dik pakket verbrande leem lag. Een interpretatie als een artisanale structuur, mogelijk een oven, is hiervoor gesuggereerd. De structuur leverde geen dateerbaar materiaal op, maar ligt in een zone met onder meer nederzettingssporen uit de Karolingische periode. Te Evergem-Steenovenstraat[167] en Evergem-Ralingen/Schoonstraat[168] zijn kuilen aangetroffen die op basis van hun vorm en vulling geïnterpreteerd zijn als silo's of meer algemeen als voorraadkuilen. De vulling van deze kuilen bestaat uit een donkere organische laag op de bodem met daarboven lagen die spikkels en brokken verbrande grond bevatten. Te Herk-de-Stad tenslotte zijn eveneens kuilen gevuld met verbrande leem aangetroffen. Hier worden ze echter geïnterpreteerd als een soort puinkuilen waarin het afbraakmateriaal is verzameld van een afgebrand gebouw.

Niettegenstaande de vele vormelijke overeenkomsten tussen de nederzetting te Ronse en de sites die we hebben aangehaald ter vergelijking, valt ons op dat deze laatsten enigszins recenter zijn. De besproken erven, meestal met een *enclosure*, dateren eenduidig in de volle middeleeuwen: ten vroegste in de 11de eeuw, voornamelijk in de 12de eeuw en uiterlijk tot het begin van de 13de eeuw. Hun oprichting situeert zich eigenlijk op het moment dat de bewoning te Ronse reeds is opgegeven, omstreeks het midden van de 11de eeuw. Een vroegere datering komt slechts naar voor, voor het geïsoleerde drieschepig gebouw uit het proefsleuvenonderzoek te Merendree-Molenkouterslag (940-1050) en voor het enige tweeschepig gebouw te Evergem-Koolstraat (10de eeuw). Te Erembodegem-Zuid IV en Brugge-Refuge, waar Karolingische erven uit de 9de eeuw zijn vastgesteld, liggen deze in de nabijheid, maar duidelijk apart van een volmiddeleeuwse *enclosure*. De nederzetting te Ronse lijkt in dit geheel dus te behoren tot de vroegste exemplaren. De aardewerkvondsten wijzen voor deze woonzone naar een datering van de laat-Karolingische periode tot de volle middeleeuwen, meer bepaald van de 9de tot uiterlijk de 11de eeuw.

[166] Verbrugge *et al.* 2011a.

[167] De Logi & Schyndel 2008.

[168] Van de Vijver *et al.* 2010.

3.2.5.13 Synthese

De nederzetting te Ronse-De Stadstuin bevindt zich in het zuiden van het opgravingsterrein (zone IV), op de zuidelijke flank van een lokale verhevenheid vlakbij het centrum van de stad. De woonzone is afgebakend door een gracht, structuur IV-A-6, met twee zekere en twee veronderstelde onderbrekingen, die toegang verschaffen. Binnen de *enclosure* herkennen we onder meer drie gebouwen, die zich elk in de nabijheid van een (veronderstelde) ingang bevinden. Structuren IV-A-59 en 310 zijn twee grote drieschepige gebouwen met een brede centrale binnenruimte; structuur IV-A-386 is een tweeschepig gebouw met kleinere afmetingen. In de nabijheid van deze 'huizen' vinden we verschillende clusters van paalsporen. Sommige vertonen een zekere organisatie en zijn geïnterpreteerd als bijgebouwtjes, andere beschouwen we als structuren ter inrichting van de leefruimte. In de woonzone zelf zijn geen constructies in functie van waterwinning aangetroffen. De uitgraving van een grote kuil in de zuidelijke helft van de *enclosure*, context IV-B-5, lijkt evenwel een poging tot de aanleg van een waterput te zijn. De reden waarom men hier niet in is geslaagd, is niet duidelijk. Enkel buiten de grenzen van de *enclosure* bevindt zich een drenkpoel, opgevuld door contexten IV-C-61-FA-4 en IV-C-61-DB-1. De finale demping hiervan, context IV-C-63, is eveneens het veronderstelde moment dat de nederzetting is verlaten. Hoewel vondstmateriaal niet rijkelijk aanwezig is, kunnen we op basis van het aardewerk en de ^{14}C-dateringen, stellen dat de nederzetting in de 9de eeuw is opgericht en ten laatste in het midden van de 11de eeuw is opgegeven.

3.2.6 Late- en post-middeleeuwen

3.2.6.1 Inleiding

Slechts een handvol sporen te Ronse-De Stadstuin zijn gedateerd in de late- en post-middeleeuwen. Enerzijds gaat het om een reeks greppels en grachten en anderzijds om een aantal kuilen. De meeste hiervan zijn reeds vastgesteld in de proefsleuven. Hoewel deze periodes niet sterk zijn vertegenwoordigd, gaat het om enkele markante sporen. We overlopen ze in de volgende paragrafen.

3.2.6.2 Houtskoolmeilers of kolenbranderskuilen?

3.2.6.2.1 Beschrijving en interpretatie

Verspreid over het terrein zijn tijdens de opgraving zes gelijkaardige kuilen aangetroffen: contexten IV-A-51, IV-A-658, VI-A-66, IX-A-1, IX-A-4 en PS63-A-4. Een zevende kuil, spoor PS68-A-4, is vastgesteld in de proefsleuven, maar niet gecoupeerd daar het zich bevindt op een gedeelte van het terrein dat niet verder is ondergezocht. De vijf kuilen lijnen zich in het grondvlak af als rechthoeken van circa 2 op 1 meter met vrij veel spikkels en brokjes houtskool en rood verkleurde leem aan de rand. In coupe zijn ze allemaal ondiep bewaard, met onderaan een laag houtskool en bovenaan een laag verspitte moederbodem (Afb. 84). Onder de houtskoollens is de moederbodem rood gekleurd waarschijnlijk door in situ verbranding.

De kuilen vertonen sterke gelijkenissen met de zogenaamde houtskoolmeilers of kolenbranderskuilen. Dit zijn bovengrondse opeenstapelingen van hout, hermetisch afgedekt met grasplaggen[169]. Door de trage verbranding, of eerder verkoling, van het hout wordt dit omgezet naar kool. Meer specifiek zouden de kuilen zogenaamde *Grubenmeilers*[170] kunnen zijn, de ingegraven variant van de houtskoolmeiler. In essentie is de *Grubenmeiler* een kuil gevuld met hout en bedekt met aarde. Dit ingegraven type is de oudere variant van de doorgaans bovengronds aangelegde postmiddeleeuwse houtskoolmeiler[171]. De interpretatie van deze kuilen is echter niet eenduidig. Ze zijn over het algemeen ondiep bewaard, de verschroeide bodem is doorgaans plaatselijk aanwezig en het houtskoolpakket is vaak slechts een fijn laagje. Vermoedelijk zijn de kuilen grotendeels geruimd, wat het fijne laagje houtskool en de verspitte moederbodem erboven verklaart. Het is bovendien niet met zekerheid te stellen of het hout *in situ* is verbrand of dat het gaat om een dump van smeulende houtskool.

Afb. 84: coupe op context IX-A-4

3.2.6.2.2 Vondsten en datering

[169] http://www.aardhuis.nl/content/houtskoolmeiler.html

[170] Boeren *et al.* 2009, 11.

[171] Mondelinge mededeling J. Bastiaens.

Vijf van deze kuilen bevatten geen vondsten. Context IV-A-51 levert één scherf lokaal handgevormd aardewerk en één scherf grijs gedraaid aardewerk op; context IV-A-658 vier scherven rood gedraaid aardewerk. Op basis hiervan suggereren we voor al deze kuilen met voorzichtigheid een datering tussen 11de en de 16de eeuw. Deze zeven contexten kunnen dus zowel vol/laatmiddeleeuws als vroeg-postmiddeleeuws zijn.

3.2.6.3 'Greppels' en 'grachten'

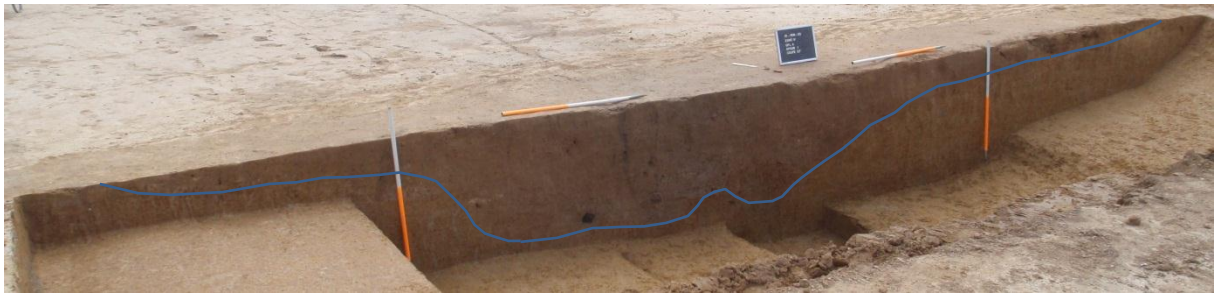
3.2.6.3.1 Beschrijving en interpretatie

De structuren IV-A-1 en IV-A-143 zijn reeds uitgebreid besproken in het voorgaande hoofdstuk (cf. supra). Het betreft twee tracés die respectievelijk met een noordnoordwest-zuidzuidoost en een oost-west oriëntatie zone IV doorkruisen (Fig. 127), om op elkaar botsen in het midden van de volmiddeleeuwse zone en hun weg verder te zetten in zuidzuidoostelijke richting (nog steeds structuur IV-A-1). Ter hoogte van de middeleeuwse zone is het grondvlak twee maal verdiept en het tracé IV-A-1 opnieuw geregistreerd op grondplan B en C. Beide structuren zijn meermaals gecoupeerd op de verschillende vlakken. Structuur IV-A-1 toont zich in doorsnede als een amalgaam van pakketten die elkaar oversnijden. Zo valt het op grondplan A in coupe uiteen in vijf verschillende fases (contexten IV-A-1-EF-1, IV-A-1-EF-2, IV-A-1-EF-3, IV-A-1-EF-4 en IV-A-1-EF-5) (Afb. 85), en op grondplan C zelfs in zes verschillende fases (contexten IV-C-1-CE-1, IV-C-1-CE-2, IV-C-1-CE-3, IV-C-1-DB-1, IV-C-1-DC-1 en IV-C-1-DC-2) (Afb. 86). In essentie is dit hetzelfde tracé, maar doordat de coupes op twee verschillende grondvlakken zijn uitgezet en ze onderling ver van elkaar verwijderd zijn, is het niet mogelijk de contexten over de twee coupes heen aan elkaar te linken. Structuur IV-A-143 bestaat in doorsnede uit een gracht en een greppel, contexten IV-A-143-AB-1 en IV-A-143-AB-2. De verschillende opvullingspakketten van beide structuren zijn vrij heterogeen en getuigen van een gemengde opbouw: demping, inspoeling en inslijting.

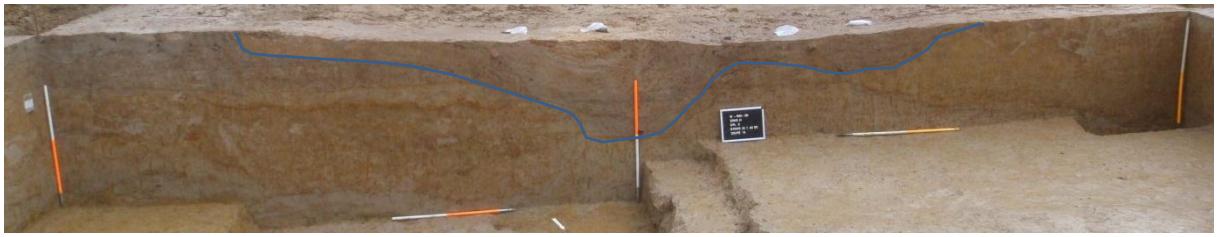
Deze lineaire sporen kunnen geïnterpreteerd worden als verschillende fases in het gebruik van hetzelfde type spoor. Vermoedelijk gaan ze terug op de percelering uit de periode van de middeleeuwse *enclosure* (cf. supra). Hun ruimtelijke associatie met de voormalige toegangen tot deze nederzetting is in dit opzicht frappant. Telkens waar een onderbreking in de afbakenende gracht aanwezig is, is een 'tak' van de tracés vastgesteld. Ter hoogte van de westelijke toegang bevindt zich IV-A-143 en ter hoogte van de noordelijke toegang IV-A-1. Deze laatste doorkruist het centrale deel van de *enclosure* om aan de zuidelijke zijde buiten de sleuf verder te lopen in de richting van de Bredestraat. Net op de plaats waar IV-A-1 het zuidelijke deel van de gracht oversnijdt, veronderstellen we naar analogie met de noordelijke en westelijke onderbreking, nog een toegang (cf. supra). Aan de oostelijke zijde vermoeden we een vierde toegang tot de middeleeuwse site; de situatie is hier echter minder evident. De configuratie van de afbakenende gracht suggereert ook hier een toegang die vermoedelijk in onbruik is geraakt. Dit kan mogelijk verklaren waarom hier geen duidelijke 'tak' van de tracés aanwezig is. Wel zijn enkele (slecht bewaarde) vertakkingen van IV-A-1 in oostelijke richting geregistreerd. De oostnoordoost-westzuidwest oriëntatie van tracé VI-A-94 in zone VI doet vermoeden dat deze context oorspronkelijk een volwaardig deel was van het laat/postmiddeleeuwse perceleringssysteem. Dit laatste is dan meteen een argument voor de veronderstelde oostelijke toegang tot de middeleeuwse nederzetting.

Het verband tussen de toegangen tot de *enclosure* en de lineaire sporen is gebaseerd op de veronderstelde invalswegen van de nederzetting. We kunnen aannemen dat er vanuit de toegangen een kunstmatige structuur aanwezig was om transport toe te laten; archeologisch is dit echter niet vastgesteld. Mogelijk waren dit kleine onverharde wegels die na het verdwijnen van de volmiddeleeuwse bewoning op de site hun opvolger kenden in de verschillende tracés. Het gebruik hiervan in de late en post-middeleeuwen leidde tot het uitslijten van deze paden waardoor vermoedelijk een vorm van 'holle weg' ontstond. Een interpretatie als perceleringsgracht is een andere mogelijkheid. De afwisseling van geleidelijke opvulling en uitslijting die we hebben vastgesteld in de profielen valt te kaderen in dit gegeven en toont het lange gebruik aan van deze structuren. We veronderstellen dus dat de oude toegangswegen tot de woonzone zich hebben verder gezet in holle wegen/percelringsgrachten, die tenslotte zijn 'versteend' in de voetwegels. Volgens deze redenering zijn de twee tracés IV-A-1 en IV-A-143 getuigen van een continuïteit in het gebruik en de indeling van het landschap gedurende 12 eeuwen. Deze interpretatie is bevestigd door

het feit dat parallel met en ter hoogte van beide structuren, tot recent voetwegels in gebruik waren. Zo is de Spillegemstraat waarschijnlijk een laatste toponymisch relict van één van de toegangswegen van de voormalige middeleeuwse nederzetting.

Afb. 85: coupe op context IV-A-1 op grondplan A

Afb. 86: coupe op context IV-A-1 op grondplan C

Elders in zone IV, maar ook in zone II, V, VI en VIII treffen we gelijkaardige tracés aan. Verschillende lineaire sporen lopen volgens een noordwest-zuidoost of een oostnoordoost-westzuidwest oriëntatie over het vlak. Sommige zijn met elkaar te verbinden over de zones heen. In zone II betreft het context II-A-2, een ontdubbelde 'greppel'. In zone V overbrugt een 'gracht', context V-A-1, de breedte van het opgravingsvlak. In zone IV vormen de contexten IV-A-120, IV-A-152 en IV-A-156, en de contexten IV-A-262, IV-A-263 en IV-A-264, twee clusters. Beide kunnen we volgen van de noordelijke naar de zuidelijke sleufwand, over een lengte van ongeveer 100 meter. Aan de hand van de proefsleuven weten we dat dit laatste 'greppelcomplex' verder loopt in zone VI als context PS45-1-1, waar het juist in het uiterste westen is aangesneden. We vermoeden tevens dat context IV-A-292 een verderzetting is hiervan. Hetzelfde doet zich voor met context VI-A-94, een gracht in zone VI (117m lang), die door middel van de proefsleuven verbonden kan worden met de greppel VIII-A-3 in zone VIII. Vermoedelijk is context VII-A-19 het restant van een cluster van smalle greppels, die hoewel vastgesteld in de proefsleuven, met uitzondering van context VI-A-310, niet meer bewaard bleken in het opgravingsvlak.

Naar analogie met structuren IV-A-1 en IV-A-143 kunnen we de net besproken grachten en greppels ook beschouwen als restanten van tracés. De geclusterde 'greppels en grachten' met een parallel verloop kunnen dan geïnterpreteerd worden als verschillende fases in het bestaan van één tracé. Voor deze contexten zijn echter geen voetwegels meer bewaard in het huidige landschap. Volgens een andere invalshoek kunnen we deze greppels en grachten ook zien als de overblijfselen van een perceleringssysteem dat het landschap opdeelt[172].

[172] Gezien de tijdsdruk in de laatste fase van het onderzoek zijn deze 'tracés' in zone V-XI niet meer gecoupeerd. De opbouw, de vondsten en de vulling in het grondvlak leken voldoende aan te sluiten bij de gecoupeerde tracés in de zone IV om ze een zelfde datering en functie toe te dichten.

Fig. 125: Atlas der Buurtwegen

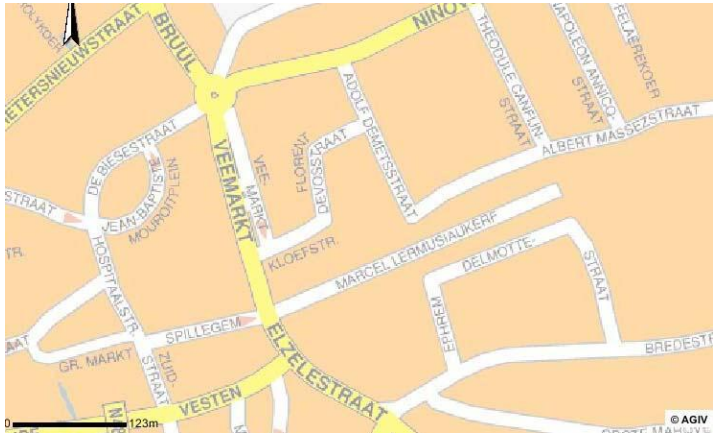

Fig. 126: stratengids AGIV

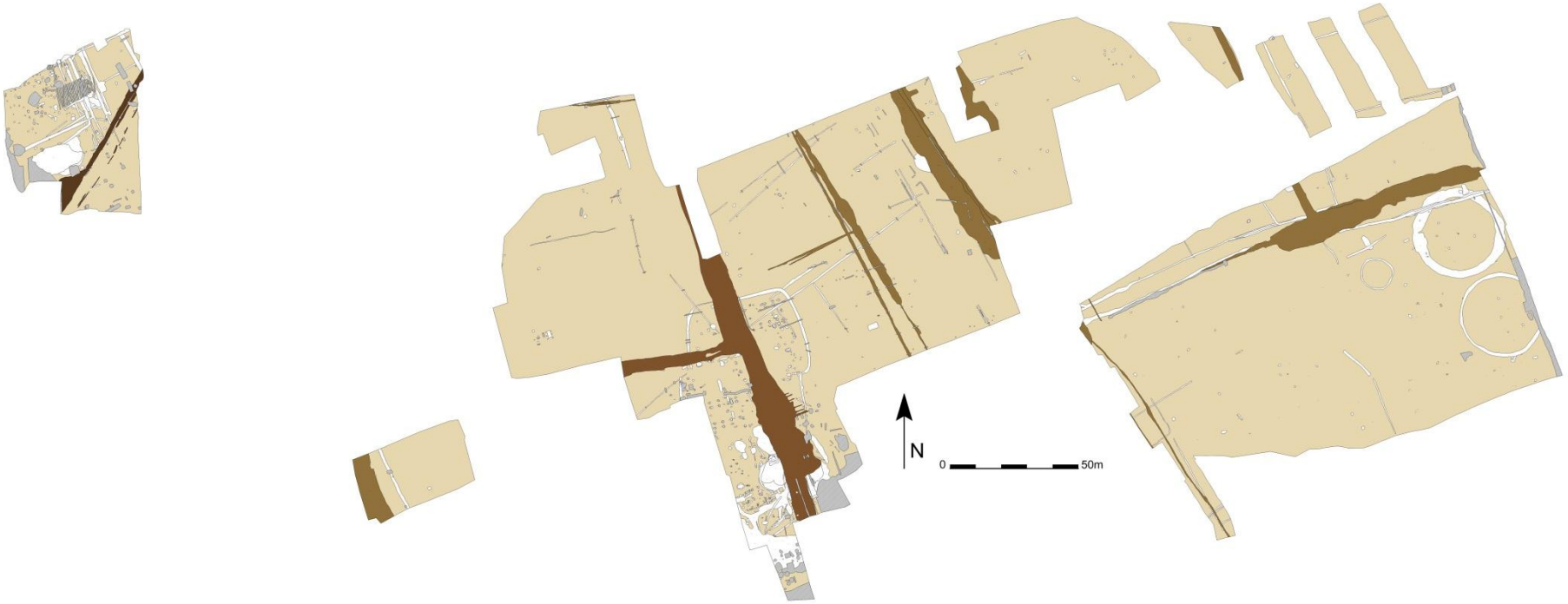

Fig. 127: overzicht grondplan A met aanduiding van de postmiddeleeuwse lineaire sporen

3.2.6.3.2 Vondsten en datering

Het aardewerk afkomstig uit de tracés IV-A-1 en IV-A-143 kent een zeer diverse, gelijkaardige samenstelling. De sterke vermenging van het materiaal uit verschillende periodes is enerzijds te wijten aan het eeuwenlange bestaan van deze tracés en anderzijds aan de ligging van een gedeelte van deze sporen in de oudere, middeleeuwse *enclosure,* waarbij met zekerheid verschillende sporen zijn 'verstoord'. Rood lokaal gedraaid aardewerk is met 307 scherven het sterkst vertegenwoordigd. Hierna volgt het grijs lokaal gedraaid aardewerk met 83 scherven. Naast vooral steengoed met zoutglazuur (39 scherven) zijn ook drie scherven Westerwaldsteengoed en één scherf uit Siegburg aanwezig. Overigens treffen we nog faïence (5 scherven) en majolica (3 scherven) aan, alsook twee fragmenten van pijpjes in pijpaarde. Dit materiaal wijst voornamelijk naar een datering in de 15de en 16de eeuw, met enerzijds jonger en anderzijds ouder materiaal[173]. Enkele randen van teilen in rood aardewerk horen thuis in de 17de eeuw, terwijl drie scherven proto-steengoed en een aantal scherven grijs aardewerk in de 13de en de 14de eeuw dateren. Bovendien zijn een fragment van een vuurklok in Andenne aardewerk en vier scherven roodbeschilderd Rijnlands aardewerk aangetroffen. Deze zijn nog vroeger te plaatsen in de 10de tot en met de 12de eeuw. Mogelijk zijn deze laatste vondsten afkomstig uit oudere contexten en residueel aanwezig in de vulling van de tracés. In elk geval weerspiegelt het aardewerk het lange gebruik van de tracés als opvolgers van de toegangswegen tot de volmiddeleeuwse *enclosure*, tot ze op hun beurt vervangen zijn door de recente voetwegels.

Voor context V-A-1 hebben we enkel wandscherven, meer bepaald drie in rood lokaal gedraaid aardewerk en drie in steengoed. Dit geeft een ruime datering van de 16de tot het midden van de 20ste eeuw.

De greppelcluster IV-A-120, IV-A-152 en IV-A-156 leverde een zeldzame vondst op, namelijk het fragment van een vetvanger in grijs lokaal handgevormd aardewerk (Fig. 128.1 en Afb. 87). Dit is uitzonderlijk aangezien deze vorm tot nu toe enkel is aangetroffen in rood aardewerk[174]. Aansluitend zijn nog negen scherven rood lokaal gedraaid aardewerk gevonden, waaronder de rand van een teil, 15 scherven grijs lokaal gedraaid aardewerk, vier scherven steengoed en, vermoedelijk residueel, twee scherven lokaal grijs handgevormd aardewerk. We suggereren voor dit greppelcomplex een datering tussen het midden van de 12de eeuw en het einde van de 16de eeuw. De parallelle greppelcluster bestaande uit contexten IV-A-262, IV-A-263 en IV-A-264 bracht weinig vondsten aan het licht. Voor context IV-A-263 geeft het aardewerk een brede datering van de 16de tot het midden van de 20ste eeuw. Context IV-A-264 bevat vier scherven lokaal grijs handgevormd aardewerk waardoor het ouder dateert van de 9de tot het midden van de 12de eeuw. Context IV-A-262 is ongedateerd, maar oversnijdt beide andere contexten en dateert dus ten vroegste in de 16de eeuw.

Het tracé VI-A-94 met een loodrechte aftakking naar zone VIII (context III-A-3) is op basis van 14 wandscherven rood lokaal gedraaid aardewerk eveneens slechts ruim te dateren in de post-middeleeuwen, tussen het midden van de 16de en het midden van de 20ste eeuw.

[173] Mondeling mededeling K. De Groote.

[174] De Groote 2008, 274-275.

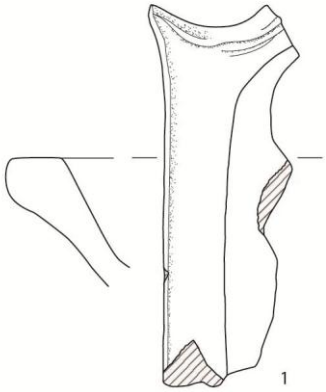

Fig. 128 en Afb. 87: vetvanger

3.2.6.4 De Kloefstraat

3.2.6.4.1 Beschrijving en interpretatie

Tenslotte bespreken we structuur I-A-1 in de zuidoostelijke hoek van zone I. Dit is een cluster van vier parallelle greppels van variërende breedte met een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie: contexten I-A-1, I-A-2, I-A-3, I-A-12 en I-A-19. Kaartmateriaal verraadt hun oorsprong. De Atlas der Buurtwegen (circa 1840) (Fig. 125) toont namelijk ter hoogte van dit greppelcomplex, een straat met dezelfde oriëntatie als structuur I-A-1. Ze verbindt de Veemarkt met de Adolf Demetsstraat. Dezelfde verbindingsweg vinden we eveneens terug op de stratengids van AGIV (Fig. 126). Hier is ze afgebeeld als twee opeenvolgende straten, de Kloefstraat en de Florent Devosstraat, van elkaar gescheiden door een bocht van 90 graden, maar nog steeds met dezelfde oriëntatie. Op het moment van de opgraving was deze verbinding quasi verdwenen. Enkel een smal, onverhard pad was de laatste getuige van het bestaan van de Kloefstraat. Desalniettemin leeft de Kloefstraat verder in de volksmond als de term 'De Kloef' ter omschrijving van dit geheel van terreinen achter de Grote Markt.

3.2.6.4.2 Vondsten en datering

Eenzelfde algemene datering in de post-middeleeuwen geldt voor de weg I-A-1 in zone I.

3.2.6.5 Synthese

Gezien we al de tracés op basis van de oriëntatie, de opvulling, het uitzicht en de vondsten met elkaar in verband kunnen brengen, tekent zich een uitgebreide percelering af die in de laat- en postmiddeleeuwse periode te situeren is (Fig. 127). In zone IV zijn structuren IV-A-1 en IV-A-143 te herleiden tot de opvolgers van de toegangswegen van de middeleeuwse nederzetting. Het lijkt ons aannemelijk dat de basis van deze percelering, niet enkel in zone IV, maar over het volledige terrein terug te voeren is tot de middeleeuwse *enclosure*. We vermoeden dat vanuit de *enclosure* de volledige Stadstuin (en mogelijk nog verder?) is ingericht. Dit zou betekenen dat men op de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen het gebied rondom de nederzetting vorm heeft gegeven en men aldus de contouren van een landschap heeft uitgetekend die voor meer dan een millennium bewaard zouden blijven!

3.2.7 Ongedateerde sporen

3.2.7.1 Beschrijving en interpretatie

In zone VI treffen we vrij veel sporen aan die we niet kunnen dateren. Ze komen verspreid over het terrein voor, maar met een grotere densiteit ter hoogte van de grafmonumenten. Hun interpretatie is bemoeilijkt door de aanwezigheid van de tertiaire substraten op het hoogste punt van het terrein en door de zeer slechte 'leesbaarheid' van hun vulling. De vulling van deze sporen is namelijk dermate uitgeloogd onduidelijk, dat op het terrein het verschil met de natuurlijke sporen moeilijk te maken was (Afb. 88 & 89). Om hier aan tegemoet te komen, is voor zone VI een onderscheid gemaakt tussen de 'met zekerheid archeologische sporen', de 'waarschijnlijk of mogelijk natuurlijke sporen' en de 'met zekerheid natuurlijke sporen'. Desalniettemin geldt een twijfelachtige interpretatie voor de sporen die vallen onder de categorieën 'waarschijnlijk of mogelijk natuurlijke sporen' en 'archeologische sporen'. De categorie 'waarschijnlijk of mogelijk natuurlijke sporen' omvat grotendeels sporen die met redelijk grote zekerheid natuurlijk zijn, maar waarvan enkele vuurstenen artefacten bevatten. We rekenen ze voor de volledigheid bij de archeologische sporen. Deze heterogene groep bestaat naast enkele paalkuilen voornamelijk uit kuilen, allen met een onregelmatige vorm, een zeer onduidelijke vulling en zeer weinig tot geen vondsten. Hun functie is dan ook moeilijk te achterhalen.

Afb. 88: coupe op context VI-A-114

Afb. 89: coupe op context VI-A-37

In dit geheel van ongedateerde sporen zien we binnen de gracht van het grafmonument VI-A-1 een cluster van vier sporen met een regelmatige lay-out: structuur VI-A-11 (Fig. 129). Vier contexten, VI-A-11, VI-A-13, IV-A-19 en VI-A-25, zijn geïnterpreteerd als paalsporen met een sterk uitgeloogde lichtbruine of lichtgrijze vulling (Afb. 90). Samen vormen ze een rechthoekige configuratie van 7,5 x 12,5m met een noordnoordwest-zuidzuidoost oriëntatie. Gezien twee van deze paalsporen een twijfelachtige interpretatie hebben, beschouwen we de structuur met grote voorzichtigheid als een vierpalig gebouw. Het verband van deze palencluster met de kringgreppel VI-A-1 is door een gebrek aan vondsten en een onderlinge oversnijding niet te achterhalen.

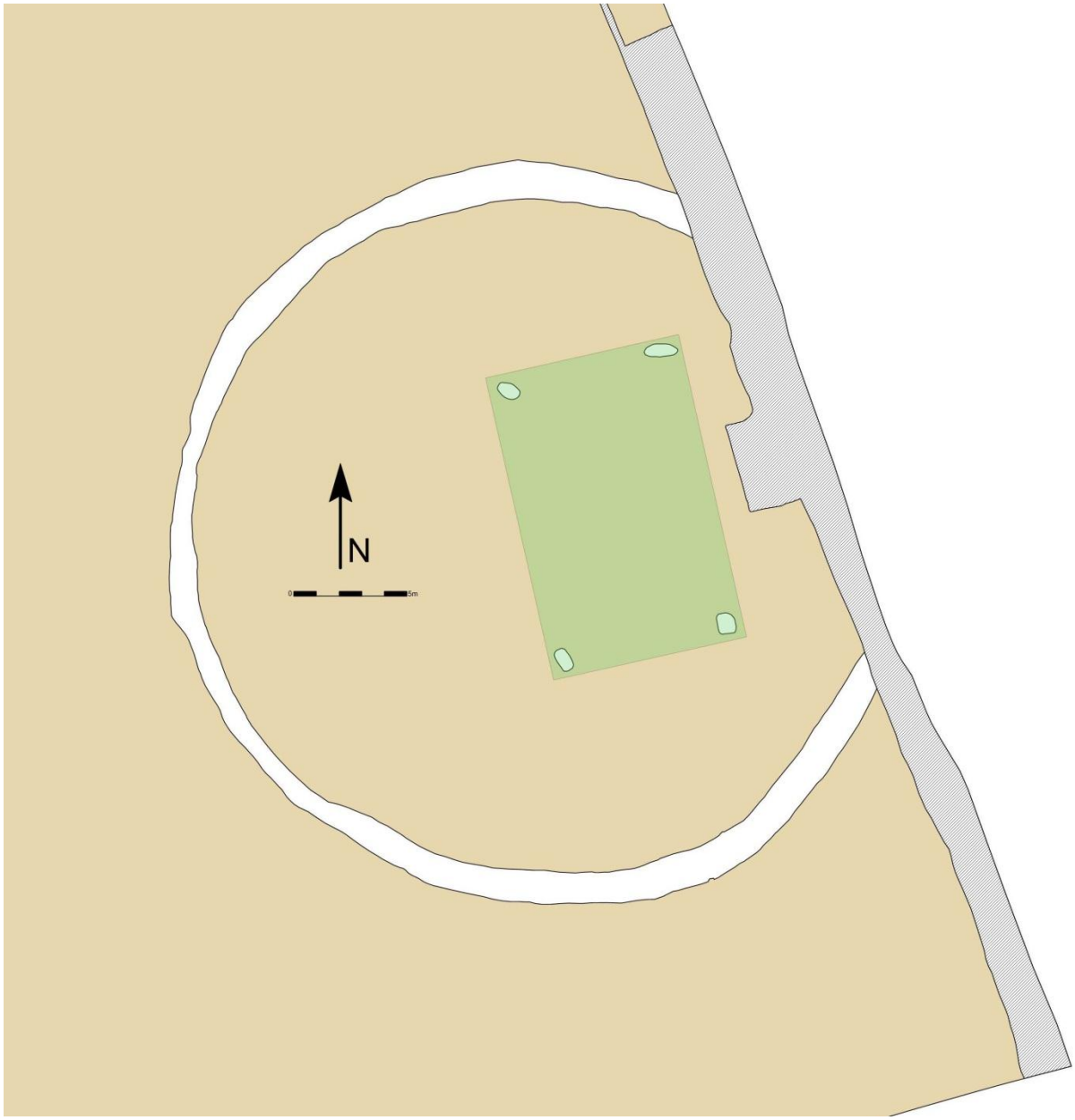

Fig. 129: structuur VI-A-11

Afb. 90: coupe op context IV-A-25

Naast zone VI zijn ook in zone IV en VII meerdere ongedateerde sporen aanwezig. Eén cluster van vier sporen vraagt onze aandacht. Centraal in zone VI, tussen het brandrestengraf IV-A-169 en de wegstructuur IV-A-61, definiëren vier paalsporen een bijna vierkante structuur met een oppervlakte van 2,3 op 2,4 m en een noord-zuid oriëntatie (Fig. 130). Deze palencluster, structuur IV-A-148, bestaat uit de contexten IV-A-148, IV-A-150, IV-A-151 en IV-A-171. De vier paalsporen lijken in coupe sterk op elkaar: 20 tot 28cm diep bewaard, rechte wanden en bodem, en een sterk uitgeloogde lichtgrijze vulling (Afb. 91). Vermoedelijk hebben we hier te maken met een vierpalig gebouw, of 'spieker', waarvan de datering ons niet is gekend. In één van de paakuilen is een vuurstenen gevleugelde pijlpunt aangetroffen. Dergelijke pijlpunten zijn kenmerkend voor het laat neolithicum en de vroege bronstijd.

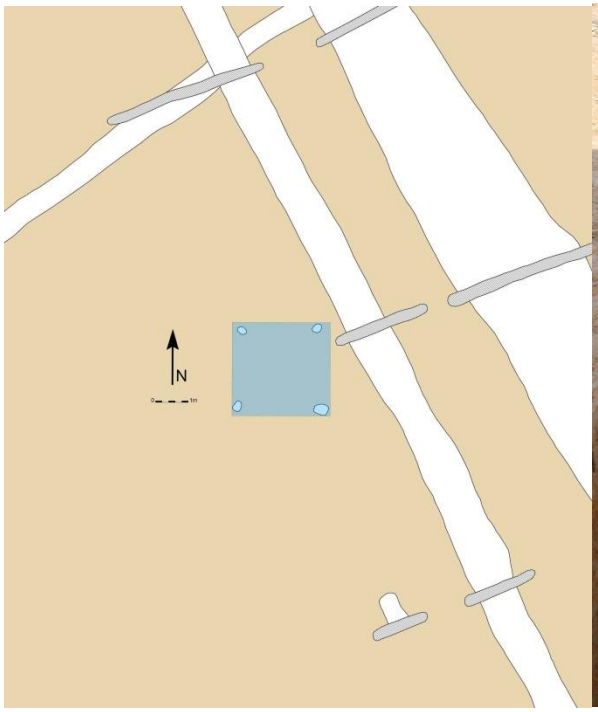
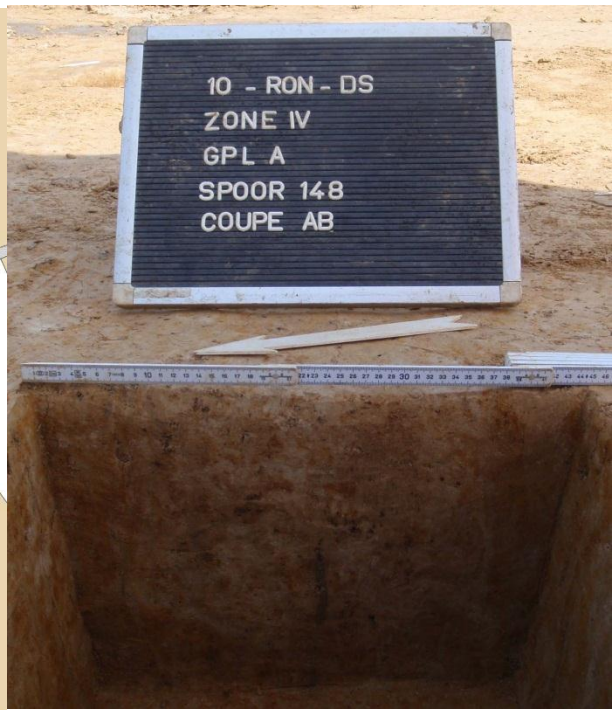

Fig. 130: zicht op structuur IV-A-148

Afb. 91: coupe op context IV-A-148

4. CONCLUSIE

Op één van de hoogst gelegen delen van de terreinen (zone VI) van De Stadstuin kwam een cluster van drie kringgreppels aan het licht. Hoewel slechts in één van deze structuren een graf aanwezig is, bakenden deze greppels vermoedelijk (niet bewaarde) grafheuvels af. De ondiepe inplanting van dergelijke graven (gezien de grafheuvel erboven) en de erosie op dit hoger gelegen deel van het landschap zullen zeker hebben bijgedragen aan de slechte bewaring van het heuvellichaam en de graven. De twee grootste exemplaren, met een diameter van meer dan 30m, zijn op basis van hun grootte eerder zeldzaam te noemen[175]. Hun oprichting situeert zich enerzijds op het einde van het finaal neolithicum en de overgang naar de vroege bronstijd en anderzijds in het begin van de midden bronstijd. De meeste stichtingen van grafheuvels in de aansluitende regio's (zandig Vlaanderen, Henegouwen, Noord-Frankrijk) zijn te plaatsen in de periode 1800-1400 v. Chr., waardoor zeker structuur VI-A-1 bij de oudste exemplaren van de wijde regio onder te brengen is. Structuur VI-A-55 sluit eerder aan bij de grote golf van oprichtingen in de midden bronstijd, zoals die zich ook in de omliggende regio's manifesteert. Mogelijk maakten beide deel uit van een groter 'grafveld', hoewel dit door recente uitgravingen niet meer vast te stellen was. De chronologie van de verschillende monumenten in De Stadstuin is op basis van de ^{14}C-dateringen en enkele morfologische en/of indirecte factoren 'vrij' duidelijk. Structuur VI-A-1 is vermoedelijk het oudste monument dat werd opgericht op het einde van het finaal neolithicum of de overgang naar de vroege bronstijd. In het begin van de midden bronstijd legde men, net ten zuiden hiervan, een nieuwe, indrukwekkende grafheuvel (VI-A-55) aan. In een latere fase van de midden bronstijd richtte men vlakbij (ten westen) een derde, kleiner grafmonument (VI-A-126) op. Op het laagst gelegen deel van De Stadstuin kwam eveneens een kringgreppel tevoorschijn (I-A-46). Bij gebrek aan dateerbaar materiaal is het chronologisch verband met de cluster uit zone VI niet duidelijk.

Algemeen zijn deze grafmonumenten te kaderen in de heersende funeraire gebruiken vanaf het einde van het finaal neolithicum tot de midden bronstijd in het grootste deel van Noordwest-Europa. Opvallend is hoe veel van deze monumenten zich op 'ankerpunten' in het landschap bevinden, doorgaans op of vlakbij heuveltoppen of andere sterk visuele punten in het landschap. De opwerping van een grafheuvel over een graf, rondom afgebakend door een enkelvoudige gracht/greppel, is het meest voorkomende funeraire monument in Noordwest-Europa gedurende de vroege en midden bronstijd. Vaak blijven deze 'grafvelden' gedurende een lange tijd in gebruik. Net als te Ronse wordt op sites in de ruime regio steeds vaker vastgesteld dat deze begraafplaatsen uit de metaaltijden in de historische periodes opnieuw 'doelbewust' opgezocht worden om doden te begraven.

Op één van de hoogst gelegen delen van de terreinen (zone VI) van De Stadstuin kwamen enkele mogelijke crematiegraven aan het licht, vermoedelijk daterend uit de late ijzertijd of de vroeg-Romeinse periode. Het gaat om ondiepe, ovale tot ronde kuiltjes. Door de slechte bewaring is hun interpretatie en datering echter twijfelachtig. De grafkuilen situeren zich enkele tientallen meters ten westen van de bronstijdgrafheuvels. Net ten noorden en westen hiervan bevinden zich de eerste 'klassieke', Romeinse brandrestengraven die een groot deel van het lager gelegen terrein in beslag nemen. Mogelijk weerspiegelt dit een chronologische evolutie van deze zone als begraafplaats.

De situatie die zich voordoet te Ronse lijkt aan te sluiten bij een fenomeen dat op steeds meer sites wordt aangetroffen in Vlaanderen en bij uitbreiding Noordwest-Europa, namelijk het in gebruik blijven of het opnieuw in gebruik nemen van begraafplaatsen uit de bronstijd. Deze funeraire monumenten bleven vermoedelijk lange tijd (gedeeltelijk) zichtbaar in het landschap en werden in jongere periodes doelbewust opgezocht om opnieuw doden te begraven.

[175] De Reu *et al.* 2011, fig. 3.

Wat de Romeinse periode betreft, kunnen we stellen dat nagenoeg het volledige terrein van De Stadstuin in gebruik is genomen. Deze occupatie valt uiteen in enkele functionele en deels ook chronologische, van elkaar te scheiden delen. Gezien de grootschaligheid van het vlakdekkend onderzoek, waarbij grote delen van het vlak aaneensluitend zijn afgegraven, kregen we een goed zicht op dit Romeinse landschap.

In het zuidelijke deel van het terrein situeren zich enkele kuilen die vermoedelijk te interpreteren zijn als uitgravingen in functie van leemontginning. Het gaat om zeer omvangrijke sporen die schijnbaar vrij snel weer gedempt werden. Een opvallende vaststelling was de intentionele, gedeeltelijke heruitgraving tijdens de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen (cf. infra). Waarschijnlijk waren de Romeinse kuilen nog als lichte depressies zichtbaar. Het weinige vondstenmateriaal uit deze kuilen verwijst naar de 1ste eeuw v. Chr. tot de 1ste en 2de eeuw n. Chr.

De noordwestelijke hoek van De Stadstuin, het laagst gelegen deel, bevatte de zuidwestelijke hoek van een *enclosure* die in verschillende fases van de 1ste eeuw tot de 3de eeuw n. Chr. in gebruik was. Gedurende deze fases behoudt de nederzetting grotendeels dezelfde structuur. Enkel de oudste fase (fase 1) stelt enkele problemen qua opbouw, dit heeft mogelijk te maken met de afgraving van enkele percelen in een (sub)recent verleden. In een volgende grote fase (fase 2) is steeds een gracht/greppel aanwezig die aanvankelijk een hoek maakt van 95-105 graden en waarbinnen tal van (paal)kuilen vast te stellen zijn, waaronder een (mogelijk) gebouw. Gedurende enkele subfases sluit een wegtracé aan op de *enclosure* dat verder doorloopt naar het zuiden. In de twee volgende grote fases (fase 3 en 4) krijgt de nederzetting een iets andere oriëntatie waarbij de afbakende greppel/gracht steeds een hoek van 90 graden maakt. Bij de laatste fase horen opnieuw verschillende (paal)kuilen waarin tegen de noordelijke sleufwand een duidelijke lineaire structuur te herkennen is. Gelijktijdig hiermee sluit een wegtracé aan op de *enclosure* dat zich grotendeels op dezelfde plaats bevindt als het tracé uit fase 2. Het algemene beeld van deze nederzetting is door de inplanting in een hoek van het projectgebied fragmentair te noemen. De beschikbare gegevens lijken te wijzen op een landelijke nederzetting afgebakend door een gracht/greppel die doorheen de verschillende fases aansluit op een wegtracé. Vergelijkbare sites, zowel op basis van de bouwtraditie als de materiële cultuur, in het zandig deel van Vlaanderen suggereren dat we hier mogelijk te maken hebben met een eenvoudige, landelijke nederzetting die gericht is op de ontginning van het landschap. Door de planmatige aanleg en de vrij strakke organisatie van het geheel is het echter niet onmogelijk dat dit een site is die dit niveau overstijgt. Door een aantal gelijkenissen met andere sites is een interpretatie als een villa, een 'officiële' site (*mansio*, *mutatio*, enz…), … niet uit te sluiten.

Niet alleen de noordwestelijke hoek van het terrein wordt in de Romeinse periode in gebruik genomen maar ook de overige en hoger gelegen delen ten oosten van de nederzetting. Het gaat onder andere om verschillende greppelsystemen die te interpreteren zijn als een vorm van landschapsindeling of percelering. Tussen deze greppels bevinden zich een twintigtal crematiegraven. De greppels en de grachten lijken zich te laten opsplitsen in twee groepen die elk geënt zijn op een ander wegtracé. Het grootschalig vlakdekkend onderzoek zorgde ervoor dat over een grote oppervlakte deze landschappelijke indeling kon bestudeerd worden. Onze werkhypothese is dat men vanuit de voornoemde nederzetting het terrein heeft georganiseerd als begraafplaats, mogelijk in een aantal fases die zowel ruimtelijk als chronologisch te linken zijn aan de nederzetting.

De vraag te Ronse blijft in hoeverre men de grafheuvels, nabij het hoogst gelegen deel van het terrein, in de Romeinse periode, indien ze nog zichtbaar waren, bewust heeft opgezocht om de begraafplaats te organiseren. Zoals reeds vermeld, gebeurde dit vermoedelijk vanuit de nederzetting, waardoor het best mogelijk is dat de begraafplaats puur functioneel 'vlakbij' de prehistorische heuvels gesitueerd was. Door

de quasi afwezigheid van Romeinse (en jongere) sporen in de zone met de grafheuvels is het niet onmogelijk dat deze toch vrij lang (gedeeltelijk) zichtbaar zijn gebleven in het landschap.

De directe omgeving in Ronse wijst alvast op een vrij belangrijke aanwezigheid in de Romeinse periode[176]. Aan de westelijke zijde van het huidige Ronse is het tracé van de weg Kerkhove-Blicquy gesitueerd (Fig. 84). We vermeldden reeds de grafheuvels op de toppen van de Vlaamse Ardennen (Muziekberg, Calmont) en de Romeinse vondsten in de buurt van de Sint-Hermeskerk waar men het bestaan van een 'belangrijke' site veronderstelt. Deze laatste site bevindt zich op ongeveer 350-400m in vogelvlucht van de nederzettingssporen in zone I. Staan deze sites met elkaar in verband? De Romeinse vondsten ter hoogte van de Sint-Hermes kerk zijn zonder meer opmerkelijk te noemen. In de Romaanse delen van de crypte onder de kerk is veelvuldig gebruik gemaakt van Romeins bouwmateriaal. Het gaat om dakpannen, hypocaustumtegels, mortelbrokken, enz... Vooral de vondst van een reliëf met een dansende bacchante springt in het oog. Een dergelijke iconografie wordt doorgaans in verband gebracht met de Dionysuscultus. In de nabijheid van de Sint-Hermeskerk kwam tevens een mogelijke mijlpaal uit de Romeinse periode aan het licht. Ook het onderzoek ter hoogte van de Square Albert is in dit opzicht markant. Hier wordt op basis van de vondsten een belangrijke, Romeinse site vermoed. Al deze vondsten suggereren het bestaan van een Romeinse site van enig belang in het centrum van Ronse, of in de onmiddellijke omgeving ervan. De vroegmiddeleeuwse stichting van Amandus en de latere komst van de relieken van Sint-Hermes – volgens de legende gebaseerd op een hoog geplaatste Romeinse ambtenaar – zijn in dit kader misschien eveneens vermeldenswaardig. Al deze elementen tonen aan dat Ronse in de vroege middeleeuwen, en misschien ook in de Romeinse periode, op religieus gebied een centrale functie had.

In het centrale deel van De Stadstuin bevindt zich een middeleeuwse *enclosure* die zich qua datering op de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen situeert.. De woonzone is afgebakend door een gracht, structuur IV-A-6, met twee zekere en twee veronderstelde onderbrekingen, die toegang verschaffen. Binnen de *enclosure* herkennen we onder meer drie gebouwen, die zich elk in de nabijheid van een ingang bevinden. Structuren IV-A-59 en 310 zijn twee grote drieschepige gebouwen met een brede centrale binnenruimte; structuur IV-A-386 is een tweeschepig gebouw met kleinere afmetingen. In de nabijheid van deze 'huizen' vinden we verschillende clusters van paalsporen. Sommige vertonen een zekere organisatie en zijn geïnterpreteerd als bijgebouwtjes, andere beschouwen we als structuren ter inrichting van de leefruimte. In de woonzone zelf zijn geen constructies in fuctie van waterwinning aangetroffen. De uitgraving van enkele grote kuilen in de zuidelijke helft van de *enclosure*, contexten IV-A-544 en IV-B-5, lijkt evenwel een poging tot de aanleg van een waterput te zijn geweest. De reden waarom men hier niet in is geslaagd, is niet duidelijk. Enkel buiten de grenzen van de *enclosure* bevindt zich een drenkpoel, opgevuld door contexten IV-C-61-FA-4 en IV-C-61-DB-1. De finale demping hiervan, context IV-C-63, is eveneens het veronderstelde moment dat de nederzetting is verlaten. Hoewel vondstmateriaal niet rijkelijk aanwezig is, kunnen we op basis van het aardewerk en de uitgevoerde ^{14}C-dateringen, reeds stellen dat de nederzetting is opgericht in de 9de eeuw en is opgegeven ten laatste in het midden van de 11de eeuw. De interpretatie van deze site is voorlopig niet geheel duidelijk. Gaat het om een 'adellijke' site? Betreft het een ontginnerskern?

Het volledige terrein wordt doorkruist door een aantal lineaire sporen die voornamelijk uit de laat- en postmiddeleeuwse periode dateren. Gezien we al deze 'tracés' op basis van de oriëntatie, de opvulling, het

[176] Bij een recent proefsleuvenonderzoek, uitgevoerd door SOLVA, langs de Pontstraat te Ronse kwamen verschillende Romeinse crematiegraven aan het licht. Vermoedelijk zal ook het vlakdekkend onderzoek van deze site meer inzicht geven in de Romeinse occupatie in en rond Ronse: Verbrugge *et al.* 2012. Het onderzoeksgebied is in blauw aangegeven op Fig. 84.

uitzicht en de vondsten met elkaar in verband kunnen brengen, tekent zich een uitgebreide percelering (Fig. 127). In zone IV zijn structuren IV-A-1 en IV-A-143 te herleiden tot de opvolgers van de toegangswegen van de middeleeuwse nederzetting. Het lijkt ons aannemelijk dat de basis van deze percelering, niet enkel in zone IV, maar over het volledige terrein terug te voeren is tot de middeleeuwse *enclosure*. We vermoeden dat vanuit de *enclosure* de volledige Stadstuin (en mogelijk nog verder?) is ingericht. Dit zou betekenen dat men op de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen het gebied rondom de nederzetting vorm heeft gegeven en men aldus de contouren van een landschap heeft uitgetekend dat tot op heden herkenbaar is.

5. BIBLIOGRAFIE

AMPE C., BOURGEOIS J. & CROMBÉ P. 1996: The circular view. Aerial photography and the discovery of Bronze Age funerary monuments in East-and West-Flanders (Belgium), *Germania* 74.1, 45-94.

BAUTERS L. (red.) 1997: Een aardgasleiding, 65 km archeologische informatie, *Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen* 1996, 103-167.

BOEREN I., ADRIAENSENS S., DE KEERSMAEKER L., TYS D. & VANDEKERKHOVE K. 2009: *Een archeologische evaluatie en waardering van houtskoolmeilers in het Zoerselbos (Zoersel, provincie Antwerpen)*, Rapport INBO.

BOFFIN C. 2013: Archeozoölogisch onderzoek Ronse De Stadstuin (prov. Oost-Vlaanderen) basisrapport, Monument Vandekerckhove Afdeling Archeologie Rapport 2013/08, Ingelmunster.

BOURGEOIS J., SEMEY J. & VANMOERKERKE J. 1988: *Ursel - Rozestraat: grafheuvel uit de bronstijd, grafmonumenten en grafveld uit de late ijzertijd/Romeinse periode, Speuren, spitten, sparen. Oost-Vlaanderen archeologisch doorgelicht,* in: S.n., Publicatie n.a.v. de tentoonstelling 16.1.1988 - 7.2.1988, Gent, 57-61.

BOURGEOIS J., SEMEY J., VANMOERKERKE J., HEIM J., LANGOHR R., PIETERS M. & VAN STRYDONCK M. 1989: *Ursel. Rapport provisoire des fouilles. 1986-1987. Tombelle de l'âge du bronze et monuments avec nécropole de l'age du fer*, Scholae Archaeologicae 11, Gent.

BRULET R., DE LONGUEVILLE S. & VILVORDER F. (ed.) 2002: *Liberchies, entre Belgique et Germanie. Guerres et paix en Gaule romaine*, Morlanwelz.

BRULET R. & DEMANET J.-C. 1993: *Liberchies II. Vicus Gallo-Romain*, Publications d'Histoire de l'Art et d'Archéologie de l'Université Catholique de Louvain LXXXII, Louain-la-Neuve.

BRUNSTING H. 1937: *Het grafveld onder Hees bij Nijmegen*, Nijmegen.

CAMBIER A. 1989: *Rothnacum sacrum. Het Negende Eeuwfeest van de Inwijding der Sint-Hermeskrypte onder de St.-Pieters- en Hermeskollegiaal te Ronse 1089-1989*, Ronse.

CARMELEZ J.-C. 1996: La céramique gallo-belge du premier siècle conservée au Musée de Bavay, *Revue Archéologique Sites* 61-63.2, 4-117.

CORDEMANS K. & HILLEWAERT B. 2001: Een eeuwenoude begraafplaats te Sint-Andries/Brugge (W.-Vl.), *Lunula Archaeologia protohistorica* 9, 8-10.

CREEMERS G. & VAN IMPE L. 1992: De inheems-Romeinse begraafplaats van Wijshagen Plokrooi (gem. Meeuwen-Gruitrode, Prov. Limburg). Interimverslag, *Archeologie in Vlaanderen* 2, 41-53.

CROMBÉ P. 1987: Twee laat-neolithische vindplaatsen in de omgeving van Ronse: de Klomp (Nukerke-Maarkedal) en Hoogerlucht (Ronse), *Annalen van de Geschied-en Oudheidkundig kring van Ronse en het Tenement van Inde* 36, 59-76.

CROMBÉ P. 1988: Noodopgraving op de Square Albert te Ronse, *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde* 37, 202-203.

CROMBÉ P. 1989a: Noodopgraving op de Square Albert te Ronse, *Annalen van de Geschied-en Oudheidkundig kring van Ronse en het Tenement van Inde* 38, 77-104.

CROMBÉ P. 1989b: Oude vuursteenvondsten op de Muziekberg te Ronse Paleo-, Meso- en Neolithicum, *VOBOV-info* 34/35, 1-27.

DECKERS M. & LEROY-LANGELIN E. 2010: Les enclos funéraires de l'âge du Bronze de Lauwin-Planque: analyse synthétique des comblements et données matérielles (département du Nord, France), *Lunula Archaeologia protohistorica* XVIII, 37-42.

DE CLERCQ W. 2009: *Lokale gemeenschappen in het Imperium Romanum. Transformaties in rurale bewoningsstructuur en materiële cultuur in de landschappen van het noordelijk deel van de civitas Menapiorum (provincie Gallia-Belgica, circa 100 v.Chr. – 400 n.Chr.*, Gent.

DE CLERCQ W., HOORNE J. & VANHEE D. 2008: *Een inheems-Romeinse boerderij en versterking. Preventief archeologisch onderzoek te Knesselare-Kouter (2005-2006)*, KLAD-rapport 8, Aalter.

DE CLERCQ W. & MORTIER S. 2000: Aalter - Industrieterrein Langevoorde – Grootschalige noodarcheologie. Onderzoek van een meerperioden vindplaats, *Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen – Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium* 2000, 197-202.

DE CLERCQ W. & VAN STRYDONCK M. 2000: Voorlopig rapport over het noodarcheologisch onderzoek op de RWZI-locatie Deinze: metaaltijdsporen tussen Kale en Leie (O.-Vl.), *Lunula Archaeologia protohistorica* VIII, 22-25.

DE CLERCQ W. & VAN STRYDONCK M. 2002: Final report from the rescue excavation at the Aquafin RWZI plant Deinze (prov. East-Flanders, Belgium): radiocarbon dates and interpretation, *Lunula Archaeologia protohistorica* X, 3-6.

DECONINCK J. 1963: Les découvertes de monnaies Gauloises et Romaines en Renaix, *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde* 12, 6-18.

DECONINCK J. 1982: Le problème préhistorique du Mont de Musique, *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundig kring van Ronse en het Tenement van Inde* 31, 19-63.

DE GROOTE K. 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*, Relicta Monografieën 1, Brussel.

DE LAET S.J. & ROOSENS H. 1951: Opgraving van een bronstijdgrafheuvel op de Kluisberg (gem. Ruien, prov. Oost-Vlaanderen), *Cultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen* 5, 45-59.

DE LAET S.J. & THOEN H. 1969: Études sur la céramique de la nécropole gallo-romaine de Blicquy (Hainaut). IV. La céramique à 'enduit rouge-pompéien', *Helinium* 9, 28-38.

DE LAET S.J., THOEN H. & BOURGEOIS J. 1986: *Les fouilles du Séminaire d'archéologie de la Rijksuniversiteit te Gent à Destelbergen-Eenbeekeinde (1960-1984) et l'histoire la plus ancienne de la région de Gent (Gand) I. Le période préhistorique*, Dissertationes Archaeologicae Gandenses 23, Brugge.

DE LOGI A., DECONYNCK J., VANHOLME N. & RENIERE S. 2009: *Archeologisch onderzoek Evergem – Koolstraat. 1 oktober 2008 tot 10 juni 2009*, KLAD-Rapport 15, Aalter.

DE LOGI A. & SCHYNKEL E. 2008: *Evergem-Steenovenstraat 7 april – 22 augustus*, KLAD-rapport 7, Aalter.

DE LOGI A., VANHOLME N., DECONYNCK J., & RENIERE S. 2009: Volmiddeleeuwse erven aan de Koolstraat, Evergem (O.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 33, 48-52.

DE MULDER G. 1991: De Brons- en Ijzertijd in Zuid-Oost-Vlaanderen, *Handelingen van het Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde* V, 255-263.

DE MULDER G. 1994: Aspects of the funeral ritual in the late Bronze Age and the early Iron Age in the western part of the Flemish region, *Helinium* XXXIV.1, 94-133.

DE MULDER G. & DESCHIETER J. 2000: Ronse. Indicaties van middeleeuwse en jongere bewoning en landgebruik, *Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de Provincie Oost-Vlaanderen* 1999, 152-153.

DE MULDER G., DESCHIETER J. & DE CLERCQ W. 2002: Sporen van landgebruik te Ronse/Paillaertstraat - van de Middeleeuwen tot heden, *VOBOV-Info* 56, 28-32.

DE MULDER G., JACOBS B., KLINKENBORG S., PEDE R., TAELMAN E. & VAN STRYDONCK M. 2010: Een urnenveld uit de vroege ijzertijd en een nederzetting uit de late ijzertijd – vroeg-Romeinse periode te Wijnegem-Blikstraat (provincie Antwerpen, België), *Lunula Archaeologia protohistorica* XVIII, 93-99.

DERAMAIX I. 2010: Synthèse des occupations romaines de la ZAE de Ghislenghien/Meslin-l'Evêque (Ath), *Romeinendag*, 47-52.

DE REU J., BATS M., CROMBÉ P., ANTROP M., COURT-PICON M., DE MAEYER P., DE SMEDT P., FINKE P., VAN MEIRVENNE M., VERNIERS J., WERBROUCK I., ZWERTVAEGHER A. & BOURGEOIS J. 2011: Een GIS benadering van de bronstijdgrafheuvel in Zandig-Vlaanderen: enkele voorlopige resultaten (België), *Lunula Archaeologia protohistorica* XIX, 3-8.

DE REU J., DEWEIRDT E., CROMBE P., BATS M., ANTROP M., DE MAEYER P., DE SMEDT P., FINKE P., VAN MEIRVENNE M., VERNIERS J., ZWERTVAEGHER A. & BOURGEOIS J. 2011: Les tombelles de l'Âge du Bronze en Flandre sablonneuse (nord-ouest de la Belgique): un *status questionis*, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 41.4, 491-506.

DERU X. 1996: *La céramique belge dans le nord de la Gaule. Caractérisation, chronologie, phénomènes culturels et économiques*, Louvain-la-Neuve.

DESCHIETER J. 2003: Over grachten, grenzen en gebouwen in de uithoek van een vicus… Het archeologisch noodonderzoek op de «Kwakkel»-site te Velzeke (2002-2003), *VOBOV-info* 58, 26-39.

DESCHIETER J. & DE MULDER G. 2005: Het archeologisch onderzoek van de vicus te Velzeke in 2003-2004: sporen van een baanpost in de zuidoostelijke sector, *Handelingen van het Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde* 12, 169-218.

DEVOS E. 2002: *Ronse in de Vlaamse Ardennen*, Leuven.

DRAGENDORFF H. 1895: Terra sigillata. Ein beitrag zur Geschichte der griechischen und römischen Keramik, *Bonner Jahrbücher* 96, 18-155.

FOURNY M. 1985: Nouvelle contribution à l'étude de la nécropole de la civilisation de Hilversum/Drakenstein (âge du bronze ancien et moyen). Examen des anciennes collections du Musée du Centenaire à Mons, *Vie Archéologique* 5, 41-68.

FOURNY M. 2002: Le Muziekberg à Renaix, *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde* 51, 105-128.

HENTON A. 2006: *Guînes «Jardin du Couvent 2», fouille préventive,* Rapport de fouille préventive INRAP (inédit), Amiens.

HENTON A. & DEMAREZ L. 2005: L'âge du Bronze en Hainaut Belge. In: BOURGEOIS J. & TALON M. (red.) 2005: *L'âge du Bronze du nord de la France dans son contexte européen*, Actes du colloque de Lille 2000 CTHS, Paris, 83-101.

HOLEMANS H. 2006: *Oostvlaamse wind- en watermolens. Kadastergegevens 1835-1990 - Deel 6 Gemeenten O-R*, Rotem.

HOLLEVOET Y. & HILLEWAERT B. 1997/1998: Het archeologisch onderzoek achter de voormalige vrouwengevangenis Refuge te Sint-Andries/Brugge (prov. West-Vlaanderen). Nederzettingssporen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen, *Archeologie in Vlaanderen* VI, 191-207.

HOLWERDA J.H. 1941: *De Belgische Waar in Nijmegen,* Beschrijvingen van de verzamelingen in het Rijksmuseum Kam 1.

HOORNE J., SCHYNKEL E., DE SMAELE B. & BARTHOLOMIEUX B. 2008: *Sint-Denijs-Westrem - Flanders Expo Zone 3 / IKEA: Archeologisch onderzoek van 2 januari tot 15 februari 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*, onuitgegeven rapport, Gent.

HÖPKEN C. 2005: *Die römische Keramikproduktion in Köln,* Kölner Forschungen Band 8, Mainz.

IN 't VEN I. & DE CLERCQ W., 2005. *Een lijn door het landschap. Archeologie en het vTn-project 1997-1998. Deel I*, Archeologie in Vlaanderen Monografie 5, Brussel.

LALOO P., DE CLERCQ W., PERDAEN Y. & CROMBÉ Ph., 2008. Grootschalig nederzettingsonderzoek in een inheems-Romeins landschap : resultaten 2006-2007 en voorlopig bilan van het preventief archeologisch onderzoek 'Kluizendok' in de Gentse Haven (fase 2005-2006), *Romeinendag*, 73-84.

LEMMERS S.A.M., 2012. *Romeinse Crematiegraven uit Ronse De Stadstuin. Fysisch Antropologische Rapportage*, onuitgegeven rapport Stichting LAB, Leiden.

MAES S., 2008. Voedselopslag tijdens de metaaltijden tussen Rijn en Seine. Een studie over spiekers en silo's. *Terra Incognita* 2, 79-90.

MORTIER S., BASTIAENS J., DE GROOTE K., GELORINI V. & VAN PETEGHEM A., 2003. Een archeologische kijk op Zele in de Middeleeuwen. *VOBOV-info* 57, 36-45.

PEDE R. 2005: *Aardewerkstudie van enkele Gallo-Romeinse contexten uit de vicus te Velzeke*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent.

PEDE R. 2006: Aardewerkstudie van enkele Gallo-Romeinse contexten uit de vicus te Velzeke, *Terra Incognita* 1, 165-178.

PEDE R., CHERRETTÉ B. & CLEMENT C. 2014: « Nouveaux » enclos funéraires dans les Ardennes flamandes à Ronse « De Stadstuin », in : CAHEN-DELHAYE A. & DE MULDER G. (éd.): *Des espaces aux esprits. L'organisations de la mort aux âges des Métaux dans le nord-ouest de l'Europe*, Études et documents, Archéologie 32, Namur, 55-59.

PEDE R., CLEMENT C. & CHERRETTÉ B. 2011: *Ronse De Stadstuin. Archeologisch vooronderzoek*, SOLVA Archeologie-rapport 13, Erembodegem.

PEDE R., CLEMENT C. & CHERRETTÉ B. 2012: Romeinse begraving en bewoning in het Domein Mesen te Lede (O.-Vl.), *Signa* 1, 111-117.

PEDE R., CLEMENT C. & CHERRETTÉ B. 2013a: Op het spoor van Spillegem? Een nederzetting uit de volle middeleeuwen te Ronse – De Stadstuin (O.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 36, 109-112.

PEDE R., CLEMENT C. & CHERRETTÉ B. 2013b: Over oude en nieuwe grafheuvels in de Vlaamse Ardennen. Recent archeologisch onderzoek te Ronse (O.-Vl.), *Lunula Archaeologica protohistorica* XXI, p. 23-29.

PEDE R., CLEMENT C. & CHERRETTÉ B. 2013c: Romeins te Ronse: een nederzetting en een bijhorende begraafplaats in De Stadstuin, *Signa* 2, 121-131.

PEDE R., CLEMENT C. & CHERRETTÉ B. 2014: Naar een absolute chronologie van de grafcirkels in De Stadstuin te Ronse (prov. O.-Vl., België), *Lunula Archaeologia protohistorica* XXII, 41-44.

PEDE R., CLEMENT C., MOENS J. & CHERRETTÉ B. 2012: Rond en groen. De piramiden van Ronse, *Ex Situ* 2, 6-9.

PEDE R., KLINKENBORG S., GUILLAUME V., TAELMAN E., DU RANG E. & CHERRETTÉ B. 2013: In de schaduw van de *vicus*: een Romeinse rurale nederzetting langs de Spelaanstraat te Leeuwergem (Zottegem, O.-Vl.), *Signa* 2, 132-135.

QUÉREL P. 2008: Chemins, gués et établissements routiers dans l'Ouest de la Gaule Belgique, *Revue archéologique de Picardie* 3-4, 85-122.

ROELS E. 2001: Archeologische opvolging van rioleringswerken Ronse (O-Vl.), *Archeaelogia Mediaevalis* 24, 112-113.

ROGGE M. & VERMEULEN F. 1983: Een inheems-Romeinse nederzetting te Eke, *Heemkring Scheldeveld* 12, 35-73.

SCHYNKEL E. & URMEL L. 2008: *Archeologisch onderzoek Evergem – Molenhoek. 1 oktober tot 23 september 2008*, KLAD-rapport 11, Aalter.

STUART P. 1963: *Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijhorende grafvelden te Nijmegen*, Oudheidkundige Mededelingen XLIII, Nijmegen.

TORON S. 2006: De la Picardie aux Flandres belges: une approche comparative des enclos circulaires de l'âge de bronze ancien et moyen, *Lunula Archaeologia protohistorica* XIV, 71-76.

TUFFREAU-LIBRE M & JACQUES A. (éds.) 1994 : *La céramique du Haut-Empire en Gaule Belgique et dans les régions voisines: faciès régionaux et courants commerciaux*, Nord-Ouest Archéologie 6.

VANDECATSYE S. & DE CLERCQ S. 2008: *De grenzen van projectarcheologie. Archeologie en het fluxystracé Brakel-Haaltert*, onuitgegeven rapport.

VANDEPUTTE J. 1974: *De molens van het arrondissement Oudenaarde,* Oudenaarde.

VAN dE VIJVER M., KEPPENS K., SCHYNKEL E. & DALLE S. 2009: *Archeologisch onderzoek Evergem - Ralingen/Schoonstraat, 23 februari tot 26 juni 2009*, KLAD-rapport 14, Aalter.

VAN dE VIJVER M., KEPPENS K., SCHYNKEL E. & DALLE S. 2010: Een landelijke nederzetting uit de 12de eeuw te Evergem-Ralingen (O.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 33, 135-138.

VAN dE VIJVER M., WUYTS F., CHERRETTÉ B., DE GROOTE K. & MOENS J. 2008: Vroege en volmiddeleeuwse bewoning te Erembodegem "Zuid IV" (O.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 31, 113-115.

VAN DOORSELAER A. 1967: *Les nécropoles d'époque romaine en Gaule septentrionale*, Dissertationes Archaeologicae Gandenses 10, Brugge.

VAN DURME L. 1996: *Galloromaniae Neerlandicae submersae fragmenta Volume 1*, Gent.

VANHEE D. 2008: Evergem – Belzele Steenovenstraat, *Jaarverslag 2007 Kale – Leie Archeologische Dienst*, 19-21.

VANHEE D. & HOORNE J. 2006: Een volmiddeleeuwse hoeve met explosieve verrassing Merendree-Molenslagkouter (Nevele) (O.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 29, 184-185.

VERBRUGGE A., DE GRAEVE A. & CHERRETTÉ B. 2011a: *Erembodegem. Zuid IV Fase 3. Archeologisch onderzoek*, SOLVA Archeologie-rapport 27, Erembodegem.

VERBRUGGE A., DE GRAEVE A. & CHERRETTÉ B. 2011b: *Ruien Rosalinde. Archeologisch vooronderzoek*, SOLVA Archeologie-rapport 16, Erembodegem.

VERBRUGGE A., DE GRAEVE A. & CHERRETTÉ B. 2012: *Ronse Pontstraat West – fase 1. Archeologisch vooronderzoek*, SOLVA Archeologie-rapport 19, Erembodegem.

VERBRUGGE A., DE GRAEVE A., MONSIEUR P. & CHERRETTÉ B. 2012: Romeinse crematiegraven uit het gebied tussen Schelde en Dender doorgelicht: enkele voorbeelden uit rurale contexten te Sint-Maria-Lierde (gem. Lierde) en Erembodegem (gem. Aalst), *Signa* 1, 153-163.

VERBRUGGEN F. 2013: *Waarderend onderzoek Ronse, de Stadstuin. Botanische macroresten en pollen*, A-PEX rapport 2013-06, Bilthoven.

VERHOEVEN A. & VREENEGOOR E. 1991: Middeleeuwse nederzettingen op de zandgronden in Noord-Brabant. In: Bijsterveld A. J., *Middeleeuwen in beweging*, Amersfoort, 59-76.

VERHULST A. 1995: *Landschap en Landbouw in Middeleeuws Vlaanderen*, Brussel.

VERMEIREN G. 2001: Archeologisch onderzoek in de Sint-Hermeskerk te Ronse (O.-Vl.), *Archeaelogia Mediaevalis* 24, 134.

VERMEIREN G. & ROELS E. 2001: De waterput op het Rooseveltplein in Ronse archeologisch onderzocht (O-Vl.), *Archeaelogia Mediaevalis* 24, 135.

VERMEULEN F. 1992: *Tussen Leie en Schelde. Archeologische inventarisatie en studie van de Romeinse bewoning in het zuiden van de Vlaamse zandstreek*, Archeologische Inventaris Vlaanderen Buitengewone reeks 1, Gent.

VERMEULEN F. & BOURGEOIS J. 2000: Continuity of prehistoric burial sites in the Roman Landscape of Sandy Flanders. In: PEARCE J., MILLET M. & STRUCK M. (eds.), *Burial, Society and Context in the Roman World*, 127-142.

VERMEULEN F., HAGEMAN B., VAN ROEYEN J.-P. & PETERS M. 1998: Romeinse rurale nederzettingsstructuren in Sint-Gillis-Waas, *Romeinendag*, 10-12.

WEBSTER P. 1996: *Roman Samian pottery in Britain*, CBA Practical Handbook in Archaeology 13, York.

WOUTERS W., COOREMANS B. & ERVYNCK A. 1996: Landelijke bewoning uit de volle middeleeuwen in Herk-de-Stad (prov. Limburg), *Archeologie in Vlaanderen* V, 159-177.